

Angst voor criminaliteit bij jongeren

Een geïntegreerde benadering van een vergeten sociale groep

Diederik Cops

Promotor: prof. dr. Johan Put

Co-promotor: prof.dr. Stefaan Pleysier

Proefschrift aangeboden tot het verkrijgen van de graad van
doctor in de Criminologische Wetenschappen

Voorwoord

In de inleiding van hun in 2009 verschenen bundel *'Fear of crime. Critical voices in an age of anxiety'* stellen Murray Lee en Stephen Farrall de volgende pertinente vraag met betrekking tot het onderzoek naar angst voor criminaliteit: *"Is there anything left to say?"*. Is het anders gesteld nog mogelijk om in een ogenschijnlijk verzadigde onderzoekstraditie nieuwe inzichten aan te leveren in het begrijpen van het fenomeen 'angst voor criminaliteit' en de oorzaken ervan? De reden voor deze vraagstelling hangt samen met de relatief lange voorgeschiedenis van het (criminologisch) onderzoek naar de omvang en verdeling van deze angstgevoelens onder de bevolking, met een momenteel indrukwekkende hoeveelheid aan artikels, boeken, studies, bevolkingsenquêtes, enzovoort als resultaat (Hale, 1996; Lee, 2007).

Ondanks de populariteit (zoals blijkt uit de exponentiële groei van de wetenschappelijke output), is dit onderzoeksdomein tijdens de jaren negentig steeds meer onder vuur komen te liggen. Geleidelijk groeide het pessimisme over de kwaliteit van het tot dan toe gevoerde onderzoek naar deze thematiek, zelfs tot in de mate dat Ditton & Farrall (2000: xxi) concludeerden dat *"despite forty years of research, surprisingly little can be said conclusively about the fear of crime"*. Al bij al is er met andere woorden weinig kennis beschikbaar over dit sociale fenomeen zelf en over de factoren die het beïnvloeden. De laatste jaren kan echter een geleidelijke heropleving worden vastgesteld, als resultaat van een groeiende ontevredenheid over de stand van zaken en geproduceerde waarheden binnen deze onderzoekstraditie. Dit komt zowel tot uiting in een meer diepgaand inzicht in wat deze angst voor criminaliteit juist inhoudt en in de factoren die de ontwikkeling ervan beïnvloeden (Jackson, 2004; Vanderveen, 2006; Pleysier, 2010). Een toenemende aandacht voor en reflectie over de betekenis van het betreffende concept laat toe om tot een meer complexe en genuanceerde benadering te komen, die meer recht doet aan de veelzijdigheid en multidimensionaliteit ervan. Het is met andere woorden geleidelijk duidelijk geworden dat *"(t)reating fear as a monolithic social ill distorts the nature of this particular social phenomenon"* (Jackson & Gray, 2010: 17). Ook wat betreft de zoektocht naar de beïnvloedende factoren is er sprake van een verschuiving van wie (of welke sociale groepen) angstgevoelens heeft naar de vraag waarom individuen zich angstig voelen (Fattah, 1993; Ewald, 2000). Deze tendens schept meer ruimte voor een geïntegreerde benadering, waarbij het individu als actor centraal wordt gesteld en waarbij een sociaalpsychologisch perspectief een noodzaak blijkt (Bruinsma, 2004; Vanderveen, 2006; Pleysier, 2010). Deze

vernieuwende inzichten fungeren als belangrijke incentives en bieden nieuwe sporen voor verder onderzoek en de opbouw en accumulatie van degelijke inhoudelijke kennis over een complex en veelzijdig sociaal fenomeen als angst voor criminaliteit. Om terug te grijpen naar de eerder geformuleerde vraag van Lee & Farrall (2009), het zijn dergelijke inzichten die leiden tot de opkomst van een breed spectrum aan nieuwe theoretische en empirische vragen omtrent dit fenomeen, juist omdat ze toelaten heel wat lacunes in de huidige wetenschappelijke kennis bloot te leggen.

Het fundamentele gebrek aan aandacht voor de angst voor criminaliteit bij jongeren blijft echter een belangrijke lacune in deze onderzoekstraditie. Het is opvallend dat deze sociale groep in het wetenschappelijke (maar ook in het publieke en politieke) debat over angst zelden aan bod komt, althans wat betreft de eigen angstgevoelens (Pain, 2003). Goodey (1994: 198) wees reeds meer dan vijftien jaar geleden op het gebrek aan wetenschappelijke aandacht voor angstgevoelens bij deze sociale groep en stelde tegelijkertijd dat een grotere aandacht hiervoor noodzakelijk is omdat het *"would seem an obvious starting point for a comprehensive insight into fear of crime"*. Dit betekent echter méér dan het louter toepassen van traditionele methodes en studies op de groep van jongeren. Het dient verder te bouwen en expliciet gebruik te maken van de vermelde recente inzichten die in de onderzoekstraditie blootgelegd zijn en deze toe te passen op de specifieke kenmerken van deze sociale categorie. Dat een dergelijke benadering niet zo evident is als dat het lijkt, blijkt uit het feit dat de (weinige) bijdragen die binnen deze onderzoekstraditie gericht zijn op deze specifieke subgroep *"either focus on a limited or very specific population sample or they lack a thorough and/or holistic approach to fear of crime"* (De Groof, 2008: 268).

Het is echter een te enge benadering om enkel oog te hebben voor de wetenschappelijke onderzoekstraditie, zonder de mogelijke invloed van de bredere socioculturele context te erkennen (Garland, 2001). Lee (2007: 1) wijst er immers op dat *"over the past four decades the fear of crime has become an increasingly significant concern for criminologists, victimologists, policy-makers, politicians, policing organisations, the media and the general public."* De aandacht voor angst voor criminaliteit is met andere woorden onlosmakelijk verbonden met de bredere socioculturele context waarin dit sociale fenomeen plaatsvindt. Lee & Farrall (2009) leggen deze link eveneens in de titel van hun bundel, waarin ze de huidige samenleving als een 'age of anxiety' omschrijven. Veiligheid en criminaliteit zijn juist omwille van de sterke aanwezigheid in de publieke opinie en sterke politieke resonantie meer dan enkel het voorwerp van wetenschappelijk (criminologisch) onderzoek; een enge focus op het onderzoeken van de empirische kenmerken ervan resulteert bijgevolg onvermijdelijk in een beperkte bijdrage tot het criminaliteits- en veiligheidsdebat (Boutellier, 2002). Ook Lee (2007) stelt dat deze drie aspecten niet los van elkaar kunnen benaderd worden en spreekt daarom van een 'fear of crime feedback loop', waarin de hedendaagse preoccupatie met angst voor criminaliteit het

resultaat is van de complexe interactie tussen de publieke opinie, de politiek en de (criminologische) wetenschap.

Het streven naar veiligheid en bescherming tegen allerlei risico's blijft bovendien niet beperkt tot het criminaliteitsfenomeen, maar voltrekt zich daarentegen op steeds meer maatschappelijke domeinen. Discussies over industriële veiligheid, milieugerelateerde veiligheid, brandveiligheid, veilig wonen, veilig ondernemen, voedselveiligheid, enzovoort worden steeds belangrijker. Hoewel uit deze niet-exhaustieve opsomming reeds de breedheid van het betreffende concept blijkt, is er een gedeeld basisprincipe te identificeren waarbij het streven naar de reductie en het vermijden van risico's die een bedreiging vormen voor de burger en de bevolking centraal staat. Van Campenhoudt (1999) spreekt van een 'paradigme sécuritaire', de ontwikkeling van de zogenaamde veiligheidssamenleving, een samenleving waarin steeds meer sociale vraagstukken als veiligheidsproblemen worden hertaald (Pleysier, Vervaeke & Goethals, 2001b; Buzan, Waever & de Wilde, 1998). Ook Bauman (2006) spreekt in gelijkaardige termen van een 'securitarian obsession', een preoccupatie met veiligheid en de bescherming tegen allerlei risico's die in de sociale relaties en in het politieke leven van de westerse samenlevingen doordringt en waar significante aantallen burgers, politici en organisaties worden aangetrokken door een steeds hogere mate van behoefte aan veiligheid/zekerheid ten aanzien van antisociaal gedrag, criminaliteit en terrorisme. Op beleidsniveau komt deze tendens tot uiting in de toenemende herdefiniëring van allerlei beleidsdomeinen in termen van veiligheid. Ook het criminaliteitsbeleid ontsnapt niet aan deze tendens en is de laatste jaren ook geleidelijk naar een veiligheidsbeleid geëvolueerd.

Het bestuderen en verder deconstrueren van deze bredere socioculturele context kan er bijgevolg toe bijdragen de maatschappelijke behoefte aan veiligheid te begrijpen en de vertaling hiervan naar de sterke preoccupatie met criminaliteit en overlast te kaderen. In de tweede plaats kan dit eveneens leiden tot een beter en meer fundamenteel inzicht in de redenen waarom jongeren traditioneel eerder in beeld komen als 'veroorzakers' dan als 'slachtoffers' van angstgevoelens voor criminaliteit.

Opbouw van het proefschrift

Vertrekkend vanuit bovenstaande vaststellingen valt dit proefschrift uiteen in drie grote delen. Het eerste deel – *'Angst en onveiligheid in een onzekere wereld'* – omvat de eerste twee hoofdstukken en richt zich op de maatschappelijke werkelijkheid waarin het streven naar veiligheid vorm krijgt. In het eerste hoofdstuk wordt daarom in meer algemene termen ingegaan op de bredere socio-culturele context waarbinnen het streven naar veiligheid betekenis krijgt. Het streven naar

veiligheid en de veiligheidscultus zijn immers onlosmakelijk verbonden met fundamentele evoluties die zich op het breedmaatschappelijke niveau voltrekken. De invloed van deze brede processen op de veranderende betekenis en invulling van het criminaliteitsconcept komen eveneens aan bod in dit hoofdstuk.

Inzicht in deze processen biedt de mogelijkheid om de specifieke positie en betekenis die jongeren als sociale groep in dit heersende discours innemen meer in de diepte te bespreken. Dit vormt de opzet van het tweede hoofdstuk. Hierbij wordt bovendien getracht verder te gaan dan het louter beschrijvende niveau en te komen tot een deconstructie van deze huidige benadering. Hierbij wordt expliciet aandacht besteed aan de nauwe verwevenheid van publieke opinie, politieke processen en wetenschappelijke kennisproductie en de invloed daarvan op de dominante benadering van jongeren in het veiligheidsdiscours. De plaats die jongeren in dit discours innemen dient te worden begrepen als het resultaat van een complex samenspel tussen deze verschillende domeinen. Deze deconstructie helpt ook het gebrek aan aandacht voor de onveiligheidsbeleving van jongeren op een meer gefundeerde wijze te begrijpen.

Het tweede deel - *'Van onveiligheidsgevoelens naar angst voor criminaliteit. De wetenschappelijke onderzoekstraditie ontleed'* - richt zich vervolgens specifiek op het onderzoeksdomein dat zich rond dit fenomeen heeft ontwikkeld. Omwille van de sterke beladenheid en het quasi alomvattende karakter van het concept 'onveiligheidsgevoelens', wordt in de twee hoofdstukken van dit deel verder het concept 'angst voor criminaliteit' gebruikt. Deze keuze wordt verder meer uitgebreid beargumenteerd. De opbouw van dit deel vormt een afspiegeling van het eerste deel, in de zin dat uit de beschrijving van de algemene onderzoekstraditie in het derde hoofdstuk diverse krachtlijnen en suggesties voor het wetenschappelijk 'angst voor criminaliteit' onderzoek worden gedistilleerd. Angst voor criminaliteit bij jongeren heeft dan wel betrekking op een specifieke doelgroep, het vormt een onlosmakelijk onderdeel van de algemene onderzoekstraditie. In het derde hoofdstuk staat daarom de momenteel vijftig jaar oude onderzoekstraditie centraal. Hierbij gaat de aandacht voornamelijk naar de implicaties van de vermelde heropleving, wat geleid heeft tot de identificatie van nieuwe krachtlijnen die van essentieel belang worden geacht voor een 'state-of-the-art' onderzoeksdesign naar angst voor criminaliteit. Gebruik makend van deze inzichten kan er bijgevolg mogelijk sprake zijn van de 'wet van de winnende achterstand', waarbij dit proefschrift, dat specifiek gericht is op deze specifieke sociale subgroep, kan voortbouwen op recent verworven 'best practices' en tegelijkertijd rekening kan houden met vastgestelde 'bad practices' in de bredere onderzoekstraditie.

Deze nieuwe krachtlijnen worden in het vierde hoofdstuk aangewend en toegepast op jongeren en maken het mogelijk om op een theoretisch onderbouwde manier

angst voor criminaliteit bij jongeren te analyseren. Inzichten uit de algemene ontwikkelings- en sociale psychologie en de adolescentiepsychologie en -sociologie worden hiervoor aangewend en zullen op het einde van dit hoofdstuk resulteren in een geïntegreerd theoretisch model met betrekking tot de totstandkoming van de angst voor criminaliteit bij adolescenten. Een grotere aandacht voor jongeren in dit onderzoeksdomein, zo zal in dit hoofdstuk gesuggereerd worden, biedt op twee vlakken een potentiële meerwaarde voor dit onderzoeksdomein. Ten eerste is het een kwaliteit op zich en laat het toe een belangrijke inhoudelijke lacune – de kwantitatief beperkte aandacht voor angst voor criminaliteit in de adolescentie – op te vullen. Ten tweede vormt het tegelijkertijd een bijdrage aan de algemene onderzoekstraditie; het biedt ruimte om tot een meer dynamische visie op het ‘angst voor criminaliteit’ complex te komen dat doorheen de levensloop – met een belangrijke plaats voor de adolescentieperiode – vorm krijgt en evolueert.

Het derde deel – ‘*Empirische toetsing*’ – beslaat eveneens twee hoofdstukken; het zwaartepunt van dit deel ligt in het eerste hoofdstuk ervan. Dit vijfde hoofdstuk bevat de empirische toetsing van de theoretische inzichten en veronderstellingen en het ontwikkelde geïntegreerde theoretische model. De opzet van dit hoofdstuk is om de in het voorgaande hoofdstuk beschreven theoretische verwachtingen op een directe empirische wijze te toetsen. De aandacht gaat hierbij zowel naar het concept ‘angst voor criminaliteit’ zelf als naar de factoren en processen die deze angst voor criminaliteit bij adolescenten beïnvloeden. Ook een eerste toetsing omtrent de veronderstelde dynamische ontwikkeling van dit concept zal hier plaats vinden, al zullen de kenmerken van de gebruikte data geen directe toets van het bestaan van deze evoluties op het individuele niveau toelaten. Het cross-sectionele design van deze data zal immers in essentie enkel een vergelijking tussen (leeftijds)groepen mogelijk maken en bijgevolg ‘slechts’ indicaties opleveren voor het bestaan van eventuele dynamische ontwikkelingen in het ‘angst voor criminaliteit’ complex en de beïnvloedende factoren ervan op het niveau van het individu. De data laten met andere woorden geen directe toetsing van alle geformuleerde theoretische veronderstellingen toe. Hierop komen we in dit vijfde hoofdstuk nog meer uitgebreid terug.

Het zesde en laatste hoofdstuk van dit proefschrift omvat tot slot een reflectie over de resultaten en een terugkoppeling naar de eerder besproken literatuur. In dit afsluitende hoofdstuk wordt ter afronding dieper ingegaan op de algemene inzichten en consequenties die uit dit werk zijn af te leiden en wordt ook stilgestaan bij de beperkingen ervan en de incentives voor toekomstig onderzoek die hiermee samenhangen. Ter afsluiting worden deze bevindingen aangewend om een (weliswaar beperkte) bijdrage te leveren aan het bredere maatschappelijke veiligheidsdebat.

Dankwoord

Het schrijven van een doctoraat wordt dan wel enigszins clichématig als een individueel proces gezien en hoewel er (zoals het een goed cliché betaamt) zeker een grond van waarheid in zit, zijn er desondanks een heel aantal personen die deze tocht op zijn minst minder zwaar hebben gemaakt en die ik daarom hier expliciet wil vermelden.

Op de eerste plaats wil ik mijn promotor, prof. dr. Johan Put, bedanken, niet enkel voor bereidheid om, in enigszins verwarrende omstandigheden, het promotorschap van mijn doctoraat op zich te nemen, maar vooral voor de vrijheid die ik mocht ervaren bij de uitwerking van mijn proefschrift. In combinatie met de nauwgezette en sterke betrokkenheid vormde dit een sterke stimulans tijdens het denk- en schrijfproces van de voorbije maanden.

Ook mijn co-promotor, prof. dr. Stefaan Pleysier, wil ik hierbij expliciet bedanken voor zijn altijd nuttige opmerkingen en suggesties. Ik ben hen beiden zeer erkentelijk voor het vele naleeswerk en de altijd nuttige commentaren, die van dit doctoraat gemaakt hebben wat het nu is. Vervolgens wil ik eveneens de leden van de jury, prof. dr. Geert Vervaeke, prof. dr. Nicole Vettenburg en dr. Gabry Vanderveen bedanken voor hun opbouwende kritische opmerkingen en de over het algemeen positieve ontvangst van mijn proefschrift. Ook dr. Johan Deklerck wil ik hier expliciet vermelden en bedanken om mij vier jaar geleden de kans te geven op het Jeugdonderzoeksplatform te starten en tegelijkertijd een doctoraat te schrijven; ook zijn suggesties en opmerkingen in de eerste fases van dit proces hebben een belangrijke invloed gehad op het uiteindelijke resultaat.

Op een ander niveau, maar minstens even belangrijk, wil ik ook alle collega's, zowel op het Leuvens Instituut voor Criminologie als de mede-onderzoekers op het Jeugdonderzoeksplatform, bedanken. Omwille van het risico personen te vergeten, waag ik me hier niet aan een opsomming, maar al deze personen hebben bijgedragen aan de zeer aangename (professionele als meer informele) werksfeer die er, tijdens de voorbije vier jaar, zonder enige twijfel toe heeft bijgedragen dat het werken aan dit proefschrift een veel minder zware opdracht werd.

Mijn ouders wil ik bedanken om mij, nu al weer tien jaar geleden, de, misschien niet zo evidente, kans hebben gegeven om naar het verre Leuven af te zakken en mij de vrijheid hebben gegeven om aan de, wellicht nog minder evidente, opleiding Criminologie te beginnen. Ik ben hen dankbaar voor de kansen die ze mij hierdoor hebben geboden. Ook mijn broer en zus wil ik hier expliciet vermelden en bedanken, gewoon, om broer en zus te zijn; jullie weten wel wat ik bedoel. Ook mijn

schoonouders en schoonfamilie en hun voortdurende interesse in dit doctoraatswerk kan ik hier niet vergeten; ook hen wens ik expliciet te bedanken.

En tot slot zijn er uiteraard nog Ann-Katrien, Maud en Bas. Om in clichés te blijven spreken, achter iedere 'succesvolle' man (waarbij ik met succes hier in dit geval enkel naar dit proefschrift wil verwijzen) staat een sterke vrouw, gaat ook in mijn geval op. De onvoorwaardelijke steun en het grenzenloze vertrouwen dat ik van Ann-Katrien kreeg en krijg, zijn zonder enige twijfel van groot belang geweest in de geslaagde afwerking van dit proefschrift. Terug kunnen vallen op zo'n sterke 'madam' in tijden van toenemende stress, geeft een geweldig rustgevend gevoel. Maud en Bas zijn zich momenteel weliswaar naar alle waarschijnlijkheid nog maar van weinig bewust, maar niets werkt zo relativerend om na weer maar eens verschillende uren zwoegen op (enkele) pagina's tekst te worden 'begroet' door twee onbevungen kinderen die je onmiddellijk in een volledig andere wereld meetrekken. Ik kan het iedereen aanraden.

Inhoudsopgave

Voorwoord	i
------------------------	----------

Deel I. Angst en onveiligheid in een onzekere wereld	2
---	----------

Hoofdstuk 1. De evoluerende betekenis van criminaliteit en (on)veiligheid	4
--	----------

1.1. Inleiding tot het fenomeen	4
1.2. De laatmoderne samenleving, het risicobewustzijn en de roep om veiligheid	7
1.2.1. Een nieuwe maatschappelijke ordening	7
1.2.2. De gevolgen voor het individu	9
1.2.3. Veiligheid als nieuwe maatschappelijke 'etiquette'	11
1.3. De verschuivende betekenis van criminaliteit in de veiligheidssamenleving	13
1.3.1. Een groeiende culturele bewustwording van criminaliteit	15
1.3.2. 'De politiek' en 'governing through fear'?	17
1.3.3. De rol van de wetenschap in de productie van veiligheid	20
1.4. Conclusie	22

Hoofdstuk 2. Jongeren en onveiligheid. Een deconstructie van publieke bezorgdheden over 'de jeugd'	26
---	-----------

2.1. Continuïteit en dualiteit in de omgang met jongeren	27
2.2. 'De jeugd' in de veiligheidssamenleving	29
2.3. Een deconstructie van het heersende discours rond 'de jeugd'	33
2.3.1. De culturele constructie van 'feared' subjects	33
2.3.2. Beleidsvorming rond veiligheid: grote aandacht voor jongeren	37
2.3.3. De rol van de (criminologische) wetenschap	39
2.4. De implicaties van de 'fearing' en 'feared' subjects dichotomie	48
2.4.1. De complexe interacties tussen de publieke opinie, het beleid en wetenschap ontleed	48
2.4.2. Nood aan een (zelf)bewuste en reflexieve wetenschappelijke onderzoekstraditie	50

Deel II. Van 'onveiligheidsgevoelens' tot 'angst voor criminaliteit'. De wetenschappelijke onderzoekstraditie ontleed	54
--	-----------

Hoofdstuk 3. Angst voor criminaliteit als wetenschappelijk construct. Nieuwe sporen	56
--	-----------

3.1. Een geladen en beladen onderzoekstraditie	57
3.1.1. Van spreektaal tot wetenschappelijk construct	57
3.1.2. De (ir)rationaliteit van de angst voor criminaliteit	58
3.1.3. Wetenschappelijke lacunes en groeiend pessimisme	59
3.2. Kritieken op het 'angst voor criminaliteit' concept.	63
3.2.1. De multidimensionaliteit van angst (voor criminaliteit)	64
3.2.2. Van situationele tot dispositionele angst	68
3.2.3. Angst als pathologie	71
3.2.4. Tot besluit. Van 'black box' tot genuanceerd complex van emoties	72
3.4. Verklaringen voor angst voor criminaliteit. Van een versnipperde tot een geïntegreerde benadering	76

3.4.1. Slachtofferschap, kwetsbaarheid en angst voor criminaliteit.....	78
3.4.2. Angst voor criminaliteit en de fysieke en sociale omgeving	84
3.4.3. Angst voor criminaliteit en breedmaatschappelijke invloeden	90
3.5. Nieuwe sporen. Een geïntegreerd perspectief op de angst voor criminaliteit	94
3.5.1. Twee centrale krachtlijnen. Een actorgericht en geïntegreerd perspectief..	95
3.5.2. Quid de (ir)rationaliteit van de angst voor criminaliteit?.....	98
3.5.3. Een geïntegreerd model voor de angst voor criminaliteit.....	99

Hoofdstuk 4 Angst voor criminaliteit bij jongeren. Een dynamisch en leefwereld-specifiek perspectief 104

4.1. Nieuwe sporen	105
4.1.1. Een groeiende kwantiteit (maar een beperkte kwaliteit)	105
4.1.2. Uitwegen en opportuniteiten	106
4.2. De adolescentie als specifieke levensfase.....	109
4.2.1. De adolescentie en de emotionele, cognitieve en morele ontwikkeling	110
4.2.2. Een sociaal psychologisch perspectief op de adolescentieperiode	114
4.3. De adolescentie en angst voor criminaliteit	118
4.3.1. Adolescentie en het 'angst voor criminaliteit' concept.....	119
4.3.2. Beïnvloedende factoren in de adolescentie	120
4.4. Angst voor criminaliteit bij jongeren: een etiologisch lappendeken	122
4.4.1. Het individuele niveau. Sociaaldemografische variabelen	124
4.4.1.1. <i>Leeftijd</i>	124
4.4.1.2. <i>Geslacht. Over 'fearless boys' en 'fearful girls'</i>	127
4.4.1.3. <i>Sociaaleconomische status</i>	130
4.4.1.4. <i>Slachtofferschap</i>	132
4.4.2. Invloeden uit de onmiddellijke leefwereld.	133
4.4.2.1. <i>Het gezin en opvoedingsstijlen</i>	134
4.4.2.2. <i>Het belang van de peergroep.</i>	139
4.4.2.3. <i>Invloed van de onmiddellijke (fysieke en sociale) woonomgeving</i>	143
4.4.2.4. <i>Het onderwijs als socialiserend milieu</i>	147
4.4.2.5. <i>Een tussentijdse conclusie</i>	149
4.4.3. Bredere maatschappelijke attitudes. Het macroniveau.....	150
4.4.3.1. <i>Circulerende voorstellingen over criminaliteit en onveiligheid</i>	151
4.4.3.2. <i>De interpretatie van de eigen plaats in de samenleving</i>	153
4.5. Een geïntegreerd theoretisch model	156
4.6. Bespreking van de beïnvloedende factoren.....	159
4.6.1. Lange termijn sociale verandering.	159
4.6.2. Circulerende voorstellingen van criminaliteit, risico en sociale verandering.	159
4.6.3. Slachtofferschap.....	160
4.6.4. Gezinsrelaties en ouderlijke supervisie	160
4.6.5. Vrijetijdsbesteding	161
4.6.6. Sociale cohesie en sociale relaties (in de buurt).....	162
4.6.7. Buurtbezorgdheden	162
4.6.8. Sociaalpsychologische kwetsbaarheid	163
4.6.9. Schoolgerelateerde invloeden.....	163
4.6.10. Bredere attitudes ten aanzien van sociale verandering.....	164
4.7. Bijkomende opmerkingen bij het theoretische model.....	164

**Deel III. Empirische toetsing. Angst voor criminaliteit bij jongeren
onderzocht 168**

Hoofdstuk 5. Angst voor criminaliteit bij jongeren onderzocht..... 170

5.1. Onderzoeksopzet en doelstellingen	171
5.2. De data	174
5.2.1. De JOP-monitor. Een peiling naar de leefwereld van de Vlaamse jeugd...	174
5.2.2. Jongeren in Vlaanderen, Gemeten en Geteld (JVGG)	177
5.3. De operationalisering van de afhankelijke variabele. 'Angst voor criminaliteit' gemeten.	178
5.3.1. De validiteit en betrouwbaarheid van de meetinstrumenten	179
5.3.2. Classificatie van de gebruikte operationalisering	182
5.4. Een eerste aanzet tot een dynamische invulling van het 'angst voor criminaliteit' complex	184
5.4.1. Verschillen naar leeftijd	186
5.4.2. Leeftijd*geslacht: aanwijzingen voor een verschillende ontwikkeling bij jongens en meisjes	195
5.4.2.1. <i>Indicaties voor de ontwikkeling van een ander 'angstcomplex'</i>	196
5.4.2.2. <i>De geldigheid van de schaduwhypothese in verschillende leeftijdsgroepen</i>	204
5.4.2.3. <i>De invloed van de genderidentiteit. Aanzet tot een dynamische</i> <i>interpretatie</i>	207
5.4.3. Aanwijzingen voor een (differentiële) ontwikkeling van het 'angstcomplex' tijdens de levensloop	213
5.5. Beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit bij jongeren. Een empirische toetsing van het theoretisch model	216
5.5.1. Het geïntegreerd theoretisch model opgesplitst	218
5.5.1.1. <i>Buurt- en socialiseringsmodel</i>	218
5.5.1.2. <i>Sociaalpsychologische kwetsbaarheid model</i>	220
5.5.2. Toetsing van de modellen	221
5.5.2.1. <i>Het sociodemografische model als basis</i>	221
5.5.2.2. <i>Het buurt- en socialiseringsmodel</i>	223
5.5.2.3. <i>Toetsing van het sociaalpsychologische kwetsbaarheid model</i>	241
5.5.3. Discussie en conclusie. Implicaties voor het theoretisch model	250

Hoofdstuk 6. Algemene reflecties en conclusies 254

6.1. Over specifieke en veralgemeenbare bevindingen	256
6.2. Het begin van het einde of het einde van het begin?	262
6.3. Veiligheid als 'publiek goed'. Welk publiek en wiens veiligheid?	265

Bibliografie..... 270

Deel I

Angst en onveiligheid in een onzekere wereld

Hoofdstuk 1. De evoluerende betekenis van criminaliteit en (on)veiligheid

1.1. Inleiding tot het fenomeen

Het wordt stilaan een platitute om te stellen dat de thema's onveiligheid en onveiligheidsgevoelens de laatste decennia een steeds meer centrale plaats innemen in het publieke en politieke bewustzijn.¹ Berichtgeving over spectaculaire criminele gebeurtenissen en andere gelijkaardige fenomenen zijn zowat dagelijkse kost geworden en niet meer weg te denken uit het maatschappelijke discours en de politieke arena. Persartikels met vaak spectaculaire en in het oog springende titels over feiten van zogenaamde zinloos geweld, de onveiligheid in Belgische steden (met Brussel als negatieve uitschieter) en stijgende onveiligheidsgevoelens zijn legio. Misschien zelfs meer nog dan de onveiligheid op zich, is het maatschappelijke onveiligheidsgevoel in toenemende mate op de voorgrond getreden en tot een op zichzelf staand sociaal fenomeen geëvolueerd (Ditton, Bannister, Gilchrist & Farral, 1999). De impact van het bestaan van deze gevoelens zou immers niet beperkt blijven tot het individuele niveau, maar tegelijkertijd het gemeenschapsleven onder druk zetten, bestaande sociale breuklijnen versterken en het maatschappelijk vertrouwen in zowel instellingen als medeburgers aantasten (Hale, 1996; O'Mahony & Quinn, 1999).

Bovendien lijken deze gevoelens van onveiligheid wijdverspreid te zijn onder de bevolking. Diverse cijfergegevens fungeren als indicatie voor de alomtegenwoordigheid van deze publieke bezorgdheden. De meest recente afname van de Belgische Veiligheidsmonitor – de enige nationale grootschalige slachtofferenquête in ons land die naam waardig – in 2008/09 toonde aan dat 8%

¹ Het concept veiligheid is overigens geen exclusief kenmerk of ontdekking van de laatste decennia. Het ontstaan ervan is inherent verbonden aan de opkomst van de natiestaat tijdens de zeventiende eeuw. Veiligheid vormt dé centrale bestaansreden van de natiestaat. Het is niet alleen de verantwoordelijkheid van de overheid om veiligheid te garanderen, het streven naar veiligheid legitimeerde het gebruik van het statelijke geweldsmonopolie (Zedner, 2003).

van de bevolking aangeeft zich vaak tot altijd onveilig te voelen. Ook het mijddgedrag, dat verondersteld wordt voort te vloeien uit dit onveiligheidsgevoel, is sterk aanwezig, met 16% dat aangeeft 'bij duisternis te vermijden om weg te gaan van huis' en 11% van de bevraagde individuen dat zegt vaak of altijd 'bepaalde plaatsen in de eigen gemeente te vermijden'. Ook op basis van de Vlaamse SCV-surveys (Socio-Culturele Verschuivingen), die sinds 1996 jaarlijks worden afgenomen door de Studiedienst van de Vlaamse regering (voorheen de Administratie Planning en Statistiek), werd in 2009 geconcludeerd dat *"een groot deel van de inwoners van Vlaanderen (...) zich onveilig [voelt]. Zowat één op twee van hen is van oordeel dat de politie niet meer in staat is hen tegen criminelen te beschermen"* (Elchardus & Smits, 2009: 106).² Dergelijke vaststellingen zijn bovendien in de meeste westerse landen op een gelijkaardige wijze te identificeren.³

Dit debat beperkt zich niet tot de omvang van het onveiligheidsgevoel onder de bevolking; burgers eisen tegelijkertijd dat deze onveiligheidsproblematiek wordt aangepakt. Hiervoor wordt in de eerste plaats gekeken naar de overheid, zelfs in die mate dat veiligheid verschoven is tot een van de meest genoemde beleidsprioriteiten die door 'de politiek' zou moeten worden aangepakt. Uit de resultaten van de eerder genoemde SCV-surveys blijkt dat Vlaamse burgers het thema 'veiligheid op straat' op een quasi constante manier in de top-vijf plaatsen van de belangrijkste beleidsprioriteiten (Pleysier, 2010). Op beleidsmatig vlak zijn de implicaties hiervan eveneens van fundamentele aard. Het is de perceptie van de burger die als incentive voor actie geldt; bredere concepten als veiligheid, leefbaarheid en overlast, die inherent samenhangen met de perceptie van het individu, domineren de huidige beleidsvorming (Boutellier, 2011; Lee, 2001b). Het resultaat is dat beleidsmaatregelen gericht tegen alles wat het etiket onveilig, onleefbaar en ordeloos opgekleefd krijgt, in volume toenemen (Pleysier, 2010).⁴ Dit betekent dat op beleidsniveau de aanpak van subjectieve onveiligheid boven deze van objectieve onveiligheid is komen te staan: *"angstmanagement, dat wil zeggen het beheersen van angstgevoelens, lijkt belangrijker te zijn geworden dan criminaliteitsbestrijding"* (Van de Bunt & van Swaaningen (2004: 672).

² Een belangrijke nuance hierbij is dat, hoewel de veronderstelling dat burgers zich steeds meer onveilig zouden voelen populair is, er in België eerder indicaties zijn van fluctuaties en schommelingen in dit onveiligheidsgevoel dan dat er sprake is van een consistente toename (Pleysier, 2010). Een gelijkaardige conclusie vormt door Vanderveen (2001) geformuleerd met betrekking tot Nederland; analyses van de bevindingen uit slachtofferenquêtes suggereren dat er sinds 1973 geen sterke kwantitatieve veranderingen hebben voorgedaan in de intensiteit van de onveiligheidsbeleving.

³ Andere nationale en internationale bevolkingsbevragingen suggereren eveneens dat significante groepen burgers zich onveilig voelen op straat. Een voorbeeld van deze laatste is de International Crime Victim Survey (ICVS), die in de periode 1989-2005 vijf keer werd afgenomen en waaraan meer dan 78 landen geparticipeerd hebben. Naast de identificatie van tendensen en evoluties op nationaal vlak, hebben de resultaten ook een vergelijkende opzet, omdat ze toelaten de omvang van de zich onveilig voelende populatie tussen de verschillende deelnemende landen te vergelijken.

⁴ Bovendien is er sprake van een 'kolonisatie'-proces, waarbij steeds meer domeinen onder de brede noemer van het veiligheidsbeleid worden ingebracht en aldus als een veiligheidsprobleem worden benaderd, met alle gevolgen voor de concrete aanpak ervan (Verfaillie, Beyens, Blommaert, Meert & Stuyck, 2007). Dit suggereert met andere woorden dat *"we are increasingly seeing the world through the lens of crime and deviance"* (Farrall, Jackson & Gray, 2009: 12).

In het Belgische criminaliteitsbeleid zijn deze evoluties vanaf het begin van de jaren 1990 vast te stellen. Eén van de eerste beleidsdocumenten waarin 'de veiligheid van de burger' centraal staat, is de beleidsnota 'de Veiligheid van de Burger' dat in juni 1992 door de toenmalige regering werd goedgekeurd (Hebberecht & Cartuyvels, 2002).⁵ Doelstellingen hiervan waren "(...) *de lutter contre le sentiment d'insécurité, de rétablir la confiance dans les services de police et de lutter contre les causes des phénomènes d'insécurité*" (Cartuyvels, 1996: 157). Dit document gaf mee de aanzet voor de opkomst van het veiligheidsconcept in het Belgische overheidsbeleid en de verdere ontwikkeling van het veiligheidsbeleid doorheen de jaren negentig via de opkomst van de veiligheidscontracten die tussen diverse steden en de federale overheid werden afgesloten (Hebberecht & Cartuyvels, 2002: 21). Dit werd verder opgenomen in latere beleidsplannen die door de federale regeringen werden opgesteld in 2000 (het 'Federaal Veiligheidsplan') en 2004 (de Kadernota 'Integrale Veiligheid').⁶

Deze fundamentele evoluties in de wijze waarop op maatschappelijk en politiek niveau met het criminaliteitsfenomeen wordt omgegaan, kan logischerwijze op heel wat aandacht vanuit criminologische hoek rekenen. Verschillende auteurs hebben de laatste jaren pogingen ondernomen om deze tendensen te beschrijven en te kaderen. Garland (2001) spreekt van een zogenaamde 'culture of control'; Zedner (2000, 2007) op haar beurt omschrijft de huidige samenleving als een 'security society'.⁷ Alvast wat de fundamentele veranderingen die het denken over criminaliteit heeft ondergaan, leggen deze auteurs de vinger op de wonde. Ze gaan echter tegelijkertijd enigszins voorbij aan de maatschappelijke veiligheidstendensen die ook op andere domeinen die niets met criminaliteit te maken hebben kunnen worden vastgesteld. De volgende vaststelling geeft hiervan een indicatie; een snelle 'google' van de term 'veiligheid' levert meer dan negen miljoen hits op. Bovendien blijkt dit concept betrekking te hebben op een enorm breed spectrum van aspecten van het menselijk leven. Het streven naar veiligheid kan zowel worden teruggevonden in bredere maatschappelijke domeinen als de voedselketen, de gevolgen van technologische evoluties, milieugerelateerde aspecten en op medisch vlak, maar ook op domeinen die sterk ingrijpen op het privéleven, zoals seksuele

⁵ Een belangrijke 'incentive' voor de groei van de politieke aandacht voor het veiligheidsconcept was het succes van de extreemrechtse partij Vlaams Blok (nu Vlaams Belang) bij de federale verkiezingen van 24 november 1991. Bij deze verkiezingen haalde het Blok 10.3% van de stemmen en zag het aantal zetels in de federale kamer groeien van 2 naar 12. Dit succes zou vooral te wijten zijn aan de nadruk die de partij legde op thema's als criminaliteit en onveiligheid en de migrantenproblematiek.

⁶ Deze verschuiving doet zich ook voor op het lokale niveau, waar de beleidsplannen die de lokale politiediensten op zonaal niveau dient op te stellen eveneens niet langer spreken over criminaliteit, maar over veiligheid.

⁷ Zedner (2007) spreekt analoog hieraan van een evolutie van een 'post-crime' naar een 'pre-crime' samenleving, waarin de aanpak verschuift van een reactieve naar een proactieve vorm, gericht op feiten die nog niet voltrokken zijn en mogelijk zelfs nooit gebeuren. In een dergelijke samenleving fungeren concepten als 'risico', 'voorzorg', 'bewaking', 'preventie' en 'het streven naar veiligheid' als richtinggevend principes.

contacten, zwangerschap, de eigen kinderen, enzovoort. De zorg om veiligheid en bescherming tegen risico's is bijgevolg even intens als het persoonlijke relaties of (bijvoorbeeld) milieuvraagstukken betreft (Furedi, 2002: 21). Een vergelijking tussen inzichten in de ontwikkelingen op het terrein van de publieke veiligheid en evoluties in de bestrijding van technologische risico's leidt met andere woorden tot de identificatie van sterk gelijklopende tendensen (Pieterman, 2008; Furedi, 2002). De behoefte aan veiligheid in termen van bescherming tegen criminaliteit en meer lichte vormen van ergerlijk en normoverschrijdend gedrag dient daarom begrepen te worden tegen een bredere maatschappelijke achtergrond die de culturele betekenis van deze fenomenen sterk beïnvloedt. Het streven naar veiligheid treedt niet enkel op dit specifiek domein op, maar voltrekt zich als een alomvattend maatschappelijk fenomeen. Vooraleer dieper in te gaan op de verschuivende culturele betekenis van criminaliteit in de hedendaagse samenleving, wordt daarom eerst dieper stilgestaan bij de bredere macrosociologische contouren van de huidige samenleving, waarin fenomenen als angst en onzekerheid hun voedingsbodem vinden. Immers, *"the starting point to gaining an insight into the socio-cultural nature of contemporary fear is to emphasize the quality and meaning of fear, rather than its quantity"* (Furedi, 2007: 6; Tudor, 2003). Deze algemene inzichten laten vervolgens toe de hedendaagse preoccupatie en betekenisgeving rond criminaliteit en hieraan verbonden gedragingen op een meer gefundeerde wijze te beschrijven.

1.2. De laatmoderne samenleving, het risicobewustzijn en de roep om veiligheid

1.2.1. Een nieuwe maatschappelijke ordening

Om de opkomst van het veiligheidsdenken en –streven meer diepgaand te kaderen, is het noodzakelijk de bredere macrosociologische evoluties die zich de laatste decennia hebben voltrokken onder de loep te nemen. Hieronder worden de fundamentele sociale, politieke, economische en culturele veranderingen van de laatste decennia gevat. Deze evoluties manifesteren zich op zeer diverse terreinen en hebben (onder andere) geleid tot verregaande technologische ontwikkelingen, een steeds verder evoluerende globalisering, een toegenomen welvaart en een ongekend consumptieniveau, een toenemende flexibilisering en onzekerheid van arbeid, secularisering en emancipatie, een groeiende diversificatie van heersende waarden en normensystemen, een stijgende mobiliteit en grote migratiestromen (met een stijgende multicultureel karakter van de samenleving als resultaat), de sterke sociale impact van de elektronische massamedia, enzovoort (Johnston, 2001). De

consequenties van deze verschuivingen voor de maatschappelijke organisatie zijn fundamenteel. Een belangrijke implicatie is de groeiende afname van de autoriteit van traditionele waarden- en normensystemen, het in twijfel trekken van claims op universele waarheden en de idee van vooruitgang, van wetenschap en van universele rede, die gelden als de basisprincipes van het modernistische tijdperk (Raes, 1994; Young, 1999; Boutellier, 2002; Bauman, 1993, 1997). Het sterke geloof in de zogenaamde 'Grote Verhalen' (Lyotard, 1979) en andere universele waarden van de moderniteit brokkelt bijgevolg steeds verder af. Het groeiend bewustzijn van de contraproductieve effecten en grenzen van de (technologische) vooruitgang leidt tot een confrontatie met de nieuw gecreëerde risico's. Het vertrouwen dat maatschappelijke problemen bij een verdere technologische ontwikkeling automatisch verdwijnen, is met andere woorden verloren gegaan. Deze groeiende bewustwording van maatschappelijke onzekerheid, het besef dat de hedendaagse maatschappij het modernistische project bij uitstek - de productie van sociale orde - dreigt te verliezen, wijst volgens Beck (1992) erop dat onze samenleving is aangekomen in een fase van reflexieve modernisering. De huidige samenleving wordt gekenmerkt door de ontdekking en bewustwording van de neveneffecten en onvoorziene gevolgen van de basisprincipes en beginselen van de moderniteit. Beck (1992) omschrijft daarom deze samenleving als een 'risk society', een risicomaatschappij, waarin de logica van de welvaartsproductie wordt afgelost door een logica van risicovermijding en risicomanagement (Boutellier, 2002: 50). Risicosamenlevingen worden in essentie gekarakteriseerd door een fundamentele onzekerheid over zowel de gevaren die ons bedreigen als over de verantwoordelijkheden die daarbij in het geding zijn (De Vries, 2005). Traditionele sociale patronen en andere zekerheden zijn geleidelijk weggefallen en bovendien doen nieuwe mogelijkheden én gevaren hun intrede. *"Basically, one is no longer concerned with attaining something 'good', but rather with preventing the worst"* (Beck, 1992: 49).

Hierbij aansluitend leiden deze socioculturele veranderingen tot een toenemende sociale diversiteit, met de fragmentering van waardensystemen en normatieve relativiteit als gevolg.⁸ Terwijl de periode van solide moderniteit zich kenmerkte door patronen, codes en regels die een stabiel oriëntatiepunt vormden, zijn juist deze vaste oriëntatiepunten steeds minder aanwezig en beschikbaar om deze rol op te nemen (Bauman, 2000).⁹ De sociale context wordt bijgevolg minder gestructureerd,

⁸ De consequenties van deze evoluties beperken zich uiteraard niet tot deze twee vermelde elementen. Andere tendensen die worden geïdentificeerd als resultaat van bovenvermelde globale veranderingen zijn ten eerste de verschuivingen in het karakter van de 'moderne' natiestaat, als gevolg van de veranderingen in economische organisatie en gouvernementele praktijk. Daarnaast worden de traditionele scheidingen op basis van klasse ondergraven door alternatieve scheidingen op basis van leeftijd, geslacht, etniciteit, religie en nationaliteit. Bovendien wordt de massaconsumptie steeds meer als een centraal element in zelfexpressie en als belangrijke bron van sociale identiteit gezien (Johnston, 2001).

⁹ Bauman (2000) beschrijft het huidige tijdperk als een periode van 'vloeibare moderniteit', om het meest fundamentele onderscheid met de vorige periode duidelijk te maken. De term 'vloeibaar' refereert dan naar het feit dat de laatmoderne samenleving gekenmerkt wordt door een fundamentele onzekerheid over de traditionele maatschappelijke bouwstenen.

minder hiërarchisch en minder vanzelfsprekend, met verstrekkende gevolgen voor een aantal kenmerken van het moderne samenleven zoals de relatie tussen tijd en ruimte, de plaats van arbeid, de emancipatie van burgers en de rol van de gemeenschap (Boutellier, 2008).

1.2.2. De gevolgen voor het individu

Het wegvallen of afbrokkelen van diverse en uiteenlopende traditionele vaste oriëntatiepunten heeft als onvermijdelijke consequentie dat de vorming van sociale patronen in grote mate de taak van het individu is geworden (Boutellier, 2011), die "(...) *niet langer van bovenaf [wordt] gezegd hoe zich te bewegen doorheen de verschillende subsystemen*" (Pleysier, Vervaeke & Goethals, 2001:23). De gevolgen van deze evoluties zijn fundamenteel en ingrijpend. Het individu beschikt door deze verschuivingen momenteel over "*an unprecedented freedom of experimenting (...) and coping with their consequences*" (Bauman, 2000: 31). Het individu staat in de huidige laatmoderne samenleving voor nieuwe en historisch ongeziene mogelijkheden wat betreft de eigen levensloop; het heeft een enorme vrijheid verworven om de eigen levensloop in te vullen en vorm te geven. "*De moderniteit smijt ons heen en weer tussen opwindend en onzekerheid. Ze ondergraaft zekerheden, maar opent ook weer nieuwe perspectieven*" (Hajer, 2005:36 in Pleysier, 2010: 171-72).

Deze toegenomen vrijheid heeft ook een belangrijke keerzijde; ze wordt cash betaald in 'identiteits' onzekerheid (Young, 1999; Boutellier, 2002).¹⁰ Mensen dienen voortdurend keuzes te maken over de eigen levensloop en identiteit, waarvan de constructie steeds meer een 'do-it-yourself' karakter krijgt (Beck, 1992). Deze grote individuele vrijheid heeft onvermijdelijk ook een andere kant; de prijs die we er voor dienen te betalen is een gebrek aan zekerheid en veiligheid. Het leven onder condities van ongelimiteerde vrijheid is zenuwslopend en vereist een voortdurend reflexieve levenshouding (Giddens, 1990). De riskante vrijheid leidt met andere woorden tot een fundamenteel en diepgaand gevoel van onzekerheid (Bauman, 1993), en vooral de angst ten opzichte van anderen dat zij de verkeerde beslissingen nemen (Boutellier, 2002).¹¹ Giddens (1990) wijst in deze context daarom op de noodzaak aan vertrouwen ('trust') in een samenleving die gekenmerkt door een gebrek aan zekerheid over heersende sociale gedragspatronen. Dit heeft echter ook

¹⁰ Giddens (1990) gebruikt in dit kader het concept 'ontologische zekerheid'. Hiermee wordt verwezen naar "*the confidence that most human beings have in the continuity of their self-identity and in the constancy of the surrounding social and material environments of action*" (Giddens, 1990: 92).

¹¹ Pratt (1997: 151) wijst er eveneens in gelijkaardige bewoordingen op dat het neoliberale ideaal de grenzen van het leven quasi oneindig maakt en alleszins spannender dan de beperkte mogelijkheden van het welvaartstijdperk. "*However, it also creates new fears and uncertainties through the erosion of traditional support structures like the family. Dangerousness now has a freedom to roam and feed off our fears and insecurities.*"

onvermijdelijk een keerzijde in de vorm van 'risico', of de mogelijkheid dat het gegeven vertrouwen wordt geschonden. De balans tussen beide concepten is echter steeds meer in onevenwicht geraakt, wat tot een fundamenteel gevoel van onveiligheid leidt, terug te vinden in alle domeinen van het sociale leven. Het gevolg is dat angst en onzekerheid in alle segmenten van de samenleving door dringen (Bauman, 2006; Raes, 2008).

Een bijkomend belangrijke inzicht voor de ontwikkeling van het huidige risicobewustzijn en de hieraan gekoppelde roep om bescherming en veiligheid wordt aangehaald door Furedi (2002). Voor Furedi liggen de oorzaken waarom de huidige onzekerheid tot een intense gevoeligheid voor de aanwezigheid van risico's heeft geleid, in de veranderde verhouding tussen het individu en de samenleving.¹² Zowel economische omstandigheden als een erosie van de traditionele vormen van intermenselijke solidariteit hebben geleid tot een proces van individualisering en de aantasting van vroegere min of meer voorspelbare en vaste patronen. Het specifieke aan de huidige individualisering is echter dat er geen nieuwe (vaste en universele) solidariteiten worden gevormd. Onder deze omstandigheden - de afwezigheid van nieuwe vormen van sociale solidariteit - versterkt een dergelijke vrijheid alleen maar het gevoel van vervreemding, machteloosheid en isolatie, wat op zijn beurt gevoelens van kwetsbaarheid stimuleert en tot een fundamenteel gevoel van onveiligheid leidt. Dit gevoel van fragmentering wordt bovendien versterkt door een gebrek aan consensus over de maatschappelijke waarden en normen, wat de onzekerheid over het leven alleen maar versterkt. *"Als niet meer duidelijk is wat je ergens van moet vinden of hoe je je dient te gedragen, worden dingen die vroeger tamelijk ongecompliceerd waren opeens als riskant gezien"* (Furedi, 2002: 120). Dit is – aldus Furedi – de sleutel om het hedendaagse maatschappelijke risicobewustzijn en de obsessie met veiligheid op een meer gefundeerde wijze te begrijpen.¹³

¹² Deze benadering vertrekt vanuit een sociaal-culturele visie op de constructie van risico's (Furedi, 2002; Altheide, 2002; Tudor, 2003). Hierbij wordt niet zozeer gericht op de vraag of er al dan niet een numerieke toename is van het aantal risico's, maar wel op de wijze waarop de bredere maatschappelijke context de interpretatie van risico's beïnvloedt en verandert. Of iets als een risico wordt gedefinieerd hangt daarom samen met de veranderende verhoudingen en gevoelens binnen een samenleving. Onder andere Beck (1992) hanteert daarentegen een meer objectivistische benadering van het 'risico' concept en gaat ervan uit dat de vooruitgang van de moderniteit een fundamenteel ander soort risico's met zich heeft meegebracht die aan de basis liggen van het hogere risicobewustzijn. De toename van de kennis en van technologische ontwikkeling leidt tot een verhoogde aanwezigheid van risico's en dus van de angst voor deze risico's. Het toegenomen risicobewustzijn is bijgevolg het resultaat van een sterke toename van reële risico's die niet enkel buiten onze controle vallen, maar bovendien ook een sterkere bedreiging voor de mensheid als geheel inhouden (Giddens, 1990; Beck, 1992; Luhmann, 1993). Het nieuwe aan deze risico's is dat ze abstract van aard zijn en dat er niemand echt verantwoordelijk voor kan worden gesteld; bovendien kunnen deze nieuwe risico's en problemen niet langer worden beheerd door de gevestigde instituties, zoals verzekeraars, de wetenschap en de natiestaat (Beck, 1992).

¹³ Deze evolutie heeft onvermijdelijk gevolgen voor de wijze waarop contacten tussen individuen vorm krijgen en worden beleefd. Mensen worden steeds meer als vreemden ervaren en als een potentiële bedreiging voor de eigen veiligheid. Door deze toenemende onzekerheid over de intermenselijke relaties ontstaat de angst dat het ergste kan worden verwacht in de contacten met anderen. Deze evoluties dragen bij tot de idee dat er in de omgang met onbekende personen in de openbare ruimte overal risico's en bedreigingen zijn voor de persoonlijke veiligheid. Het zijn de individuele onveiligheid en sociale isolatie die het dominante beeld van een wereld met 'risky strangers' stimuleren (Furedi, 2002).

De behoefte om risico en onzekerheid te bannen, mondt echter uit in conservatisme en passiviteit, uit angst voor de eventuele toekomstige onvoorziene negatieve effecten van de beslissing die nu wordt genomen (Luhmann, 1993; Furedi, 2002; Pieterman, 2008). Dit leidt tot de dominantie van het voorzorgsprincipe ('precautionary principle'), gebaseerd op het geloof dat we niet langer in staat zijn voldoende kennis over toekomstige effecten te bekomen. Het doel hiervan is met andere woorden *"the avoidance of unnecessary risk by playing safe"* (Furedi, 2002: 107). Het spreekwoord 'het is beter te voorkomen dan te genezen' wordt zo één van de centrale maatschappelijke uitgangspunten (Ewald, 2000). De obsessie met risico's en met name vooral het voorkomen van deze risico's leidt daarom tot een sterke groei in het belang dat veiligheid verwerft in de laatmoderne samenleving. Veiligheid wordt zo steeds meer het 'Leitmotiv' van een maatschappij die intolerant is tegenover elke vorm van risico en onzekerheid (Pleysier et al., 2004; Boutellier, 2002).¹⁴ In een dergelijke cultuur van angst geldt dat *"the evaluation of everything from the perspective of safety is a defining characteristic of contemporary society"* (Furedi, 1997: 4).¹⁵ Volgens Bijleveld en Van de Bunt (2003: 10) kan daarom *"met enige zin voor overdrijving (...) zelfs worden gesteld dat de angst voor onveiligheid en risicoreductie door preventie de organiserende principes van de huidige samenleving zijn geworden"*.¹⁶ Het resultaat hiervan is dat de huidige richtingloze en angstige samenleving evolueert naar een tijdperk van 'verminderde verwachtingen', waarin veiligheid, grenzen en regulering domineren (Lasch, 1979; Furedi, 2002).

1.2.3. Veiligheid als nieuwe maatschappelijke 'etiquette'

In de (laatmoderne) risicomaatschappij is veiligheid bijgevolg niet enkel een kwestie van 'safety' (ten aanzien van criminaliteit), maar ook een kwestie van 'security', van veiligheid tegen milieurisico's, voedselrisico's, terrorisierisico's, seksuele risico's, enzovoort. De zoektocht naar veiligheid en de dreiging van onveiligheid heeft zich

¹⁴ Een dergelijke vorm van angst verlangt van ons om *"to vigilantly monitor every banal minutia of our lives [since] even mundane acts are now viewed as inherently risky and dangerous."* (Hubbard, 2003: 82)

¹⁵ Door het spreken van een cultuur van angst expliciteert Furedi (2002) het mediërend veld tussen bepaalde waarnemingen of bedreigingen en de wijze waarop het individu daar betekenis aan geeft. De zelfontwikkeling van het individu maakt immers voortdurend gebruik van de symbolische bronnen van de bredere cultuur. *"Through experience with symbols, people learn desires, moods, habits of thought and feeling that no one could invent on her own"* (Swidler, 2001:46 in Furedi, 2007: 4). Deze gewoontes beïnvloeden de wijze waarop individuen zin geven aan hun belevingen en eveneens hoe ze dreigingen ervaren en hoe ze hierop reageren.

¹⁶ Pieterman (2008) omschrijft een dergelijke cultuur als een 'voorzorgcultuur', waarin het voorkomen van schade de eerste prioriteit geniet. In een dergelijke cultuur richten de maatschappelijke zorgen zich op onzekere dreigingen die zeer moeilijk te voorspellen zijn. Pieterman zet deze cultuur af tegen de 'risicocultuur', die volgens hem het modernistische tijdperk kenmerkte. In het vooruitgangsoptimisme dat deze cultuur karakteriseerde stond het ontwikkelingsprincipe van 'trial and error' centraal; het nemen van goed afgewogen risico's had een positief karakter, omdat het leidde tot vooruitgang en een betere sturing van de samenleving.

met andere woorden naar het brandpunt van de hedendaagse samenleving verplaatst en wordt zowel gereflecteerd in de meest intieme aspecten van het individuele leven, als in grootschalige internationale gebeurtenissen (Cochrane & Talbot, 2008). Dit betekent dat de omschrijving van de hedendaagse samenleving als een veiligheidssamenleving (Van Campenhoudt, 1999; Buzan et al., 1998) onvermijdelijk een ruimere en fundamenteelere benadering inhoudt dan een enge focus op de bescherming tegen criminaliteit en andere grensoverschrijdende gedragingen.

In tegenstelling tot diegenen die wijzen op het hedendaagse gebrek aan een gedeeld waarden en normensysteem, fungeert het huidige heersende risicobewustzijn als een moraal op zichzelf (Slama, 1993; Furedi, 2002; Boutellier, 2002); het eist van individuen dat ze zichzelf onderwerpen aan de basiswaarde van veiligheid. Immers, als veiligheid wordt voorgesteld als het hoogste goed en risico's als inherent slecht worden afgedaan, dan geeft de samenleving hiermee een duidelijk signaal omtrent de waarden en normen waarnaar geleefd dient te worden (Furedi, 2002: 46). Dit streven naar veiligheid draagt een brede set van waarden en voorschriften met zich mee, waardoor een nieuwe etiquette, of moraal vorm krijgt. Binnen deze moraal staan waarden als 'het voorzorgsprincipe' en 'the worship of safety' centraal, principes die triomferen over de modernistische idealen van het streven naar ontdekking en het universele geloof in vooruitgang.¹⁷ De paradox is echter dat deze moraal zich als waardenvrij voordoe, het gevolg van het feit dat een wereldbeeld dat mensen wil verzoenen met onzekerheid geen absolute waarheden kan aanbieden. Slama (1993) stelt dat in de huidige veiligheidssamenleving politiek en moraal samenvallen. Hierin wordt de politiek gedreven door een sterke preventie-ideologie, waarbij een conglomeraat van aan de staat verbonden experts, adviescommissies, instituties en dergelijke een continue stroom van morele regels produceert vanuit de doelstelling veiligheid en zekerheid te creëren (Boutellier, 2002). Dit zou echter tot de ontwikkeling van een 'état préventif' leiden, die kwetsbare en passieve burgers creëert.¹⁸

Een belangrijke nuance is dat deze veronderstellingen tot op zekere hoogte voorbij gaan aan het feit dat deze cultureel bepaalde behoefte aan meer veiligheid enigszins paradoxaal samengaat met een fundamentele tendens naar denormering en een ongekende individuele (morele) vrijheid (Boutellier, 2002). Het is echter juist deze vitaliteit die de behoefte aan veiligheid en zekerheid doet ontstaan. De vitalistische samenleving genereert met andere woorden onvermijdelijk een sterke

¹⁷ Wacquant (2006) omschrijft het huidige veiligheidsdenken in gelijkaardige termen als een soort ideologie, waarbij het veiligheidsstreven wordt voorgesteld als een absoluut en onaantastbaar goed en bijgevolg niet in vraag kan worden gesteld zonder het etiket van 'halfzachte dromer' opgeplakt te krijgen.

¹⁸ Furedi (2005) wijst overigens eveneens op de kwetsbaarheid en passiviteit van het individu als fundamentele kenmerken van de hedendaagse cultuur van angst. Hij verwijst hiervoor naar de verschuiving van de dominantie van 'taking a risk' naar 'being at risk', waarbij dit laatste het individu een passieve en afhankelijke rol verleent. "*In this scenario, the risks are the active agents and people at risk are cast into the role of passivity and unbounded vulnerability*" (Furedi, 2005: 79).

maatschappelijke behoefte aan veiligheid; *"in het veiligheidsvraagstuk worden de grenzen van de morele fragmentering en de risico's van de individualisering zichtbaar"* (Boutellier, 2002: 53). De laatmoderne maatschappij wordt bijgevolg gekenmerkt door een streven naar het verenigen van twee tegenovergestelde behoeften, met name die van individuele vrijheid en van veiligheid (Bauman, 1997). Boutellier (2002) spreekt daarom van een 'veiligheidsutopie', juist omdat het onmogelijk is om deze paradox op te lossen (cf. ook Moscovi & Padovan, 2004).

1.3. De verschuivende betekenis van criminaliteit in de veiligheidssamenleving

Bovenstaande suggereert dat de behoefte aan en het streven naar veiligheid de vorm van een fundamenteel en allesomvattend maatschappelijk project heeft aangenomen. Het nastreven van veiligheid en het terugdringen en (vooral) vermijden van allerlei risico's dringen in steeds meer aspecten van het dagelijkse leven door. Hoewel ze gericht blijkt op zeer diverse aspecten van het menselijk leven, heeft deze veiligheidscultus een gedeelde voedingsbodem en kan worden gesteld dat *"onze paranoia rond de veiligheid van kinderen wordt aangewakkerd door min of meer dezelfde culturele krachten als die waardoor we ons zo'n zorgen maken over het broeikaseffect, ecocide of wat we iedere dag eten"* (Furedi, 2002: 21). De risicosociologie en de criminologie blijken daarom sterk aan elkaar verwant; *"(...) onze reactie op 'enge mensen' en die op 'enge dingen' [lijken] sterk op elkaar"* (Pieterman, 2008: 108).

De gevolgen van deze verschuivingen voor het maatschappelijke discours rond en de beleidsmatige aanpak van misdaad en straf zijn enorm. Boutellier (2011) spreekt van drie bruggen die worden geslagen door de herdefiniëring van criminaliteit naar veiligheid. Een eerste is die van feit naar risico, waardoor criminaliteit momenteel als een risico wordt ervaren, dat potentieel iedereen kan treffen. Een tweede brug is die van reactie naar (bestuurlijke) regulering waardoor ook gemeenten en andere instanties bevoegd werden voor de veiligheidsproblematiek. De derde brug ten slotte is de overgang van ervaring naar gevoel, of van de objectieve feiten naar de subjectieve beleving door de burger. Deze overgang geeft legitimiteit aan het gevoel van de burger: *"ook al was deze nooit het slachtoffer van een delict, hij kan zich toch onveilig voelen"* (Boutellier, 2011: 72). De (sociale) onveiligheid treedt zo op als een 'semantisch sleepnet' (Boutellier, 2005), waardoor steeds meer feiten en gebeurtenissen onder de brede noemer van het veiligheidsbegrip worden gebracht. Deze inzichten laten toe om de fundamentele omschakeling die zich heeft

voorgedaan in de betekenisgeving rond criminaliteit beter te kaderen. Het (relatief enge) concept 'criminaliteit' wordt steeds meer vervangen door het bredere en meer diffuse concept 'veiligheid'.¹⁹ Dit impliceert dat "*criminaliteit (...) in de loop van het laatste decennium geherdefinieerd tot een veiligheidsvraagstuk, tot een risico dat iedereen kan treffen*" (Boutellier, 2002: 13). Elke individuele burger wordt momenteel als een potentieel slachtoffer van criminaliteit benaderd (Ewald, 2000). Het lijkt er met andere woorden op dat "*our historic preoccupation with crime has been overlaid in recent years by growing concern about personal security, community safety and the maintenance of social order*" (Zedner, 2000: 200).

Traditioneel functioneerde criminaliteit in de marges van het maatschappelijke en politieke debat en kwam slechts sporadisch meer aan de oppervlakte. Ook de beleidsvoering omtrent criminaliteit bleek lange tijd in grote mate voorbehouden voor de (criminologische) wetenschap, die de oorzaken van delinquentie diende te identificeren en trachtte weg te werken door de aansturing van het beleid (Christie, 2004). De laatste decennia is criminaliteit echter als thema naar het centrum van de maatschappelijke en politieke arena verschoven; terwijl in de eerste naoorlogse decennia het strafrechtelijk beleid het voorbehouden domein voor professionals en (criminologische) experts was, is dit beleidsdomein geleidelijk sterk gepopulariseerd en gepolitiseerd en neemt het, binnen het bredere veiligheidsdiscours, een centrale plaats in (Garland, 2001; Loader & Sparks, 2011). Om de hedendaagse preoccupatie met criminaliteit, overlast en sociale onveiligheid beter te begrijpen, dient de complexe interactie tussen verschillende domeinen in detail te worden bekeken en geanalyseerd. Lee (2001: 204) spreekt van een 'fear of crime feedback loop', waarmee hij stelt dat de verschillende discoursen "[have] given both the research topic of 'fear of crime', and the popular and governmental discourse on 'fear of crime' a particularly pervasive reality as objects".²⁰ Om de opkomst en de schijnbaar continue groeiend bewustzijn van het onveiligheidsgevoel daadwerkelijk te begrijpen

¹⁹ Veiligheid verwijst in deze context enkel naar sociale (on)veiligheid, "*de materiële en/of immateriële schade die ontstaat als gevolg van een misdadige of asociale gedragingen of handelingen van mensen dan wel de mate waarin men voor zulke schade angst heeft*" (Bruinsma, 2004: 190). Een opdeling die hierbij enigszins aansluit is het onderscheid tussen 'toevalsonveiligheid' en 'opzetonveiligheid' (Raes, 1995b). De eerste vorm omvat de in onze hoogtechnologische samenleving altijd latent aanwezige onveiligheid, die bestaat uit de confrontatie met of anticipatie op de dreiging van ongevallen, ziekte, rampen en dergelijke; daarnaast bestaat er nog de 'opzetonveiligheid', waarmee voornamelijk naar criminaliteit en overlast wordt verwezen, naar gedragingen die bewust, dus door andere personen, worden gesteld of die verdacht worden dergelijke handelingen of gedragingen te stellen, en hierdoor een (mogelijke) bedreiging vormen voor de veiligheid van andere personen. Dit concept kent de laatste jaren een zekere 'oprekking', waarbij sociale veiligheid wordt gelijkgesteld aan de afwezigheid van gedragingen die gevoelens van hinder, overlast of onbehagen (kunnen) opleveren voor medeburgers (Bijleveld & Van de Bunt, 2003).

²⁰ Deze 'feedback loop' komt er in essentie op neer dat aan de hand van kwantitatieve bevindingen (voornamelijk op basis van grootschalige en beleidsgeoriënteerde slachtofferenquêtes) het 'fear of crime' concept werd geproduceerd, kennis die vervolgens wordt gebruikt door de overheid om deze angst als een legitiem beleidsobject te identificeren. Door de als antwoord hierop ontwikkelde beleidsmaatregelen wordt de bevolking gesensibiliseerd en tot op zekere hoogte angstig gehouden, wat vervolgens wederom door de 'law & order' lobby aangewend wordt om een strengere aanpak van criminaliteit te eisen (Lee, 2001, 2007: 77).

is het met andere woorden noodzakelijk om deze verschillende discoursen - het culturele, het beleidsmatige en het wetenschappelijke - met elkaar te verbinden.

1.3.1. Een groeiende culturele bewustwording van criminaliteit

Criminaliteit en publieke bezorgdheden over criminaliteit zijn de laatste jaren geleidelijk verschoven naar het brandpunt van de maatschappelijke arena. Hoewel een longitudinale analyse van de resultaten uit de bevolkingsbevragingen (cf. supra) geen sterke indicaties oplevert voor een sterke kwantitatieve toename van deze gevoelens en bezorgdheden, kan er wel sprake zijn van een sterke kwalitatieve toename in de aandacht voor criminaliteit en onveiligheid (cf. Vanderveen, 2001). In een eerste stap wordt daarom stilgestaan bij mogelijke verklaringen voor dit toegenomen maatschappelijke bewustzijn omtrent de dreiging die uitgaat van criminaliteit.

De laatmoderne samenleving brengt weliswaar een toevloed aan nieuwe vrijheden, nieuwe consumptieniveaus en nieuwe mogelijkheden voor het maken individuele keuzes met zich mee, maar resulteert ook in nieuwe en ongekende niveaus van criminaliteit, overlast en onveiligheid (Garland & Sparks, 2000; Garland, 1996, 2000). Ondanks de beperkingen verbonden aan het gebruik en de interpretatie van officiële criminaliteitscijfers, valt vast te stellen dat er in de meeste westerse landen vanaf de jaren zestig en zeventig sprake is van een uitgesproken stijging van deze cijfers (Garland, 2001; van de Bunt, 2003). Een samenloop van een aantal factoren zou aan de basis hiervan liggen. Deze factoren zijn ten eerste de toegenomen opportuniteiten voor criminaliteit als gevolg van een sterke toename van makkelijk beschikbare en kostbare consumptiegoederen; ten tweede een afname van de informele sociale controle, zowel in winkels als in buurten; ten derde een toename van de 'risico' populatie ('jonge mannen') als gevolg van de babyboom net na de tweede wereldoorlog en ten vierde een afname van de effectiviteit van sociale en zelfcontrole als gevolg van zowel veranderingen in de sociale ecologie als in culturele normen (Garland, 2001: 90-91). De sterke toename van de criminaliteitsgraad (in kwantitatieve termen) die het gevolg hiervan is, leidt tot een andere invulling van het criminaliteitsfenomeen. Eerder dan een abstract gegeven, evolueert criminaliteit tot een onderwerp dat deel uitmaakt van het dagdagelijkse leven. *"Increasing direct and indirect experience, a mass media raising the salience of crime and 'institutionalizing' public concern, and the growing visibility of signs of crime (...) all helped to bring crime and the risk of victimization into people everyday lives"* (Farrall et al., 2009: 10; Garland, 2001; Felson, 1994).

In tegenstelling tot voorheen fungeert criminaliteit tegenwoordig als een fenomeen waarmee iedere burger potentieel mee in aanraking kan komen. Criminaliteit wordt

niet langer gezien als een probleem dat sterk geconcentreerd is in bepaalde sociale lagen en specifieke buurten, maar wordt daarentegen ervaren als een routineactiviteit die potentieel iedereen kan treffen, wat de aanwezigheid ervan in de samenleving normaliseert (Felson, 1994). *"Voor de individuele burger is slachtofferschap van een gewelds- of vermogensmisdrijf een even onvoorspelbaar als reëel risico geworden"* (van de Bunt, 2003: 10). Deze verschuiving heeft onvermijdelijke implicaties voor de betekenisgeving aan dit fenomeen; de groeiende aanwezigheid en zichtbaarheid van (symbolen van) criminaliteit en overlast bieden een belangrijke verklaring voor de prominente plaats die criminaliteit en veiligheid in het culturele en politieke leven innemen (Garland, 2001; Farrall et al., 2009).

Deze verschuivingen hebben geleid tot de ontwikkeling van een nieuwe collectieve ervaring van criminaliteit (Loader & Sparks, 2011) en de opkomst van een 'crime complex', als gevolg van het feit dat emotioneel getinte en gedetailleerde informatie over slachtoffers, een hoge criminaliteitsgraad (de zogenaamde 'high crime society') en de consumptie van veiligheid prominente elementen in het dagelijkse leven geworden zijn (Garland & Sparks, 2000; Garland, 2001). Dit leidt tot een verhoogd bewustzijn met betrekking tot criminaliteit onder de bevolking en *"produces a series of psychological and social effects that exert an influence upon politics and policy. Citizens become crime conscious, attuned to the crime problem and many exhibit high levels of fear and anxiety"* (Garland & Sparks, 2000: 199).²¹ Dit 'crime complex' bestaat in essentie uit een onderscheiden reeks van attitudes, overtuigingen en gedragingen: hoge criminaliteitscijfers worden als een normaal sociaal gegeven ervaren en vermindering van criminaliteit wordt een organiserend principe van het alledaagse leven; de angst voor criminaliteit is voldoende wijdverspreid om een politiek referentiepunt te worden en criminaliteitsaangelegenheden worden meestal gepolitiseerd en in emotionele termen verwoord. Bezorgdheden over slachtoffers en publieke veiligheid domineren het overheidsbeleid en het strafrechtssysteem wordt als zeer gelimiteerd ervaren. Private, defensieve routines zijn wijdverspreid en er bestaat een grote markt voor de private veiligheid. Een hoog niveau van criminaliteitsbewustzijn nestelt zich in het alledaagse sociale leven en raakt steeds meer geïnstitutionaliseerd in de media, de populaire cultuur en de bebouwde omgeving (Garland, 2001).

Naast de ontwikkeling van deze nieuwe collectieve beleving van criminaliteit, fungeert criminaliteit tegelijk als een sterk symbolisch beladen concept; het vormt immers een concreet en zichtbaar object om meer abstracte bezorgdheden over breedmaatschappelijke sociale veranderingen op te projecteren. Een belangrijk

²¹ Het 'crime complex' vervangt het 'penal-welfare complex', dat tijdens de laatste decennia van het modernisme de omgang met criminaliteit bepaald heeft (Garland, 2001). Hierin vormde het ideaal van 'rehabilitatie' het centrale organiserende principe, hoewel er ook ruimte bleef voor punitieve straffen, waarbij het niveau van risico van de dader van belang was. Hiernaast was er ook een centrale rol weggelegd voor professionele specialisten en criminologisch onderzoek, die als de meest belangrijke gidsen voor beleidsontwikkeling werden gezien (Garland, 2001: 35-36).

inzicht wordt hier geleverd door Bauman (1999), die gebruik maakt van het brede Duitse concept 'Unsicherheit', dat zowel 'uncertainty', 'insecurity' als 'unsafety' betekent. Het fundamentele en abstracte morele onbehagen van de laatmoderne samenleving creëert de nood aan meer concrete kapstokken waaraan deze abstracte gevoelens aan vast kunnen worden gehangen. (Angst voor) criminaliteit vormt zo'n kapstok (Bauman, 2000; Pleysier, 2010). *"The anxieties produced by the endemic insecurity and uncertainty of late modernity tend to be conflated and compressed into a distinct and overwhelming concern about personal safety"* (Crawford, 2002: 30; Bauman, 2000; Luhmann, 1993; Mosconi & Padovan, 2004). Er voltrekt zich met andere woorden een 'transfer of anxiety' waarbij de abstracte angsten en onzekerheden worden verengd tot en geprojecteerd op de angst voor de eigen persoonlijke veiligheid, in de vorm van criminaliteit (Bauman, 1997, 2000). Criminaliteit fungeert bijgevolg als een *"handy receptacle for the broader social anxieties that such broader rapid change engenders"* (Farrall et al., 2009: 12).

De redenen waarom deze vage en onbestemde gevoelens van onzekerheid tot uiting komen in angst voor (specifieke vormen van) criminaliteit en onveiligheidsgevoelens zijn volgens Holloway & Jefferson (1997) drievoudig. Eerst en vooral heeft criminaliteit betrekking op individuele daders en slachtoffers; dit maakt hen kenbaar en makkelijk concreet identificeerbaar ('knowability'). Ten tweede zijn daders relatief machteloos. Ze kunnen zich niet verzetten tegen hun label van 'crimineel' en zo kunnen maatregelen tegen hen genomen worden ('actionability'). Het zijn vaak de meest kwetsbare personen en/of groepen in de samenleving die dit label opgeplakt krijgen. Tot slot worden criminelen ervaren als vreemden. Dit 'stranger blaming' laat de opbouw van loyaliteit en sociale cohesie binnen de gemeenschap toe en creëert zo een gevoel van controleerbaarheid van het fenomeen ('controllability'). Het criminaliteitsprobleem – en met name de daders of diegenen die hiervan verdacht worden – vormt met andere woorden een handig en concreet scherm om het meer algemene en abstracte onbehagen op te projecteren: het is permanent aanwezig, de slachtoffers zijn concreet en de veroorzakers zijn lokaliseerbaar (Boutellier, 2002).

1.3.2. 'De politiek' en 'governing through fear'?

Uit bovenstaande inzichten blijkt duidelijk dat de hedendaagse focus op veiligheid een werkelijke maatschappelijke en culturele basis heeft.²² Er is immers een sterke

²² Verschillende auteurs vertonen de neiging deze evolutie op een negatieve, zelfs cynische wijze te beschrijven. De hoge criminaliteitscijfers worden betwist, de enorme media-aandacht zou ons overdreven gevoelig maken voor criminaliteit en de reacties erop zouden vooral in het teken staan van repressie en disciplineren (Boutellier, 2002: 5). Er wordt in dit kader dan ook van een 'moral panic' gesproken, waarbij vanuit de overheid bepaalde problemen uitgevonden en/of overdreven worden met het oog op eigen politiek gewin. Een dergelijk perspectief doet echter te weinig recht aan de realiteit. Ook de bevolking zelf stelt immers de vraag naar meer overheidsoptreden. Dit is een fundamentele evolutie in de relatie staat-burger in vergelijking met de voorgaande decennia. Terwijl de jaren zestig gezien kan worden als een

en 'reële' culturele basis voor de behoefte aan meer veiligheid. Een loutere focus op de top down constructie van deze veiligheidsbehoefte gaat daarom voorbij aan de oorzaken van dit streven naar veiligheid en bescherming die niet zomaar genegeerd kunnen worden. *"Het realisme van onveiligheidsgevoelens bij burgers kan – al is het maar als politiek probleem – niet worden miskend"* (Boutellier, 2002: 66; Douglas, 1992). De roep om veiligheid en bescherming vanuit de bevolking klinkt met andere woorden steeds luider. Het zou daarom in een democratische samenleving van grote onwil getuigen indien op beleidsniveau dergelijke claims in hun geheel terzijde zouden worden geschoven (Boutellier, 2002).

In de meeste westerse landen kan worden vastgesteld dat er op politiek vlak een groeiende focus is op de regulering van veiligheid. De nieuwe benadering van criminaliteit als een risico voor de persoonlijke veiligheid is eveneens zichtbaar op beleidsniveau en wordt met name veruitwendigd door de herdefiniëring van het traditionele en enge criminaliteits- en preventiebeleid tot het (bredere en meer floue) integrale veiligheidsbeleid. Veiligheid heeft betrekking op een veel ruimer scala van feiten en gebeurtenissen en betreft naast criminaliteit ook ander onbehoorlijk en storend gedrag in de publieke ruimte. Van cruciaal belang is in deze betekenis de subjectieve perceptie van dergelijke gebeurtenissen waardoor in essentie de ervaring van de individuele burger centraal komt te staan. Subjectieve onveiligheid wordt zo, eerder dan objectieve onveiligheid, het kompas waarop het criminaliteits- en veiligheidsbeleid vaart (van de Bunt, 2003: 11). Bij de ontwikkeling, implementering en evaluatie van het politieke en justitieel beleid vervult de reductie van de subjectieve onveiligheid een minstens even grote prioriteit als de aanpak van (aspecten van) de objectieve onveiligheid. Dit zet de deur open voor een sterke verruiming en vervaging van de grenzen van wat beleidsmatig dient te worden aangepakt, waardoor *"veel minder ernstig hinderlijk gedrag, zoals overlast nadrukkelijk geïncorporeerd wordt"* (Bijleveld, 2003: 5). Bovendien, aldus onder andere van den Bunt (2003: 12), leidt dit ertoe dat bij het reduceren van angst en risico's de aandacht gericht wordt *"op personen en gedragingen die heel zichtbaar zijn en daardoor ook gemakkelijk aangepakt kunnen worden"*.

Het pleidooi voor de erkenning van de reële culturele basis van de maatschappelijke behoefte aan veiligheid is immers geen pleidooi voor naïviteit. Het zou van een te eenzijdige benadering getuigen de groeiende beleidsmatige aandacht voor (sociale) veiligheid te interpreteren als een zuivere bottom-up beweging. De verenging van het containerbegrip veiligheid tot de subjectief ervaren sociale onveiligheid schept ook politiek gezien mogelijkheden (Bauman, 2000; Garland, 1996, 2001; Zedner, 2003;

strijd voor vrijheid (de staat werd bekritiseerd omwille van de morele regels en normen die ze oplegde), werden tijdens de jaren tachtig de grenzen van deze vrijheid steeds duidelijker. Geleidelijk aan ging daarom het appèl op de overheid om maatregelen te nemen om de persoonlijke veiligheid te garanderen steeds groeien (Vandenbrink, 2002).

Wacquant, 2006).²³ *"It is perhaps a happy coincidence for the political operators and hopefuls that the genuine problems of insecurity and uncertainty have condensed into the anxiety about safety; politicians can be supposed to be doing something about the first two just because being seen to be vociferous, tough-tongued and keeping busy about the latter"* (Bauman, 2000: 214). In een periode van toenemende globalisering en stijgende internationale interafhankelijkheid verliezen nationale overheden hun legitimiteit op het economische en sociale vlak. In een dergelijke legitimiteitscrisis, zijn thema's als veiligheid, criminaliteit en overlast domeinen waarop diezelfde overheden hun gezag nog kunnen doen gelden en in het gehanteerde discours de indruk kunnen wekken hieraan iets te doen (Wacquant, 2006; Christie, 2004; Farrall et al., 2009).²⁴ Ondanks het omvattend karakter van gevoelens van onveiligheid worden deze op politiek niveau relatief eenvoudig verengd tot bezorgdheden over criminaliteit en overlast (van de Bunt, 2003). Een voorbeeld hiervan is de argumentatie die in de kadernota Integrale Veiligheid (2004) van de Belgische federale regering kan worden teruggevonden. Hierin wordt erkend dat *"de burger niet alleen onveiligheid en criminaliteit, maar ook de economische onzekerheid, een ongezond leefmilieu, arbeidsonzekerheid, enzovoort als elementen van een breder onveiligheidsgevoel beleeft"*. Enkele regels verder wordt echter gesteld dat *"zonder deze ruime benadering uit het oog te verliezen, (...) de nota zich echter essentieel [zal] toespitsen op de aanpak van onveiligheid gerelateerd aan criminaliteit, overlast en verkeersonveiligheid"* (kadernota Integrale Veiligheid, 2004: 4).²⁵

De opkomst van het groeiend belang van veiligheid vertelt daarom meer over de zwakheden van de hedendaagse staat dan over echte, objectieve veranderingen in de publieke veiligheid (Garland, 1996; Crawford, 2002); *"the growth of crime - and*

²³ Loo (2009) stelt dat de opkomst van criminaliteit als een politiek thema en het hieraan gekoppelde 'law and order' discours voornamelijk een elite-geconstrueerd probleem is. Op basis van een analyse van de publieke polls van de jaren zestig concludeert hij dat het percentage Amerikanen dat criminaliteit als een groot probleem in de samenleving beschouwt beperkt blijft tot maximaal 12% (voor 1964 werd het zelfs quasi niet vermeld); deze cijfers werden echter bewust verkeerd voorgesteld door politici en de media, met als gevolg dat criminaliteit als thema een dominante positie kon toegeschreven worden ten nadele van de burgerrechtenbeweging (Loo & Grimes, 2004). Dit impliceert volgens Loo (2009: 27) dat *"contrary to the conventional view that the 'fear of crime' exists as a kind of inevitable social fact, 'crime' would then take its place among other issues that could rise or fall in prominence, depending upon the relative strength and influence of different political forces or movements."*

²⁴ Auteurs als Slama (1993) en Wacquant (2006) suggereren dat deze evoluties de totstandkoming van een 'strafstaat' tot gevolg hebben, waarin de overheid zich niet langer richt op de creatie en herverdeling van welvaart, maar wel, als gevolg van een verregaande deregulering, sterk gericht is op de controle en bestraffing van bepaalde groepen in de samenleving. *"De zwakte van de sociale staat, (...), creëert en vereist een sterke strafstaat"* (Wacquant, 2006: 42). Hoewel er inderdaad tot op zekere hoogte sprake is van een toenemend punitiviteitsdenken, maken deze benadering (te) sterk abstractie van bestaande verschillen tussen verschillende nationale overheden. Bovendien houden ze ook een gedeeltelijke ontkenning in van de bottom up druk, de reële eis voor meer veiligheid, die door overheden wordt gevoeld. De veiligheidsdrift die de huidige samenleving kenmerkt, voltrekt zich zonder dat daar totalitaire intenties achter zitten; *"het maatschappelijk onbehagen waardoor de securisatie wordt gevoed, schuilt eerder in een gevoel van onbeschermd zijn dan van overmatig te worden gecontroleerd"* (Boutellier, 2011: 80). Ook Furedi (2006: 132) nuanceert terecht dat *"(...) the politics of fear could not flourish if it did not resonate so powerfully with today's cultural climate. Politicians cannot simply create fear from thin air."*

²⁵ Gelijkaardige argumentaties worden door Bijleveld (2003) geïdentificeerd in de Nederlandse kabinetnota 'Naar een veiliger samenleving' (2002).

more critically the durable public perception of the relentlessness of its growth – sharply exposes the limits of state capacity, but as well as stimulating the whole array of pragmatic, adaptive responses this incites a more reactive, gestural penal politics as decision-makers strive to demonstrate their strength and display solidarity with victims and their angry and indignant supporters” (Loader & Sparks, 2011: 78). De focus op deze fenomenen geeft beleidsmakers de mogelijkheid om onmiddellijke en zichtbare maatregelen te ontwikkelen om zo de eigen legitimiteit te verhogen. Van alle problemen die een ‘onveiligheidsgevoel’ creëren, lijken overlast en criminaliteit immers het makkelijkste aan te pakken (Boutellier, 2002).

Meer en meer is er daarom sprake van ‘governance through fear’, waarbij *“fear of crime might serve as one of a plethora of technologies that could function as modes of social regulation”* (Lee, 1999: 237). Het onveiligheidsgevoel fungeert hierdoor als een middel om het sociaal gedrag te sturen. Daarnaast leidt het ook tot een sterkere nadruk op de eigen verantwoordelijkheid van het individu, waarvan wordt verwacht dat het zelf initiatieven neemt om de persoonlijke veiligheid te garanderen en op een rationele wijze tracht het risico op slachtofferschap te vermijden. Immers, *“one’s victimage is one’s own responsibility”* (Lee, 2001b: 74).²⁶ De zorg voor een veilige samenleving is niet langer de exclusieve taak van de overheid, maar wordt een gedeelde verantwoordelijkheid, waarbij ook de individuele burger wordt geacht zelf een actieve rol op te nemen om de eigen persoonlijke veiligheid te garanderen (Garland, 2001; Lee, 2007). Dit alles heeft als gevolg dat deze evoluties geen lineaire of eenduidige consequenties hebben, maar eerder hebben geleid tot de totstandkoming van een veiligheidsveld dat zeer complex, gefragmenteerd, moeilijk te overzien valt. *“Tegenover (...) een deling van verantwoordelijkheden staat een roep om een sterkere overheid met meer bevoegdheden. Tegenover een streven naar meer preventie gebaseerd op het besef dat het strafrecht vaak een gebrekkig instrument is om de criminaliteit te verminderen, staat een toenemend geloof in een harde, repressieve aanpak. Tegenover centralisatie en standaardisering staan pogingen tot lokale inbedding en maatwerk”* (Terpstra, 2010: 217).

1.3.3. De rol van de wetenschap in de productie van veiligheid

Een derde actor die een belangrijke rol vervult in de hedendaagse preoccupatie rond criminaliteit, overlast en onveiligheid is de (criminologische) wetenschap. Het

²⁶ Lee (2007: 163) wijst verder op het complexe en paradoxale karakter van de beleidsmatig aanpak van het onveiligheidsgevoel: *“it is vital – from a governmental policy perspective – that the fearing subject is not made too fearing but is fearful enough to govern their own risk-taking activities”*. Burgers moeten zich met andere woorden angstig genoeg voelen om bewust bezig te zijn met de persoonlijke veiligheid, maar mogen tegelijkertijd niet zo angstig zijn dat dit de normale sociale activiteiten onder druk zou kunnen zetten. *“In terms of governance, awareness or concern is seen as useful but terror is ‘counter productive’* (Lee, 1999: 243).

categoriseren en tellen van (aspecten van) sociale fenomenen wordt steeds belangrijker voor kennis over de maatschappij en vormt een 'objectieve' basis van discussies, politieke en financiële beslissingen (Vanderveen, 2004). De geleidelijke ontwikkeling van de kennismaatschappij tijdens de jaren zestig en het hieraan gekoppelde sterke neopositivistische geloof in de mogelijkheid om via grootschalig bevolkingsonderzoek de sociale werkelijkheid in kaart te brengen, speelden hierin een centrale rol (Pleysier, 2010). Wetenschappelijke instrumenten vormen een essentieel element in het verwerven van kennis over de aanwezigheid, omvang en uitzicht van onveiligheid en hieraan gerelateerde fenomenen. *"Veiligheidszorg kan niet zonder informatie, over daders, slachtoffers, risicogroepen of -individueen"* (Terpstra, 2010: 221).

Dit is zeker het geval met betrekking tot het onveiligheidsgevoel, dat *"als wetenschappelijk thema 'ontdekt' (is) uit een nauw met elkaar vervlochten maatschappelijke eis en politieke aandacht voor meer veiligheid en minder criminaliteit"* (Pleysier, 2010: 34). In een periode waar de politiek een zeer grote belangstelling aan de dag legt voor criminaliteit, onveiligheid en het maatschappelijk onveiligheidsgevoel, krijgt de criminologie als wetenschap een belangrijke rol toegewezen in de productie van kennis over deze fenomenen.²⁷ Het aantal monitors en andere bevolkingsstudies (nationaal en/of lokaal) waarin wordt gepeild naar de omvang en beleving van onveiligheid onder de bevolking is ongekend groot.²⁸ De 'wetenschappelijke ontdekking' van een *"widespread anxiety about crime"* (President's Commission on Law Enforcement and Administration of Justice, 1967: 49, geciteerd in Ditton & Farrall, 2000: xv) is het resultaat van de ontwikkeling van grootschalige slachtofferenquêtes die vanaf eind jaren zestig vanuit de Verenigde Staten geleidelijk aan hun intrede deden in de (westerse) wereld (Sparks, 1992a).²⁹ Het zijn deze (pseudo-)wetenschappelijke metingen die de omvang van het onveiligheidsgevoel onder de bevolking kwantificeerbaar trachten te maken en die zo mee aan de basis liggen van de hedendaagse preoccupatie omtrent de sterke aanwezigheid van onveiligheidsgevoelens in de samenleving (Lee, 2007). Deze

²⁷ Desondanks lijkt de invloed van de criminologie en de geproduceerde kennis op de beleidsvorming steeds minder groot te zijn. Een belangrijke reden hiervoor zou liggen in het verhitte en emotioneel getinte maatschappelijke debat dat zich afspeelt met betrekking tot criminaliteit en dat ertoe leidt dat *"from the point of view of politicians, crime and punishment become too important to leave to criminologists"* (Garland & Sparks, 2000: 17).

²⁸ Hierbij dienen we wel voor wat betreft de Belgische situatie een belangrijke nuance toe te voegen. In vergelijking met andere westerse landen zoals de Verenigde Staten, Nederland en Groot-Brittannië, was ons land reeds relatief laat met de invoering en afname van een nationale slachtofferenquête. De veiligheidsmonitor werd voor het eerst in 1997 afgenomen en is sinds 1998 tweejaarlijks uitgevoerd. Bovendien staat de afname ervan momenteel sterk ter discussie en dreigt deze enquête omwille van budgettaire redenen niet langer te worden afgenomen (Verwee & Ponsaers, 2011).

²⁹ Diverse auteurs (Ditton & Farrall, 2000; Lee, 2007) situeren de 'ontdekking' van het onveiligheidsgevoel daarom expliciet in het jaar 1967, het jaar waarin de eerste grootschalige slachtofferenquête werd afgenomen in de Verenigde Staten op initiatief van deze President's Commission. *"In other words, 'fear of crime' could only begin to exist because statistics and surveys existed and the idea of a crime victim survey developed"* (Vanderveen, 2006: 199).

nieuwe vorm van empirisch onderzoek *"has sought to find to know the 'truth' of populations as fearing individuals, or (...) fearing subjects"* (Lee, 1999: 229).

Er is echter veel te zeggen over deze onderzoekstraditie. De sterke verwevenheid van het empirisch onderzoek naar de omvang van het onveiligheidsgevoel en de beleidsmatige aanpak ervan leidt ertoe dat veel van deze meetinstrumenten in essentie een grotendeels beleidsondersteunende functie vervullen. Het resultaat is dat dit onderzoeksdomain een sterk conservatief karakter heeft omwille van de noodzakelijke continuïteit in de gebruikte instrumenten, waardoor, vanuit vergelijkbaarheidsoverwegingen, in sterke mate wordt vastgehouden aan het gebruik van vage (soms zelfs simplistische) noties (Lee, 2001b). Dit heeft als gevolg dat er in feite sprake is van een weinig kritisch-reflexieve houding binnen deze onderzoekstraditie met betrekking tot de geproduceerde 'waarheid' (Lee, 2007; Pleysier, 2010). Op de gevolgen hiervan voor de kennisaccumulatie met betrekking tot dit fenomeen wordt in de volgende hoofdstukken nog meer uitgebreid teruggekomen.

1.4. Conclusie

In het voorgaande is getracht de sterke opgang van het veiligheidsdiscours tijdens de laatste decennia te kaderen. De vaststelling dat veiligheid en met name onveiligheidsgevoelens in steeds grotere mate aanwezig lijken in de hedendaagse samenleving, vormde hierbij het vertrekpunt. Centraal argument was dat fundamentele socioculturele evoluties in essentie aan de basis liggen van een diepgaand cultureel bepaald onveiligheidsgevoel. Dergelijke inzichten zijn onontbeerlijk om de hedendaagse betekenis van en preoccupatie met (sociale) onveiligheid te begrijpen. Twee nuancerende opmerkingen zijn hier echter op hun plaats. Ten eerste zijn de beschreven kenmerken van de laatmoderne samenleving minder eenduidig en minder totaal als wel eens wordt gesuggereerd; hiervoor zijn ze te recent van aard. Hierdoor wordt vaak voorbij gegaan aan de specifieke culturele, sociale en politieke context waarbinnen deze veranderingen plaatsgrijpen, een context die een cruciale invloed heeft op de mate waarin deze veranderingen zich effectief voltrekken (Edwards & Hughes, 2005).³⁰ Ten tweede loopt een dergelijk

³⁰ Een voorbeeld hiervan is de grote aandacht voor de sterke opkomst van de private veiligheidssector. Deze opkomst fungeert vaak als een centraal voorbeeld van de geleidelijke afbraak van het veiligheidsmonopolie van de natiestaat en de toenemende druk op de individuele burger om in te staan voor de eigen veiligheid. Deze tendens is wereldwijd vast te stellen, maar is daarentegen geenszins gelijk in verschillende landen (Zedner, 2000: 204). Terwijl in sommige landen (zoals onder meer in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië) de private veiligheidssector niet enkel zeer groot is en vaak verregaande taken en bevoegdheden uitoefent, is de omvang ervan in andere, eveneens westerse, landen (zoals België en Frankrijk) enigszins meer beperkt en aan meer strikte regels onderworpen.

negatief discours, met een grote (zelfs eenzijdige) aandacht voor de 'keerzijde van de medaille', het gevaar op een te pessimistische tijdsdiagnose waarin de fundamentele positieve kanten van deze evoluties worden genegeerd of ontkend (Boutellier, 2002; Pleysier, 2010). De belangrijke veranderingen die zijn voltrokken op cultureel, economisch, politiek en maatschappelijk vlak hebben een ongekeerde welvaart en consumptieniveaus gecreëerd (alleszins in de westerse wereld), waardoor het op materieel vlak 'nog nooit zo goed is geweest'. Daarenboven beschikt het laatmoderne individu over een grote persoonlijke vrijheid om de eigen levensloop vorm te geven en uit te bouwen. Bovendien vindt dit steeds meer plaats in een democratisch politiek stelsel waarin fundamentele individuele rechten in een grondwet verankerd zijn en een belangrijke steunpilaar vormen. Alhoewel de desintegratie ingebakken zit in het systeem, kunnen we op sommige momenten beter omgaan met de onzekerheid die hieraan verbonden is dan op andere. Bovendien lijkt het er ook op dat het ene individu beter dan het andere is toegerust om die ontologische onzekerheid, en het reflexieve project waarvoor hij gesteld wordt, adequaat het hoofd te bieden (Hajer, 2005; Pleysier, 2010). Mogelijk vormt deze vaststelling, met name dat 'we het nog nooit zo goed hadden' en dat we objectief gesproken nog nooit een dergelijk hoog niveau van (bestaans)veiligheid haalden als vandaag, juist één van de drijfveren achter de massale aandacht die gaat naar de keerzijde, naar de dieperliggende gevoelens van frustratie, angst en onbehagen die hieruit voort vloeien.

Uit bovenstaande bespreking blijkt dat de beleving van en betekenisgeving aan maatschappelijke fenomenen als criminaliteit, veiligheid en onveiligheidsgevoelens niet los te koppelen zijn van de breedmaatschappelijke evoluties in de hedendaagse laatmoderne samenleving. Het zijn deze evoluties die de onderliggende socioculturele basis vormen voor de totstandkoming van een fundamenteel onveiligheidsgevoel en de toenemende maatschappelijke behoefte aan veiligheid en bescherming. Deze behoefte blijkt zich in sterke mate toe te spitsen op criminaliteit en overlastfenomenen. Een verklaring hierop is te vinden in de complexe wisselwerking tussen bredere socioculturele processen, evoluties op beleidsmatig vlak en de wetenschappelijke kennisproductie (Sparks, 1992; Lee, 2007). Hoewel dit aantoont dat er wel degelijk een belangrijke reële socioculturele basis is voor de hedendaagse behoefte aan veiligheid en de ontwikkeling van een veiligheidsdiscours, is een dergelijk discours niet zonder risico's. Het reële gevaar schuilt in het vertalen van de welzijnsproblematiek van de meest kwetsbaren tot een veiligheidsprobleem voor de minst kwetsbaren (Pleysier, 2008). Een al te onkritische strijd tegen criminaliteit en onveiligheid dreigt immers uit te monden in een potentiële marginalisering, stigmatisering, uitsluiting en criminalisering van bepaalde groepen, omwille van een abstract risico (van de Bunt, 2003).

De verplaatsing en projectie van de aandacht is met andere woorden zeer waarschijnlijk. *"Both distortion and refraction of fears are very likely, and in a world*

of plurality and difference it is on to the deviant other, either the actual criminal or cultures which although perfectly law abiding are perceived somehow as alien, that such projections are likely to be made" (Young, 1999: 96; Beck, 1992; Deklerck & Depuydt, 2005). De belofte van veiligheid en van sociale solidariteit kan enkel worden bekomen door de sociale uitsluiting van bepaalde groepen: *"exclusion (...) is an inevitable concomitant of the security society"* (Zedner, 2000: 211; Young, 1999, 2007). De eigen frustraties vinden in de aanwezigheid van de andere een eenvoudige verklaring en een makkelijk antwoord: het is hun schuld. *"Pak hen aan en het probleem is opgelost"* (Raes, 1999: 115)

In het volgende hoofdstuk worden deze inzichten aangewend om de huidige benadering van een specifieke sociale subgroep te kaderen. Jongeren nemen als sociale groep een belangrijke, weliswaar relatief eenzijdige, positie binnen deze heersende veiligheidsdiscours in. Hierbij staat de complexe wisselwerking tussen maatschappij, beleid en wetenschappelijke kennisproductie centraal. Om de maatschappelijk dominante benadering van jongeren in het veiligheidsdiscours te beschrijven, dienen bijgevolg al deze drie domeinen te worden geanalyseerd en gedeconstrueerd.

Hoofdstuk 2. Jongeren en onveiligheid. Een deconstructie van publieke bezorgdheden over 'de jeugd'

Het voorgaande hoofdstuk stond stil bij de huidige maatschappelijke veiligheidscultus en bij de implicaties hiervan op de culturele betekenis van thema's als criminaliteit en overlast. De maatschappelijke preoccupatie met het onveiligheidsgevoel en de aandacht voor de zogenaamde 'fearing subjects' bleken het resultaat van een complexe wisselwerking tussen drie actoren, met name de publieke opinie, het beleid en de (criminologische) wetenschap (Lee, 2007). Het streven naar veiligheid kenmerkt zich bovendien door een koloniserend karakter (Verfaillie et al., 2007), waardoor steeds meer maatschappelijke fenomenen en problemen in termen van (on)veiligheid worden geherdefinieerd en betekenis krijgen. In de hedendaagse veiligheidssamenleving geldt dit eveneens voor de maatschappelijke, politieke en wetenschappelijke omgang met de jeugd, die steeds meer vanuit dit veiligheidsperspectief wordt bekeken. In de hoofdstuk wordt meer specifiek ingegaan op de relatief eenzijdige wijze waarop 'de jeugd' wordt benaderd en wordt vervolgens getracht deze dominante benadering te kaderen en te deconstrueren.

Het hoeft geen betoog dat maatschappelijke verontwaardiging en bezorgdheden over probleemgedrag van de hedendaagse jeugd tegenwoordig nooit ver weg lijken (Westenberg, 2008). Berichten over gewelddadige jeugd en de schijnbaar steeds toenemende jeugdcriminaliteit, groepen hangjongeren die intimiderend en bedreigend gedrag stellen tegenover andere burgers op diverse publieke plaatsen (zoals winkelcentra en -straten, parken en openbare recreatiedomeinen) duiken met de regelmaat van de klok in het maatschappelijke debat op.³¹ Ook op beleidsniveau is een grote aandacht voor de aanpak van deze problematieken vast te stellen. Reeds enkele jaren klinkt de roep om de uitbouw van een volwaardig jeugdsanctierecht (ter vervanging van het huidige beschermingsrecht) en een

³¹ Deze bezorgdheden over de hedendaagse jeugd gaan overigens breder dan delinquent gedrag en hebben eveneens betrekking op de schijnbare promiscuïteit, het hoge drank- en druggebruik, het gebrek aan discipline en respect voor waarden en normen,... van de hedendaagse opgroeiende jeugd (Prins, 2008; Westenberg, 2008).

uitbreiding van het aantal plaatsen in gesloten instellingen steeds luider. Ook wat de aanpak en preventie van overlast door groepen hangjongeren betreft wordt door lokale overheden in toenemende mate de nood gevoeld om formele, controlegeoriënteerde initiatieven te ontwikkelen. Zo kondigden diverse Vlaamse gemeenten in het voorjaar van 2011 een streng beleid af ten aanzien van dergelijke groepjes die de openbare ruimte 'monopoliseerden', diverse vormen van overlast veroorzaakten en verantwoordelijk werden gehouden voor een verhoogd onveiligheidsgevoel bij de rest van de bevolking. Zo wordt sinds de zomer van 2011 in vier gemeentes van de Belgische westkust het concept 'Very Irritating Policing' toegepast, waarbij politiediensten rondhangende jongeren op een voortdurende wijze gaan controleren en achtervolgen in de hoop dat deze uiteindelijk de publieke ruimte verlaten.³² Bezorgdheden over jeugddelinquentie en overlast veroorzaakt door groepen jeugdigen staan met andere woorden als thema onmiskenbaar en in schijnbaar toenemende mate in de aandacht van zowel de publieke opinie en de media, als het politieke debat en het wetenschappelijke discours (Pleysier, Cops, Verdonck & Put, 2010).

2.1. Continuïteit en dualiteit in de omgang met jongeren

Ondanks de sterke en quasi continue aanwezigheid van de jeugdproblematiek in het maatschappelijke debat, zou het van een fundamentele kortzichtigheid getuigen te veronderstellen dat deze bezorgdheid over jongeren en hun gedrag een exclusief kenmerk van de hedendaagse (veiligheids)samenleving zou zijn (Squires & Stephen, 2005; Pleysier et al., 2010). Dergelijke bezorgdheden en angsten zijn daarentegen tot verschillende eeuwen terug te identificeren (Pearson, 1983; Nagels, 2005; Deklerck & Pleysier, 2006; De Koster, 2010).³³ Immers, niettegenstaande de hedendaagse (over)gevoeligheid die deze problematiek omgeeft, lijkt ook dit ambivalente beeld van de jeugd als zich heen en weer bewegend tussen de 'idealisering van het jeugdland' en de 'angst voor lastige jongeren', minder nieuw dan vaak wordt verondersteld (Spierenburg, 2000). Hoewel 'de jeugd' historisch gezien pas zeer recent als een afzonderlijke maatschappelijke categorie wordt benaderd, kunnen reeds in de achttiende eeuw bewijzen worden teruggevonden van onrust en zelfs een 'moral panic' veroorzaakt door jongeren en gewelddadige jeugdbendes (Spierenburg, 2000).³⁴ Uiteraard biedt dit geen volledige verklaring, maar het wijst desondanks

³² Ook in andere Vlaamse gemeentes (zoals Kortrijk en Ternat) zijn in dezelfde periode gelijkaardige initiatieven afgekondigd met als doel overlast veroorzaakt door rondhangende jongeren te verhinderen.

³³ Pearson (1983) spreekt in dit opzicht van zogenaamde 'respectable fears' die doorheen verschillende tijdsperiodes te onderscheiden zijn en die veelal betrekking hebben op delinquente jongeren.

³⁴ Tot in de oudheid toe kunnen indicaties worden teruggevonden van negatieve uitlatingen over de jeugd (De Coster, 2010). Een illustratief voorbeeld hiervan is de Griekse filosoof Socrates die reeds in de vierde

toch op een belangrijke historische continuïteit die niet zonder meer kan worden genegeerd (Squires, 2008). De jeugd lijkt in dat opzicht een sociaal paradoxale figuur die zweeft tussen angst en hoop: *"angst voor de sociale orde, hoop omdat ze de incarnatie is van de vooruitgangsfilosofie"* (Nagels, 2005: 45). Onze maatschappij worstelt daarom, zo lijkt het, nog steeds met de januskop van de jeugd; *"dit roept gevoelens op van bescherming en repressie, van begrip en afkeuren, van hoop en woede, van openheid en grenzen"* (Put, 2007: 7).

Hoewel de aandacht vooral op het probleemgedrag van jongeren gericht lijkt, is deze dubbele constructie en benadering ook in de hedendaagse samenleving vast te stellen. Angsten en bezorgdheden over de mogelijke gevaren waar kinderen aan blootgesteld (kunnen) worden gaan hand in hand met bezorgdheden of gevoelens van onveiligheid die veroorzaakt worden door jongeren zelf. *"Children are a central part of the symbolic order that promotes the discourse of fear. On the one hand, steps must be taken to protect children, but on the other hand, we must be protected from children"* (Altheide, 2002: 172). Niettemin kan worden gesteld dat de aandacht die tegenwoordig naar dit fenomeen gaat, meer en scherper dan ooit aanwezig lijkt in zowel de publieke opinie als het politieke debat (Pleysier et al., 2010). Er lijkt sprake van een toenemend onevenwicht *"between societal concerns for young people's well-being and concern about young people, (which) indicates that the long-standing uncomfortable equilibrium between protection and control has been destabilized"* (Squires & Stephen, 2005: 190). Het hedendaagse debat over jeugddelinquentie lijkt met andere woorden aan te tonen dat de aandacht steeds meer verschuift van een bezorgdheid over jongeren in gevaar – 'youth at risk' – naar een dominant beeld van jongeren als gevaar – 'youth as risk' (Crawford, 2009b).

Deze duale benadering is eveneens terug te vinden in de beleidsmatige omgang met jongeren, met enerzijds de wil tot bescherming van de figuur van de jongere, maar tegelijkertijd een streven naar controle en hardere aanpak (Squires, 2008). De maatschappelijke beeldvorming over de jeugd heeft met andere woorden een sterke invloed op het beleid dat ten aanzien van die jongeren wordt uitgetekend (Griffin, 1997). Het gevolg is dat doorheen de geschiedenis *"childhood is the most intensively governed sector of personal existence"* (Rose, 1989: 121).³⁵ De relatief eenzijdige benadering van jongeren in het (on)veiligheidsdebat betekent niet dat iedere jongere tegenwoordig louter als een potentiële bedreiging voor de veiligheid en vanuit een

eeuw v.C. stelde dat *"De jeugd van tegenwoordig houdt alleen maar van luxe, heeft slechte manieren en veracht de autoriteit. Zij heeft geen respect voor oudere mensen. De jeugd verpraat de tijd terwijl er gewerkt moet worden, schrokt bij de maaltijden het voedsel naar binnen, legt de benen over elkaar en tiranniseert de ouders"* (geciteerd in Westenberg, 2008: 5).

³⁵ Overigens – en dit hoeft niet verrassend te zijn – kan deze ambivalentie eveneens worden vastgesteld in de wetenschappelijke benadering van de jeugd (Westenberg, 2008). Ter Borgt & Meeus (1994) stellen dat in de wetenschappelijke benadering van deze sociale groep, eveneens een gelijkaardige probleemgerichte invalshoek kan worden vastgesteld. De focus ligt vaak (zo niet altijd) op ofwel de problemen waarmee jongeren worden geconfronteerd ('youth at risk'), ofwel op de problemen die jongeren zouden veroorzaken ('youth as risk').

probleemgeoriënteerde visie wordt benaderd. Het jeugdbeleid – maar ook de bredere maatschappelijke omgang met jongeren – wordt voornamelijk gekenmerkt door een sterke hybride benadering, *"attempting to deliver a complex and contradictory amalgam of the punitive, the responsabilizing, the remoralizing, the inclusionary, the exclusionary and the protective"* (Muncie, 2006: 788). De vaststelling dat een steeds breder gamma van strategieën wordt ontwikkeld om jongeren te sturen is moeilijk te weerleggen, maar de continue ambiguïteit die merkbaar is binnen dit beleid laat evenwel voldoende ruimte voor *"localized disputes, translations and instabilities, providing spaces for contestation, transformational politics and further governmental innovation"* (Muncie, 2006: 788).

Deze vaststelling van continuïteit in de omgang met jongeren mag echter niet leiden tot het negeren van de unieke kenmerken van de huidige aandacht. Maatschappelijke bezorgdheden over de toestand van de jeugd zijn dan wel geenszins een uniek kenmerk van de hedendaagse samenleving, de concrete betekenisgeving en aanpak ervan wordt wel mee gevormd op basis van de specifieke socioculturele context (Boutellier, 2002). *"Concentrating only on the generality of complaints about the young might lead us to overlook critical changes in what these complaints are taken to mean, how they are used and what is done about them"* (Squires & Stephen, 2005: 45). Van belang is daarom niet zozeer de vraag of deze bezorgdheid al dan niet beperkt blijft tot de huidige samenleving, noch de vraag of deze bezorgdheid nu meer of minder zou zijn dan vroeger (wat overigens zeer moeilijk meetbaar zou zijn). Zoals aangehaald is de wijze waarop bezorgdheden over jongeren betekenis krijgen en worden ingevuld is afhankelijk van de bredere socioculturele context, eerder dan van objectieve kenmerken van het gedrag op zich (Squires, 2008; Burney, 2005).

2.2. 'De jeugd' in de veiligheidssamenleving

Het hoeft geen betoog dat publieke bezorgdheden over de hedendaagse jeugd tegenwoordig sterk worden gelinkt aan een schijnbaar sterke toename van het delinquente gedrag dat door deze groep wordt gesteld; *"there was consequently an increasing link between youth, crime and public concerns about both"* (Jackson, 2004b: 53). De publieke bezorgdheid over criminaliteit heeft bijgevolg in grote mate betrekking op het veronderstelde gedrag van jongeren, wat als gevolg heeft dat deze vaak als een belangrijke oorzaak van onveiligheidsgevoelens en overlast worden ervaren door de rest van de bevolking (Deklerck & Pleysier, 2006; Hughes & Follet, 2006; Crawford, 2009). De opzet van dit hoofdstuk is daarom om de dominante

benadering van jongeren in een meer kritisch kader te plaatsen en (op een relatief beknopte wijze) aan te tonen hoe verschillende factoren samenspelen in de benadering van jongeren in het heersende veiligheidsdiscours en hoe de 'traditionele' bezorgdheden over jongeren in dit huidige discours worden ingevuld en betekenis krijgen. Alvorens over te gaan tot deze deconstructie wordt eerst dieper ingegaan op de specifieke inhoud van de heersende bezorgdheden omtrent de jeugd.

Een belangrijke figuur die centraal staat is het fenomeen van de 'rondhangende jongeren' die tegenwoordig fungeren als een belangrijke bron van overlast, angst en ergernis bij volwassen buurtbewoners. Dit blijkt alvast uit verscheidene grootschalige bevolkingsbevragingen – veelal slachtofferenquêtes – waarin wordt gesuggereerd dat rondhangende jongeren door de bevolking als een belangrijke oorzaak van overlastproblemen worden ervaren. Uit de Belgische Veiligheidsmonitor – voor het eerst in 1997 en sinds 1998 tweejaarlijks afgenomen – blijkt dat het percentage respondenten dat overlast door rondhangende jongeren als een probleem in de eigen buurt ervaart voor de periode 2000-2009 enigszins stabiel rond 25-26% schommelt (tabel 2.1). Ongeveer een kwart van de Belgische bevolking ervaart jongeren in de eigen woonbuurt als een overlastprobleem.

TABEL 2.1. Percentage respondenten dat helemaal wel/eerder wel 'overlast van groepen jongeren' als een probleem in de eigen buurt ervaart (Bron: Veiligheidsmonitor 2000, 2002, 2004, 2006, 2008-09)³⁶

	2000 (N=6000)	2002 (N=6000)	2004 (N=12000)	2006 (N=12000)	2008-09 (n=12000)
Overlast van groepen jongeren	24.98	25.70	25.44	26.30	26.54

Gelijkaardige bevolkingsonderzoeken in andere westerse landen leveren eveneens dergelijke resultaten op. De Nederlandse Veiligheidsmonitor Rijk hanteert weliswaar een enigszins andere vraagstelling en peilt of de respondenten van mening zijn of een bepaald feit een vaak voorkomend probleem is in de eigen woonomgeving; de resultaten van deze survey suggereren dat ongeveer 10 tot 15% van de Nederlandse bevolking rondhangende jongeren als een vaak voorkomende bron van overlast in de buurt vermeldt (Oppelaar & Wittebrood, 2006). Bovendien blijkt dat, terwijl de perceptie van verschillende vormen van overlast als probleem de laatste jaren

³⁶ In de afname van 1998 werden andere antwoordcategorieën gebruikt waardoor een vergelijking met de volgende afnames niet zonder meer mogelijk is. In deze afname werden respondenten gevraagd om aan te geven of bepaalde fenomenen vaak, soms of (bijna) nooit voorkwamen in hun buurt. 26.40% van de bevraagde burgers gaf aan dat 'overlast door groepen jongeren' vaak of soms voorkwam in de eigen buurt.

afneemt, de perceptie van 'overlast door groepen jongeren' lijkt toe te nemen.³⁷ De Britse nationale slachtofferenquête ('British Crime Survey') vindt dat het aantal respondenten dat 'rondhangende jongeren' als een probleem ervaart is toegenomen van 20% in 1992 tot 33% in 2002/03. Dit percentage is sindsdien relatief stabiel gebleven, al is er de laatste jaren sprake van een afname tot 27% in de meest recente afname in 2009/10. Dit fenomeen blijkt bovendien van alle bevraagde feiten door het grootste aantal respondenten als een probleem te worden ervaren (Moley, 2008).

Ook kwalitatieve studies tonen aan dat jongeren, en met name vooral rondhangende jongeren, als een belangrijke bron van onveiligheidsgevoelens door andere burgers worden vermeld (Girling, Loader & Sparks, 1998; Hill & Wright, 2003; De Wree, Vanderbeken & Ponsaers, 2003; Deklerck & Pleysier, 2006). Deze onderzoeken naar de link tussen overlast en het onveiligheidsgevoel tonen aan dat de loutere aanwezigheid van groepjes jongeren in de openbare ruimte een bron van ergernis vormt en de veiligheidsbeleving negatief beïnvloedt (Girling, Loader & Sparks, 1998; Deklerck & Pleysier, 2006). Bijna steeds wordt het ervaren storende gedrag van jongeren naar voren wordt geschoven als belangrijke reden om zich bedreigd of onveilig te voelen. Bovendien wordt *"zelfs als deze jongeren niets verkeerd doen, of in elk geval niet ernstigs, (...) hun loutere aanwezigheid in openbare plaatsen ervaren als een bedreiging door voorbijgangers"* (Albers, 2006: 50). Verhelderend in deze context zijn bovendien bevindingen uit de British Crime Survey, waarbij aan de respondenten werd gevraagd naar het specifieke gedrag dat de aanleiding vormde om rondhangende jongeren als overlast te omschrijven. Het bleek dat voor bijna de helft van de respondenten (43%) de loutere aanwezigheid van jongeren in de publieke ruimte voldoende was om deze als een vorm van overlast en als bedreigend en onveilig te ervaren (Wood, 2004). Dergelijke studies tonen alvast aan dat er onder de bevolking effectief sprake is van een sterke relatie tussen 'rondhangende jongeren' en het onveiligheidsgevoel, wat voornamelijk werd toegeschreven aan de perceptie van bedreiging die dergelijke groepjes uitstralen.

De tolerantiedrempel ten aanzien van overlast lijkt zich daarom vrij sterk rond de tegenstelling oud-jong te concentreren, waarbij het debat over de aanwezigheid van overlastfenomenen in grote mate rond oudere 'klagers' en 'jongere' veroorzakers van overlast draait (Van Den Broeck & Raes, 2000).³⁸ In essentie heeft het

³⁷ Hoewel de auteurs concluderen dat jongerenoverlast *"door een steeds groter deel van de bevolking als een probleem wordt ervaren"* (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 27), blijkt deze stijging op basis van de cijfers beperkt te zijn. Terwijl in 1993 9% van de bevroegde burgers met dit item akkoord gingen, bedroeg dit in 2005 12%. De stijging blijft dus beperkt tot 3%. Deze toename deed zich bovendien enkel voor tussen 1993 en 1997; sindsdien is dit percentage stabiel gebleven.

³⁸ Deze tegenstelling tussen klagers en veroorzakers ent zich bovendien ook zeer snel en eenvoudig op het onderscheid tussen autochtoon en allochtoon (Elffers & De Jong, 2004). Het cumulatief effect van beide tegenstellingen resulteert in de dominante opdeling tussen de oudere autochtone 'klager' en de jongere allochtone 'veroorzaker'. Een belangrijke nuance is dat een dergelijke invulling van de maatschappelijke bezorgdheden over jongeren relatief sterk kan verschillen al naargelang de specifieke culturele en politieke context. Zo speelt deze opdeling in een land als Frankrijk slechts zeer beperkt in rol, terwijl in Nederland

veiligheidsdebat en het discours rond jongeren dat hierbinnen kan worden vastgesteld in grote mate betrekking op het (veronderstelde) gedrag van groepen jongeren in de publieke ruimte en het (gepercipieerde) gevaar dat ervan uitgaat. De omschrijving van de problematische jeugd richt zich op die jongeren die in groep aanwezig zijn op allerlei (semi-) publieke plaatsen. *"At root, what is inferred is a threat to the social order, perhaps even an explicit threat (young people 'taking to the streets'), but more often a more insidious undermining of this – young people simply loitering or sprawling in shop doorways"* (Hall, Coffey & Williamson, 1999: 507). Het mag duidelijk zijn dat een dergelijke benadering ruimer en bovendien heel wat flouwer is: niet langer is gedrag op zich van belang, wel de idee of de perceptie dat bepaald gedrag wordt (of zou kunnen worden) gesteld, is van essentieel belang. Deze omschrijving impliceert overigens ook dat niet elke jongere als problematisch, of als een potentieel gevaar, wordt benaderd. Wel suggereert dit dat het niet langer het effectieve gestelde gedrag is dat aanleiding geeft tot maatschappelijke bezorgdheden en beleidsmatig ingrijpen, maar dat de perceptie dat deze groepen (jongeren) mogelijk een gevaar of bedreiging inhouden een voldoende voorwaarde wordt; *"Youths hanging about have become synonymous with disorder and public threat and are routinely used to measure the degree to which people feel uneasy in their neighbourhoods"* (Burney, 2009: 71).

Bijkomend worden jongeren (en dan vooral jonge mannen) ervaren als een sociale groep die zich zelf relatief weinig onveilig voelt. Zeker in vergelijking met oudere burgers zouden jongeren weinig last hebben van een onveiligheidsgevoel. De bevindingen uit de traditionele bevolkingsbevragingen suggereren dat de relatie tussen leeftijd en angstgevoelens met andere woorden een positief karakter heeft, waarbij deze gevoelens toenemen met het ouder worden en vooral bij de oudste groepen in de bevolking op een hoog niveau zouden liggen (Skogan & Maxfield, 1981; Maxfield, 1984). Deze vastgestelde verschillen zijn bovendien *"so widely communicated that professionals, politicians, and the public commonly accept it as truth"* (LaGrange & Ferraro, 1989: 698). Ouderen worden veelal als 'prisoners of fear' omschreven, waarbij het onveiligheidsgevoel een sterke negatieve invloed uitoefent op hun bewegingsvrijheid en er bijgevolg toe leidt dat ze zich niet langer in de publieke ruimte durven te begeven (Greve, 1998; Lee, 2001). Jongeren daarentegen zijn als groep in sterke mate (meer zichtbaar) aanwezig in de publieke ruimte en op plaatsen en tijdstippen waar het risico op criminaliteit en slachtofferschap (sterk) aanwezig is. Jongeren lijken zich anders gesteld in (veel) mindere mate als 'fearing subjects' te gedragen en worden als gevolg hiervan in de

het veiligheidsdiscours met betrekking tot jongeren in zeer sterke mate wordt gelinkt aan een algemene 'angst voor terrorisme', waardoor ontwikkelde maatregelen in zeer sterke mate gericht zijn op mannelijke moslimjongeren. In België is van een dergelijke link in het maatschappelijke debat geen sprake. Overigens impliceert dit echter geenszins dat enkel jongeren als oorzaak van overlast zouden worden gezien; ook andere zichtbare groepen als drugsverslaafden en daklozen worden vaak met overlast vereenzelvigd en veelal op een gelijkaardige wijze aangepakt.

maatschappelijke beeldvorming algemeen genomen veeleer als 'fearless', of relatief angstloze personen benaderd.

2.3. Een deconstructie van het heersende discours rond 'de jeugd'

Een deconstructie van de betekenis en concrete inhoud van de maatschappelijke bezorgdheden omtrent de jeugd in de hedendaagse socioculturele context dient te vertrekken vanuit de wijze waarop het algemene veiligheidsdiscours vorm krijgt. Dit impliceert dat we onvermijdelijk gebruik maken van de in het voorgaande hoofdstuk beschreven inzichten, al ligt de focus in wat volgt expliciet op de benadering van jongeren. De vastgestelde link tussen jongeren en onveiligheid valt immers naadloos in te passen in de door Lee geconstrueerde (2001: 204) 'fear of crime feedback loop'. Hierin fungeren de beleidsaandacht voor het onveiligheidsgevoel, de geproduceerde kennis over de omvang van deze gevoelens en de aanwezigheid van angstgevoelens onder de bevolking als elementen die via een zichzelf versterkende en complexe spiraal ertoe leiden dat het veiligheidsdiscours zijn huidige betekenis en relevantie verwerft. Ook in deze context heeft deze beschrijving een hoge mate van relevantie; het wijst immers op de noodzaak om in de deconstructie van deze beeldvorming expliciet aandacht te besteden aan de actieve rol die de publieke opinie, het beleid en de wetenschap in dit proces vervullen. Ook Althoff (2005: 275) stelt overigens dat *"collectieve betekenissen over jongeren in het publieke discours verankerd (zijn) en door de verschillende maatschappelijke instanties (worden) gereproduceerd"*.

2.3.1. De culturele constructie van 'feared' subjects.

We wezen er reeds eerder op hoe de breedmaatschappelijke veranderingen een belangrijke culturele basis vormen voor de totstandkoming van een sterke gerichtheid op en groeiende bezorgdheid voor risico's en de hieraan gekoppelde behoefte aan veiligheid en bescherming tegen deze risico's. Deze socioculturele processen hebben een belangrijke invloed op de wijze waarop jongeren in het maatschappelijke discours worden benaderd en liggen bijgevolg mee aan de basis van de populaire beeldvorming omtrent de hedendaagse jeugd in termen van

(on)veiligheid.³⁹ Een belangrijk inzicht dat Furedi (2002) in dit kader naar voor schuift is het feit dat de huidige fundamentele onzekerheid zich op vlak van de intermenselijke relaties vertaalt in een groeiend wantrouwen in de andere en een toenemende roep om bescherming en veiligheid; mensen worden niet alleen als vreemden ervaren, maar eveneens als een potentiële bedreiging voor de eigen veiligheid. De toenemende onzekerheid over de intermenselijke relaties leidt tot de angst dat, in de contacten met anderen, het ergste kan worden verwacht. Dit draagt bij tot de perceptie dat risico's en bedreigingen voor de persoonlijke veiligheid in de omgang met andere onbekende personen in de openbare ruimte alomtegenwoordig zijn, wat een angstig gevoel doet ontstaan (Cops, 2011). De perceptie van een publieke ruimte bestaande uit 'risky strangers', die een potentiële bedreiging voor de persoonlijke veiligheid vormen, krijgt bijgevolg steeds vastere grond (Furedi, 2002). Deze publieke ruimte wordt ervaren als onvoorspelbaar, oncontroleerbaar en met een schijnbare alomtegenwoordigheid van risico's en wordt zo een gevaarlijke en moeilijk te beveiligen ruimte dat als 'overschot' fungeert, met een louter instrumentele functie (Crawford, 1997). Het is de combinatie van een verhoogde risicogevoeligheid en een toenemend wantrouwen in de medemens die meebrengt dat groepen jongeren in de publieke ruimte er al snel van verdacht worden dat ze overlast en criminaliteit zouden veroorzaken (Furedi, 2002). Jonge mensen worden niet enkel steeds meer als vreemden beschouwd, maar ook als een mogelijke bedreiging voor de eigen persoonlijke veiligheid.

Daarnaast hebben deze (rondhangende) jongeren een sterke symbolische aantrekkelijkheid en vormen ze een handig, zichtbaar en concreet symbool waarop de abstracte maatschappelijke bezorgdheden en angsten kunnen worden geprojecteerd (Crawford, 1997). Deze projectie heeft als psychologisch voordeel dat het een gevoel van controle met zich meebrengt; de abstracte risico's worden concreet en lijken makkelijker aan te pakken (Boutellier, 2002). De eerder aangehaalde criteria die Hollway & Jefferson (1997) onderscheiden om de aantrekkelijkheid van bepaalde fenomenen voor deze projectie te begrijpen, zijn in deze context zeer verhelderend. Ten eerste zijn (hang)jongeren, als gevolg van hun aanwezigheid in de publieke ruimte als groep duidelijk zichtbaar, herkenbaar en aanwijsbaar (het criterium van 'knowability'). Ten tweede kunnen ze zich als groep

³⁹ We wagen ons hier met andere woorden niet in het huidige (over)verhitte debat over de vraag of de huidige maatschappelijke bezorgdheden over de jeugd al dan niet 'te rechtvaardigen' zouden zijn door een kwantitatieve toename van de jeugddelinquentie en -overlast tijdens de laatste jaren. De vraag of de ervaren stijging overeenkomt met de 'realiteit' is immers niet (onmiddellijk) relevant; een verenging van de discussie over de maatschappelijke bezorgdheden over de jeugd tot de vraag of deze kwantitatief gerechtvaardigd zou zijn doet (te) weinig recht aan de culturele basis die aan de grondslag van deze bezorgdheden ligt. Dit betekent uiteraard niet dat dit een ontkenning inhoudt van het feit dat jeugddelinquentie geen probleem zou zijn, of dat jongerenoverlast enkel in de hoofden van 'de mensen' zou bestaan; jongeren plegen wel degelijk proportioneel gezien meer (bepaalde vormen van delinquentie) en stellen bedreigend en intimiderend gedrag ten aanzien van andere burgers. Een eenzijdige focus op het verklaren van de kloof tussen de objectieve/reële omvang enerzijds en de subjectieve perceptie van deze omvang zou echter te weinig recht doen aan de complexe processen die aan de basis liggen van de ontwikkeling van dergelijke percepties.

moeilijk verzetten tegen deze eenzijdige invulling; jongeren hebben als groep weinig sociale en politieke macht. Dit creëert de mogelijkheid om vrij eenvoudig formele maatregelen tegen hen te ondernemen (het 'actionability' criterium). Tot slot worden ze veelal ervaren als vreemden, als gevolg van de verdwijnende informele banden en relaties in de buurt die voorheen als een informeel sociaal controlemechanisme fungeerden; hierdoor wordt het probleem makkelijker op een formele wijze controleerbaar (het 'controllability' criterium).

Er zit met andere woorden meer achter de bezorgdheid omtrent jongeren bij de bevolking, "*namelijk de angst dat de verwording van de jeugd staat voor het morele verval in de samenleving*" (Prins, 2008: 3). Adolescenten vormen hierdoor - als cultuurdragers van de toekomst - een dankbaar object voor de projectie van een vaag cultureel onbehagen: "*embodying change, of inter-generational difference, young people can represent unwelcome changes in norms, values and standards. They are both a real cause for concern, and an easy and often misunderstood target.*" (Jackson, 2004b: 53). Groepen (hang)jongeren staan in de samenleving dan ook vooral symbool voor de (ervaren) afbrokkeling van traditionele waarden en normen, een ervaren gebrek aan respect voor ouderen, de afbrokkeling van het ouderlijk gezag en de verdere teloorgang en verloedering van de buurt (Innes, 2004). Zeker in een periode van fundamentele sociale veranderingen, waarin de culturele zekerheden (van de oudere generaties) aan erosie onderhevig zijn en vervangen worden door veel onbestendigere sociale structuren is een dergelijke benadering en projectie niet vreemd (Bauman, 2007; Boutellier, 2002).

Bovendien staat in de hedendaagse 'veiligheidsetiquette' het voorzorgsprincipe centraal (Furedi, 2002; Pieterman, 2008). Individuen worden mede verantwoordelijk gehouden voor de eigen persoonlijke veiligheid en dienen zoveel mogelijk een levensstijl aan te houden die het risico op slachtofferschap beperkt (Garland, 2001). O'Malley (1992) gebruikt in dit kader het concept 'prudentialism': van burgers wordt een voorzichtige levenshouding verwacht in het omgaan met het mogelijk risico op slachtofferschap. De 'goede' burger is een voorzichtige burger; individuen die niet de verwachte keuzes maken worden daarom gezien als onvoorzichtig en roekeloos, verantwoordelijk voor hun eigen ongeluk (Kemshall, 2003). De implicaties hiervan voor de erkenning van slachtofferschap en als 'fearing subject' worden duidelijk in wat Christie (1986) als het sociaalcognitieve schema van het 'ideale slachtoffer' omschrijft: "*a person or a category of individuals who – when hit by crime – most readily are given the complete and legitimate status of being a victim*" (Christie, 1986: 18). Een dergelijk schema is een cultureel en collectief gedragen beeld dat bestaat uit een brede reeks van veronderstellingen en kenmerken over het eigen gedrag van het slachtoffer (of de sociale groep waartoe het slachtoffer behoort), de persoon van de dader en de relatie tussen beiden. Hoe meer het specifieke slachtofferschap aan deze set van kenmerken voldoet, hoe meer deze persoon (of de

sociale groep waarvan deze persoon deel uitmaakt) als een 'echt' en legitiem slachtoffer wordt erkend.

TABEL 2.1. Kenmerken van het 'ideale slachtoffer' schema (Bron: Vanderveen, 2006: 141 op basis van Christie, 1986)

Slachtoffer	Kwetsbaar en onschuldig
Dader	Kwaadaardig en slecht
Activiteiten van het slachtoffer	Respectabel
Relatie	Ongekende dader
Incident	Fysiek geweld, slachtoffer verweert zich Brutale dader Toevallig of zinloos
Bescherming	Slachtoffer heeft voldoende pogingen ondernomen om zichzelf te beschermen
Plaats	Op een plaats waar hij/zij niet verweten kan worden te zijn
Tijdstip	Op een tijdstip op die specifieke plaats zijn waarop hij/zij niet verweten kan worden

Een slachtoffer gedraagt zich ideaal wanneer het zich gedraagt volgens dit specifiek sociaal verwachtingspatroon (tabel 2.1); elke afwijking van dit patroon maakt het slachtoffer minder ideaal en de culturele erkenning van dit slachtofferschap minder evident. Aangezien slachtofferschap gepaard dient te gaan met een connotatie van onschuld en kwetsbaarheid, is het minder evident om jongeren als dusdanig te benaderen. Jongeren hebben een levensstijl waarin ze eerder risico's opzoeken dan deze trachten te vermijden. Ze bevinden zich (relatief) vaak op locaties en op tijdstippen waar het risico op criminaliteit (en dus op slachtofferschap) het meest uitgesproken is. Daarnaast zijn jongeren eveneens vaker dader dan volwassen burgers en blijken daderschap en slachtofferschap nauw met elkaar verbonden te zijn, vooral wat persoonsdelicten betreft (Fattah, 1991; Op de Beeck & Cops, 2010; Verdonck, Cops, Pleysier & Put, 2011). Van jongeren die in dergelijke omstandigheden het slachtoffer van een delict worden, wordt snel aangenomen dat ze dit zelf hebben uitgelokt of er althans gedeeltelijk zelf verantwoordelijkheid voor dragen; ze gedragen zich anders gesteld niet voldoende als voorzichtige burgers en 'fearing subjects'.⁴⁰

⁴⁰ De toepassing van dit schema laat een meer complexe en genuanceerde benadering van de erkenning van slachtofferschap bij jongeren toe. Het suggereert dat niet het 'jong zijn' op zich deze erkenning in de weg staat, maar wel dat de omstandigheden en het gedrag van de betrokken persoon van cruciaal belang zijn. Dit verklaart met andere woorden waarom de bezorgdheid over de potentiële gevaren waarmee kinderen en jongeren geconfronteerd worden een voorwaardelijk karakter heeft, dat afhankelijk is van de mate waarin ze als kwetsbaar en onschuldig kunnen worden omschreven (Deakin, 2006; Valentine, 1997). Immers, "it is the 'vulnerability' of victims, rather than their actual victimization, that gives the crime

Dit maakt duidelijk dat de maatschappelijke bezorgdheden over jongeren en de concrete betekenis ervan in het veiligheidsdiscours wel degelijk een reële basis vinden in de bredere socioculturele processen. Jongeren worden niet zozeer als 'ideal victims', maar in de eerste plaats voornamelijk als 'usual suspects' ervaren en benaderd. De maatschappelijke beeldvorming over de jeugd als oorzaak van criminaliteit, overlast en onveiligheid leidt daarom tot een (gedeeltelijke) ontkenning van het feit dat deze sociale groep ook meer wordt geconfronteerd met slachtofferschap van diverse vormen van criminaliteit, overlast en onveiligheid (Wittebrood & van Wilsem, 2008; Pleysier et al., 2010).⁴¹

2.3.2. Beleidsvorming rond veiligheid: grote aandacht voor jongeren

Het zou wellicht van een grote politieke arrogantie getuigen, mocht op beleidsniveau geen rekening worden gehouden met deze bredere culturele processen en claims omtrent veiligheid en de centrale rol van jongeren daarin. Onveiligheidsgevoelens zijn deels geïnstrumentaliseerd en worden aangewend om een strengere aanpak van criminaliteit en onveiligheid te rechtvaardigen (Vanderveen, 2006), waarbij de effectiviteit van het gevoerde beleid in sterke mate wordt gestuurd door de invloed op het onveiligheidsgevoel (Boutellier, 2002). Zoals reeds eerder gesteld zou het echter enigszins naïef zijn om ervan uit te gaan dat het hier om een louter bottom up proces zou gaan, waarbij de politieke wereld enkel reactief zou optreden ten aanzien van deze maatschappelijke eisen. Beleidsmakers vervullen eveneens uit electorale en andere overwegingen een actieve rol in de beeldvorming rond veiligheid. Dit gaat in de eerste plaats op voor de 'fearing subjects', waarbij, zoals bleek uit het voorgaande hoofdstuk, de enge focus op criminaliteit en ander onbehoorlijk gedrag eveneens door beleidsmakers op een actieve wijze wordt gestimuleerd. Maar ook wat betreft de identificatie en aanpak van de ervaren oorzaken van het onveiligheidsgevoel, vervult het beleid een actieve rol in het richten van de aandacht op zichtbare en eenduidige oorzaken.

victim this representative role" (Ramsay, 2009: 36). Als indicatie hiervoor kan worden verwezen naar de 'zinloze' moorden op de zeventienjarige Joe Van Holsbeeck (die in 2006 in het station van Brussel-Centraal neergestoken werd omwille van het feit dat hij weigerde zijn mp3-speler af te geven) en de zestienjarige Bart Bonroy (neergestoken in het centrum van Oostende omdat hij een sigaret weigerde te geven) die eveneens een enorme maatschappelijke verontwaardiging uitlokten en aanleiding gaven tot 'stille marsen'. Ook andere fenomenen als kindermishandeling en kinderonthoeringen slagen er relatief eenvoudig in om hevige maatschappelijke reacties uit te lokken. In deze gevallen betreffen het veelal situaties waarin in sterke mate wordt voldaan is aan het 'ideale slachtoffer' schema.

⁴¹ In het criminologisch onderzoek kan dit onevenwicht eveneens worden teruggevonden. De meeste aandacht gaat hier naar het beschrijven en verklaren van daderschap bij jongeren; de mate waarin deze groep tevens zelf slachtoffer van delinquent gedrag wordt blijkt veel minder aandacht aan te trekken (Loader, 1996; Op De Beeck & Cops, 2010).

Dit blijkt wanneer de beleidsvorming in het bredere veiligheidsbeleid met betrekking tot jongeren wordt bekeken. De 'jeugd' vervult hierin als sociale groep vaak een centrale rol; *"what becomes clear from scanning the field of local community safety over two decades is that the 'problem of youth' has always held a pivotal place in the local work of the multi-agency partnerships"* (Hughes & Follet, 2006: 160; Crawford, 2009c).⁴² Deze vaststelling heeft betrekking op de Britse situatie, maar is eveneens in andere westerse landen vast te stellen. Ook in België nemen jongeren van bij de aanvang een centrale plaats in binnen het ontwikkelde veiligheidsbeleid (Cartuyvels & Hebberecht, 2002).⁴³ In het eerste Integrale Federale Veiligheidsplan (2000) stond met name de aanpak van geweldsdelicten, jeugddelinquentie, hooliganisme en overlast centraal; deze prioriteiten blijken, aldus Hebberecht (2000), voornamelijk gericht tot een doelgroep die grotendeels samengesteld is uit jongeren(groepen). In de tweede federale 'Kadernota Integrale Veiligheid' (2004) werden de prioriteiten beperkt tot overlast en buurtcriminaliteit. Ook de steile opmars van het fenomeen overlast in het Belgische veiligheidsdebat vanaf het einde van de jaren negentig is in het licht van deze discussie verhelderend (Devroe, 2003; Hebberecht, 2008).⁴⁴ Op beleidsvlak leidde deze 'ontdekking' tot de ontwikkeling en implementatie van het systeem van de Gemeentelijke Administratieve Sancties, dat lokale besturen de mogelijkheid geeft om overlastfenomenen via een administratieve sanctiesysteem te beboeten.⁴⁵ Deze sancties kunnen ook worden toegepast op minderjarigen tussen zestien en achttien jaar, wat in essentie een fundamentele 'doorbraak' betekent in de strafrechtelijke aansprakelijkheid van minderjarigen in België (Rea, Nagels &

⁴² Hill en Wright (2003: 291) gaan nog verder in hun stellingname en besluiten op basis van etnografisch onderzoek in twee buurten in twee Engelse steden dat *"community becomes a setting in which only the interests of adults are identified, interests which underpin a moral authoritarianism which operates to exclude marginal groups such as 'dangerous' youth. 'Safety' becomes a notion to be secured by blaming, isolating and silencing youth"*. Het dient wel te worden benadrukt dat hun onderzoek slechts betrekking had op twee specifieke Britse buurten; de vraag naar de mate waarin deze conclusies veralgemeenbaar zijn naar de rest van Groot-Brittannië – laat staan naar andere westerse landen – is daarom niet eenvoudig te beantwoorden (cf. Hughes & Edwards, 2005).

⁴³ In één van de eerste beleidsdocumenten ('Veiligheid van de burger', 1993) waarin het veiligheidsconcept werd vermeld, werden jongeren (naast druggebruikers) aangewezen als de centrale oorzaken van criminaliteit en onveiligheidsgevoelens.

⁴⁴ Aanleiding voor deze ontdekking vormde de resultaten van de federale Veiligheidsmonitor van 1998 op basis waarvan geconcludeerd werd dat *"de bezorgdheid van de bevolking zich in zeer belangrijke mate kristalliseerde rond feiten van kleine criminaliteit of feiten die zelfs geen misdrijven uitmaken, maar niettemin bijzonderlijk hinderlijk zijn"* (Devroe, 2003: 17).

⁴⁵ In deze context kan ook verwezen worden naar beleidsinitiatieven die in het buitenland zijn ontwikkeld. Het meest gekende voorbeeld is de zogenaamde 'Anti-Social Behaviour Order' (ASBO) in het Verenigd Koninkrijk, ingevoerd via de 'Crime and Disorder Act' (1998). Dit instrument geeft lokale overheden de mogelijkheid om ingeval van ervaren antisociaal gedrag een scala van maatregelen op te leggen voor een minimumperiode van twee jaar. Meestal betreft het gebiedsverboden, avondklokken, e.d. Het overtreden ervan kan resulteren in gevangenisstraffen tot vijf jaar. De meerderheid van deze maatregelen blijken in de praktijk aan jongeren te worden opgelegd (Matthews, Easton, Briggs & Pease, 2007). Ook in het eerste Nederlandse rapport 'Integrale Veiligheidsrapportage' (1993) wordt reeds gewezen op de nood van het verschuiven van het accent op 'een grote mate van vrijblijvendheid ten gunste van jongeren' naar een meer verplichtend en repressief beleid (Raes, 1994). Het Nederlandse actieplan 'Overlast en Verloedering' (2008) voorziet een gelijkaardige mogelijkheid: ten aanzien van (onder andere) 'hangjongeren' kunnen burgemeesters gebiedsverboden instellen voor een periode van maximaal drie maanden en dit zonder tussenkomst van de rechter; een inbreuk op deze maatregel kan resulteren in een strafrechtelijke veroordeling. Net zoals in het geval van de 'ASBO' houdt deze wetgeving een potentiële (zij het onrechtstreekse) criminalisering van rondhanggedrag in.

Christiaens, 2009). Naast deze overkoepelende wetgeving is er ook op lokaal vlak binnen het lokaal integraal veiligheidsbeleid in diverse (voornamelijk Vlaamse) steden en gemeenten een groeiende beleidsmatige aandacht voor jongerenoverlast terug te vinden (Cops, 2011).⁴⁶ Hiernaast is er ook een groeiende tendens tot het uitvaardigen van gemeentelijke verordeningen die als verborgen uitsluitingsmechanismen fungeren (straatverbod, verbod tot spelen in de publieke ruimte, verbod op rondhangen aan sportcentra, shoppingcentra, enzovoort) waarbij de lokale overheid in essentie tracht rondhangende jongeren uit het straatbeeld te verwijderen (Ponsaers, 2008).

De sterke focus in het veiligheidsdebat op de aanpak van jongeren biedt vanuit beleidsmatig oogpunt mogelijkheden en vormt vaak een handige opportuniteit om de eigen politieke legitimiteit te benadrukken. Als fenomeen zijn jongerengroepen immers relatief eenvoudig en op een eenduidige wijze aan te pakken; bovendien laat het toe om op een zeer zichtbare wijze op te treden, waaruit duidelijk blijkt dat de overheid iets doet aan het ervaren probleem. Het politieke kapitaal van jongeren is als sociale groep bovendien beperkt, met als gevolg dat ze zich slechts in zeer beperkte mate kunnen verzetten tegen deze maatregelen. Dat aandacht voor de jongerenproblematiek op een actieve wijze mee gestuurd wordt door beleidsmakers blijkt uit het feit dat de mate waarin de bestrijding van (jongeren)overlast als een speerpunt fungeert in de ontwikkelde lokale veiligheidsplannen sterk varieert tussen lokale overheden en *"seems not linked directly to differences in the extent of type of local problems, but often appears to be due in large part to local preferences for particular approaches to the balance between enforcement and support"* (Crawford, 2009c: 813; Hebberecht, 2008).

2.3.3. De rol van de (criminologische) wetenschap

In een deconstructie van de wijze waarop de link tussen jongeren en onveiligheid wordt gevormd, dient eveneens de rol van de (criminologische) wetenschap te worden erkend. De bevindingen uit bevolkingsbevragingen (en ander onderzoek) vormen gezien als de 'missing link' tussen de publieke opinie en het beleid (Young, 1988). Het is evenwel een illusie te denken dat wetenschappelijk onderzoek, dat zich

⁴⁶ Concrete voorbeelden zijn lokale initiatieven als het NERO-project (Normstelling En Responsabilisering naar aanleiding van Overlast) dat oorspronkelijk startte in Mechelen, maar recent ook ingevoerd is in Lokeren en Zelzate en het 'JORES' project (Jongeren en Ouders voor Respect op Straat) te Ronse. Overigens kan in al deze projecten en ook in de G.A.S. wetgeving de eerder beschreven duale benadering van jongeren worden vastgesteld. Deze initiatieven zijn immers niet enkel gebaseerd op een zuiver repressieve of controlerende basis, maar bevatten allen hulpverlenende, ondersteunende en/of bemiddelende onderdelen. De uitsluitende neigingen van het overlastbeleid, dat meestal jongeren als centrale doelgroep benadert, gaan met andere woorden vaak samen met een logica van 'conditionele inclusie', vooral dan wat betreft jongeren die een probleem vormen, maar vaak ook zelf heel wat problemen hebben (Hughes, 2007).

op een dergelijk maatschappelijk gevoelig thema richt, volledig waarden-neutraal kan functioneren in de ontwikkeling van een beeld van de werkelijkheid. De wijze waarop bepaalde fenomenen worden beschreven en bepaalde concepten geïnterpreteerd, heeft onvermijdelijke consequenties voor de resultaten – en dus de ‘waarheid’ – die worden gevonden. Wat we weten is immers onlosmakelijk verbonden met hoe we het meten; de gehanteerde methode is anders gesteld sterk bepalend voor de geproduceerde kennis (Vanderveen, 2004). Als criminoloog dienen we ons daarom bewust te zijn van deze actieve en productieve rol die (criminologisch) onderzoek kan vervullen, *"mindful that we do not produce the very criminological objects we then propose to measure, examine and analyse"* (Lee, 2001: 482). Dit impliceert dat een te weinig kritische houding ten aanzien van het onderzochte thema en de wijze waarop dit wordt gemeten niet enkel leidt tot het blootleggen van bepaalde ‘waarheden’ en problemen, maar evenzeer actief bijdraagt aan de productie ervan.

Dit gaat op voor de rechtstreekse link tussen de aanwezigheid van jongeren in de publieke ruimte en de ontwikkeling van onveiligheidsgevoelens bij de rest van de bevolking. Met name vanuit het sociale desorganisatie perspectief wordt een centrale rol toegekend aan de aanwezigheid van niet-gesuperviseerde groepen rondhangende jongeren (Skogan, 1990; Sampson & Groves, 1989; Hale et al., 1994). Deze stroming, waarin de oorspronkelijke aandacht voor de invloed van buurtfactoren op delinquentie sinds de jaren tachtig geleidelijk is verschoven naar de invloed van de buurt op de ontwikkeling van onveiligheidsgevoelens, neemt een belangrijke positie in binnen deze onderzoekstraditie. Hierin krijgen jongeren een centrale rol toebedeeld: *"a primary indicator of community social disorganization is how well communities supervise and control teenage peer groups"* (Sampson, 1993: 267).⁴⁷ Groepen rondhangende jongeren leiden tot angst en gevoelens van onveiligheid omdat mensen menen dat ze verantwoordelijk zijn voor diverse plaatselijke problemen, waaronder criminaliteit (Taylor & Covington, 1993). Het resultaat is dat (groepen rondhangende) jongeren worden benaderd als oorzaak van onveiligheidsgevoelens. Een illustratief voorbeeld van de evidentie van deze link is het onderzoek uitgevoerd door Hale, Pack & Salked (1994). In deze studie werd ‘het percentage jongeren in de buurt’ opgenomen als indicator van de mate van sociale desorganisatie in de buurt. Dit impliceert een nog bredere problematisering van deze sociale groep; niet enkel rondhangende jongeren, maar jongeren in het algemeen worden zo (impliciet) benaderd als een indicatie van een gebrek aan sociale controle en sociale cohesie.⁴⁸

⁴⁷ De idee dat (niet aangepakte) overlast door rondhangende jongeren door de andere buurtbewoners gelezen worden als signalen voor de afbrokkeling van de buurt wordt, aldus Girling et al. (1998) naar voren geschoven door Skogan (1990) en is vervolgens verder geëvolueerd tot een invloedrijke veronderstelling binnen de criminologie.

⁴⁸ Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat de auteurs weliswaar aangeven dat deze operationalisering ‘slechts’ een proxy variabele is van de aanwezigheid van ‘groepen rondhangende jongeren’, maar het leggen van het verband tussen jongeren, overlast en onveiligheidsgevoelens op zich is reeds tekenend

Ook in het meer recent ontwikkelde 'collective efficacy' concept (Sampson & Raudenbusch, 1999, 2004) wordt deze link bevestigd. Dit concept, dat in essentie zowel de perceptie van sociale cohesie als van sociale controle omvat, verwijst naar *"the linkage of cohesion and mutual trust with shared expectations for intervening in support of neighbourhood social control"* (Sampson & Raudenbusch, 1999: 612-3). De inschatting van de aanwezigheid van groepen rondhangende jongeren vormt een centrale indicator om de mate van 'collective efficacy' in een buurt te bepalen. Groepen jongeren fungeren bijgevolg als een indicator voor (een gebrek aan) sociale cohesie en controle in de buurt, maar eveneens als een oorzaak voor deze gebrekkige sociale samenhang. De uitgesproken invloed die van de mate van 'collective efficacy' op het onveiligheidsgevoel uitgaat, impliceert dat groepen rondhangende jongeren in de onmiddellijke omgeving (on)rechtstreeks een hoger onveiligheidsgevoel uitlokken bij de andere buurtbewoners. Burney (2005: 64) wijst daarom (terecht) op de rol die de criminologische wetenschap vervult in de actieve productie van het beeld van rondhangende jongeren als een oorzaak van een gebrek aan sociale cohesie en als belangrijke oorzaak van het maatschappelijk onveiligheidsgevoel: *"social scientists thus play their part in demonising the young and presenting their behaviour as a cause of community failure as well as a consequence of it."* Een weinig kritische instelling ten aanzien van de gebruikte methode en invulling van de ontwikkelde concepten, heeft een zelfproducerend effect door het actief bijdragen aan de constructie van een beeld van jongeren als een bedreiging voor de sociale orde en veiligheid in de buurt.⁴⁹

voor de impliciete veronderstellingen achter de problematisering van rondhanggedrag en de weinig reflexieve houding ten aanzien van deze relatie.

⁴⁹ Een ander voorbeeld van de wijze waarop vanuit de objectiviteit van wetenschappelijk onderzoek een actief productief effect kan uitgaan, is de 'quick scan' methode die door Beke, van Wijk & Ferwerda (2000) werd ontwikkeld om jongerengroepen te classificeren. Opzet van deze classificatie is om politiediensten en beleidsmakers toe te laten op basis van eenduidige en heldere criteria jongerengroepen op te delen naar het potentiële gevaar dat ervan uitgaat en desgewenst een geschikt beleid en plan van aanpak voor de verschillende niveaus uit te werken. Ze onderscheiden hierbij vier types van jeugdgroepen die van elkaar verschillen in de mate dat ze als problematisch worden ervaren. De meest voorkomende en tevens minst problematische categorie, de 'hinderlijke jeugdgroep', wordt omschreven als 'een groep jongeren die regelmatig met elkaar omgaan en door hun aanwezigheid, hun 'hanggedrag' en uiterlijk, hinder of irritatie ontlokken bij buurtbewoners en passanten'. Verdere en steeds meer problematische vormen van jongerengroepen zijn overlastgevende groepen, criminele groepen en jeugdbendes. Deze opdeling zou moeten toelaten om niet alle groepen jongeren in de publieke ruimte als criminele groepen te benaderen; bovendien lijkt deze classificatie op het eerste gezicht te helpen een onderscheid te maken tussen diverse uitingvormen van groepsvorming bij jongeren en zo een passende aanpak voor de verschillende categorieën te ontwikkelen. Een meer kritische interpretatie ervan maakt duidelijk dat het hier om een exclusieve focus vanuit een 'volwassenen' standpunt gaat, waarbij de loutere aanwezigheid van groepen jongeren in de publieke ruimte voldoende is om ze als 'hinderlijk' te omschrijven en er een beleidsdoelwit van te maken. Een groep jongeren in de publieke ruimte is met andere woorden altijd minstens 'hinderlijk'. Een dergelijke benadering gaat voorbij aan het interactionele en relationele karakter van overlast (hier rondhanggedrag) en heeft geen oog voor het standpunt van de veroorzaker, in dit geval de jongere(n). Zeker wat de eerste vorm betreft, fungeert de loutere ervaring van hinder door andere bewoners als voldoende voorwaarde om op te treden tegen dergelijke groepen jongeren. Onder het mom van een objectief en wetenschappelijk classificatiemodel wordt zo de problematisering van iedere vorm van jeugdig rondhanggedrag niet alleen in stand gehouden, maar bovendien actief mee geproduceerd.

Hetzelfde gaat bovendien op voor de constructie van het beeld dat jongeren zich weinig angstig zouden voelen, zeker in vergelijking met de oudere leeftijdsgroepen. Een centrale 'waarheid' die door de slachtofferenquêtes, die traditioneel worden aangewend om kennis over het onveiligheidsgevoel te verzamelen, wordt geproduceerd is de contradictie tussen het objectieve risico op slachtofferschap en de subjectieve angst om slachtoffer te worden. Die groepen die objectief gezien het grootste risico op slachtofferschap lopen (met name jongeren en mannen) voelen zich het minst onveilig; vrouwen en ouderen daarentegen rapporteerden significant hogere niveaus terwijl ze slechts een klein risico hebben om effectief met slachtofferschap te worden geconfronteerd (Hale, 1996). De paradox houdt met andere woorden in dat "*many people who had little reason to be afraid of criminal attack worried a great deal about crime*" (Furstenberg, 1971: 602). Deze paradox werd in verscheidene studies teruggevonden, wat ertoe leidde dat deze vanaf de jaren tachtig een stevige basis verworven heeft binnen de criminologische literatuur (Greve, 2004); bovendien hebben deze bevindingen zich ook sterk vastgezet in de publieke en politieke beeldvorming. Het vastgestelde hoge onveiligheidsgevoel bij (onder andere) ouderen leidde ertoe dat deze als 'prisoners of fear' werden omschreven, vanwege de negatieve invloed van dit gevoel op hun bewegingsvrijheid. "*The catchphrase 'prisoners of fear' soon became popular and continues to be used freely, even in recent publications and beyond the field of criminology*" (Greve, 2004: 168). Vanuit deze vaststelling was het vervolgens slechts een kleine stap "*from pejorative descriptions of fear in older adults ('irrational') to one-sided attempts to explain it*" (Greve, 2004: 168). Een groot aantal studies richtte zich met andere woorden op het ontwikkelen van verklaringen voor deze hogere angst bij oudere burgers en de gevolgen hiervan voor hun levenskwaliteit (onder andere Clemente & Kleiman, 1976; Skogan & Maxfield, 1981; Yin, 1982; Thompson, 1988; Oh & Kim, 2010).⁵⁰

Op basis van de data van de Belgische Veiligheidsmonitor is het mogelijk om deze traditionele bevindingen in een Belgisch kader te ontleden en na te gaan of deze populaire veronderstellingen ook hier gelden. Deze grootschalige slachtofferenquête bevraagt respondenten vanaf vijftien jaar en wordt hen (onder andere) de vraag gesteld of ze zich wel eens onveilig voelen.⁵¹

⁵⁰ Hetzelfde gaat overigens eveneens (en zelfs in sterkere mate) op met betrekking tot de aandacht voor en de zoektocht naar verklaringen voor het hoge onveiligheidsgevoel bij vrouwen; "*much research has focused on resolving the question why, when according to both published crime figures and victimisation surveys, they are less likely than men to be victimised, women express greater 'fear of crime' than men do*" (Hale, 1996: 97). Bovendien interageren beide factoren – geslacht en leeftijd – die binnen deze paradox de meeste aandacht hebben verworven met elkaar (Pleysier, 2010); het zijn met name jonge mannen die een hoog objectief risico combineren met een laag onveiligheidsgevoel en oudere vrouwen bij wie een laag objectief risico zou samengaan met een uitgesproken gevoel van onveiligheid.

⁵¹ De veiligheidsmonitor is naar vorm en inhoud een traditionele slachtofferenquête, wat impliceert dat het grootste gedeelte van de vragen betrekking heeft op effectief slachtofferschap; slechts een relatief klein deel van de survey is gericht op de bevraging van onveiligheidsgevoelens en overlastperceptie.

TABEL 2.2. Frequentieverdeling item 'gebeurt het wel eens dat u zich onveilig voelt?' naar leeftijd (in percentages) (bron: Veiligheidsmonitor 2006)

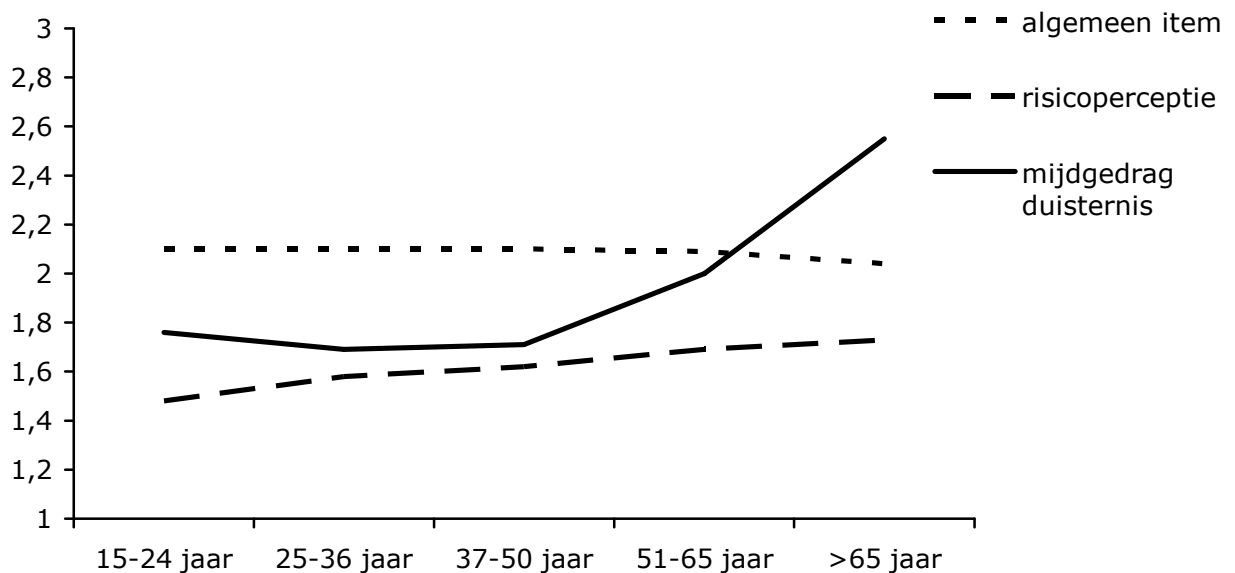
	Nooit	Zelden	Soms	Vaak	Altijd
15-24 jaar	26.5	43.8	23.9	5.0	0.7
25-36 jaar	22.4	46.7	25.8	4.5	0.6
37-50 jaar	26.0	43.9	24.7	4.8	0.6
51-65 jaar	32.3	35.2	24.7	6.1	2.5
+ 65 jaar	42.1	25.4	21.9	8.3	2.4

Aangezien deze surveys voornamelijk dienen om de groep van 'fearing subjects' af te bakenen, worden in de rapportage over de verdeling van onveiligheidsgevoelens, de twee laatste categorieën veelal samengenomen; het percentage van de bevolking dat zich met andere woorden 'vaak' of 'altijd' onveilig voelt krijgt bijgevolg de meeste aandacht. Zo bekeken valt inderdaad op dat dit percentage met name bij de twee oudste onderscheiden leeftijdsgroepen hoger is dan in de andere, jongere groepen. Bij deze laatsten schommelt dit immers steeds tussen 5% en 6%, terwijl dit bij oudste groep (ouder dan 65 jaar) verdubbelt tot 10.7%. Op basis van deze interpretatie lijkt het gerechtvaardigd om te stellen dat de oudste groepen in de bevolking zich het meest onveilig voelen. Het is echter duidelijk dat een eenzijdige aandacht voor deze percentages een sterke verenging inhoudt en geen rekening houdt met mogelijke verschillen in de andere antwoordcategorieën. Wanneer enkel gekeken wordt naar het percentage respondenten dat aangeeft zich 'nooit' onveilig te voelen zou dit tot een tegengestelde conclusie leiden. Het zijn voornamelijk de oudste respondenten die, veel meer dan de jongere respondenten, aangeven zich nooit onveilig te voelen. Terwijl in de jongste groepen ongeveer een kwart van de respondenten zegt zich nooit onveilig te voelen, ligt dit percentage bij de oudste groep boven 40%. Dit toont aan dat de interpretatie van één en dezelfde tabel verschillende 'waarheden' kan opleveren. De sterkte en de richting van de relatie tussen leeftijd en het onveiligheidsgevoel blijkt dus, althans op basis van bovenstaande tabel, sterk afhankelijk van de wijze waarop de verschillende antwoordcategorieën worden samengenomen.

Een tweede nuance van de relatie tussen leeftijd en onveiligheidsgevoelens is van een meer fundamentele aard en hangt samen met inzichten met betrekking tot de wijze waarop dit concept wordt gemeten. Lange tijd werd het onveiligheidsgevoel gemeten aan de hand van één item. Vooral het item "*How safe do you feel of would you feel being out alone in your neighbourhood at night?*" - oorspronkelijk uit de 'US National Crime Survey' afkomstig – bleek en blijkt nog steeds bijzonder populair om het onveiligheidsgevoel te meten, zelfs in die mate dat het als het standaarditem

wordt omschreven (Pleysier, 2010).⁵² Vanuit een groeiende onvrede over de mate waarin dergelijke eenvoudige items in staat zijn om een complex fenomeen als het onveiligheidsgevoel op een verantwoorde manier te meten, is er een tegenbeweging opgekomen waarin (onder andere) deze relatie vanuit een meer kritisch en beschouwend perspectief wordt besproken en geanalyseerd. De mate waarin ouderen daadwerkelijk een hoog gevoel van onveiligheid rapporteren, blijkt sterk afhankelijk te zijn van de concrete wijze waarop het betreffende concept wordt gemeten (Ferraro & LaGrange, 1987, 1988). Ook het werk van Greve (1998, 2004) is in deze context van cruciaal belang. Greve richt zich op de verschillende bevragswijzen van het onveiligheidsgevoel en maakt een onderscheid tussen de affectieve, cognitieve en gedragsmatige dimensie, die op een verschillende wijze doorheen de levensloop evolueren. Terwijl de affectieve en cognitieve component relatief stabiel blijven, is er enkel bij het gedragsmatige aspect sprake van een duidelijk positieve relatie tussen het gerapporteerde mijddgedrag en de leeftijd van de respondent. De Veiligheidsmonitor bevat naast het algemene item eveneens items die peilen naar de individuele risicoperceptie en het persoonlijk mijddgedrag. Dit laat toe om na te gaan in welke mate de relatie verschillend is al naargelang de bevraagde dimensie.⁵³

Grafiek 2.1. Evolutie van de individuele risicoperceptie, het algemeen gevoel van onveiligheid en persoonlijk mijddgedrag naar leeftijd (bron: Veiligheidsmonitor 2006)

⁵² Een ander item dat een ongeveer gelijkaardige status verworven heeft is "Is there any place around here where you feel unsafe walking alone at night?" (Fattah & Sacco, 1989).

⁵³ De individuele risicoperceptie wordt in de Veiligheidsmonitor bevraagd aan de hand van vier verschillende items. Om de vergelijkbaarheid met de twee overige dimensies te bekomen, werden de scores op de verschillende items opgeteld en vervolgens gehercodeerd zodat de antwoorden varieerden tussen 1 (lage risicoperceptie) en 5 (hoge risicoperceptie), zoals bij de twee andere dimensies.

De tendensen in grafiek 2.1 suggereren dat wat betreft de verschillende wijzen waarop het onveiligheidsgevoel in de veiligheidsmonitor wordt gemeten, er zowel bij het algemene item (dat veeleer peilt naar de affectieve dimensie) als de vragen naar de risicoperceptie (de cognitieve dimensie) geen uitgesproken evoluties waar te nemen zijn bij de onderscheiden leeftijdsgroepen. Enkel bij de vragen naar het mijddgedrag (de gedragsmatige dimensie) kan de evolutie doorheen de leeftijd worden teruggevonden; vooral de oudste leeftijdsgroepen blijken in vergelijking met de jongere groepen mijddgedrag te stellen. De verdere verfijning van het brede 'onveiligheidsgevoelens' concept en het inzicht dat dit uit diverse componenten bestaat, biedt bijgevolg de nodige ruimte om de veronderstelling dat jongeren relatief angstloze personen zijn op een meer genuanceerde wijze te benaderen. De mate waarin de relatie tussen leeftijd en het onveiligheidsgevoel kan worden vastgesteld, blijkt dus ook op basis van deze bevindingen sterk afhankelijk te zijn van de concrete meetwijze.

Een analyse van de evolutie van gerapporteerd mijddgedrag naar verschillende leeftijdsgroepen op basis van de Nederlandse Politiemonitor Bevolking (2004-05) toont eveneens aan dat er sprake is van een lineair verband, waarbij het aantal respondenten dat aangeeft bepaalde plaatsen te mijden gradueel toeneemt met het ouder worden (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 52). Zeker het eerste item – het zich 's avonds op straat in de eigen buurt begeven – sluit nauw aan bij de traditionele bevragswijze van het onveiligheidsgevoel (cf. tabel 2.3); de evolutie van het aantal respondenten dat zegt deze plaatsen te mijden is gelijklopend aan de antwoordverdeling op het item in de Veiligheidsmonitor. Bij de drie andere items lijkt het gerapporteerde mijddgedrag overigens nog sterker te zijn.

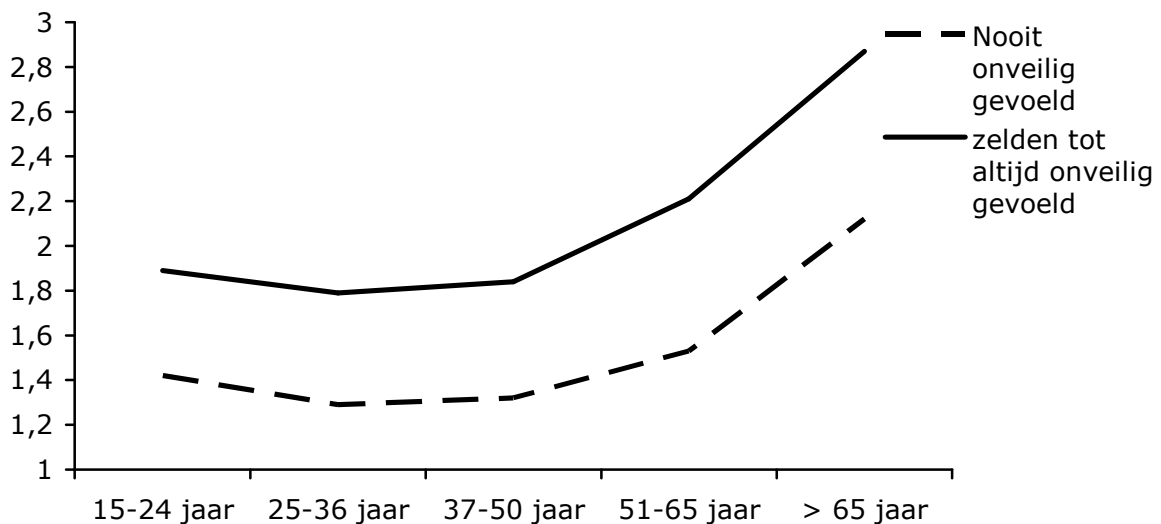
TABEL 2.3. Percentage respondenten dat zich weleens onveilig voelt en zegt zich wel 's avonds naar bepaalde plaatsen begeven (bron: Oppelaar & Wittebrood, 2006: 52)

	Op straat in de eigen buurt	In een winkelgebied in de buurt	Op het openbaar vervoer	Rondom uitgaansgelegenheden
15-24 jaar	100	94	95	95
25-34 jaar	99	89	89	91
35-49 jaar	98	83	82	82
50-64 jaar	91	66	72	64
> 65 jaar	65	36	52	36

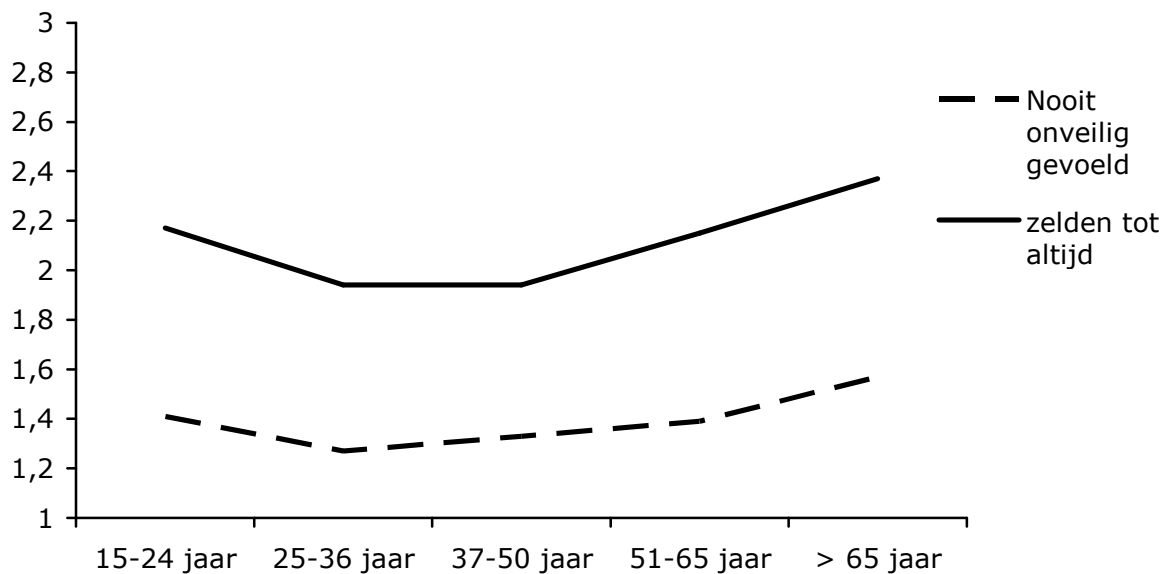
Belangrijk is op te merken dat in tabel 2.3 enkel respondenten zijn opgenomen die aangeven dat ze zich wel eens onveilig voelen. Deze tabel toont dus aan in welke

mate dat er sprake is van een samenhang tussen de affectieve en gedragsmatige dimensie van het onveiligheidsgevoel. Hieruit blijkt dat dit algemeen onveiligheidsgevoel niet in evenredige mate tot gedragsaanpassing leidt in de verschillende leeftijdsgroepen. Het zijn voornamelijk de oudere respondenten die aangeven bepaalde plaatsen te vermijden 's avonds. Wanneer louter wordt gekeken naar de mate waarin individuen hun gedrag aanpassen en bepaalde plaatsen (zeggen te) vermijden als inschatting van het persoonlijk gevoel van onveiligheid, dan lijkt de conclusie dat ouderen 'prisoners of fear' zijn gerechtvaardigd; een meerderheid van hen geeft immers aan dat ze plaatsen als 'winkels in de buurt', 'uitgaansgelegenheden' en het 'openbaar vervoer' 's avonds vermijden. Dat de geleidelijke toename met het ouder worden van vermijdingsgedrag niet louter door een gevoel van onveiligheid wordt ingegeven, wordt ook door grafiek 2.2 en grafiek 2.3 gesuggereerd. Hierin wordt op basis van de Veiligheidsmonitor de evolutie van (twee vormen van) mijddgedrag naar leeftijd weergegeven, dit keer met een opdeling tussen enerzijds respondenten die zich 'nooit' onveilig gevoeld hebben en respondenten die zich 'zelden' tot 'altijd' onveilig voelden anderzijds.

GRAFIEK 2.2. Evolutie van het 'vermijden weg te gaan bij duisternis' naar leeftijd (bron: Veiligheidsmonitor 2006)

GRAFIEK 2.3. Evolutie van het 'vermijden van plaatsen in de gemeente omdat men er zich onveilig voelt' naar leeftijd (bron: Veiligheidsmonitor 2006)

Respondenten die aangeven dat zich 'nooit' onveilig gevoeld hebben zijn in alle leeftijdsgroepen gemiddeld gezien minder geneigd om 'te vermijden weg te gaan bij duisternis' (grafiek 2.2) en 'bepaalde plaatsen in de gemeente te vermijden omdat ze zich ze onveilig voelen' (grafiek 2.3). Opvallend is dat de evolutie doorheen de onderscheiden leeftijdsgroepen bij beide items op een analoge manier verloopt bij diegenen die zich nooit onveilig gevoeld hebben en diegenen die zich minstens zelden onveilig gevoeld hebben. Dit lijkt erop te wijzen dat deze vormen van mijddgedrag niet enkel worden beïnvloed door een gevoel van onveiligheid, maar dat ook andere factoren of overwegingen van belang zijn (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 53). Dit vormt een belangrijke verklaring voor de traditionele bevinding dat onveiligheidsgevoelens toenemen met de leeftijd; dit bleek sterk gebaseerd op een operationalisering van het onveiligheidsgevoel op basis van één item waarin een focus op gedragsmatige componenten, zoals mijddgedrag, centraal stond (Greve, 2004). Deze resultaten suggereren dat zelfs los van het persoonlijk onveiligheidsgevoel oudere burgers meer vermijden om weg te gaan bij duisternis. Een meer rechtstreekse indicatie hiervoor blijkt uit het feit dat ook andere, meer banale redenen door oudere respondenten naar voor geschoven worden als verklaring voor het gestelde mijddgedrag. De meest genoemde redenen door ouderen om niet naar buiten te gaan bleken 'te ziek', 'niet naar buiten willen gaan', 'niets hebben om naartoe te gaan', 'te oud zijn' en (tot slot) 'angst voor criminaliteit' te zijn (Pantazis, 2000). Mijddgedrag wordt niet enkel door angst voor criminaliteit ingegeven, maar hangt eveneens samen met verschillen in de levensstijlen en leefwerelden

waarin individuen zich bevinden en begeven; *"at the very least, one must consider the possibility that behaviours which reflect withdrawal from one's physical and social environment are symptomatic of an age-related change in lifestyle"* (Greve, 1998: 293).

Hieruit blijkt dat een meer complexe en doordachte conceptualisering en operationalisering van het onveiligheidsgevoel toelaat om traditionele bevindingen sterk te nuanceren. De relatie tussen leeftijd en angstgevoelens voor criminaliteit is algemeen genomen relatief beperkt en bovendien afhankelijk van de wijze waarop het wordt gemeten. Wanneer de affectieve of cognitieve component van het onveiligheidsgevoel wordt bevestigd, is een dergelijke relatie veel minder eenduidig (Greve, 1998, 2004) en lijkt het er zelfs op dat jongeren zich onveiliger voelen dan ouderen (Oppelaar & Wittebrood, 2006; Ferraro & LaGrange, 1988). Dit suggereert dat wat we weten (deels) het resultaat is van hoe we het meten. De gehanteerde methode en wijze van bevestigen beïnvloedt met andere woorden de geproduceerde kennis. De algemeen aanvaarde veronderstelling dat jongeren - en dan vooral jonge mannen - in vergelijking met de rest van de bevolking een laag onveiligheidsgevoel rapporteren blijkt met andere woorden sterk afhankelijk van de wijze waarop deze bevinding werd geconstrueerd. Deze bevindingen, die overigens hun weg hebben gevonden buiten het criminologische veld, zijn bijgevolg in grotere mate het product van de gebruikte meetinstrumenten dan dat ze een betrouwbare weergave zouden zijn van de werkelijkheid.

2.4. De implicaties van de 'fearing' en 'feared' subjects dichotomie

2.4.1. De complexe interacties tussen de publieke opinie, het beleid en wetenschap ontleed

De maatschappelijke beeldvorming organiseert zich rond een specifieke dichotomie, met aan de ene kant de 'fearing subjects', of de volwassen bevolking (en dan met name specifieke sociale groepen, zoals vrouwen en ouderen) en aan de andere kant de 'feared subjects', in dit geval (rondhangende) jongeren. De zogenaamde 'fearing subjects' hebben een centrale positie verworven in het publieke discours en maatschappelijke bewustzijn, de beleidsvorming en het criminologisch onderzoek. In dat opzicht wordt gesproken over een tweede victimologische wending in de criminologie, met als gevolg dat het gedeelde slachtofferschap bij uitbreiding ook op de zogenaamde 'fearing subjects' slaat, of de slachtoffers van de angst voor

criminaliteit (Pleysier, 2010). Ook de 'feared subjects' vervullen een belangrijke, doch tegengestelde en eenzijdige ingevulde rol, in dit discours als oorzaak van de onveiligheidsgevoelens bij de rest van de bevolking.

Het beeld van jongeren als oorzaak van gevoelens van onveiligheid en het gebrek aan aandacht voor de beleving van onveiligheid bij deze sociale groep zelf dat hier mee samenhangt, blijkt met andere woorden geproduceerd en (telkens) gereproduceerd te worden door een complex samenspel tussen het sociale, het politieke en het wetenschappelijke (criminologische) domein.⁵⁴ De beschreven maatschappelijke beeldvorming omtrent jongeren in het huidige veiligheidsdiscours blijkt op de eerste plaats het product van bestaande en reële bezorgdheden bij de bevolking omtrent jongeren(gedrag). Daarnaast kan ook de actieve bijdrage van het gehanteerde beleidsdiscours niet worden onderschat. Het is een enigszins naïeve gedachte te veronderstellen dat beleidsmakers zich enkel reactief zouden laten leiden door publieke claims; dit zou een ontkenning zijn van de proactieve rol die het beleid kan opnemen in de productie van een bepaalde probleembenadering, waarin jongeren een vaak voor de hand liggende groep vormen waartegen op een relatief eenvoudige wijze concrete en zichtbare maatregelen tegen genomen kunnen worden. Tot slot blijkt ook een weinig kritische houding ten opzichte van de geproduceerde kennis en de wijze waarop deze kennis verkregen werd binnen de criminologische wetenschap, bij te dragen tot de productie en reproductie van de eenzijdige beeldvorming rond jongeren in het heersende veiligheidsdiscours.

Het resultaat van dit complexe samenspel is dat *"the dominant discourse on youth and community sees the latter as needing protection from the former rather than being associated with a politics of recognition whereby young people are also seen as victims (as well as perpetrators) of crime and disorder and as citizens in waiting"* (Hughes & Follet, 2006: 169). Een al te onkritische strijd tegen criminaliteit en onveiligheid is met andere woorden niet zonder gevaar; het dreigt immers uit te monden in een potentiële stigmatisering, uitsluiting en criminalisering van bepaalde groepen, omwille van een abstract risico. Volgens van den Bunt & van Swaaningen (2004) lijkt het er met name de laatste jaren voornamelijk om te gaan om overlastplegers uit het zicht te houden, of zelfs te verbannen. Ten aanzien van jongeren impliceert dit dat *"in effectively saying to young people that they are not welcome in certain essential public places, we may not only be criminalizing youth sociability and alienating swathes of young people on the basis of adult's anxieties and assumptions about what young people might do, we may also be conveying stark messages about the status and value of young people in society"* (Crawford, 2009a:22-23). Een gevoel van veiligheid voor bepaalde groepen in de samenleving wordt bijgevolg bekomen door andere groepen uit die samenleving (of althans uit het

⁵⁴ Dit impliceert ook dat het in dit verband niet mogelijk om is te spreken van oorzaak en gevolg, waarbij (bewuste) processen op de diverse niveaus deze specifieke beeldvorming zouden veroorzaken.

publieke deel daarvan) te verwijderen, enkel en alleen omdat ze gevoelens van onrust, onbehagen en onveiligheid oproepen bij andere delen van de bevolking. *"(I)n this manner young people are being excluded (...) from the civil rights of access to public space and commercial centres, further compromising their social rights of citizenship"* (Flint, 2002: 261 geciteerd in Stephen, 2006: 327).

2.4.2. Nood aan een (zelf)bewuste en reflexieve wetenschappelijke onderzoekstraditie

Een meer diepgaand inzicht in de concrete betekenisgeving die ten aanzien van jongeren geldt in de huidige socioculturele context, helpt daarom het vastgestelde gebrek aan wetenschappelijke aandacht voor en kennis over de onveiligheidsbeleving in deze sociale groep te kaderen. Dit maakt bovendien duidelijk dat een eenzijdige focus op de onderzoekstraditie zelf te eng is als verklaring voor deze inhoudelijke lacune. Wetenschappelijk onderzoek functioneert immers niet in een maatschappelijk en politiek vacuüm; dit gaat *a fortiori* op voor onderzoek dat gericht is op een dermate gepolitiseerd en maatschappelijk gevoelig fenomeen als het onveiligheidsgevoel. Deze vaststelling vormt echter geen vrijbrief voor een kritiekloze overname en verderzetting van bestaande tradities; eerder het tegendeel is waar. Er is nood aan een diepgaande en bewuste reflexieve houding ten aanzien van het gevoerde onderzoek en de implicaties daarvan op vlak van de productie van 'objectieve waarheden' omtrent het onveiligheidsgevoel.

In het kwantificerend onderzoek – veelal in de vorm van traditionele slachtofferenquêtes – naar het onveiligheidsgevoel is echter doorheen de jaren een opmerkelijke starheid en sterk conservatisme binnengeslopen (Lee, 2007). Twee karakteristieken hiervan spelen een rol als verklaring voor het gebrek aan kennis over de onveiligheidsbeleving bij jongeren. Een eerste vaststelling is dat jongeren doorheen de geschiedenis slechts in beperkte mate opgenomen blijken te zijn in de steekproeven (Crawford, 2009b). De meerderheid van deze enquêtes richt zich voornamelijk op respondenten vanaf achttien jaar (Goodey, 1994). Dit heeft als logisch gevolg dat binnen dit onderzoeksveld praktisch gezien slechts weinig wetenschappelijke data beschikbaar zijn om de onveiligheidsbeleving van jongeren in beeld te brengen. Het resultaat is dat ondanks het feit dat *"it significantly ignores young people's experiences and views of crime and anti-social behaviour (...) it has become the major barometer for understanding public perceptions of crime and insecurity, directly informing both policy formation and organizational performance measurement"* (Crawford, 2009b: 6). Dit biedt echter geen volledige verklaring, aangezien sommige bevolkingsbevragingen eveneens minderjarigen opnemen.⁵⁵

⁵⁵ Zo kan hierbij (zonder exhaustief te willen zijn) verwezen worden naar het feit dat de Belgische veiligheidsmonitor respondenten vanaf de leeftijd van vijftien jaar bevraagt (wat ook de gehanteerde

Hoewel dit een relatief recente vaststelling is, geenszins in elke enquête het geval is en de subgroep minderjarigen proportioneel gezien veelal beperkt is, laten deze surveys in principe toe om de onveiligheidsbeleving van jongeren wel degelijk te analyseren. Er is echter een sterke en eenzijdige gerichtheid op de identificatie van de zogenaamde 'fearing subjects', de personen of groepen die zich het meest onveilig voelen, en de sterke focus op het verklaren van de kloof met het lage risico dat deze groepen in werkelijkheid lopen. Bovendien kenmerken deze surveys zich, als gevolg van de primaire beleidsgerichtheid ervan, door een relatieve inhoudelijke armoede en een beperkt aantal theoretisch relevante variabelen. De bevindingen van deze surveys gaan daarom voorbij aan *"its failure to explain why the levels of fear recorded through the use of the same instrument can vary, sometimes substantially, between people with similar sociodemographic characteristics living in the same areas and similar residential locales"* (Fattah, 1993: 47).

Zoals we echter eerder kort aanhaalden, heeft er zich uit onvrede met de tekortkomingen van het gevoerde onderzoek een tegenbeweging ontwikkeld die de stand van zaken binnen dit onderzoeksdomein in vraag heeft gesteld.⁵⁶ Dit bleek alvast wat de relatie tussen leeftijd en het onveiligheidsgevoel betreft een meer genuanceerd en complex beeld op te leveren (Ferraro & LaGrange, 1987; Greve, 1998, 2004). Ook op een meer algemeen en fundamenteel vlak stelden verschillende onderzoekers dat de verzamelde kennis over het onveiligheidsgevoel veel meer het resultaat is van de gebruikte onderzoeksmethode dan dat ze een afspiegeling vormt van de werkelijkheid (Sparks, 1992; Farrall et al., 1999). Ditton & Farrall (2000: xxi) formuleerden daarom de enigszins harde (maar daarom niet minder terechte) conclusie dat *"despite forty years of research, surprisingly little can be said conclusively about the fear of crime"*. In essentie kunnen de vastgestelde problemen of tekortkomingen binnen deze traditie gegroepeerd worden onder twee belangrijke lacunes (Pleysier, 2010). De eerste heeft te maken met tekortkomingen op vlak van de conceptualisering en de operationalisering van het onveiligheidsgevoel. De tweede lacune situeert zich in het verklarend, etiologisch onderzoek; er is weliswaar een zeer brede reeks aan correlaten te identificeren die aan het onveiligheidsgevoel gelinkt zijn, maar een comprehensieve en theorie gestuurde benadering van het gevoerde onderzoek blijkt eerder uitzondering dan regel. De vaststelling van deze fundamentele beperkingen heeft tegelijkertijd een aanzet gegeven tot een meer bewuste en kritische zoektocht naar uitwegen om uit deze impasse te geraken. Het onderzoek naar het onveiligheidsgevoel kent de laatste jaren met andere woorden een heropleving, wat resulteert in een groeiend aantal methodologisch en theoretisch

ondergrens in de Nederlandse Veiligheidsmonitor Rijk is). De British Crime Survey neemt op zijn beurt respondenten vanaf de leeftijd van zestien jaar mee op in de steekproef.

⁵⁶ Een andere tegenbeweging die zich binnen de criminologie ontwikkeld heeft en die meer theoretisch van aard is, richt zich tegen de eenzijdige benadering van jongeren in het heersende veiligheidsdiscours. Verschillende criminologische auteurs (o.a. Squires & Stephen, 2005a; Squires, 2008; Crawford, 2009; Burney, 2005; Hughes, 2007, enz.). trachten dit eenzijdig perspectief van 'youth as risk' te kaderen, te deconstrueren en in een hedendaags kader te plaatsen.

relevante bijdragen en een toenemend bewustzijn met betrekking tot de kwaliteit, validiteit en betrouwbaarheid van het gevoerde onderzoek (Pleysier et al., 2001). Het verder uitwerken van deze nieuwe sporen en een bespreking van de implicaties hiervan voor het wetenschappelijk onderzoek naar het onveiligheidsgevoel vormt de opzet van het derde hoofdstuk. In het vierde hoofdstuk worden deze inzichten vervolgens meer specifiek aangewend en toegepast op jongeren om zo een meer diepgaand inzicht in het onveiligheidsgevoel bij deze sociale groep te ontwikkelen. In het volgende deel ligt de focus bijgevolg meer exclusief op de wetenschappelijke onderzoekstraditie.

Deel II.

Van 'onveiligheidsgevoelens' tot 'angst voor criminaliteit'.

**De wetenschappelijke onderzoekstraditie
ontleed**

Hoofdstuk 3. Angst voor criminaliteit als wetenschappelijk construct. Nieuwe sporen

Wetenschappelijk onderzoek naar het maatschappelijke 'onveiligheidsgevoel' blijkt, zo leert het voorgaande deel, op een zeer nauwe wijze verbonden met het sociaalculturele en politieke veiligheidsdiscours. Dit onveiligheidsgevoel dient daarom te worden benaderd als "*a contingent object of criminological inquiry, not a pre-discursive one, 'out there', as many criminologists and many other might have us believe*" (Lee, 2001: 481). Enkel een dergelijke invulling kan bijdragen om tot een omvattend en diepgaand begrip van de huidige preoccupatie met en alomtegenwoordigheid van dit onveiligheidsgevoel te komen. De (criminologische) wetenschap vervult hierin – als 'producent' van kennis en waarheden omtrent de omvang en oorzaken van deze gevoelens – een centrale rol, weliswaar in een complex en interactief proces waarin ook het beleid, de politiek en de publieke opinie van belang zijn.

In het eerste deel stond het complexe samenspel tussen deze verschillende actoren centraal, met als bedoeling om de hedendaagse preoccupatie met criminaliteit en onveiligheid en de specifieke benadering van jongeren binnen dit maatschappelijk veiligheidsdiscours op een meer onderbouwde wijze te kaderen. Dit tweede deel richt zich meer specifiek op de wetenschappelijke discussies die binnen de criminologie (en meer recent ook vanuit andere disciplines) worden gevoerd met betrekking tot het 'onveiligheidsgevoel'; het is niet de doelstelling een exhaustieve en chronologische bespreking van deze onderzoekstraditie op te zetten.⁵⁷ We richten ons daarentegen in de eerste plaats op de (relatief) recente heropleving binnen deze onderzoekstraditie; deze heeft zowel betrekking op de conceptualisering van het bestudeerde construct zelf als op de beïnvloedende factoren van dit sociale fenomeen. Alvorens de 'nieuwe sporen' die op deze beide aspecten zijn ontwikkeld

⁵⁷ Hoewel momenteel reeds meer dan vijftien jaar geleden uitgevoerd, geldt het literatuuroverzicht van Hale (1996) nog steeds als een zeer relevante en waardevolle poging om het tot dan toe gevoerde onderzoek te inventariseren en te synthetiseren.

meer in detail te bespreken en de implicaties ervan voor deze onderzoekstraditie te identificeren, staan we stil bij de vastgestelde lacunes en beperkingen van deze onderzoekstraditie die zich vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw heeft ontwikkeld. Maar in een eerste fase ondernemen we een aanzet om tot de afbakening van een meer wetenschappelijk construct te komen.

3.1. Een geladen en beladen onderzoekstraditie

3.1.1. Van spreektaal tot wetenschappelijk construct

Tot nog toe werd in dit proefschrift gesproken over 'onveiligheidsgevoelens'. De reden hiervoor is de sterke verspreiding en verankering van dit concept in het publieke en politieke bewustzijn (in het Nederlandstalige taalgebied). Het is doorheen de jaren op een dermate sterke manier deel gaan uitmaken van het maatschappelijke discours dat iedereen dit concept kent en een intuïtief aanvoelen heeft over de betekenis en invulling ervan. Tot op zekere hoogte wordt deze term in het Nederlandstalige woordgebruik gehanteerd als een synoniem voor het Engelse concept 'fear of crime'. Hoewel het geen betoog behoeft dat de term 'onveiligheidsgevoel' geenszins een letterlijke vertaling vormt, hebben we aan deze discrepantie tot nog toe weinig tot geen aandacht besteed. De reden hiervoor is de bredere invalshoek dat in het eerste deel werd gehanteerd, waarin de focus voornamelijk op het algemene maatschappelijke en politieke discours lag. Het gebruik van dit concept liet bijgevolg toe om dit fenomeen op een expliciete wijze met de bredere socioculturele context te verbinden.

Aangezien in dit deel de focus specifiek komt te liggen op de wetenschappelijke onderzoekstraditie is het noodzakelijk om binnen dit containerbegrip alvast een eerste afbakening door te voeren. Onveiligheid kan immers worden omschreven als een "*essentially contested concept*" (Boutellier, 2007: 8); iedereen kan er zich iets bij voorstellen, maar de inhoud en betekenis ervan lijkt aan een voortdurende verandering onderhevig. Dit impliceert dat het zeer moeilijk tot zelfs onmogelijk is een eenduidige en duidelijk afgebakende definitie ervan te formuleren. Integendeel, onveiligheid is in essentie een "*many possibilities word*", gaande van "*hondenpoep tot terrorisme en al het onheil dat daartussen zit*" (Spithoven, 2011: 11). In nog meer algemene termen heeft het betrekking op alle mogelijke aspecten van het menselijk (samen)leven, aangezien steeds meer nieuwe thema's en fenomenen in termen van veiligheid worden gherdefinieerd en invulling krijgen (Furedi, 2002; Verfaillie et al., 2007). Dit betekent onvermijdelijk dat de geladenheid en

beladenheid van dit concept enkel maar toeneemt. De term 'onveiligheidsgevoelens' dient daarom veeleer te worden benaderd als een concept dat in het publieke en politieke taalgebruik wordt gehanteerd dan als een eenduidig en afgebakend wetenschappelijk construct (Pleysier, 2010).

Om die reden wordt ervoor geopteerd om in het vervolg van dit proefschrift het concept 'angst voor criminaliteit' te hanteren; dit concept laat een veel dichtere aansluiting bij het Engelse concept 'fear of crime' toe. Bovendien maakt de keuze voor het construct 'angst voor criminaliteit' in plaats van het generieke containerbegrip 'onveiligheidsgevoelens' een veel duidelijkere afbakening op twee vlakken mogelijk (cf. Pleysier, 2010). Ten eerste legt het een duidelijke nadruk op emotionele reacties ten aanzien van criminaliteit en andere fenomenen, symbolen en gedragingen die hieraan worden gerelateerd (Ferraro, 1995). Terwijl onder de term (on)veiligheid een zeer divers scala van gebeurtenissen en fenomenen kan worden verstaan, beperken we ons hier tot criminaliteit. Ten tweede houdt het een afgelijnde keuze in voor de specifieke emotionele reactie ten aanzien van criminaliteit die centraal staat. De reactie en houding ten aanzien van deze dreiging uit zich niet altijd in de vorm van angst; ook andere gedachten, gedragingen en emoties (zoals woede, schaamte, verdriet, maar ook louter ongemak, enzovoort) kunnen deze reactie in principe karakteriseren (van der Wurff, 1990; Gray et al., 2008). Zo stelden Ditton, Bannister, Gilchrist & Farral (1999) vast dat slachtofferschap in minstens even sterke mate tot gevoelens van woede en frustratie leidde als tot angstgevoelens. Binnen de context van dit proefschrift staan enkel gevoelens van angst ten aanzien van criminaliteit centraal.

3.1.2. De (ir)rationaliteit van de angst voor criminaliteit

Onderzoek naar de omvang en verdeling van angst voor criminaliteit is sterk gebaseerd op de grootschalige nationale en internationale slachtofferenquêtes die vanaf het einde van de jaren 1960 geleidelijk hun intrede deden. De National Crime Survey die in de Verenigde Staten werd ontwikkeld was de eerste en fungeerde in de jaren (en decennia) daarna als belangrijke inspiratiebron voor de ontwikkeling van andere slachtofferenquêtes over de hele (westerse) wereld. Vooral de specifieke vraagstelling in deze survey '*How safe do you feel or would you feel being out alone in your neighborhood at night?*' ontwikkelde zich snel tot de dominante wijze om angst voor criminaliteit te meten; deze meetwijze laat toe om de groepen die zich 's avonds op straat onveilig voelen – de zogenaamde 'fearing subjects' (Lee, 2007) – op een relatief eenvoudige en eenduidige manier te identificeren en af te bakenen.⁵⁸

⁵⁸ Andere slachtofferenquêtes zoals de International Crime Victim Survey (ICVS) en de British Crime Survey die in navolging van het Amerikaanse voorbeeld in het begin van de jaren 1980 werden opgezet, baseerden zich in zeer sterke mate op de oorspronkelijke bevolkingsbevragingen in de Verenigde Staten

De studie van angst voor criminaliteit is traditioneel gericht op de differentiële invloed van bepaalde sociodemografische kenmerken. Zo bleken de variabelen geslacht en leeftijd een grote rol te spelen: vrouwen en ouderen rapporteren een hogere angst voor criminaliteit dan mannen en jongeren. Deze bevinding bleek met name vooral opvallend wanneer deze hoge angstniveaus werden vergeleken met het objectieve risico op slachtofferschap van deze groepen. Deze kloof tussen het subjectieve angstgevoel en het objectieve risico werd vervolgens omschreven als de 'fear of crime paradox'; die groepen die de hoogste angst voor slachtofferschap rapporteerden, bleken het minste risico op slachtofferschap te lopen (en vice versa). Deze tegenstelling heeft met andere woorden betrekking op de bevinding dat "*the rank ordering of age-sex groups on fear levels is exactly opposite to their ordering on victimisation rates*" (Taylor & Hale, 1986: 152). De vaststelling dat die groepen in de samenleving die objectief gesproken de laagste kans op slachtofferschap liepen (vrouwen en ouderen) de hoogste niveaus van angst voor criminaliteit rapporteren, leidde tot de dominante veronderstelling dat de gerapporteerde angst van die groepen irrationeel was, gegeven het vrij lage risico dat ze liepen om effectief slachtoffer te worden (Walklate, 1998).⁵⁹ Verklarend onderzoek richtte zich daarom in sterke mate op het analyseren van de te hoge angstniveaus bij deze specifieke sociale groepen en het 'wegverklaren' van deze kloof tussen subjectieve angst en het objectieve risico op slachtofferschap.

3.1.3. Wetenschappelijke lacunes en groeiend pessimisme

Vanaf het einde van de jaren tachtig en tijdens de jaren negentig van de vorige eeuw nam het aantal kritische geluiden ten aanzien van de toenmalige stand van zaken binnen deze steeds verder uitdijende onderzoekstraditie geleidelijk toe (met onder andere Ferraro & LaGrange, 1987; Sparks, 1992; Hale, 1996 als belangrijke grondleggers). In het voorgaande hoofdstuk werd duidelijk dat alvast wat betreft het traditioneel veronderstelde verband tussen leeftijd en angst voor criminaliteit een meer genuanceerde en kritische benadering tot een meer genuanceerd inzicht in deze relatie leidt (cf. Ferraro & LaGrange, 1987; Greve, 1998). In toenemende mate zwol de kritiek op de bestaande onderzoekstraditie aan, waarbij zowel tekortkomingen met betrekking tot de conceptualisering, de concrete meetwijze en

met als gevolg dat dit item om angst voor criminaliteit te meten sterk verspreid raakte (Farrall et al., 2009; Lee, 2007).

⁵⁹ De resultaten van de grootschalige slachtofferenquêtes hebben traditioneel ook als doel om te fungeren als een "*antidote to public misperceptions about crime (...). In other words, the survey promised a more informed picture of crime which might help create a more balanced climate of opinion about law and order*" (Mayhew & Hough, 1988: 157). Zeker met betrekking tot de sterk uitgesproken angst voor seksuele delicten die bij vrouwen werd gevonden, in contrast met het relatief lage risico dat zij effectief liepen werd dit geëxpliciteerd; "*aside from the alarming nature of the offense, exaggerated estimates of its likelihood may underpin some of this worry*" (Hough & Mayhew, 1985: 41).

de beïnvloedende factoren van deze angst voor criminaliteit in het vizier worden genomen. Deze fundamentele kritieken hebben geleid tot een groeiend pessimisme en de vaststelling dat de onderzoekstraditie zich (ondanks de reeds verschillende honderden bijdragen over dit thema) nog steeds in een rudimentaire ontwikkelingsfase bevond, met het reële gevaar op stilstand: *"investigators continue to revisit the same well-worn issues, and, after three decades, the meaning of the term 'fear' remains a matter of controversy"* (Warr, 2000: 453). Samengevat kan met betrekking tot de onderzoekstraditie naar de angst voor criminaliteit worden gesteld dat *"[t]he field is characterized as being methodologically flawed, and to a certain extent as non-theoretical, non-cumulative and non-comparative, especially because of the conceptual chaos in this field and the use of different labels and indicators"* (Vanderveen, 2006a: 7). De overgrote meerderheid van de publicaties beperkt zich tot een samenvatting van de bezorgdheden van de respondenten op basis van de antwoordverdelingen op één item. Op basis hiervan wordt vervolgens een schatting gemaakt van de algemene angstbeleving bij de bevolking (en de verdeling ervan tussen verschillende sociale subgroepen), waarvan wordt verondersteld dat dit een negatieve invloed heeft op de individuele levenskwaliteit en de sociale cohesie binnen buurten en de bredere samenleving (Gray, Jackson & Farrall, 2008).

Dit pessimisme omtrent deze onderzoekstraditie heeft in essentie betrekking op twee aspecten. Een eerste reden voor de bestaande onzekerheden en inconsistenties in de resultaten binnen dit onderzoeksdomein heeft te maken met de beperkingen en onduidelijkheden met betrekking tot de wijze waarop het 'angst voor criminaliteit' concept wordt gemeten (Hale, 1996; Vanderveen, 2006b; Pleysier et al., 2001). Het sterke conservatisme binnen deze onderzoekstraditie wat betreft de gebruikte onderzoekstechnieken en de gehanteerde methodologie – meer bepaald de slachtofferenquête – heeft geleid tot een relatieve standaardisering op het vlak van de gebruikte meetinstrumenten van de angst voor criminaliteit (Pleysier, 2010). Dit is het gevolg van het primaire beleidsmatige karakter van deze bevolkingsbevragingen, waardoor de centrale focus gericht is op het verzamelen van eenduidige cijfers en prevalenties die een vergelijking doorheen de tijd mogelijk moeten maken. Dit impliceert dat theoretische en conceptuele reflecties ondergeschikt zijn aan het streven naar empirische vergelijkbaarheid: *"the assumed amenability of 'fear of crime' research to the survey or interview technique has encouraged the theoretical and conceptual components of the research to be adjuncts to this seemingly more important empirical project"* (Lee, 2001: 26). Deze nadruk op de noodzaak aan empirische vergelijkbaarheid heeft als gevolg dat fundamentele kritieken of reflecties over de geschiktheid van de gebruikte instrumenten grotendeels achterwege is gebleven; *"criticism has been, to some extent, self-censored and therefore confined to accepted problematics and conventions of existing research"* (Lee, 2001: 27).

Dit komt eveneens tot uiting in het feit dat er, ondanks het bestaan van een 'dominante' bevragswijze, tegelijkertijd sprake is van een relatief sterke verscheidenheid in de gebruikte meetinstrumenten van de angst voor criminaliteit. Naast het zogenaamde 'standaarditem' (Ferraro & LaGrange, 1987; Pleysier, 2010) wordt angst voor criminaliteit eveneens gemeten via variaties op dit 'standaarditem' of aan de hand van volledig verschillende meetinstrumenten. Het probleem is niet zozeer deze verscheidenheid op zich, maar vooral het feit dat deze verschillende operationaliseringën zonder veel reflectie als synoniemen worden beschouwd en geacht worden om hetzelfde concept te meten (van der Wurff & Winkel, 1990).⁶⁰ Bovendien namen onderzoekers meermaals de 'omgekeerde weg' (Pleysier, 2010: 76), waarbij de conceptualisering van de angst voor criminaliteit achteraf werd afgeleid uit het gekozen of beschikbare meetinstrument (van der Wurff, 1992).⁶¹ De onduidelijkheid over de meetwijze is het gevolg van het gebrek aan een duidelijke definitie van wat angst voor criminaliteit inhoudt en betekent (Hale, 1996). Diepgaande kritiek op en reflectie over het concept angst voor criminaliteit ontbreekt in grote mate: "*The taken-for-grantedness of these methodologies have made critical discussion of 'fear of crime' relatively difficult, given that alternative conceptual frameworks are likely to disrupt the research subject such that its very reality is made problematic*" (Lee, 2001b: 27). Het 'angst voor criminaliteit' fenomeen wordt met andere woorden in feite als een 'black box' benaderd, waarbij de kennis over wat deze angst precies is slechts in zeer beperkte mate aandacht krijgt; daarenboven wordt er zonder veel consideratie van uitgegaan dat de verschillende bevragswijzen erin slagen om dit concept op een identieke manier te meten.

Een tweede reden voor deze onduidelijkheid situeert zich in de zoektocht naar mogelijke verklaringen voor angst voor criminaliteit, waarbij met name sprake is van een fundamenteel gebrek aan een degelijk onderbouwd theoretisch raamwerk. Hale (1996: 141) concludeert in dit kader dat "*overall, reading the literature on fear of crime produces a sense that the field is trapped within an overly restrictive methodological and theoretical framework*". Onderzoek naar de angst voor criminaliteit kenmerkt zich in grote mate door een a-theoretische benadering, waarbij een conceptueel of theoretisch kader ontbreekt van waaruit hypotheses kunnen worden afgeleid en waaraan gevonden verbanden kunnen worden getoetst. (Fattah, 1993; Williams et al., 2000; Pleysier, 2010). Deze tekortkomingen in het wetenschappelijk onderzoek naar angst voor criminaliteit hebben een enge en

⁶⁰ Een voorbeeld hiervan is de studie van Garofalo & Laub (1978) waarin de respondenten een lijst van mogelijke problemen in de buurt, waaronder criminaliteit, kregen. Het aanduiden van criminaliteit als een ernstig probleem werd zonder verdere argumentatie gelijk gesteld aan angst voor criminaliteit. Zeker wanneer met één item wordt gewerkt kunnen – los van de problemen met de betrouwbaarheid en validiteit ervan – kleine nuanceverschillen in het gebruikte item verschillende antwoorden opleveren. Verschillen in de resultaten van studies kunnen daarom eerder het resultaat zijn van verschillen in de gehanteerde vraagstelling dan dat ze wijzen op 'echte' verschillen in de aanwezigheid van de angst voor criminaliteit.

⁶¹ Het merendeel van de studies naar angst voor criminaliteit betreffen post hoc (of secundaire) analyses, waarbij de onderzoekers aan de slag moeten met bestaande databestanden, voornamelijk de beleidsgerichte slachtofferenquêtes.

verarmde visie teweeg gebracht, waarin discussies over het al dan niet rationeel zijn van deze gevoelens het debat overheersten (cf. supra); *"such theoretical under-specification has led to a somewhat impoverished view of the phenomenon of the fear of crime, and contributed to the persistence of rather crude debates about the rationality of public opinion"* (Jackson, 2004a: 962). Hiermee hangt samen dat er een sterk gebrek is aan systematisch onderzoek naar de beïnvloedende factoren van de angst voor criminaliteit. Het traditionele onderzoek heeft zich voornamelijk gericht op het nagaan van wie (of welke groepen) een hogere angst voor criminaliteit vertonen dan andere groepen, eerder dan waarom bepaalde individuen een hogere angst voor criminaliteit rapporteren dan anderen (Fattah, 1993; Pleysier, 2010).⁶² Het verklarend onderzoek is in grote mate beperkt gebleven tot de toetsing van de invloed van traditionele sociodemografische kenmerken, met geslacht, leeftijd, etnische afkomst en socio-economische status als de meest belangrijke. Ook hiervoor kan het vermelde monopolie van de slachtofferenquête als voorname oorzaak worden genoemd. De primaire beleidsoriëntatie van deze surveys heeft als gevolg dat slechts een beperkte hoeveelheid aan mogelijk inhoudelijk relevante achtergrondfactoren is opgenomen, met vaak enkel een (meer of minder uitgebreide) set van sociodemografische variabelen. Dit beperkt onvermijdelijk in sterke mate de mogelijk te onderzoeken verbanden.

De combinatie van deze vastgestelde lacunes heeft als logisch gevolg dat deze traditionele meetinstrumenten en onderzoeksmethodes in essentie slechts in beperkte mate toelaten om een inzicht te verwerven in de aard en beïnvloedende processen van de angst voor criminaliteit (Vanderveen, 2006b). Sommigen gaan daarom zo ver zich af te vragen of de huidige dominante kwantitatief georiënteerde onderzoeksmethode wel in staat is om de realiteit van de angst voor criminaliteit in kaart te brengen: *"the results of fear of crime surveys appear to be a function of the way the topic is researched, rather than the way it is. The traditional methods used are methods which seem consistently to over-emphasize the levels and extent of the fear of crime. It seems that levels of fear of crime and, to a lesser extent, of victimisation itself, have been hugely overestimated"* (Ditton et al., 1999: 676). Het is duidelijk dat beide groepen van kritiek niet los van elkaar gezien kunnen worden. In goed gevoerd wetenschappelijk onderzoek vormen al deze elementen een integraal onderdeel van een omvattend onderzoeksdesign, een logisch opgebouwde 'ketting' die vertrekt vanuit een theorie op basis waarvan concepten worden afgebakend en hypothesen geformuleerd, die op hun beurt worden geoperationaliseerd en op een adequate manier gemeten. Een dergelijke ketting is noodzakelijk om aan de wetenschappelijke kwaliteitseisen van validiteit en betrouwbaarheid te voldoen. De onderlinge afhankelijkheid van de verschillende onderdelen impliceert bovendien dat een wijziging of een tekortkoming in een

⁶² Een gelijkaardige kritiek werd reeds in het begin van de jaren tachtig door Warr & Stafford (1983: 1033) geformuleerd; zij stelden vast dat *"one of the more disappointing features of literature in fear of victimisation is the absence of research on the proximate causes of fear."*

bepaald deel of stap onvermijdelijk gevolgen heeft voor de verdere stappen in het design (Billiet & Waage, 2001).

In wat volgt gaan we verder in op deze twee 'lijnen' van kritiek en meer specifiek op de heropleving in dit onderzoeksdomein; deze vastgestelde lacunes hebben de laatste jaren immers geleid tot een tegenbeweging, wat tot uiting komt in de ontwikkeling van diverse nieuwe sporen binnen deze onderzoekstraditie.⁶³ Op basis hiervan trachten we de implicaties van deze bevindingen voor de studie van dit fenomeen te expliciteren. Het is met andere woorden niet enkel de bedoeling om de vinger op de wonde te leggen en deze lacunes en de antwoorden hierop te beschrijven, maar tegelijkertijd ook om te bepalen wat dit betekent voor toekomstig onderzoek dat zich ernstig wil nemen en ernaar streeft te voldoen aan de kenmerken van een 'state-of-the-art' wetenschappelijk onderzoeksdesign. Deze inzichten vormen vervolgens in het volgende hoofdstuk de centrale uitgangspunten in de zoektocht naar een beter inzicht in de angst voor criminaliteit bij jongeren. Hierop komen we verder in dit proefschrift nog meer diepgaand terug.

3.2. Kritieken op het 'angst voor criminaliteit' concept.

De eerste groep van kritieken richt zich op de wijze waarop het 'angst voor criminaliteit' concept wordt begrepen en gemeten. Anders gesteld staan de vragen wat angst voor criminaliteit is en welke implicaties dit heeft voor de betrouwbare en valide meting van dit concept centraal. Deze vragen zijn pertinent en vormen in een degelijk wetenschappelijk onderzoeksdesign de eerste cruciale onderdelen; zoals eerder opgemerkt worden deze vragen in dit onderzoeksdomein vanuit een sterke gerichtheid op vergelijkbaarheid veelal genegeerd (Lee, 2001). Een gedegen en onderbouwde conceptualisering en operationalisering van het te onderzoeken fenomeen vormt echter een noodzakelijke eerste stap; immers, "*measurement is the basis of all science. Measurement problems beset a wide variety of research issues and hinder the process of the cumulative development of scientific knowledge*" (Ferraro & LaGrange, 1987: 277).

⁶³ Een nuancerende opmerking is dat deze kritieken en alternatieve sporen geen exclusief kenmerk zijn van de laatste jaren. Diverse kritieken zijn tot op zekere hoogte doorheen de onderzoekstraditie aanwezig en verschillende auteurs wezen reeds snel op bepaalde lacunes en beperkingen, wat ook duidelijk wordt in de komende bespreking. Pleysier et al. (2001) spreken daarom van de aanwezigheid van zogenaamde 'sluimerende perspectieven', waarmee ze verwijzen naar kritieken en lacunes die impliciet werden geïdentificeerd, erkend en op gezette tijden expliciet werden aangehaald, maar waarmee verder niet veel werd gedaan. Ook hieraan ligt het sterke conservatisme van dit onderzoeksdomein aan de basis, zoals Lee (2001: 27) vaststelt; "*we might note them, we might even devote a section of an article to them, but in the end the concerns for our empirical data obligate us to ignore them or leave them for others to tackle.*"

Om tot een beter begrip van angst voor criminaliteit te komen is het noodzakelijk om de bestaande conceptuele ambiguïteiten en onduidelijkheden aan te pakken; *"what is needed is a strategy which begins by unpacking the concept of the fear of crime"* (Hale, 1996: 132). Een cruciale stap die dient te worden genomen is de erkenning van de angst voor criminaliteit als een emotie. Het lijkt op het eerste gezicht een logische stap om een fenomeen als angst voor criminaliteit als een emotie te benaderen⁶⁴; een korte blik op het bestaande onderzoek maakt duidelijk dat slechts *"few criminological studies have undertaken systematic exploration of the mobilization or expression of emotions about crime"* (Gray et al., 2011: 76). Pas sinds enkele jaren worden inzichten met betrekking tot de conceptualisering en meting van emoties aangewend in het onderzoek naar de angst voor criminaliteit.

3.2.1. De multidimensionaliteit van angst (voor criminaliteit)

Emoties zijn fenomenen die worden gekenmerkt door een sterke complexiteit (Frijda, 1986; Ben Ze'ev, 2000). Emoties zijn geen eenduidig en afgebakend fenomenen maar zijn opgebouwd uit verschillende onderdelen; *"[they] involve feelings and experience, they involve physiology and behaviour, and they involve cognitions and conceptualizations"* (Ortony, Clore & Collins, 1988: 1). Dit maakt duidelijk dat ook de angst voor criminaliteit een breed en multidimensionaal concept is. Een belangrijk onderscheid dat hierbij aansluit is de opdeling tussen de cognitieve, affectieve en gedragsmatige component van het brede 'angst voor criminaliteit' concept (Fattah & Sacco, 1989; Bilsky, 1993; Fattah, 1993; Greve, 1998; Vanderveen, 1999). De cognitieve modaliteit verwijst naar aspecten die te maken hebben met processen van interpretatie en perceptie; de emotionele component verwijst naar emoties en gevoelens en is evaluatief van aard; de gedragsmatige dimensie verwijst naar bewuste handelingen en gedragingen (Hale, 1996; Vanderveen, 2006). Het betreffen daarom verschillende aspecten van een overkoepelend concept: *"one might say that while affect is the hot heart of emotion, cognition is the cold condition of it, whereas behaviour is the visible aspect and expression"* (Greve, 1998: 286-7).

Een bijkomend onderscheid richt zich op het referentieniveau van de angst voor criminaliteit. Reeds in een van de eerste wetenschappelijke publicaties over de angst voor criminaliteit maakte Furstenberg (1971) het onderscheid tussen 'fear' (angst) en 'concern' (bezorgdheid), waarbij het eerste naar het individuele niveau en de

⁶⁴ De fysiologische dimensie van angst (als reactie op een specifieke en bedreigende stimulus) is niet opgenomen in het onderzoek naar de 'angst voor criminaliteit' (Fattah & Sacco, 1989). Omwille van het feit dat deze dimensie een cruciaal onderdeel is van angst, maar zeer moeilijk mee op te nemen is binnen de bestaande meetinstrumenten, pleiten Williams et al. (2000) om te spreken van een bezorgdheid over criminaliteit ('worry') in plaats van angst. Ook Farrall et al. (2009) opteren voor deze laatste conceptualisering en spreken over 'worry about crime' in plaats van 'fear of crime'.

angst om zelf slachtoffer te worden verwijst, terwijl de tweede dimensie een meer algemene bezorgdheid over criminaliteit in de maatschappij betreft. Dit verwijst bijgevolg naar een conceptueel onderscheid op basis van de specificiteit van het object van de angst, dat 'specifiek' dan wel 'abstract' kan zijn (Van der Wurff, 1992; Ferraro, 1995). Een hieraan gerelateerde opdeling is het onderscheid tussen 'concrete fear' and 'formless fear' (Figgie, 1980; Keane, 1995), waarbij het eerste aspect peilt naar de concrete risicoperceptie en bezorgdheid om slachtoffer van (een) bepaalde delict(en) te worden, en het tweede betrekking heeft op een meer algemeen en abstract gevoel van kwetsbaarheid en bezorgdheid. Deze twee conceptuele onderverdelingen (naar 'type' en naar 'object' van de emotionele reactie) worden gecombineerd voor de ontwikkeling van een taxonomie die toelaat om de verschillende componenten van het omvattende 'angst voor criminaliteit' complex uiteen te rafelen en te benoemen.

TABEL 3.1. Classificatieschema van de verschillende componenten van het 'angst voor criminaliteit' concept (Bron: De Groof (2006), naar Ferraro & LaGrange (1987) en Tulloch (1998))

Type				
		Cognitief	Affectief	Expressief
Referentie-niveau	Algemeen	Risico-perceptie gericht op de omgeving	Bezorgdheid over misdaad in omgeving; gevoelens van onveiligheid	Houding t.a.v. gemeenschapsacties e.d.
	Persoonlijk	Eigen risicoperceptie	Angst voor persoonlijk slachtofferschap	Beschermend en ontwijkend gedrag

Deze taxonomie (tabel 3.1) maakt duidelijk dat angst voor criminaliteit uit verschillende dimensies bestaat, die weliswaar alle (tot op zekere hoogte) een gedeelde achtergrond hebben, maar die onvermijdelijk ook een bepaalde uniciteit hebben. Zo hangt de inschatting van het persoonlijk risico op slachtofferschap deels samen met het stellen van beschermend of ontwijkend gedrag, maar kan het er niet zonder meer aan worden gelijkgesteld. Daarenboven impliceert deze classificatie dat angst voor criminaliteit op diverse manieren kan worden geoperationaliseerd, maar dat verschillende meetinstrumenten niet noodzakelijk identiek hetzelfde aspect meten. Het feit dat angst voor criminaliteit een complex en multidimensionaal concept is en uit verschillende onderdelen is opgebouwd brengt de noodzaak aan een meer doordachte en uitgebreide meting van deze angstgevoelens met zich mee. Immers, een concept dat uit meerdere dimensies bestaat, kan niet in zijn totaliteit

worden bevraagd aan de hand van één item (Ferraro & LaGrange, 1989; Bilsky, 1993).⁶⁵

De vraag blijft in welke mate deze diverse componenten verschillende aspecten van hetzelfde concept belichten, dan wel of het onderscheiden concepten betreft. Deze opsplitsing groeide uit de vaststelling dat de relatie tussen enerzijds cognitieve inschattingen van het risico op slachtofferschap en de angst voor criminaliteit anderzijds niet volledig gelijklopend bleek: "*such studies suggest that although people may believe that they face similar dangers, they may express quite different feelings about these dangers*" (Fattah & Sacco, 1989: 208). Warr & Stafford (1983) waren de eersten die een conceptueel onderscheid maakten tussen risicoperceptie en angst voor criminaliteit. Vanuit de kritiek dat de 'afstand' tussen de centrale onafhankelijke variabelen – de sociodemografische en buurtindicatoren – en de afhankelijke variabele, angst voor criminaliteit, te groot was, onderscheidden zij slechts twee meer 'nabije' oorzaken, met name risicoperceptie en perceptie van de ernst van het misdrijf. Angst voor een specifiek misdrijf is volgens deze benadering enkel hoog wanneer zowel de ernstperceptie als de risicoperceptie hoog zijn.⁶⁶ Eerder dan risicoperceptie als indicator van het brede angst voor criminaliteit concept te zien, werd het geïnterpreteerd als een (conceptueel onderscheiden) oorzaak ervan; het ene deelconcept – de risicoperceptie – fungeert in dit geval als een verklarende variabele voor het andere – de angst voor criminaliteit – waarbij wordt verondersteld dat de risicoperceptie causaal voorafgaat aan de angstgevoelens (Warr & Stafford, 1983; Wilcox Rountree & Land, 1996; Ferraro, 1995; Jackson, 2005; Vanderveen, 2006).⁶⁷ Ferraro (1996) gaat overigens later nog een stap verder in de conceptuele opdeling tussen de componenten en onderscheidt naast risicoperceptie ook mijddedrag als een afzonderlijk concept; het cognitieve aspect, i.c. de perceptie van

⁶⁵ Bovendien, zo merken Ferraro & LaGrange (1987) terecht op, is ook het gebruik van meerdere items op zich geen voldoende voorwaarde voor een hogere betrouwbaarheid en validiteit van het gebruikte meetinstrument; verdere statistische analyses, die uitgedrukt worden in een betrouwbaarheidscoëfficiënt, zijn nodig om de kwaliteit van de gebruikte items te onderbouwen. In hun analyse van de gebruikte operationalisering en stellen ze echter vast dat in de dertien studies waarin met een dergelijke schaal gewerkt wordt, slecht in twee gevallen dergelijke analyse uitgevoerd en beschreven worden. De vraag naar de kwaliteit van het meetproces (en de daarop voortbouwende resultaten) blijft daarom onbeantwoord. Het is daarom opvallend dat Ferraro (1995, 1996) in een later onderzoek zelf deze fouten maakt. Hij beschrijft de correlatiecoëfficiënten voor 'angst voor verkrachting' met de respectieve eigendomsdelicten die zich tussen .27 en .53 bevinden en met de persoonsdelicten, die zich bevinden tussen .64 en .79., maar voert geen verdere statistische analyses uit om een achterliggend construct achter de verschillende individuele items te identificeren, terwijl de correlaties tussen de items toch zeer uitgesproken zijn. Dit is des te opvallender aangezien dergelijke analyses wel worden uitgevoerd voor de opgenomen onafhankelijke variabelen.

⁶⁶ Dit sluit aan bij wat Warr (1987) later als het '*sensitivity to risk*' model omschrijft. Dit model stelt de mate waarin een bepaald niveau van risicoperceptie tot de ontwikkeling van angstgevoelens leidt, functie is van de gepercipieerde ernst van het slachtofferschap. Wanneer het individu met andere woorden de gevolgen van een bepaald misdrijf als meer ingrijpend beschouwt, is een lager niveau van risicoperceptie nodig om angstgevoelens te doen ontwikkelen. Ook dit model hanteert risicoperceptie als een oorzaak van angst voor criminaliteit, vanuit de vaststelling dat de sterkte van de relatie tussen deze concepten wordt beïnvloed door de ervaren ernst van het misdrijf.

⁶⁷ De idee hierachter is dat signalen uit de omgeving via een cognitief verwerkingsproces worden 'vertaald' naar een risico-inschatting om slachtoffer te worden van criminaliteit en dat deze inschatting resulteert in een bepaalde angst voor criminaliteit (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 19; Van der Wurff & Winkel, 1990).

het risico op slachtofferschap, gaat in zijn interpretatie causaal vooraf aan beide andere componenten. Een verhoogde risicoperceptie leidt in dit model ofwel tot verhoogde angstgevoelens ofwel tot het stellen van vermijdingsgedrag. Ook Ferguson & Mindel (2007) maken een onderscheid tussen deze drie concepten, maar leggen andere causale verbanden. In hun model fungeren zowel risicoperceptie als de gedragsmatige component ('preventieve en protectieve maatregelen') als causale voorspellers voor de angst voor criminaliteit; een hogere risicoperceptie wordt verondersteld tot een hogere angst te leiden, terwijl het meer frequent nemen van beschermende maatregelen tot een lagere angst voor criminaliteit leidt.

Toch is deze conceptuele opdeling niet algemeen aanvaard. Andere auteurs stellen dat deze verschillende aspecten een inherent onderdeel vormen van hetzelfde brede concept en dat er bijgevolg geen sprake kan zijn van een causaal verband tussen duidelijk te onderscheiden concepten (Greve, 1998; Gabriel & Greve, 2003; De Groof, 2006; Pleysier, 2010). Gabriel & Greve (2003) stellen op basis van het gegeven dat de angst voor criminaliteit uit verschillende componenten is opgebouwd (de affectieve, cognitieve en gedragsmatige component), dat het onmogelijk is om deze diverse componenten op een verantwoorde wijze uit elkaar te halen en conceptueel te onderscheiden; angst kan niet ontstaan zonder een bepaalde situatie als risicovol te evalueren. Hetzelfde gaat ook (tot op zekere hoogte) op voor mijddgedrag, dat niet wordt gesteld zonder dat er een gevoel van angst is geweest. *"Therefore (synchronous) correlations between the cognitive, the affective and the behavioral component are no indication of a causal relationship between these variables.(...) Thus none of the components can be used as a serious explanation of any other component of the basic concept"* (Gabriel & Greve, 2003: 610-11). Gelijkaardige conclusies worden ook op een meer algemeen niveau geformuleerd met betrekking tot de verschillende componenten van emoties; *"no emotional attitude toward something can emerge without some information about it – whether veridical or distorted"* (Ben Ze'ev, 2000: 53). De verschillende componenten – de affectieve, cognitieve en gedragsmatige – zijn met andere woorden inherent met elkaar verweven.

Op empirisch vlak zijn hier eveneens indicaties voor terug te vinden. De Groof (2006) ging aan de hand van een confirmatorische factoranalyse, waarin vijf aspecten van angst voor criminaliteit werden opgenomen, na in welke mate er sprake was van een hogere orde construct.⁶⁸ Uit haar analyses bleek dat een één-factormodel een betere fit genereerde dan een twee-factormodel (met een opsplitsing naar referentieniveau). Dit suggereert dat de verschillende indicatoren

⁶⁸ Een belangrijke lacune was het ontbreken van een meetinstrument voor de 'individuele risicoperceptie' component. Deze analyses laten daarom niet expliciet toe om het gemaakte conceptuele onderscheid tussen risicoperceptie en angst voor criminaliteit in vraag te stellen. De bevinding dat de andere vijf indicatoren – waaronder ook de risicoperceptie op maatschappelijk niveau – wel allen onderdeel zijn van het overkoepelende concept, vormt wel een significante aanwijzing dat deze componenten conceptueel niet kunnen worden onderscheiden.

één onderliggend concept weerspiegelen, waarbij elke indicator een bepaald aspect van het brede concept angst voor criminaliteit belicht (De Groof, 2006). Wel bleken de verschillende componenten niet identiek te reageren op een reeks beïnvloedende factoren; de mate waarin de geselecteerde variabelen samenhangen met de afhankelijke variabele bleek vrij sterk te verschillen. Deze bevindingen tonen aan dat de onderscheiden componenten onderdeel vormen van een overkoepelend concept, maar wijzen er tegelijkertijd ook op dat de beïnvloedende factoren van deze componenten niet noodzakelijk identiek zijn. Dit lijkt op het eerste zicht enigszins contradictorisch, maar de vaststelling dat de sterkte van de relatie tussen de opgenomen variabelen en de angst voor criminaliteit verschilt al naargelang de specifieke gemeten dimensie is niet in tegenspraak met de stelling dat de verschillende componenten onderdelen zijn van hetzelfde achterliggend concept en er dus geen causale verbanden bestaan tussen deze componenten.⁶⁹

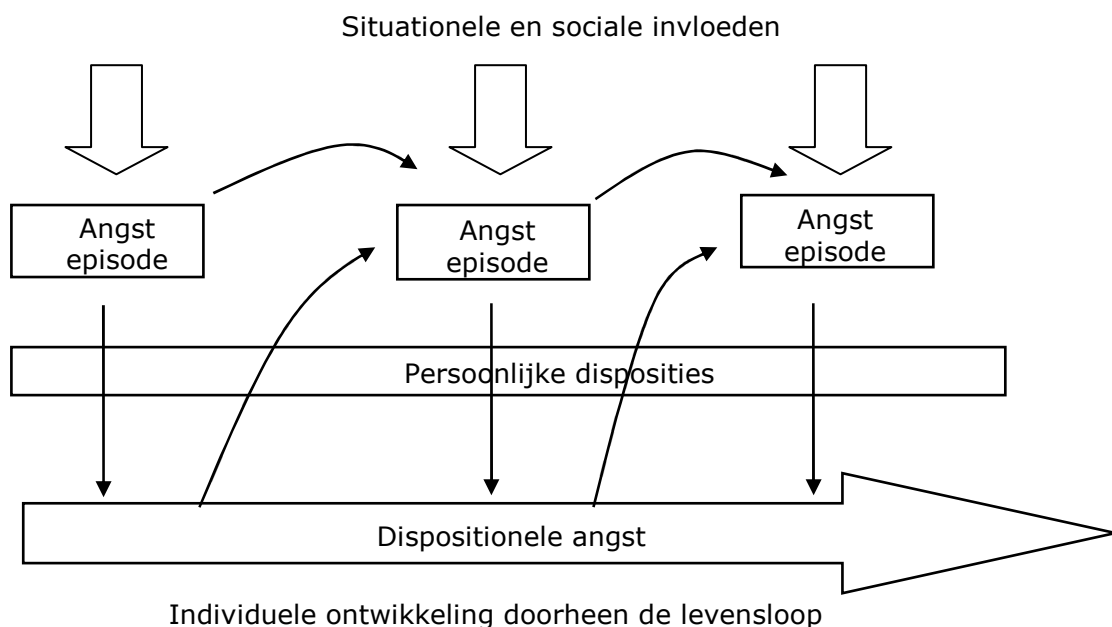
3.2.2. Van situationele tot dispositionele angst

Het bovenstaande onderscheid tussen de cognitieve, affectieve en gedragsmatige componenten van de angst voor criminaliteit toont aan dat dit geen eenduidig concept is, maar daarentegen is opgebouwd uit diverse dimensies. Met deze opdeling zijn we er nog niet. Een ander belangrijk conceptueel onderscheid is dat tussen 'actual' en 'anticipated' fear (Garofalo, 1981). De concrete angst naar aanleiding van een specifieke trigger in een bepaalde situatie is immers sterk verschillend van de inschatting die het individu maakt wanneer een vraag in een bevolkingsbevraging wordt beantwoord over de mate waarin hij of zij zich onveilig zou voelen in een dergelijke situatie (Skogan, 1981; Garofalo, 1981; Fattah & Sacco, 1989). De concrete angst die het individu ervaart in de rechtstreekse confrontatie met criminaliteit dient met andere woorden conceptueel te worden onderscheiden van meer algemene en stabiele angstgevoelens die in grote mate losgekoppeld zijn van een dergelijke concrete angstervaring.

⁶⁹ Een bijkomende empirische indicatie is de vaak sterke voorspellende waarde die de variabele 'risicoperceptie' aanneemt. In de meeste studies lopen de gestandaardiseerde waarden in de meervoudige regressiemodellen tot .50 of meer op (zie o.a. de studies van Ferguson & Mindel, 2007; Boers, Van Steden & Boutellier, 2008; Jackson, 2009). In de analyses van Ferraro (1995) zijn gelijkaardige resultaten terug te vinden; de gestandaardiseerde waarden voor de 'risicoperceptie'-items bevinden zich in de verschillende meervoudige regressieanalyses (met het betreffende angst-item als afhankelijke variabele) telkens tussen .33 en .46. De opname van dergelijke variabelen helpt op het eerste zicht de verklarende waarde van het model sterk verhogen; de vraag is echter of deze waarde niet onnodig wordt 'opgeblazen' door de integratie van deze conceptueel sterk verbonden variabelen. Ferguson & Mindel (2007) slagen er bijvoorbeeld in om meer dan 50% van de variantie in 'angst voor criminaliteit' te voorspellen; op het eerste zicht lijkt dit op een zeer sterk model te wijzen, maar het zijn vooral de variabelen 'risicoperceptie' (.53) en (in mindere mate) 'vermijdingsgedrag' (.23) die hiervoor verantwoordelijk zijn. Het blijft dan ook de vraag wat zulke modellen bijdragen aan een beter inhoudelijk begrip van de onderzochte afhankelijke variabele en de beïnvloedende factoren ervan. Dit doet immers onvermijdelijk de vraag rijzen naar de factoren die de individuele risicoperceptie en het gestelde vermijdingsgedrag beïnvloeden, waarbij al snel naar 'angst voor criminaliteit' zou kunnen worden gekeken. Het gevaar voor het ontstaan van cirkelredeneringen is daarom reëel.

Het zijn Gabriel & Greve (2003) die op basis van psychologische inzichten deze opdeling verder uitwerken en een onderscheid maken tussen enerzijds 'situational fear of crime' en anderzijds 'dispositional fear of crime'.⁷⁰ De situationele angst verwijst naar de angst om slachtoffer te worden die zich concreet voordoet in bepaalde concrete situaties, die tijd- en plaatsspecifiek is en dus van voorbijgaande aard is: *"a momentary affective state that varies within a person according to the situation at hand"* (Gabriel & Greve, 2003: 601). Angst als dispositie, als karaktertrek, heeft daarentegen betrekking op de individuele geneigdheid om angst te ervaren in bepaalde situaties; deze neiging is relatief stabiel op het individuele niveau, maar kan daarentegen sterk variëren tussen individuen en verwijst met andere woorden naar *"the tendency to experience fear of crime in certain situations, which is relatively stable, and varies between people"* (Gabriel & Greve, 2003: 601).

FIGUUR 3.1. De relatie tussen situationele en dispositionele angst (Bron: Gabriel & Greve, 2003: 603)

Het betreft twee onderscheiden aspecten van angst voor criminaliteit, die weliswaar inherent met elkaar verbonden zijn (figuur 3.1). Een hogere dispositionele angst verhoogt de kans dat in een bepaalde situatie situationele angst wordt ervaren. Met andere woorden, hoe hoger de dispositionele angst, hoe sneller het individu geneigd is om bepaalde gebeurtenissen als significante indicatoren van criminaliteit te

⁷⁰ Een belangrijke stap ligt daarnaast in de ontwikkeling van het inzicht dat het angst voor criminaliteit zich in verschillende vormen manifesteert. Fisher & Nasar (1992, 1995) identificeerden als een van de eersten zogenaamde 'fear spots', fysieke plaatsen waar individuen zich onveilig voelden en brachten zo een situationele component in het betreffende concept binnen.

ervaren. In principe is ook deze dispositionele angst aan verandering onderhevig. Veranderingen hierin zijn veel minder uitgesproken en 'acuut' dan bij de situationele angst (die zeer duidelijk in tijd en plaats is af te bakenen) en zijn met name het resultaat van *"developmental changes within the person, such as growing in fearlessness and timidity"* (Gabriel & Greve, 2003: 602). De ontwikkeling van deze stabiele angst is met andere woorden het product van een langdurig ontwikkelingsproces dat zowel wordt gestuurd door persoonlijke kenmerken als door concrete confrontaties met angst-relevante situaties.⁷¹ Op een meer algemeen niveau maakt Ben Ze'ev (2000: 16) een gelijkaardig onderscheid: *"emotions themselves are typically concerned with more specific issues; the profound existential issues function as an important background framework influencing our specific emotional reactions. These differences are expressed, for instance, in the difference between the emotion of fear and the more general affective attitude of anguish."*

Jackson's (2004) opdeling tussen 'experiential fear' en 'expressive fear' sluit hier bij aan en bouwt hier tegelijkertijd op verder door een meer inhoudelijke invulling te geven aan de dispositionele angst. Het eerste aspect omvat die angsten die expliciet gelinkt zijn aan bepaalde stimuli en is bijgevolg een tijds- en plaatsspecifieke angst, die verwijst naar specifieke momenten van angst (cf. de 'situationele angst' van Gabriel & Greve, 2003). Deze angst kan zowel bestaan uit een negatieve emotionele reactie van wanhoop en woede, maar kan ook verwijzen naar gewone cognitieve functionele overwegingen (cf. infra). Een frequente beleving van deze reactie gaat samen met en kan leiden tot de ontwikkeling van 'expressive fear' (Gray, Farrall & Jackson, 2007). Deze vorm is veel minder gegrond in het dagelijkse leven, houdt minder verband met specifieke gegevens rond tijd en ruimte en concrete confrontaties met criminaliteit (of symbolen die hiermee worden geassocieerd), maar is daarentegen veel meer gelinkt aan een set van attitudes en meningen die worden opgeroepen wanneer mensen over hun gevoelens ten aanzien van criminaliteit praten. In die zin kan gesteld worden dat *"expressive knowledge (...) consists of beliefs, perceptions or attitudes that one has concerning the cultural meaning of crime, social relations and environmental cues"* (Gray et al., 2007: 29; van der Wurff, 1992).⁷² Jackson (2004a) concludeert op basis van deze opdeling dat angst

⁷¹ Deze stelling suggereert niet dat er sprake zou zijn van een deterministische en automatische vicieuze cirkel. De relatie tussen beide aspecten is in realiteit veel dynamischer en staat bovendien ook onder invloed van andere factoren (zoals ook in de figuur wordt vermeld). Dit wordt bevestigd in de studie van Chadee, Virgil & Ditton (2009), die het verband tussen een stabiele en algemene 'trait anxiety' en angst voor criminaliteit onderzochten. Ook zij kwamen tot de bevinding dat de aanwezigheid van een onderliggende stabiele angst als karaktertrek de kans om situationele angst te rapporteren verhoogde; het afzonderlijke effect van deze variabele bleef echter relatief beperkt.

⁷² Farrall et al. (2006: 18-19) spreken in dit kader over een continuüm met twee ideaaltypische emotionele reacties als uitersten. *"At one end, the most emotive aspect is the experience(s) of having felt fearful in a specific situation. At the other, is a set of attitudes or opinions which are brought forth when people are asked to discuss their feelings about crime."* In gelijkaardige termen spreekt van der Wurff (1992: 196) van het onderscheid tussen een *"algemene, min of meer aan een stemming of attitude verwante visie op de omgeving tot actuele angst voor een bepaalde dreiging"*.

voor criminaliteit in zekere mate als een 'spons' voor bredere maatschappelijke bezorgdheden en abstracte gevoelens van maatschappelijk onbehagen fungeert (zie ook Innes & Fielding (2002: 3) die angst voor criminaliteit als een 'dustbin concept' omschrijven). *"The fear of crime (...) expresses complex and subtle lay understandings of the social world – broader social values and attitudes about the nature and make-up of society and community and the value placed on crime in its symbol of deterioration"* (Jackson, 2004a: 963).⁷³ Angst voor criminaliteit heeft daarom in zekere mate een bredere socio-culturele betekenis waarbij criminaliteit als een symbool optreedt voor meer abstracte bezorgdheden en onzekerheden over de eigen buurt, de sociale samenstelling en de plaats ervan in de bredere samenleving en het gevoel dat problemen van buitenaf binnendringen (Taylor, 1996; Hollway & Jefferson, 1997; Girling et al., 1998, 2000).

Empirisch bewijs voor deze tweedeling kan onder meer worden gevonden in het onderzoek van Pleysier (2010), waarin angst voor criminaliteit werd bevraagd aan de hand van vijf onderscheiden situaties waarbij telkens werd bevraagd of de respondenten in dergelijke situaties angst voor criminaliteit zouden ervaren. Statistische analyses wezen uit dat een gedeelte van de variantie binnen elke situatie uniek was, dus eigen aan de concrete situatie (situationele angst). Aan de andere kant bleek ook dat er één achterliggende gezamenlijke factor achter de onderscheiden situaties aanwezig was, die ook een gedeelte van de variantie in alle situaties verklaarde. Pleysier (2010) omschrijft deze gedeelde factor als een algemene angst voor criminaliteit, of angst als karaktertrek, die ertoe leidt dat ambigue situaties sneller als potentieel bedreigend worden ervaren.⁷⁴ Er dient met andere woorden een onderscheid tussen twee soorten emoties gemaakt worden die weliswaar inherent met elkaar verbonden blijven (Jackson, 2009), met enerzijds een alledaagse bezorgdheid die zich op concrete momenten en in specifieke situaties manifesteert en anderzijds een meer diffuse, maar emotioneel getinte attitude die meer lijkt op een algemene onzekerheid en onbehagen bij het individu.

3.2.3. Angst als pathologie

Een laatste conceptuele verfijning voegt een belangrijke nuance toe aan het centrale vertrekpunt in de beleidsmatige, populaire en wetenschappelijke aandacht voor het

⁷³ Hoewel deze invalshoek voornamelijk onder impuls van Jacksons werk recent een belangrijke plaats heeft verworven, wil dit geenszins zeggen dat in de voorgaande decennia dergelijke inzichten niet terug te vinden zijn. *"(T)his theme has bubbled beneath the surface ever since the first crime victim surveys, occasionally surfacing, even more rarely making the impact that its full development might afford. At its heart is the notion that crime and the risk of crime represent things above and beyond the (actuarially considered) possibility of victimization"* (Jackson, 2004a: 946).

⁷⁴ Van der Wurff et al. (1989) die dezelfde situatieomschrijvingen als Pleysier (2010) hanteerden kwamen tot dezelfde bevindingen. In deze studie toonde een factoranalyse eveneens aan dat alle individuele situaties een voldoende hoge lading kenden op eenzelfde achterliggend latent construct.

'angst voor criminaliteit' fenomeen. De onderliggende dominante premisse is dat deze angst voor criminaliteit een sociaal probleem is en een disfunctionele emotionele toestand betreft die onvermijdelijk negatieve gevolgen uitoefent op zowel het psychosociaal welbevinden en de levenskwaliteit van het individu als de samenleving in het algemeen en die bijgevolg dient te worden aangepakt en teruggedrongen (Fattah & Sacco, 1989; Hale, 1996; Gray et al., 2008). Een dergelijke benadering ontkent echter de onmiskenbare functionele aspecten van angstgevoelens; angst is één van de centrale onbewuste overlevingsmechanismen van het individu. *"When someone perceives a situation as dangerous, this results in an increased alertness and sensitivity towards situational cues to estimate the degree and kind of danger, which prepares the organism for behaviours like fight or flight, and let the organism try to avoid similar situations in the future"* (Konner, 1982 in Fetchenhauer & Buunk, 2005: 96). Dit sluit aan bij een aanvaard feit met betrekking tot de functionele of probleemoplossende functie van bezorgdheid. *"In the same way that fear has been described as a biological alarm system preparing the organism to escape (...) so worry can be seen as a special state of the cognitive system, adapted to anticipate future dangers"* (Mathews, 1990 in Jackson, 2009: 152; Gladstone & Parker, 2003).

Angst voor criminaliteit heeft met andere woorden eveneens een belangrijke functionele component. Jackson & Gray (2010) spreken daarom van 'functionele angst', die individuen ertoe aanzet om het persoonlijk gedrag aan te passen en bepaalde situaties te vermijden, zonder dat de levenskwaliteit vermindert en zelfs tot een lager angstniveau kan leiden (zie ook Gray, Jackson & Farrall, 2011). Angst kan bijgevolg als middel dienen om actie te ondernemen, waarbij de genomen maatregelen enkel dienen om zich minder angstig, bedreigd en in gevaar te voelen. Dit plaatst de traditionele veronderstelling dat angst voor criminaliteit een onvermijdelijke (sterk) negatieve impact heeft op de levenskwaliteit van het individu (en de samenleving in haar geheel) in een meer genuanceerd daglicht en maakt zo de vraag naar de wenselijkheid van een (totale) angstreductie pertinent: *"if we could turn a magic dial to control or regulate the fear of crime, would we want to? Would it not reduce people's natural defences to crime?"* (Warr, 2000).

3.2.4. Tot besluit. Van 'black box' tot genuanceerd complex van emoties

In tegenstelling tot wat traditionele benaderingen doen vermoeden is angst voor criminaliteit als sociaal fenomeen veel minder eenduidig dan algemeen wordt verondersteld. Deze conceptuele verfijningen laten toe om angst voor criminaliteit niet langer als een 'black box' te benaderen, maar als een complex sociaal fenomeen, opgebouwd uit een brede reeks van componenten; *"the umbrella concept 'fear of crime' actually embraces all kinds of attitudinal knowledge regarding crime*

and (perceived) safety or the perceived threat to one's own safety or the safety of a loved one because of the potential danger from others" (Vanderveen, 2006a: 313). Eerder dan te spreken over dé angst voor criminaliteit wijst dit op het bestaan van verschillende vormen van angst voor criminaliteit. Op de vraag wat deze angst nu juist is, is bijgevolg geen eenduidig antwoord te geven; er is veeleer sprake van een breed en omvattend concept waaronder een heel scala van deelaspecten te situeren zijn.

Deze meer genuanceerde en complexe conceptualisering heeft onvermijdelijk belangrijke implicaties voor de wijze waarop het 'angst voor criminaliteit' concept dient te worden gemeten. Eerst en vooral impliceert deze complexiteit dat het gebruik van meerdere items noodzakelijk is, en dit voor elk van de verschillende deelaspecten (Bilsky, 1993). Traditionele één-item metingen zijn zowel vanuit statistisch als vanuit inhoudelijk oogpunt niet voldoende betrouwbaar en valide om een dergelijke complexiteit en multidimensionaliteit te vatten. Het gebruik van meerdere items is op zich echter nog geen voldoende voorwaarde om tot een betrouwbare meting te komen; verschillende studies gebruiken weliswaar meerdere items, zonder dat deze gebruikt worden om een gedeeld achterliggend concept te meten.⁷⁵ Een optimale constructie heeft bijgevolg nood aan een eendimensionaal concept dat weliswaar wordt gemeten via de combinatie van meerdere gelijkaardige items (Williams, McShane & Akers, 2000: 8). Een statistische toetsing van de validiteit en betrouwbaarheid van het betreffende meetinstrument is daarom een verdere noodzakelijke stap (Pleysier, 2010).⁷⁶

Daarnaast kan het complex van emoties en attitudes dat onder het brede 'angst voor criminaliteit' concept valt niet aan de hand van één meetinstrument worden gemeten

⁷⁵ De voorbeelden zijn legio waarbij meerdere items gebruikt worden om angst te meten, maar waarbij vervolgens de analyses beperkt blijven tot de items afzonderlijk. In die zin vormt een dergelijke meting geen verbetering in vergelijking met de traditionele één-item metingen en is het bovendien de vraag in welke mate dergelijke operationaliseringen niet eerder bijdragen aan de conceptuele bewolking die rond dit fenomeen hangt. Een voorbeeld hiervan is de bijdrage van Killias & Clerici (2000), waarin drie items opgenomen worden die naar angst in drie verschillende situaties peilen. Ondanks een quasi perfecte correlatie tussen de items besluiten de auteurs dat "*fear of crime and worries seem to depend on situational circumstances (...) rather than on personal characteristics alone*" (Killias & Clerici, 2000: 443).

⁷⁶ Deze inzichten en kritieken hebben er (nog) niet toe geleid dat er geleidelijk afgestapt wordt van deze problematische vraagstelling. Opvallend is dat in verschillende publicaties waarin nog gebruik gemaakt wordt van een dergelijke operationalisering weliswaar gewezen wordt op de inherente beperkingen ervan, maar wordt er toch mee doorgewerkt omdat ze "*continue to be the most usual means of measuring the fear of personal crime*" (Borooah & Carcach, 1997: 638). Ook Hale et al. (1994: 215) gebruiken (ondermeer) het 'standaarditem' en verantwoorden dit door te stellen dat "*whilst this may not tap fully the emotional dimensions of fear, it has been the method adopted in most research studies, and some comfort can be found in the consistency provided by the widespread usage of the term.*" Andere studies (zie onder andere Dallago et al., 2009; Mears & Stewart, 2010) blijven eveneens zonder veel consideratie één-item operationaliseringen hanteren. Een verklaring hiervoor is het feit dat nog steeds grootschalige (beleidsgerichte) slachtofferenquêtes als de primaire bron voor data fungeren voor deze studies; de meeste van deze enquêtes houden op hun beurt vast aan deze één-item meting, vaak vanuit de argumentatie dat een verandering van meetinstrument de vergelijking met voorgaande afnames zou verhinderen. Deze vergelijking vormt één van de centrale doelstellingen van dergelijk onderzoek (vanuit beleids oogpunt), waardoor er een zeer sterke weerstand tegen verandering bestaat (cf. Lee, 2007 eerder in dit hoofdstuk).

(Vanderveen, 2006b). Elk instrument zal 'slechts' een bepaalde dimensie van dit complex meten. Het is daarom noodzakelijk om het concrete instrument te evalueren waar het zich op het continuüm tussen de concrete angstervaring enerzijds en een stabiele attitude anderzijds bevindt. Ook de mate waarin de verschillende componenten (affectief, cognitief, gedrag) en/of het gekozen referentieniveau (individueel of algemeen) worden bevraagd is hierbij van belang. Dit wil niet zeggen dat de ene operationalisering 'beter' is dan de andere; eerder dan te spreken in termen van 'juist' of 'fout' dient de gekozen operationalisering in het licht van de doelstellingen van het betreffende onderzoek te worden beoordeeld als 'bruikbaar' of 'niet bruikbaar' (Skogan, 1990; Vanderveen, 2006a). Bij de ontwikkeling en selectie van het gebruikte meetinstrument dient de onderzoeker na te gaan welk aspect hij of zij wenst te onderzoeken. De gekozen operationalisering speelt bovendien een cruciale rol in de (relatieve sterkte van) de gevonden verbanden met potentiële beïnvloedende variabelen (Thompson, 1992; De Groof, 2006; Pleysier, 2010). Dit heeft uiteraard ook gevolgen voor de mogelijkheid om met voorgaand onderzoek te vergelijken; of resultaten overeen stemmen met die van andere studies is ten dele het gevolg van de mate waarin de meetinstrumenten gelijkend zijn. Algemeen genomen vereist het inzicht dat er geen één 'angst voor criminaliteit' bestaat van de onderzoeker een kritische benadering van het gekozen meetinstrument, waarbij de selectie ervan in eerste plaats geleid dient te worden door de afweging wat men wil meten; dit lijkt logisch, maar is gezien bovenstaande bespreking van de traditionele benaderingen binnen dit onderzoeksdomein geenszins een evidentie.

De pertinente vraag is daarom of surveytechnieken wel in staat zijn om menselijk gedrag op een effectieve manier inzichtelijk te maken "*given the psychosocial complexities of experiencing and fearing crime*" (Pain, 2001: 368). Traditionele kwantitatieve methodes meten immers in meer of mindere mate een dispositionele angst, een meer algemene attitude ten aanzien van (on)veiligheid, criminaliteit en gevaar (Vanderveen, 2006b; Skogan, 1981; van der Wurff, 1992).⁷⁷ Hoewel deze inzichten en bovenstaande kritieken tot de nodige reflexiviteit nopen omtrent het gebruik van deze kwantificerende technieken, heeft een gedegen opzet van het surveydesign, waarin met bovenstaande elementen rekening wordt gehouden het potentieel om recht te doen aan de gelaagdheid en conceptuele complexiteit van de angst voor criminaliteit (Jackson, 2004a; Vanderveen, 2006a). Dit alles impliceert wel dat het vanuit beleidsperspectief aantrekkelijke globale percentage – de groep 'fearing subjects' (cfr. Lee, 2007) – als uitdrukking van deze angst voor criminaliteit in de samenleving op basis van bovenstaande beschrijvingen slechts in beperkte

⁷⁷ Naast de nood aan de ontwikkeling van meer genuanceerde meetinstrumenten die in het traditionele survey onderzoek kunnen worden gehanteerd, vormt dit inzicht ook een sterk pleidooi voor een kwalitatieve benadering. Een dergelijk onderzoeksdesign laat, meer dan kwantificerend onderzoek, toe om angst voor criminaliteit als een dynamisch concept met meerdere facetten te benaderen. Het laat met andere woorden meer ruimte voor een meer diepgaande studie van de angst voor criminaliteit als een emotie die te situeren is in die specifieke details van de concrete omstandigheden en levensloop van het individu (Hollway & Jefferson, 1997) en die bovendien gevoelig is voor de specifieke ruimtelijke, tijdsgebonden en sociale context (Pain, 2001).

mate tegemoet komt aan de rijke en complexe achtergrond van dit sociale fenomeen. Algemeen gesproken kan worden geconcludeerd dat een meer theoretisch onderbouwde conceptualisering een belangrijke stap voorwaarts kan vormen in het blootleggen van de 'echte' omvang van deze angst voor criminaliteit.

De toegenomen conceptuele helderheid laat toe een meer genuanceerd beeld te ontwikkelen over de frequentie van (de verschillende vormen van) angst voor criminaliteit. Dit kan bijgevolg deels tegemoet komen aan het eerder aangehaalde pessimisme van Farrall et al. (1999) omtrent de mogelijkheid om via traditionele surveytechnieken een betrouwbaar beeld te krijgen van de reële omvang van angst voor criminaliteit.⁷⁸ Ook deze inzichten zijn geen exclusief kenmerk van de laatste jaren; Garofalo wees reeds in 1981 erop dat "*adequate measurement of the fear of crime requires that we try to determine not only the types of situation in which people say they would experience fear, but also how often they find themselves in such situations and how strongly they have reacted to such situations in the past*" (1981: 841). Dit wijst nogmaals op de aanwezigheid van de eerder vermelde 'sluimerende perspectieven' in dit onderzoeksdomein (Pleysier et al., 2001); kritieken en nuanceringen duiken op regelmatige tijdstippen doorheen de geschiedenis van deze onderzoekstraditie op, maar stootten steeds op het hardnekkige conservatisme en de sterke beleidsoriëntatie. Het is pas de laatste jaren dat deze inzichten op meer expliciete en systematische manier zijn aangewend om tot een meer diepgaand en genuanceerd beeld van dit sociale fenomeen te komen.

Een aanpassing van deze traditioneel gebruikte meetinstrumenten, waarin ook de frequentie van deze gevoelens wordt bevraagd, laat wel toe een meer genuanceerd beeld van de frequentie ervan te ontwikkelen. Deze frequentie blijkt beperkter te zijn dan traditioneel werd verondersteld.⁷⁹ Terwijl op basis van de standaardvraag 37% van de respondenten aangaf zich angstig te hebben gevoeld in het afgelopen jaar, bleek dit bij slechts 15% frequent (vijf keer of meer) te zijn voorgevallen. Wanneer bovendien een extra filter met betrekking tot de intensiteit van de angstervaring mee werd opgenomen, rapporteerde slechts 8% van de totale bevraagde groep op een frequente basis een hoog angstniveau (Farrall & Gadd, 2004). Ook Farrall et al. (2009) voegen hier cruciale nuanceringen aan toe. Zij combineren eveneens de

⁷⁸ Op basis van een vergelijking tussen de bevindingen uit traditionele kwantitatieve meetinstrumenten en follow-up diepte-interviews concludeerden zij dat deze traditionele metingen de omvang van de angst voor criminaliteit sterk overschatten. Ferraro & LaGrange (1987: 287) suggereerden overigens al eerder dat "*fear of crime may not be as problematic in the everyday lives of people as public opinion polls typically suggest*".

⁷⁹ Dit geldt overigens ook met betrekking tot de frequentie van de emotie 'angst' in het algemeen: "*serious fear situations are few and far between in the normal course of events*" (Scherer et al., 2004: 520). In de door hen opgezette grootschalige bevraging gaf slechts 1.2% van de respondenten aan dat ze de dag voorafgaand aan de studie 'angst' hadden ervaren. Opvallend was bovendien dat ook andere 'basisemoties' als haat, jaloersheid, afgunst, en dergelijke veel minder vaak voorkomen dan algemeen wordt verondersteld. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat we verwachten dat bepaalde emoties veel meer voorkomen dan ze in realiteit doen omwille van hun symbolische significantie (Jackson et al., 2009: 62-63).

'oude' wijze van bevragen ('how worried are you') met een nieuwe manier ('how frequently have you worried'); dit creeërt de mogelijkheid om een beter inzicht in de situationele component van de angst voor criminaliteit te krijgen. Op basis van deze gecombineerde vraagstelling bleek dat *"the data showed that surprising proportions of people who say they worry about crime also admit that they have not actually worried recently"* (Farrall et al., 2009: 175).⁸⁰ Farrall et al. (2006) wendten deze combinatie van vragen vervolgens aan om – gestuurd door de conceptuele verfijningen in dit brede concept – verschillende groepen te onderscheiden. Naast de 'worried' – die respondenten die bezorgd zijn en ook effectief één of meerdere angstmomenten meegemaakt hebben in het voorgaande jaar – en de 'not worried' – niet bezorgd en geen specifiek angstmoment – identificeren ze ook de zogenaamde 'worried well' groep. Deze groep (50 tot 65% van de respondenten) geeft aan bezorgd te zijn over criminaliteit, maar heeft daarentegen in het voorbije jaar geen enkel specifiek angstmoment meegemaakt (cf. ook Jackson & Gray (2010) en Gray et al. (2011) voor gelijkaardige analyses).⁸¹ Deze nieuwe conceptuele inzichten en dimensies laten met andere woorden toe een meer genuanceerd beeld omtrent de omvang van groep 'fearing subjects' in de samenleving te vormen.

3.4. Verklaringen voor angst voor criminaliteit. Van een versnipperde tot een geïntegreerde benadering

Naast deze inzichten en de evidente consequenties ervan op methodologisch vlak is er een tweede lijn van kritieken die gesitueerd kan worden op het vlak van de beïnvloedende factoren van deze angst voor criminaliteit. Deze problemen kunnen evenwel niet volledig worden onderscheiden van de eerdere kritieken met betrekking tot de conceptualisering en meting van de angst voor criminaliteit. Hale (1996: 80) merkt in dit verband terecht op dat *"one of the principal reasons for conflicting findings concerning fear of crime lies in the confusion and lack of agreement in the*

⁸⁰ Meer concreet vonden ze onder meer dat met betrekking tot de angst om beroofd te worden dat 63% van de respondenten die aangaf hierover 'zeer bezorgd' te zijn, geen enkele concreet moment kon aangeven waarop deze bezorgdheid had plaatsgevonden tijdens de voorbije twaalf maanden.

⁸¹ Farrall et al. (2006, 2009) ontleen het concept van de 'worried well' aan de medische en gezondheidssector waar het wordt gebruikt om te verwijzen naar die personen die druk op het systeem leggen omwille van hun eisen die vooral te maken hebben met bredere psychische angsten dan met specifieke concrete symptomen. Argumenten voor het overnemen van dit concept vinden ze vooral in de gedeelde onderliggende context: *"it could be argued that anxiety about crime and ill-health have emerged, in part, from an increasing emphasis placed by neo-liberal governments on personal responsibility, a growth in specific technologies and new products; the proliferation of information and statistics and shifting cultural sensibilities towards risk and social space* (Farrall et al., 2006: 24)." Een belangrijke kanttekening hierbij is dat deze beschrijving enigszins voorbij gaat aan het feit dat deze 'worried well' weliswaar geen concrete angstmomenten hebben ervaren (situationele angst), maar wel uitdrukking geven aan de meer stabiele (dispositionele) aspecten van de angst voor criminaliteit.

construction of empirical instruments." Aandacht voor de conceptualisering en meting van de angst voor criminaliteit is quasi van meet af aan naar de achtergrond verschoven ten voordele van het etiologisch onderzoek; angst voor criminaliteit vormde immers een nieuwe en interessante afhankelijke variabele in het criminologische onderzoeksveld, met als gevolg dat *"as soon as researchers became aware of fear of crime, they focused on a search for related independent variables"* (Williams, McShane & Akers, 2000: 2). Dit is echter geen reden tot optimisme omtrent de waarde van dit onderzoek; de grote aandacht voor de beïnvloedende variabelen, heeft niet geleid tot een groter optimisme omtrent de stand van zaken op dit vlak (Farrall & Ditton, 2000; Pleysier, 2010). Er is weliswaar een omvangrijke groep van factoren geïdentificeerd die de angst voor criminaliteit beïnvloeden, maar de bevindingen uit de diverse studies spreken elkaar regelmatig tegen en bieden bovendien een versnipperde aanblik.

Dit hoeft geen verwondering te wekken; de conceptualisering van het onderzochte fenomeen is immers één van de eerste stappen in een wetenschappelijk design. Beperkingen of tekortkomingen in de eerste stappen van het wetenschappelijk design hebben onvermijdelijk gevolgen in het verder verloop. Een gevolg van deze conceptuele onduidelijkheden en de hiermee samenhangende meetproblemen is dat alles *"what we 'know' about the phenomenon – its causes, consequences, geographic and demographic distribution – is also open to question"* (Ferraro & LaGrange, 1987: 286). Een belangrijke rol voor de beperkte kennis over de beïnvloedende factoren van de angst voor criminaliteit is ook hier weggelegd voor het sterke conservatisme bij de gebruikte onderzoekstechnieken. In de (beleidsgerichte) slachtofferenquêtes, die als centrale bron voor wetenschappelijke data fungeerden, ligt de focus in grote mate op de prevalentie van slachtofferschap en de angst voor criminaliteit. Slechts een beperkt aantal mogelijke beïnvloedende variabelen werd opgenomen in deze bevragingen; deze bleven bovendien veelal beperkt tot de traditionele demografische achtergrondkenmerken en andere objectieve kenmerken van het individu en de woonbuurt. Met deze beschikbare factoren werd vervolgens – in sommige gevallen – achteraf een ad hoc model opgebouwd (van der Wurff, van Staalduinen & Stringer, 1989: 142).⁸² Het resultaat is dat weliswaar een relatief breed scala aan indicatoren in verband is gebracht met angst voor criminaliteit, maar dat tot op heden geenszins een omvattend beeld is gevormd dat de ontwikkeling van dergelijke gevoelens kan verklaren. Er is met andere woorden slechts in relatief beperkte mate sprake van een degelijke wetenschappelijke kennisopbouw en –accumulatie op vlak van de factoren die de angst voor criminaliteit beïnvloeden (Vanderveen, 2006a; Pleysier, 2010).

⁸² Dergelijke modellen kunnen bezwaarlijk als theoretisch worden omschreven; ze zijn niet gebaseerd op theoretische inzichten, maar werden in de eerste plaats geconstrueerd op basis van de variabelen die aanwezig waren in het beschikbare databestand. Dergelijke modellen zijn daarenboven geenszins in elke bijdrage terug te vinden. Verscheidene bijdragen beperken zich ook tot het uitvoeren van bivariate analyses tussen het 'angst voor criminaliteit' item en de beschikbare indicatoren, zonder daarbij de selectie van deze variabelen te beargumenteren of de onderlinge relaties tussen deze indicatoren te verduidelijken.

In wat volgt gaan we dieper in op de verschillende factoren die (traditioneel) in verband worden gebracht met angst voor criminaliteit. Doorheen de verschillende decennia van onderzoek is een brede reeks van variabelen die de angst voor criminaliteit beïnvloeden geïdentificeerd.⁸³ Deze variabelen worden besproken in drie verschillende delen, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen het micro- (het individueel slachtofferschap en kwetsbaarheid), het meso- (de onmiddellijke leefomgeving) en het macroniveau (de bredere samenleving).⁸⁴ Deze beschrijving gaat verder dan een louter overzicht van de verbanden die doorheen de onderzoekstraditie werden gevonden; de 'heropleving' van het 'angst voor criminaliteit' onderzoek, heeft logischerwijs ook gevolgen voor het verklarende onderzoek. We gaan daarom ook telkens dieper in op de recente verklaringen die uitwegen bieden om tegemoet te komen aan de sterke inconsistenties en versnippering die op vlak van de resultaten worden vastgesteld.

3.4.1. Slachtofferschap, kwetsbaarheid en angst voor criminaliteit

Verklaringen voor de ontwikkeling van angst voor criminaliteit hebben traditioneel in sterke mate aandacht besteed aan de concepten kwetsbaarheid en slachtofferschap (Hale, 1996). De traditionele (beleidsmatige) opzet van de slachtofferenquêtes vormt hiervoor een belangrijke reden. Dergelijk onderzoek is immers op de eerste plaats gericht op *"to find the level of the fear of crime, how it was distributed among the national domestic population, and to explain the relationship between the threat from crime and its associated fear"* (Ewald, 2000: 169). De eerste studies van dit sociale fenomeen vertrokken vanuit een enigszins simplistisch causaal model waarin een rechtstreekse link werd gelegd tussen de (lokale, regionale of nationale) criminaliteitsgraad en de angst voor criminaliteit. Dit 'crime causes fear' model (Vanderveen, 2006a) werd snel achterhaald. Het bleek dat *"many more people are fearful than are actually victimized, and fear levels are higher than would seem to be warranted by actual crime rates"* (Taylor & Hale, 1986: 152). De veronderstelde relatie tussen het objectieve risico op slachtofferschap en de angst om slachtoffer te worden bleek bijgevolg niet zo evident als verwacht. Met name in bepaalde sociale subgroepen bleek de verdeling van het objectieve risico op slachtofferschap niet gelijklopend te zijn met de verdeling van angst voor criminaliteit.

⁸³ Het is niet de ambitie om alle mogelijke relevante studies te vermelden of te bespreken. Gezien de huidige omvang van het aantal bijdragen is het quasi onmogelijk een exhaustief overzicht hiervan te geven. Bovendien is dit ook niet de opzet van dit deel, waarin vooral de identificatie van algemene bevindingen en van de lacunes en beperkingen centraal staat.

⁸⁴ Deze classificatie is uiteraard een enigszins arbitraire poging om een overzicht te schetsen van de bestaande kennis over de beïnvloedende factoren. Andere auteurs (cf. Fattah & Sacco, 1989; Hale, 1996; Pleysier, 2010) hanteren enigszins andere categorieën, maar in algemene termen zijn deze opdelingen relatief gelijklopend.

Een verklaring voor deze tegenstelling – de eerder vermelde ‘fear of crime paradox’ – kan onder de noemer van ‘differentiële kwetsbaarheid’ worden gevat (Maxfield, 1984; Killias, 1990; Hale, 1996). Kwetsbaarheid fungeert als een eenvoudige en intuïtief te verwachten verklaring voor het feit dat bepaalde maatschappelijke subgroepen een hoger angstniveau rapporteren dan andere groepen (Pantazis, 2000). Vooral ‘fysieke’ en ‘sociale’ kwetsbaarheid worden veelvuldig aangehaald als verklaring voor deze kloof.⁸⁵ Fysieke kwetsbaarheid heeft betrekking op de fysieke kracht en weerbaarheid; sociale kwetsbaarheid verwijst naar de sociale positie en status van deze sociale groepen (Mawby, 1988; Killias, 1990; Newharth Smith & Hill, 1991; Pantazis, 2000).⁸⁶ *“People who feel unable to protect themselves, either because they cannot run fast, or lack the physical powers to ward off attackers, or because they cannot afford to protect their homes, or because it would take them longer than average to recover from material or physical injuries might be expected to ‘fear’ crime more than others”* (Hale, 1996: 95; Skogan, 1987). Deze invalshoek biedt vooral op een geaggregeerd niveau verklaringen voor verschillen in de gerapporteerde angst voor criminaliteit. De empirische aandacht was voornamelijk gericht op het verklaren waarom de gemiddelde scores van bepaalde groepen hoger lagen dan die van andere sociale groepen; verschillen tussen individuen vormden, althans vanuit deze benadering, niet onmiddellijk de focus van dergelijke verklaringen (Jackson, 2009). Kwetsbaarheid wordt met andere woorden niet rechtstreeks gemeten, maar geïnterpreteerd als een algemeen kenmerk van bepaalde sociale groepen zoals vrouwen en ouderen (en in mindere mate etnische minderheden en lager opgeleiden). Sociale subgroepen worden als homogene gehelen benaderd, waardoor mogelijke verschillen in de angst voor criminaliteit binnen deze groepen sterk werden genegeerd (Gilchrist, Bannister, Ditton & Farrall, 1998; Pleysier, 2010). Bovendien is weinig aandacht geschonken aan wat het concept kwetsbaarheid inhoudt, waardoor de precieze betekenis ervan onduidelijk bleef (Cops & Pleysier, 2011).

Met name op de verschillen die op basis van de factoren geslacht en leeftijd werden gevonden, is – gezien de schijnbare tegenstelling tussen hun objectief risico op slachtofferschap en de gerapporteerde angst voor criminaliteit – veel wetenschappelijke aandacht gericht (Skogan & Maxfield, 1981). Deze kloof zou worden overbrugd door het feit dat vrouwen en ouderen fysiek en sociaal kwetsbaarder zijn dan andere sociale subgroepen (i.c. mannen en jongeren). Wat de

⁸⁵ Een meer recent geformuleerde vorm van kwetsbaarheid is de ‘ecologische kwetsbaarheid’ (Smith & Torstensson, 1997). Vrouwen reageren op een verschillende wijze op stedelijke omgevingen en zones met sociale huisvesting dan mannen. Deze kwetsbaarheid zou vrouwen ertoe brengen meer risico’s in hun buurt te percipiëren en om meer angst te rapporteren. De twee variabelen die zij gebruiken als indicatoren van ecologische kwetsbaarheid zijn ‘wonen in een voorstad’ en ‘wonen in sociale huisvestingswoning’. Beide variabelen blijken inderdaad het meest uitgesproken effect te hebben bij vrouwen, maar ook bij mannen hebben beide variabelen een significant effect op de algemene en individuele risicoperceptie.

⁸⁶ Ook de bevindingen dat etnische minderheden en lager opgeleide groepen een hogere angst voor criminaliteit bleken te rapporteren, werd vanuit hun hogere sociale kwetsbaarheid verklaart. Killias (1990) identificeert, naast geslacht en leeftijd, ook beperkte financiële middelen en een slechte gezondheid als indicatoren van kwetsbaarheid.

relatie tussen leeftijd en angst voor criminaliteit betreft werd reeds in hoofdstuk twee meer uitgebreid beargumenteerd dat dit in sterke mate het product is van de concrete wijze waarop deze angst voor criminaliteit wordt gemeten (cf. Ferraro & LaGrange, 1989; Greve, 1998, 2004). We gaan daarom niet opnieuw in op dit verband. Dit effect van de wijze waarop angst voor criminaliteit wordt gemeten blijkt veel minder van belang om de verschillen tussen mannen en vrouwen te verklaren. Bijna elke studie waarin geslacht als factor werd opgenomen kwam tot deze vaststelling (Sutton & Farrall, 2005). Het resultaat is dat "*gender has emerged as probably the biggest single demographic factor related positively to fear of crime*" (Ditton & Farrall, 2000: xvi). Empirische analyses waarin de perceptie van kwetsbaarheid op een directe wijze werd gemeten, zijn echter zeldzaam. Slechts recent vond Jackson (2009) dat een lager gevoel van controle en een hogere inschatting van de gevolgen van slachtofferschap - twee componenten van het overkoepelende 'kwetsbaarheid' concept - de hogere angst voor criminaliteit bij vrouwen verklaren (zie ook Adams & Serpe, 2000). Een andere verklaring voor deze verhoogde angst voor criminaliteit is de 'shadow of sexual assault' hypothese (Ferraro, 1996; Stanko, 1990). Vanuit deze verklaring wordt gesteld dat vrouwen een hogere angst voor criminaliteit rapporteren omdat de mogelijke bedreiging met seksuele delicten altijd aanwezig is. De angst voor verkrachting of andere seksueel getinte misdrijven fungeren daarom als 'master offense' die de persoonlijke angst voor criminaliteit in de publieke ruimte overschaduwet (Ferraro, 1996).

Vanuit feministische hoek wordt in dit kader ook op de invloed van differentiële socialiseringsprocessen gewezen; deze processen vormen een belangrijke verklaring voor de verschillen in zowel gerapporteerde angst voor criminaliteit als in de ervaren kwetsbaarheid tussen mannen en vrouwen (Sacco, 1990; Goodey, 1994, 1996); eenvoudig gezegd veronderstelt deze benadering dat "*female socialisation encourages passivity and discourages risk taking, preparing girls for their role in the home, the sphere of consumption. Boys, on the other hand are encouraged to be risk takers in anticipation of involvement in the public sphere of production*" (Hale, 1996: 99). Meisjes worden met andere woorden gesocialiseerd om zich kwetsbaar en angstig te voelen, terwijl jongens worden aangeleerd om geen angst te vertonen (Madriz, 1997; Day, 2001). Deze interpretatie kan op een hoger niveau een verklaring bieden voor de sterkere perceptie van (seksuele) kwetsbaarheid bij vrouwen; vrouwen zouden immers geleerd worden om zich meer (seksueel) kwetsbaar te voelen, terwijl bij mannen het tegenovergestelde socialiseringsproces voltrekt.

Een belangrijke kritiek op deze traditionele socialiseringsbenadering is dat (impliciet) wordt uitgegaan van het bestaan van twee afzonderlijke en intern homogene sociale groepen, waarbij 'mannen' angstloos zijn en 'vrouwen' een hoge angst voor criminaliteit vertonen. Dit vormt echter een te sterke vereenvoudiging van de complexe sociale realiteit en negeert de sterke verschillen die binnen deze groepen

kunnen bestaan; *"men and women cannot be treated as independent, homogenous groups. There appear to be as many variations within gender groups as similarities across gender groups as differences between them"* (Gilchrist et al., 1998: 296). Een inhoudelijke verklaring die recht wil doen aan deze complexe realiteit dient zich daarom sterker op het persoonlijke niveau te richten. Vanuit dit perspectief gebruikten Sutton & Farrall (2005) 'lie scales', die toelaten om de mogelijke impact van sociaal wenselijk antwoordgedrag op de gerapporteerde angst voor criminaliteit te bepalen.⁸⁷ De opname van deze schaal had tot gevolg dat het aanvankelijke significante effect van geslacht verdween; mannen die een hoge score op de 'lie scale' hadden - en dus op een sterk sociaal wenselijke manier antwoordden - rapporteerden tegelijkertijd lagere angst voor criminaliteit niveaus. Bij vrouwen werd een dergelijk effect niet gevonden. Sutton & Farrall (2009) omschrijven dit fenomeen als 'deceptive responding' en het bestaan van een sociale wenselijkheidsbias in de gerapporteerde individuele niveaus van angst voor criminaliteit. Deze resultaten suggereren dat *"deceptive responding" appear to demonstrate that it is possible to catch respondents in the act of 'doing gender* (Sutton & Farrall, 2009: 120). Mannen en vrouwen zijn met andere woorden geneigd om in overeenstemming met de maatschappelijke gender rollen te handelen op momenten dat ze bewust zijn dat ze geëvalueerd worden, zoals in een interviewcontext. Deze resultaten bevestigen de verwachting dat het effect van geslacht te wijten kan zijn aan een verschillend socialiseringsproces waarbij mannen worden 'geleerd' de eigen angsten te onderdrukken.⁸⁸ Een essentiële aanvulling is dat beide groepen niet langer als homogeen worden benaderd, maar dat het de mate waarin het individu zich met de bestaande dominante genderidentiteit identificeert is die van belang blijkt om de vastgestelde kloof tussen mannen en vrouwen te verklaren.

Naast de rol van kwetsbaarheid is ook de mogelijke invloed van slachtofferschap op angst voor criminaliteit aan ruime empirische toetsing onderworpen. Vanuit het 'crime victimisation causes fear' model (Vanderveen, 2006a) wordt verondersteld dat slachtofferschap als een sterke uitlokker fungeert van gevoelens van angst voor criminaliteit. Deze hypothese is - ook als gevolg van de ruime beschikbaarheid van data⁸⁹ - het voorwerp van een groot aantal studies, die echter geen consistente

⁸⁷ Sutton & Farrall (2009) stellen bovendien dat de grote aandacht voor de relatie tussen geslacht en angst voor criminaliteit in essentie vertrekt vanuit de (niet-geteste) hypothese dat er effectief een dergelijk stereotiep beeld bestaat waarbij vrouwen als angstiger dan mannen worden ervaren. Gebaseerd op een - weliswaar beperkte - survey (n=93) vonden zij dat er effectief sprake is van een dergelijke stereotiepe visie bij zowel mannen als vrouwen. In beide groepen bleek dat mannen worden gezien als angstloos en vrouwen als angstig.

⁸⁸ In een andere studie werden mannen en vrouwen op toevallige wijze verdeeld in twee groepen. In de ene groep werden de respondenten gevraagd om zo eerlijk mogelijk de vragen naar angst voor criminaliteit te beantwoorden; de tweede groep kreeg de instructie om die antwoorden te geven die hen in een goed daglicht plaatsten (Farrall et al., 2007). Hieruit bleek dat in deze laatste groep - in vergelijking met de eerste groep - mannen meer geneigd waren de eigen angsten te minimaliseren, terwijl vrouwen de neiging hadden deze angsten te overschatten.

⁸⁹ Het beleidsgerichte karakter van de slachtofferenquêtes en de beperkte lijst van mogelijke beïnvloedende variabelen die hierin worden bevraagd impliceert dat het verband tussen slachtofferschap

bevindingen opleverden. Terwijl sommige studies inderdaad indicaties voor een dergelijke link vonden (zie onder andere Garofalo, 1979; Wilcox Rountree, 1998; Kury & Ferdinand, 1998), zijn er minstens evenveel studies waarin slechts een zeer zwak tot geen verband werd gevonden tussen deze variabelen (cf. onder andere Hale, 1996). Samengevat spreken Kury & Ferdinand (1998: 97) daarom (nog enigszins optimistisch) van "*the well founded but still small connection between victimization and anxiety about crime*". Zelfs in de gevallen waarin een significant verband tussen beide variabelen werd gevonden, bleek het effect van slachtofferschap bovendien relatief beperkt. Op basis hiervan kan worden geconcludeerd dat het onwaarschijnlijk is dat veranderingen in slachtofferschap grote effecten hebben op angst voor criminaliteit (Skogan & Maxfield, 1981; Elchardus & Smits, 2003). De relatie tussen slachtofferschap en angst voor criminaliteit is daarom geenszins als eenduidig en monocausaal te omschrijven (Vanderveen, 1999). Verschillende verklaringen kunnen dit gebrek aan consistentie kaderen; deze zijn zowel gericht op de bevraging van slachtofferschap als op die van angst voor criminaliteit (Gray & Jackson, 2010; Pleysier, 2010).

Kenmerken van de slachtofferenquêtes die worden aangewend om deze relatie te onderzoeken vormen een eerste verklaring. De definitie en meting van slachtofferschap in deze enquêtes is sterk gebaseerd op de wettelijke definities en afbakening van slachtofferschap; de implicatie hiervan is dat op deze manier bepaalde onprettige gebeurtenissen (zoals intimidatie) worden uitgesloten die mogelijk wel relevant zijn voor publieke bezorgdheden over criminaliteit bij bepaalde subgroepen, zoals vrouwen (onder andere Stanko, 1990; Crawford, Jones, Woodhouse & Young, 1990; Keane, 1995; Smith & Torstensson, 1997).⁹⁰ Bovendien hanteren deze studies in de meeste gevallen (omwille van betrouwbaarheidsoverwegingen) een relatief beperkte referentieperiode en zijn de steekproeven te klein om een voldoende groot aantal slachtoffers te identificeren (Skogan, 1987). Een tweede verklaring is dat niet het objectieve slachtofferschap op zich, maar veeleer de subjectieve interpretatie en beleving ervan van cruciaal belang is. Een verhoogde angst voor criminaliteit is bijgevolg geen automatisch en onvermijdelijk product van slachtofferschap, maar dient eerder als een conditionele reactie ten aanzien van een bepaalde omstandigheid te worden gezien (Winkel, 1998).⁹¹ Slachtofferschap hoeft met andere woorden niet onvermijdelijk tot een

en angst voor criminaliteit één van die weinige verbanden is die onderzocht kon worden, wat mogelijk een verklaring biedt voor de voortdurende aandacht ervoor.

⁹⁰ Een gerelateerde verklaring wordt vooropgesteld door Smith & Torstensson (1997: 613) die stellen dat de zwakke correlatie te wijten is aan het probleem van de 'vals-negatieven': "*too many individuals will be fearful who have not experienced serious injury*". Het percentage respondenten dat effectief slachtoffer geworden is van een (ernstig) delict is te klein in vergelijking met het aantal respondenten dat aangeeft zich onveilig te voelen. Ons inziens mist dit argument sterkte: het feit dat ook heel wat individuen angst voor criminaliteit ervaren zonder slachtoffer te zijn geworden, kan eveneens als een indicatie van de zwakke relatie tussen slachtofferschap en angst voor criminaliteit worden geïnterpreteerd.

⁹¹ Ook de bevindingen van Denkers & Winkel (1998) nuanceren de nauwe focus op de relatie tussen angst voor criminaliteit en slachtofferschap. Zij hanteerden een longitudinaal onderzoeksdesign om de effecten van slachtofferschap te bepalen. Uit hun analyses bleek er geen significant verschil tussen niet-

hogere angst voor criminaliteit te leiden; niet enkel vormt angst slechts een van de mogelijke reacties die voortvloeien uit slachtofferschap (Skogan, 1987), bovendien kunnen de directe gevolgen van slachtofferschap gemedieerd worden door secundaire factoren die het effect van slachtofferschap versterken of verzwakken (van der Wurff et al., 1989; Pleysier, 2010).⁹²

Een derde verklaring is dat de zwakke correlatie tussen slachtofferschap en angst voor criminaliteit ook mede het product is van de fundamentele conceptuele en methodologische beperkingen van het traditionele onderzoek (Jackson & Gray, 2010⁹³; Hale, 1996). De inconsistenties tussen de diverse studies kunnen met andere woorden (deels) worden teruggevoerd tot de vaststelling dat verschillende vormen van slachtofferschap verbonden worden met uiteenlopende deelaspecten van de angst voor criminaliteit (Oppelaar & Wittebrood, 2006: 37). Naast het gebruikelijke globale 'standaarditem' wordt angst voor criminaliteit eveneens op een meer specifieke wijze gemeten, waarbij de angst voor verschillende concrete vormen van slachtofferschap wordt bevraagd (onder andere Miethe & Lee, 1984; Wilcox Rountree & Land, 1996; Wilcox Rountree, 1998).⁹⁴ Ook dit heeft geen consistente resultaten opgeleverd en deze benadering van slachtofferschap als oorzaak van angst voor criminaliteit, is uitgemond in een quasi onoverzichtelijk web van kleine verbanden en elkaar tegensprekende bevindingen. *"Het is verzand in een inconsistente opsomming van kleine effecten van risico's op specifieke vormen van slachtofferschap op specifieke vormen van angst bij specifieke groepen"* (Elchardus, De Groof & Smits, 2005: 59).⁹⁵

slachtoffers, slachtoffers van eigendomsdelict en slachtoffers van persoonsdelict te zijn. Slachtoffers voelen zich zowel voor als na het delict even angstig als de respondenten die geen slachtoffer geworden waren.

⁹² Zo kan slachtofferschap tot een demystificatie van het onbekende leiden, door de confrontatie met het 'gewone' karakter van criminaliteit (Gray & Jackson, 2010). Daarnaast kunnen de mogelijke gevolgen van slachtofferschap door de slachtoffers worden geneutraliseerd zoals daders gevoelens van schuld neutraliseren (Agnew, 1985). Bovendien identificeerde Agnew (1985) een aantal factoren, zoals de aard van het slachtofferschap, kenmerken van het slachtoffer, de mate van sociale steun en het 'community climate', die een mediërende invloed uitoefenen op de mate waarin slachtoffers van dergelijke technieken gebruik maken. Een andere alternatieve verklaring voor het ontbreken van een eenduidige relatie tussen slachtofferschap en angst voor criminaliteit is het 'compensatie fenomeen' (Winkel, 1998). De mate waarin de ervaring van slachtofferschap een invloed heeft op angst voor criminaliteit is functie van een cognitief proces waarbij slachtoffers weliswaar een hogere individuele risicoperceptie rapporteren, maar anderzijds de gevolgen van slachtofferschap lager inschatten. Deze twee factoren heffen elkaar bijgevolg op, waardoor er geen netto-effect van slachtofferschap op angst voor criminaliteit is.

⁹³ Zij wijzen in dit kader op de noodzaak om een onderscheid tussen functionele en disfunctionele angst te maken. Slachtofferschap blijkt significant sterker gerelateerd te zijn met angst voor criminaliteit bij respondenten die een disfunctionele angst rapporteren dan bij respondenten met een meer functionele angst (Gray & Jackson, 2010).

⁹⁴ Een dergelijke operationalisering roept verschillende vragen op die uit de discussies omtrent de conceptualisering van angst voor criminaliteit voortkomen. Een eerste beperking is dat de betreffende angstvorm aan de hand van één item wordt bevraagd; een tweede element is de vraag naar de mate waarin het mogelijk is om de angst voor verschillende delicten conceptueel van elkaar te onderscheiden.

⁹⁵ Dezelfde bovenstaande opmerkingen gaan overigens eveneens in grote mate op voor de relatie tussen indirect slachtofferschap – slachtofferschap van familieleden, vrienden, kennissen, burens of zelfs onbekenden – en de angst voor criminaliteit (Pleysier, 2010). Hoewel deze dimensie van slachtofferschap een hogere maatschappelijke prevalentie kent, zijn de resultaten omtrent de relatie met angst voor criminaliteit eveneens onduidelijk en inconsistent.

De mogelijke invloed van de traditionele variabelen die opgenomen zijn in de slachtofferenquêtes is, samengevat, in een grote hoeveelheid artikels en bijdragen onderzocht. Consistente en eenduidige verklaringen voor de ontwikkeling van angst voor criminaliteit heeft dit niet opgeleverd, wat de vraag doet rijzen naar de factoren die dan wel een invloed uitoefenen op de totstandkoming van angst voor criminaliteit. Immers, als zowel het objectief risico op slachtofferschap (gemeten op groepsniveau) als het effectieve slachtofferschap niet toelaten om verschillen in het angst voor criminaliteit te voorspellen, wordt de vraag welke factoren dit wel kunnen steeds pertinent. *"The differences in fear by sex and age are so substantial that something other than direct victimization experience must be involved"* (Maxfield, 1984: 47; zie ook Skogan, 1987: 138 die in gelijkaardige termen dezelfde conclusie formuleert). Het is de zoektocht naar dit 'something other' dat als een belangrijke katalysator optreedt van het verdere onderzoek naar de beïnvloedende factoren van de angst voor criminaliteit (Lee, 2007: 116-7).

3.4.2. Angst voor criminaliteit en de fysieke en sociale omgeving

Een tweede groep variabelen waarvan de invloed op de angst voor criminaliteit wordt onderzocht zijn de factoren die zich situeren in de onmiddellijke fysieke en sociale omgeving. Een belangrijke reden voor de verschuivende focus bleek de noodzaak aan de identificatie van 'nieuwe' potentiële beïnvloedende variabelen, als gevolg van de vaak inconsistente en beperkte invloeden van de criminaliteitsgerelateerde factoren. *"A more fruitful avenue for future research may involve pursuing links between fear and issues such as neighborhood change, rather than attempting to build a stronger case for the link between crime and fear"* (Taylor & Hale, 1986: 189).⁹⁶ Verschillende studies gingen bijgevolg vanaf de jaren 1970 aandacht schenken aan de invloed van snelle veranderingen in de buurt, die zouden leiden tot een verhoogde buurtbezorgdheid en meer overlast, wat op hun beurt tot een hogere angst voor criminaliteit leidt (Taylor & Covington, 1993: 374).

Een groot aantal studies heeft het verband tussen bepaalde fenomenen in de sociale en fysieke leefomgeving en de angst voor criminaliteit aangetoond. Hierin wordt

⁹⁶ De eerste wetenschappelijke interesse voor het verband tussen de woonomgeving en angst voor criminaliteit komt vanuit de architectuur en de aandacht voor de invloed van stedelijke ontwikkeling en stadsplanning. Met name Jane Jacobs (1961) legt in haar werk *'The death and life of great American cities'* een sterke nadruk op het belang van een levendig en gevarieerd straatbeeld, waardoor spontane sociale controle tot ontwikkeling komt en leefbare en veilige wijken worden gecreëerd. Niet de politie, maar de buurtbewoners zijn de belangrijkste actoren om sociale controle uit te oefenen (als de 'eyes on the street') en zo een gevoel van veiligheid te garanderen. Ook Oscar Newman (1973) vervult een belangrijke rol in de link tussen kenmerken van de bebouwde omgeving en de angst voor criminaliteit. Hij spreekt van de nood aan 'defensible space', wat verwijst naar *"the range of mechanisms (...) that combine to bring an environment under the control of its residents"*. Zijn uitgangspunt is dat gebouwen op een dusdanige manier dienen te worden ontworpen dat ze een gevoel van controle en betrokkenheid bij de bewoners creëren, wat zowel ter preventie van criminaliteit als angst voor criminaliteit fungeert.

algemeen genomen een onderscheid gemaakt tussen sociale feiten, zoals storende gedragingen, geluidsoverlast en percepties over de mensen in de buurt, en fysieke fenomenen, waaronder feiten als vandalisme, verloedering, graffiti, enzovoort te plaatsen zijn (LaGrange et al., 1992; Hale, 1996; Farrall et al., 2009). Doorheen de voorbije decennia werden deze signalen op verschillende manieren omschreven; concepten als 'cues to danger', 'perceived neighbourhood problems', 'disorder', 'incivilities', enzovoort fungeren in essentie als synoniemen voor hetzelfde fenomeen (zie Hale, 1996: 115). Deze feiten worden verondersteld een belangrijkere bron voor de totstandkoming van angst voor criminaliteit te vormen dan criminaliteit; "*fear in the urban environment is above all a fear of social disorder that may come to threaten the individual*" (Hunter, 1978: 9). Een dominant verklaringsmodel voor deze relatie tussen deze 'incivilities' en angst voor criminaliteit is de 'Broken Windows' benadering (Wilson & Kelling, 1982). De figuur van de 'broken window' wordt in deze als een metafoor behandeld; "*(i)t argues that just as a broken window left untended is a sign that nobody cares and leads to more damage, so disorder left untended also signifies that nobody cares and leads to fear of crime, more serious crime and urban flight and decay*" (Kelling, 2001: 120). Centraal staat de premisse van een neerwaartse spiraal, veroorzaakt door niet-aangepakte vandalisme, afval, graffiti en verwaarlozing. Dergelijke fenomenen worden opgevat als tekenen van verval en roepen bezorgdheid en angstgevoelens op. Dit leidt tot een sterkere terugtrekking van buurtbewoners uit het plaatselijke sociale leven, waardoor nog meer opportuniteiten worden gecreëerd voor dergelijke activiteiten en fenomenen (cf. ook Hunter (1978) en Skogan (1990), die in gelijkaardige termen over een 'spiral of decline' spreekt). Deze benadering legt met andere woorden een oorzakelijk verband tussen overlast, een afbrokkeling van de lokale sociale cohesie en integratie, angst voor criminaliteit (en criminaliteit op zich); de aanwezigheid van overlast leidt tot angst voor criminaliteit omdat het een indicator is voor de beperkte capaciteit van de buurt om sociale controle uit te oefenen.

Een belangrijke theoretische onderbouwing - waaraan overigens ook de 'Broken Windows' theorie schatplichtig is - voor de invloed van de fysieke en sociale omgeving op de angst voor criminaliteit is de sociale desorganisatie theorie.⁹⁷ Naast de hernieuwde aandacht vanaf de jaren 1980 die naar het potentieel van deze theorie om delinquentie te verklaren is gegaan (Bursik, 1988; Sampson & Groves, 1989), fungeert het tegelijkertijd als belangrijk aanknopingspunt om de invloed van

⁹⁷ De aandacht voor sociale en ecologische invloeden is geen nieuw gegeven binnen de criminologie; de oorspronkelijke versie van deze theoretische stroming werd ontwikkeld door de Chicago school en verder uitgewerkt door Shaw & McKay (1942). In de eerste decennia na de tweede Wereldoorlog verdwenen deze perspectieven enigszins op de achtergrond, maar vanaf de jaren 1970 werden deze ideeën weer opgepikt, geactualiseerd en eveneens toegepast op de ontwikkeling van angst voor criminaliteit. Covington & Taylor (1993: 390) formuleren twee redenen voor deze hernieuwde populariteit. Een eerste is de sterke veranderingen in de bevolkingssamenstelling van vele buurten en steden (in de Verenigde Staten), wat tot een toegenomen heterogeniteit van deze buurten leidde (in tegenstelling tot het traditionele sterk homogene karakter van deze buurten). Een tweede reden is de intuïtieve kracht van de centrale these; het klinkt logisch dat de structuur van de buurt de capaciteiten van de bewoners om de buurt op een informele wijze te controleren en om angst voor criminaliteit tegen te houden beïnvloedt.

de fysieke en sociale woonomgeving op angst voor criminaliteit te interpreteren (onder andere Hale, Pack & Salked, 1994; Covington & Taylor, 1993). Het uitgangspunt van deze theorie is dat *"in general terms, social disorganization refers to the inability of a community structure to realize the common values of its residents and maintain effective social controls"* (Sampson & Groves, 1989: 777). In essentie legt deze stroming de nadruk op de relaties tussen structurele demografische kenmerken, sociale integratie/cohesie en angst voor criminaliteit (Adams & Serpe, 2000). Door de nadruk op de centrale rol van structurele (exogene) kenmerken van de buurt, vormt deze theorie een verdere aanvulling op de 'Broken Windows' benadering (Covington & Taylor, 1993). Het is de mate van sociale desorganisatie van een buurt dat een sterke druk uitoefent op de ontwikkeling van sociale cohesie en informele sociale controle, die van essentieel belang worden geacht om bewoners een gevoel van betrokkenheid en veiligheid te geven. Immers, waar buurten beschikken over veel sociaal kapitaal *"public spaces are cleaner, people are friendlier, and the streets are safer"*, aldus de bondige samenvatting van onderzoek naar de relatie tussen sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid (Putnam 2000: 307).⁹⁸

Studies binnen deze theoretische stroming zijn sterk gericht op de mate waarin structurele kenmerken, gemeten op een geaggregeerd meso- (de buurt) of macroniveau (de stad) informele sociale cohesie en controleprocessen beïnvloeden. Hierbij wordt verondersteld dat de exogene factoren een invloed hebben op de mate waarin informele en formele sociale contacten plaatsvinden en buurtbewoners sociale controle uitoefenen; via deze mediërende factoren loopt het effect van structurele factoren op de ontwikkeling van criminaliteit (Sampson & Groves, 1989) en van angst voor criminaliteit (Hale et al., 1994). Centraal in dit perspectief staan de concepten sociale cohesie en informele sociale controle; deze helpen de fysieke en sociale afbrokkeling van de buurt te voorkomen en treden op als buffer tegen de verdere ontwikkeling van angst voor criminaliteit (Ferguson & Mindel, 2007). Diverse variabelen zijn – zonder exhaustief te willen zijn – vanuit deze theoretische stroming in verband gebracht met angst voor criminaliteit; naast factoren gemeten op het individuele niveau zoals sociale cohesie, sociale integratie, sociale controle, sociale isolatie, buurtbetrokkenheid, enzovoort, werden ook objectieve kenmerken als stadsgrootte, etnische samenstelling en heterogeniteit, sociaaleconomische status, familiale stabiliteit en residentiële mobiliteit met angst voor criminaliteit verbonden (onder andere Liska, Lawrence & Sanchirico, 1982; Sampson & Groves, 1989; Taylor & Covington, 1991; Hale et al., 1994). Het resultaat is een breed spectrum aan

⁹⁸ Sociaal kapitaal is weliswaar een enigszins ander concept dan sociale cohesie, maar het sluit er wel nauw bij aan. Sociaal kapitaal kan worden omschreven als *"the social support networks, local institutions, shared norms of trust and reciprocity, and collective activities among community members that can be used to produce a common good"* (Ferguson & Mindel, 2007: 323). Voor deze definitie grijpen ze terug naar de grondleggers van dit concept, met name Coleman (1990) en Putnam (2000).

buurtgerelateerde concepten en variabelen dat wordt gelinkt aan de totstandkoming van deze gevoelens.⁹⁹

Hierbij dienen wel een aantal nuances te worden geplaatst. Zo is de onderlinge samenhang tussen deze variabelen niet altijd even duidelijk (Pleysier, 2010).¹⁰⁰ Studies die vanuit deze invalshoek op zoek gaan naar beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit, blijven voornamelijk gericht op het meso- of macroniveau, waarbij de meeste van de concepten worden gemeten op het geaggregeerde buurt of stadsniveau en niet op het individuele (micro) niveau. Dit heeft als meerwaarde dat - zoals van een ecologische theorie wordt verwacht - variabelen op verschillende niveaus worden betrokken; bovendien toont dit aan dat ook invloeden boven het individuele niveau een rol kunnen spelen in de ontwikkeling van angst voor criminaliteit. Een dergelijke opzet impliceert de noodzaak van een multilevel onderzoeksdesign waarin deze verschillende niveaus worden geïntegreerd; degelijk multilevel onderzoek naar de beïnvloedende factoren voor de angst voor criminaliteit is echter niet bijzonder wijdverspreid. Bovendien blijkt uit de weinige studies die een dergelijk design hanteren dat de verklarende waarde van objectieve indicatoren op dit geaggregeerde niveau (de buurt en/of de stad) vrij beperkt is en bovendien gradueel afneemt naarmate meer individuele indicatoren worden opgenomen (Verlet, Callens & Pleysier, 2009; Pleysier, 2010; Jackson, 2004; Elchardus & Smits, 2003).

Dat de meeste verklaringskracht uitgaat van variabelen gemeten op het individuele niveau hoeft geen verwondering te wekken; deze variabelen sluiten veel nauwer aan bij het meetniveau van de afhankelijke variabele – de persoonlijke angst voor criminaliteit – waardoor er onvermijdelijk een veel sterkere verklaringswaarde van uit gaat (van der Wurff, 1992).¹⁰¹ Het invoegen van een perceptie-element tussen het 'objectieve' object en de subjectieve reactie van het individu laat daarom toe om

⁹⁹ Een bijkomend probleem is dat deze begrippen in de verschillende studies veelal op diverse wijzen geoperationaliseerd en dat ermee verwante concepten worden gebruikt, "*wat nogal eens tot conceptuele onduidelijkheid leidt*" (de Hart, 2002: 15). Aan deze laatste kritiek wordt wat betreft de enigszins artificiële en onduidelijke opdeling tussen sociale cohesie en sociale controle tegemoet gekomen door de ontwikkeling van het 'collective efficacy' concept (Sampson & Raudenbusch, 1999, 2004). Dit concept omvat tegelijkertijd sociale cohesie als informele sociale controle: "*collective efficacy is the linkage of cohesion and mutual trust with shared expectations for intervening in support of neighborhood social control*" (Sampson & Raudenbusch, 1999: 612-613).

¹⁰⁰ Een illustratief voorbeeld hiervan is de eerder besproken studie van Taylor & Hale (1986), waarin drie modellen worden getest (een overlast-, buurtbezorgdheid- en indirect slachtofferschap model). Deze modellen worden afzonderlijk beschreven, maar bestaan desondanks deels uit dezelfde concepten. Daarnaast wordt niet verder ingegaan op de onderlinge relatie tussen deze modellen, wat de indruk wekt dat ze naast elkaar bestaan. Ook Covington & Taylor (1991) en Lane & Meeker (2003b) beschrijven drie gelijkaardige modellen die worden afgeleid uit de sociale desorganisatietheorie en die als "*independent yet interrelated*" (Lane & Meeker, 2003b: 427) worden beschreven; wat hiermee wordt bedoeld en wat de implicaties hiervan zijn wordt echter verder niet behandeld.

¹⁰¹ Deze interpretatie heeft bovendien als voordeel dat het zich niet langer schuldig maakt aan de zogenaamde 'ecologische fout', waarbij het beschrijven van relaties tussen kenmerken op geaggregeerd niveau zonder controle worden doorgetrokken naar relaties tussen kenmerken van eenheden op een lager niveau (Billiet & Waage, 2001: 94; Elchardus & Smits, 2003). Zeker binnen deze onderzoekstraditie, waar de afhankelijke variabele – angst voor criminaliteit – zich op het individuele niveau bevindt, is het gevaar op deze fout reëel.

"[to] effectively start to unpack the elements that are involved in explaining how and why people will identify certain behaviours, people and places as representing threats to their safety" (Innes & Fielding, 2002: 12).¹⁰² Immers, *"to describe a neighborhood, a person must be aware of it and perceive it"* (Ross & Mirowski, 1999: 414). Dit impliceert dat een geaggregeerde - objectieve - benadering niet in staat is om de grote verschillen die binnen buurten bestaan met betrekking tot de omvang van de ervaren overlast en mate van sociale controle te verklaren; objectieve buurtcondities worden immers door elke persoon anders gepercipieerd (Reisig & Parks, 2000; Taylor, 1997, 2001; Farrall et al., 2006).¹⁰³ Dit betekent dat *"anxieties about crime might be dependent not just on the local environment, but the respondent's relationship to that environment and others who inhabit it"* (Farrall et al., 2009: 98).

Verschillende onderzoeken vanuit deze invalshoek kwamen tot de bevinding dat niet zozeer de 'objectieve' omvang van overlast, maar wel de individuele perceptie van de omvang van het overlastprobleem sterk samenhangt met individuele verschillen in het 'angst voor criminaliteit' niveau (Covington & Taylor, 1991; Sampson & Raudenbusch, 1999; LaGrange et al., 1992; Harcourt, 2001). De perceptie van overlast gaat daarom breder dan het louter tellen van het aantal 'broken windows'. De gevoeligheid ten aanzien van overlastfenomenen fungeert met andere woorden als een *"lay seismograph of neighbourhood stability and breakdown"* (Farrall et al., 2009: 99; Girling et al., 2000; O' Mahony & Quinn, 2001). Op basis hiervan is de 'Broken Windows' theorie aan sterke empirische kritiek onderworpen. Onderzoek naar de theoretische premissen van deze benadering vindt weinig tot geen bewijs voor het bestaan van een causale relatie tussen overlast, angst en criminaliteit (Taylor, 2000; Harcourt, 2001; Sampson & Raudenbusch, 2004). Dit doet echter geen afbreuk aan de sterke relatie die gevonden wordt tussen de zichtbare signalen van overlast en angst voor criminaliteit. Innes (2004) spreekt daarom over een 'signal crimes and disorders' perspectief als alternatieve verklaring waarom bepaalde feiten, meer dan andere, van groot belang zijn in het vormen van een evaluatie van de omgeving. Dit perspectief suggereert dat de symbolische waarde van feiten als rommel op straat, verloedering, druggebruik en geluidsoverlast en met name de interpretatie die individuen eraan geven vanuit de ervaren bedreiging van de eigen

¹⁰² Ook Warr (1990) geeft hiertoe een nuttige aanzet door het identificeren van de wijze waarop individuen een gevoel van veiligheid creëren door het lezen en interpreteren van de onmiddellijke fysieke en sociale omgeving en het scannen daarvan op potentiële gevaren. Hij bouwt hiermee expliciet verder op het werk van Goffman (1971), die aantoonde hoe individuen voortdurend de fysieke en sociale omgeving waarin ze zich bevinden voortdurend scannen op zoek naar mogelijke bedreigingen voor de eigen veiligheid. Drie elementen zijn hierbij van belang: de angst voor het onbekende, het verlies aan visuele controle (tijdens de nacht) en de aanwezigheid van 'anderen'. Deze laatste factor is echter niet eenduidig; *"the presence of others can have utterly opposite effects, either frightening or reassuring, depending on who those others are, as well as characteristics of the actor"* (Warr, 1990: 905). (cfr. ook de identificatie van 'fear spots', of plaatsen in de omgeving die het individu als onveilig ervaart (Fisher & Nasar, 1992, 1995).

¹⁰³ Het gebrek aan verklaringswaarde van geaggregeerde variabelen is ook deels te wijten aan de gebrekkige kwaliteit van de opgenomen hogere orde variabelen. Vaak hebben deze factoren niet betrekking op het buurt- of wijkniveau, maar op het niveau van steden (of zelfs nog grotere entiteiten), waardoor verschillen worden uitgevlakt en de verklarende variantie wordt geminimaliseerd.

veiligheid ertoe leidt dat bepaalde fenomenen als een grotere bedreiging worden ervaren dan anderen (Innes & Fielding, 2004; Innes, 2004; Jackson, 2004). Centraal staat met andere woorden de subjectieve en persoonlijke interpretatie van een bepaald signaal als een potentiële bedreiging voor de eigen veiligheid. Dit helpt begrijpen waarom bepaalde feiten meer dan andere als problematisch worden ervaren en waarom er (grote) verschillen bestaan in de perceptie van overlast tussen individuen die in dezelfde buurt wonen.

Ook met betrekking tot de interpretatie van de mate van sociale cohesie of '*collective efficacy*' kunnen binnen dezelfde objectieve geografische omgeving uiteenlopende inschattingen worden gemaakt door verschillende personen. Angst voor criminaliteit fungeert bijgevolg eveneens als "*a barometer of mutual trust and solidarity*" (Farrall et al., 2009: 94; Bannister, 1993). Objectieve kenmerken en evoluties op niveau van de buurt of de stad stellen immers specifieke eisen aan het aanpassings- en tolerantievermogen van de bewoners. Verschuivingen in de bevolkingssamenstelling brengen 'breuken' in de gevestigde leefwijze met zich mee waarop de gevestigde bewoners met verwarring, onrust en onzekerheid over de eigen sociale identiteit reageren. Een gevolg is dat de behoefte aan status- en normmarkering tot stigmatisering en beschuldigingen ten aanzien van de groep nieuwkomers leidt, die als de oorzaak van de problemen wordt ervaren (Wuertz, 1990). Angstgevoelens voor criminaliteit zijn daarom nauw verbonden met een meer diffuse angst voor pluriformiteit. Individuen gaan met andere woorden angst voor criminaliteit gebruiken om de bedreiging van de eigen sociale positie die uitgaat van de aanwezigheid van mensen uit lagere sociale klassen en uit andere etnische groepen te rechtvaardigen (Furstenberg, 1971; Merry, 1981).¹⁰⁴ Sampson & Raudenbusch (2004) vonden bijvoorbeeld dat individuele percepties van overlast (onder andere) beïnvloed worden door de associatie van etnische minderheden met overlast en criminaliteit. Ook andere analyses suggereren dat de subjectieve inschatting van de etnische samenstelling van de buurt van belang is, eerder dan de objectieve mate van etnische heterogeniteit (Skogan, 1995; Chiricos, Hogan & Gertz, 1997). Niet zozeer de effectieve mate van etnische heterogeniteit blijkt van belang, wel de mate waarin buurtbewoners zelf deze mate van etnische heterogeniteit inschatten. Individuele percepties van de sociale controle en sociale cohesie in de woonbuurt zijn bijgevolg geen neutraal gegeven, maar worden gestuurd door subjectieve evaluaties van de eigen plaats in die buurt en van de relaties met anderen die binnen diezelfde buurt wonen (Wuertz, 1990; Farrall et al., 2009).

¹⁰⁴ Jackson (2008) spreekt over de significantie van zogenaamde '*clashing worldviews*'. Risico's worden het voorwerp van een strijd over tegengestelde waarden en definities van sociale orde. Verschillende groepen (binnen een bepaalde fysieke en sociale omgeving) gaan bepaalde gevaren selecteren en dramatiseren om het eigen standpunt duidelijk te maken en om de solidariteit binnen de groep te vrijwaren.

Een laatste belangrijke nuance omtrent de invloed die uitgaat van buurtfactoren op angst voor criminaliteit is dat een eenzijdige focus op de invloed van buurtkenmerken weinig rekening houdt met de sterke inbedding van de onmiddellijke fysieke en sociale leefomgeving in de bredere samenleving. De persoonlijke evaluatie van de omgeving en de interpretatie van bepaalde fenomenen in termen van overlast, sociale cohesie en sociale controle worden niet louter gestuurd door buurtgebonden factoren, maar worden eveneens beïnvloed door algemene en abstracte individuele attitudes. Bestaande attitudes, meningen of vooroordelen fungeren bijgevolg als een filter waarlangs de fysieke en sociale wordt omgeving ervaren en geïnterpreteerd. Zo blijkt dat de mate waarin bepaalde ambigue feiten als overlast werden ervaren, wordt beïnvloed door bredere sociaal-politieke opvattingen; hoe meer individuen een uitgesproken autoritaristische attitude hadden, hoe sneller bepaalde feiten als overlast worden gedefinieerd (Jackson, 2004a; Dowds & Ahrendt, 1995).

3.4.3. Angst voor criminaliteit en breedmaatschappelijke invloeden

Buurtgerelateerde factoren blijken een belangrijke invloed uit te oefenen op de angst voor criminaliteit. Belangrijk is dat deze invloed niet in de eerste plaats uitgaat van de objectieve buurtfenomenen en -kenmerken, maar van de subjectieve interpretatie en evaluatie van deze kenmerken; dit interpretatief proces blijkt bovendien te worden beïnvloed door persoonlijke gevoeligheden en bestaande attitudes, die uitdrukking geven aan een meer algemene houding en subjectieve evaluatie van de fysieke en sociale omgeving en de persoonlijke relatie hiermee (Jackson, 2004; Sampson & Raudenbusch, 2004). De leefwereld van het individu stopt echter niet bij de eigen onmiddellijke leefomgeving; ook algemene veranderingen die plaatsvinden in de bredere samenleving kunnen via een subjectief interpretatieproces een invloed uitoefenen op de concrete angst voor criminaliteit.

De idee dat angst voor criminaliteit een uitdrukking kan vormen van andere angsten, is geenszins een recente ontdekking (zie onder andere Furstenberg, 1971; Merry, 1981; Garofalo & Laub, 1978; Smith, 1986). Al in de eerste bijdragen naar angst voor criminaliteit, werd expliciet verwezen naar de belangrijke invloed die uitgaat van de bredere sociale context. Op basis van de eerste slachtofferenquête concludeerden Biderman, Johnson, McIntyre & Weir (1967: 164) reeds dat *"the special significance of crime is at the social level. The intensity of public reaction to it is understandable in that it reveals weaknesses of the moral order on which not everyone's safety depends but also almost everything else that is important and precious in life."* Opvallend genoeg werd deze link met de bredere maatschappelijke context relatief snel verlaten ten voordele van enge verklaringen waarin de invloed

van demografische en criminaliteitsgebonden factoren centraal stond (Stanko, 2000; Pleysier et al., 2001; Jackson, 2004; Farrall et al., 2009).¹⁰⁵

Als gevolg van inzichten over de invloed van fundamentele breedmaatschappelijke ontwikkelingen op individuele gevoeligheden, werd de mogelijke impact van deze bredere maatschappelijke evoluties op de individuele angst voor criminaliteit opnieuw geëxpliciteerd en op een meer systematische manier onderzocht. De basis hierin vormt de vaststelling dat fundamentele sociale, economische, politieke, culturele en ecologische veranderingen hebben geleid tot een toenemende globalisering, flexibilisering en detraditionalisering (onder andere Giddens, 1990; Beck, 1992). Dit breedmaatschappelijke raamwerk is reeds in het eerste hoofdstuk meer uitgebreid aan bod gekomen. Het volstaat daarom kort te verwijzen naar de gevolgen van deze veranderingen en de geleidelijke afbrokkeling van traditionele vaste structuren (Pleysier et al., 2001). Hoewel deze veranderingen enerzijds leiden tot een ongekende individuele vrijheid op vlak van de uitbouw van de eigen levensloop, kennen ze anderzijds ook een belangrijke schaduwzijde (Raes, 1994; Bauman, 1998). Het wegvallen van traditionele zekerheden en verwachtingspatronen vormt immers een vruchtbare voedingsbodem voor de ontwikkeling van onzekerheden en bezorgdheden; het leidt tot een algemeen gevoel van onbehagen, waarin de diverse risico's en onzekerheden hun uniek karakter verliezen en samenvloeien in een algemene angst of een abstract gevoel van onzekerheid (Furedi, 2002).

De vraag die hieruit voortvloeit is in welke vorm deze globale en fundamentele angsten zich manifesteren (Sessar, 2008). De 'transfer' of overgang van het abstracte macrosociologische niveau waarop deze globale angsten tot ontwikkeling komen naar de uiting van de angsten in het alledaagse leven is niet zo eenvoudig. Het model van Smith & Pain (2009) vormt een aanknopingspunt om de enigszins ongemakkelijke link tussen objectieve macrosociologische factoren en de individuele perceptie te verduidelijken. In tegenstelling tot de traditionele benadering, waarbij er (impliciet) wordt uitgegaan van een hiërarchische band tussen de productie van angst op het globale niveau die vervolgens in het dagelijkse leven wordt 'gevoeld', stellen zij een meer parallelle interpretatie voor. Twee equivalente strengen, het geopolitieke en het alledaagse leven, vormen samen één structuur (naar analogie met de DNA streng) en zijn de bouwstenen van elke ontwikkeling van angst. De

¹⁰⁵ Dit betekent niet dat dit breedmaatschappelijk perspectief volledig uit de aandacht verdween; in de daaropvolgende jaren kunnen op relatief regelmatige basis verwijzingen hiernaar worden teruggevonden. Voorbeelden hiervan zijn (onder meer) volgende opmerkingen waarin wordt gewezen op de mogelijke maatschappelijke significantie van de angst voor criminaliteit. "Fear of crime is more than a response to threatened of actual victimisation; it's a judgment that the government and the social structure will not be able to provide the collective good of safety" (Taylor et al., 1986:176). Of in de woorden van Smith (1989: 198): "fear of crime may be conceptualized as an expression of the sense of powerlessness and uncertainty that accompanies much of urban life". Ook Taylor (1995: 1568) suggereert later nog dat "fear of crime could (...) be a shorthand or a metaphor for a wide variety of cultural and social changes (in the character of one's neighbourhood or, indeed, the fear of joblessness in a competitive global market."

voortdurende wisselwerking tussen beide domeinen loopt via verbindingen door gebeurtenissen, ontmoetingen, gesprekken, handelingen, enzovoort, *"the materials that connect and conjoin geopolitics and everyday life"* (Smith & Pain, 2009: 50). De implicaties hiervan zijn duidelijk; het is noodzakelijk *"to shift the emphasis from authoritative, remote, top-down models of fear to more nuanced and grounded approaches. (...) To highlight the entwined nature of globalized fears and the processes underlying them; to work with the immediate local everyday fears that are already there; and to stimulate further thought about their connections and relationships in the wider world"* (Smith & Pain, 2009: 55).

Een belangrijke verklaring kan worden gevonden in het reeds vermelde werk van Bauman en zijn idee van de 'portioning of anxiety' (cf. hoofdstuk 1). *"In its pure and unprocessed form the existential fear that makes us anxious and worried is unmanageable, intractable and therefore incapacitating. The only way to suppress that horrifying truth is to slice the great, overwhelming fear into smaller and manageable bits – recast the big issue we can do nothing about into a set of little practical tasks we can hope to be able to fulfill"* (Bauman, 1999: 45). De achterliggende abstracte angsten worden onder andere geprojecteerd op de meer concrete angst voor criminaliteit omdat dit spectaculairder en meer zichtbaar is dan deze diepere en meer abstracte oorzaken van het maatschappelijk onbehagen (Bauman, 2000; Pleysier et al., 2001; Jackson, 2004). Vanuit een psychoanalytische invalshoek argumenteren Hollway & Jefferson (1997: 261) in gelijkaardige termen dat *"the fear of crime is an unconscious displacement of other fears which are far more intractable"*. Angsten die voor het individu moeilijk te identificeren of te begrijpen zijn worden geprojecteerd op kenbare en benoembare angsten. Angst voor criminaliteit vormt zo'n eenvoudig kenbare en identificeerbare angst.¹⁰⁶ Hiervoor zijn een aantal redenen te vermelden. Een eerste is dat criminaliteit en 'de crimineel' één van de laatste overblijvende 'anderen' in de hedendaagse complexe samenleving vertegenwoordigt. Daarnaast laat het discours dat samenhangt met angst voor criminaliteit toe om diverse concrete acties en handelingen te ondernemen die een gevoel van controle over dat abstracte gevoel van onzekerheid scheppen (Farrall et al., 2009: 261-2).

Binnen deze onderzoekstraditie heeft met name de omschrijving van angst voor criminaliteit als een spons voor bredere en meer abstracte gevoelens van maatschappelijk onbehagen (cf. Jackson, 2004a eerder in dit hoofdstuk) geleid tot

¹⁰⁶ Hollway & Jefferson (1997) spreken daarom over de angst voor criminaliteit als een manifestatie van een 'displaced anxiety'. De reden waarom meer diffuse angsten op criminaliteit worden geprojecteerd ligt in de makkelijke identificatie van het doelobject, de crimineel, die een eenvoudig doelwit vormt voor de meer abstracte en onvatbare angsten; deze projectie is een normale en gezonde reactie van het individu, omdat het een gevoel van 'mastery' creëert, een gevoel dat er iets aan kan worden gedaan. De individuele burger kan immers allerhande initiatieven en maatregelen nemen om zichzelf en de eigen persoonlijke eigendommen tegen slachtofferschap te beschermen (Bauman, 2000; Garland, 1996, 2001). Verschillen in angst voor criminaliteit zijn volgens deze interpretatie het resultaat van verschillen in de individuele antwoorden op de hedendaagse abstracte risico's en onzekerheden.

meer systematische aandacht voor de invloed van de breedmaatschappelijke evoluties op de ontwikkeling van angst voor criminaliteit. Dit vernieuwend inzicht in de conceptualisering van angst voor criminaliteit heeft tegelijkertijd implicaties voor de zoektocht naar de mogelijke beïnvloedende factoren van deze angst. Individuen gebruiken het discours van angst en criminaliteit om andere, meer abstracte en algemene bezorgdheden uit te drukken. Verschillende studies vinden, in lijn met deze verwachtingen, dat algemene attitudes over de samenleving en de richting waarheen deze evolueert sterk samenhangen met angst voor criminaliteit (Jackson, 2004; Farrall et al., 2009; Pleysier, 2010).¹⁰⁷ Hirthenlehner (2008) spreekt in dit kader verder van een 'generalisatiethesis', waarin angst voor criminaliteit wordt benaderd als een aspect van een algemeen en meer abstract gevoel van maatschappelijke onzekerheid; *"crime-related fears are taken out of their insulated reference to events close to criminal law and to social upheaval in the immediate environment and set into the wider field of societal problems"* (Hirthenlehner, 2008: 133). Zijn resultaten suggereerden dat een 'generalized insecurity model', dat vertrekt vanuit één latent achterliggend concept, 'maatschappelijke onzekerheid', waarvan vervolgens sociale angsten, persoonlijke angsten, overlast en angst voor criminaliteit vier uitingen zijn en waarbij de covariantie vooral wordt veroorzaakt door de gedeelde oorsprong in een algemeen en abstract maatschappelijk onbehagen, beter aansloot bij de beschikbare data dan een traditioneel 'overlast' model. In dit model werd uitgegaan van causale verbanden tussen de variabelen, waarbij overlast leidt tot een afname van de sociale cohesie en een verhoging van de risicoperceptie, wat dan weer tot een hogere angst voor criminaliteit zou leiden (cf. Wilson & Kelling, 1982; Skogan, 1990).¹⁰⁸

Angst voor criminaliteit kan daarom ten dele worden verklaard als een uiting van bredere en meer abstracte gevoelens van maatschappelijk onbehagen (Boutellier, 2002; Walklate & Mythen, 2008). Angst voor criminaliteit is niet zozeer het resultaat van een concrete angst om slachtoffer te worden, maar kristalliseert bredere gevoelens van onwelzijn en onbehagen, die te maken hebben met onzekerheden van de laatmoderne samenleving (Deklerck, 2003). Dit laatmodern tijdsclimaat voedt de angst voor criminaliteit, die het gevolg is van het onbehagen van de burger ten aanzien van deze maatschappelijke tendensen (Raes, 1994). Het is een basisgevoel van het 'zich niet meer geïntegreerd weten' in een samenleving die niet meer in staat is coherente sociale en morele sturing en duidelijke economische en politieke toekomstperspectieven aan te bieden (Deklerck, 2006). *"Onveiligheidsgevoelens blijken ingebed in een meer omvattend gevoel van onbehagen dat zich ook uit in*

¹⁰⁷ Dit vormt overigens een bijkomende indicatie voor de stelling dat de nieuwe inzichten met betrekking tot de beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit niet los te koppelen zijn van de evoluties omtrent de conceptualisering van 'angst voor criminaliteit'. Bovendien toont dit eens te meer de interafhankelijkheid van de verschillende stappen in het onderzoeksdesign aan.

¹⁰⁸ Deze resultaten hebben ook belangrijke implicaties voor de relatie tussen overlast en angst voor criminaliteit. Beide concepten dienen te worden geïnterpreteerd als parallelle uitingen van een algemeen gevoel van onzekerheid dat met name in het licht van de beschreven sociale veranderingen kan worden begrepen (Hirthenlehner, 2008: 150).

anomie en negatieve toekomstverwachtingen. Het lijkt daarom pertinent ze te beschouwen als een ervaring van bedreiging, kwetsbaarheid en hulpeloosheid, die verschillende oorzaken kan hebben, maar op criminaliteit en slachtofferschap wordt geprojecteerd" (Elchardus & Smits, 2003: 122). Individuele verschillen in de angst voor criminaliteit zijn mede het gevolg van verschillen in de mate waarin individuen zich al dan niet kwetsbaar, hulpeloos of bedreigd voelen door deze breedmaatschappelijke onzekerheidsbevorderende factoren. Het concrete fenomeen 'angst voor criminaliteit' laat met andere woorden toe om uitdrukking te geven aan abstracte en moeilijk te verwoorden bezorgdheden en angsten; op deze manier fungeert deze angst eveneens als een persoonlijke evaluatie en interpretatie van objectieve veranderingen die zich op het breedmaatschappelijke niveau voltrekken.

3.5. Nieuwe sporen. Een geïntegreerd perspectief op de angst voor criminaliteit

Een tendens die in verscheidende wetenschappelijke domeinen is vast te stellen is om, in plaats van op zoek te gaan naar nieuwe mogelijke verbanden, de bestaande kennis over de beïnvloedende factoren te integreren in een overkoepelend model. Het 'vernieuwend' karakter is dat niet langer op zoek wordt gegaan naar nieuwe invloeden, maar dat wordt getracht de onderlinge verhoudingen tussen de gekende variabelen die op verschillende niveaus kunnen worden gesitueerd te expliciteren en met name de onderlinge interactie tussen deze variabelen een plaats te geven.

Binnen de onderzoekstraditie naar angst voor criminaliteit ontbreekt een dergelijke benadering veelal; de meeste studies worden gekenmerkt door een eendimensionale benadering, waarbij de focus op omgevingskenmerken ligt, of waarin persoonskenmerken centraal staan (Vanderveen, 2006a: 7). Studies gebaseerd op een breed en geïntegreerd model zijn zeldzaam. Dit betekent niet dat een dergelijk perspectief volledig afwezig is. In het onderzoek naar de beïnvloedende factoren van de angst voor criminaliteit kunnen verschillende pogingen om een breed 'theoretisch' model te ontwikkelen worden geïdentificeerd (cf. Garofalo, 1979, 1981; Skogan & Maxfield, 1981¹⁰⁹; Liska et al., 1982). Dergelijke modellen hebben als belangrijke verdienste dat ze trachtten een geïntegreerd perspectief te ontwikkelen in een onderzoekstraditie die in grote mate als a-theoretisch kan worden omschreven,

¹⁰⁹ Skogan & Maxfield (1981) ontwikkelden een model waarin veertien onafhankelijke variabelen werden onderscheiden; deze waren zeer verscheiden van aard en omvatten factoren als 'persoonlijke en gezinskwetsbaarheid', 'buurtomstandigheden', 'slachtofferschap', 'persoonlijke communicatienetwerken', 'stad', enzovoort.

waarbij de focus bovendien eerder ligt op de verklaring van verschillen tussen sociale subgroepen dan tussen individuen. Desondanks blijft de inhoudelijke bijdrage van deze modellen relatief beperkt. In deze aanvankelijke modellen worden immers uiteenlopende variabelen (objectieve en subjectieve; individuele en geaggregeerde) op een hoopje gegooid, zonder de onderlinge relatie tussen de variabelen te verduidelijken en de keuze voor deze specifieke variabelen te beargumenteren. Het betreffen met andere woorden relatief vrijblijvende modellen die slechts in beperkte mate worden onderbouwd door theoretische veronderstellingen, maar vooral een sterk ad hoc karakter hebben waarvan de constructie niet zelden wordt bepaald door de aanwezige variabelen in het beschikbare databestand. Ook hiervoor lijkt de traditionele dominantie van de beleidsgerichte slachtofferenquêtes als centrale bron van data de belangrijkste verklaring (van der Wurff et al., 1989: 142). Theoretische verdieping is op basis van deze surveys, omwille van het gebrek aan inhoudelijk relevantie variabelen, slechts in zeer beperkte mate mogelijk. Ook op een ander vlak kan deze vrijblijvendheid worden geïdentificeerd; deze modellen worden weliswaar uitgewerkt in een specifieke bijdrage, maar 'verdwijnen' vervolgens weer zonder dat wordt getracht dit model empirisch te toetsen en verder aan te passen in verdere bijdragen.

3.5.1. Twee centrale krachtlijnen. Een actorgericht en geïntegreerd perspectief

Vanuit de inzichten die in dit hoofdstuk werden beschreven, zowel met betrekking tot het 'angst voor criminaliteit' concept zelf als wat de beïnvloedende factoren ervan betreft, ontwikkelden zich geleidelijk aan nieuwe pogingen om tot meer gefundeerde theoretische modellen te komen ter verklaring van angst voor criminaliteit. In essentie kunnen op basis van deze inzichten twee krachtlijnen worden geïdentificeerd die een centrale rol dienen te vervullen in kwalitatief hoogstaand 'angst voor criminaliteit' onderzoek.

Een eerste cruciaal element voor een grondig inzicht in dit fenomeen is het centraal stellen van het 'actor' perspectief. Angst voor criminaliteit is als emotie een inherent subjectief gegeven; het is daarom logisch dat verklarende variabelen zich op datzelfde niveau situeren (van der Wurff, van Staalduinen & Stringer, 1989; van der Wurff, 1992; Pleysier, 2010). Emoties (en de ontwikkeling ervan) blijken afhankelijk van persoonlijke en contextuele omstandigheden; *"looking simply at the 'objective' nature of the situation is not sufficient for predicting the generation of emotions"* (Ben Ze'ev, 2000: 3-4). Dit komt ook naar voren in de traditionele oorzaak van het ontstaan van emoties wat, aldus Ben Ze'ev (2000: 13), *"a perceived significant change.(...) A positive or negative significant change is that which significantly interrupts or improves a smoothly flowing situation relevant to our concerns."* Een

bijkomend element is dat het louter ervaren van een verandering op zich niet voldoende is om emoties te generen. De ervaring van een verandering roept enkel emoties op wanneer het individu deze verandering effectief beleeft "*as having significant implications for us or those related to us*" (Ben Ze'ev, 2000: 13). Het is bijgevolg niet de objectieve verandering op zich die van belang is, wel de subjectieve evaluatie en interpretatie van die verandering. Om met andere woorden tot een diepgaand inzicht te komen waarom een individu angstgevoelens voor criminaliteit ontwikkelt, dient de subjectieve perceptie centraal te staan; het is het individu dat al dan niet belang hecht en betekenis geeft aan objectieve veranderingen of gebeurtenissen en als gevolg hiervan een emotionele reactie (i.c. angst voor criminaliteit) ontwikkelt.¹¹⁰

Deze nadruk op het individuele niveau impliceert bovendien dat er nood is aan een dynamisch perspectief, waarbij meer aandacht gaat naar de totstandkoming en evolutie van angst voor criminaliteit tijdens de individuele levensloop (cf. Gabriel & Greve, 2003). Deze angst voor criminaliteit is immers geen vaststaand gegeven, maar is zowel op vlak van de inhoud ervan als op vlak van de mogelijke beïnvloedende factoren aan evoluties onderhevig. Een dergelijk perspectief ontbreekt tot op heden in grote mate binnen deze onderzoekstraditie; "*there has been relatively little attention paid to questions of process; that is, to the ways in which fears of crime change and develop*" (Fattah & Sacco, 1989: 211). Een verklaring hiervoor is het cross-sectionele karakter van de traditionele slachtofferenquêtes. De dominantie van deze data laat enkel de identificatie van geaggregeerde evoluties (binnen de bevolking als geheel of bepaalde sociale subgroepen toe); de wijze waarop de angst voor criminaliteit bij het individu ontstaat en verder ontwikkelt kan op basis van deze gegevens niet worden bestudeerd (Vanderveen, 2006a). Dit heeft als neveneffect dat angst voor criminaliteit in sterke mate als een vaststaand en statisch kenmerk van het individu wordt geïnterpreteerd, met als gevolg dat de aandacht voor het dynamisch karakter van de angst voor criminaliteit en de evolutie doorheen de individuele levensloop naar de achtergrond is verschoven (Vanderveen, 2006a; Gray, Jackson & Farrall, 2011).

De noodzaak aan een geïntegreerd model waarin de beïnvloedende variabelen op diverse niveaus zijn gesitueerd en onderling met elkaar worden verbonden is een tweede belangrijke krachtlijn. In omvattende verklaringen voor de wijze waarop de angst voor criminaliteit tot stand komt worden factoren uit de brede leefwereld van het individu geïntegreerd, waarbij zowel invloeden op het micro-, meso- en

¹¹⁰ Dit betekent niet dat objectieve (geaggregeerde) factoren geen invloed uitoefenen op de ontwikkeling van angst voor criminaliteit. Dergelijke variabelen kunnen echter enkel bijdragen aan het verklaren van verschillen in de angst voor criminaliteit op datzelfde geaggregeerde niveau (cf. het risico op de 'ecologische fout'). Hetzelfde gaat overigens eveneens op voor objectieve factoren die worden gemeten op het individuele niveau, zoals demografische kenmerken. Dergelijke factoren kunnen weliswaar verschillen in angst voor criminaliteit aantonen (cf. de kloof tussen mannen en vrouwen), maar kunnen nooit een causale verklaring vormen waarom bepaalde personen meer angst rapporteren dan anderen (Wikström, 2007).

macroniveau worden opgenomen en deze variabelen bovendien onderling met elkaar worden verbonden. Deze verschillende niveaus functioneren niet los van elkaar, maar zijn daarentegen onderling nauw met elkaar verbonden en beïnvloeden elkaar wederzijds. Ook deze krachtlijn hangt nauw samen met inzichten betreffende de conceptualisering van angst voor criminaliteit. Lupton & Tulloch (1999) stellen dat de angst voor criminaliteit zich op meerdere niveaus van betekenis en zingeving situeert, waarvan zij er drie onderscheiden. Deze zijn de directe persoonlijke ervaringen, kennis over de ervaringen van anderen en andere bronnen van informatie en bredere verhalen betreffende bezorgdheden over de huidige staat van de samenleving.¹¹¹ Hieruit vloeit voort dat onderzoek naar angst voor criminaliteit specifiek aansluiting dient te vinden met de concrete leefwereld van de respondenten om een grondig 'verstehen' van dit fenomeen te bekomen. Dit geldt overigens in gelijke mate voor het concrete instrument waarmee de angst voor criminaliteit zelf wordt gemeten. Ook dit meetinstrument dient voldoende aangepast te zijn aan de leefwereld van de respondenten als het op een valide en betrouwbare manier 'angst voor criminaliteit' wil meten. Greve (2004) spreekt in dit kader van een 'behavioural bias' in het 'standaarditem' ('s nachts - in de publieke ruimte - alleen), waardoor deze te ver afstaat van de concrete leefwereld van bepaalde sociale subgroepen (i.c. ouderen en vrouwen) en daardoor hun angstniveau overschat. Omgekeerd geldt dit eveneens voor jongeren; dit item peilt naar gedrag dat typisch jongerengedrag is en dus mogelijk angst voor criminaliteit van deze sociale groep systematisch onderschat. Zowel het meetinstrument als het verklarend model dienen met andere woorden tegemoet te komen aan deze leefwereld-specifieke toets.

De identificatie en combinatie van beide krachtlijnen leidt tot het (vernieuwende) inzicht dat de *"angst voor criminaliteit (...) (deels) een functie [is] van hoe men als individu de onmiddellijke fysieke en sociale omgeving beleeft en hoe men zich verhoudt tot de bredere sociale context en maatschappij in het geheel"* (Pleysier, 2010). De aandacht dient zich daarom te richten op de invloed die meso- en macroprocessen uitoefenen op het microniveau. Sociaalpsychologische en macrosociologische achtergronden worden bijgevolg de krachtlijnen voor 'state-of-the-art' etiologisch onderzoek naar angst voor criminaliteit.¹¹² Een dergelijk perspectief ontkent niet dat individuen zich zorgen kunnen maken over criminaliteit en overlast; het impliceert wel dat bezorgdheden over criminaliteit zelden enkel een reflectie zijn van gedragsverandering en een objectief risico, maar vaak samengaan *"in a context of meaning and significance, involving the use of metaphors and narratives about social order"* (Sparks, 1992b: 131). Criminaliteit fungeert in het

¹¹¹ Analooq hieraan rafelt Boutellier (2007) het veiligheidsconcept uiteen in 'veiligheidslagen', waarvan hij er vier onderscheidt: de angst om effectief slachtoffer van criminaliteit te worden, de onrust over criminaliteit als maatschappelijk probleem, de onvrede met allerlei sociale problemen en tot slot de algemene onzekerheden die samenhangen met de maatschappij waarin we leven.

¹¹² Ook Elias (1982: 327) stelt dat individuele angsten nooit louter afhankelijk zijn van de eigen 'aard' van die persoon, maar daarentegen *"always determined, finally by the history and the actual structure of his relations to other people."* De sterkte, vorm en omvang van de persoonlijke angsten zijn bijgevolg inherent sociaalpsychologisch van aard.

dagelijkse leven als een belangrijk cultureel thema waarop moeilijk vatbare zorgen en onzekerheden worden geprojecteerd, waardoor de grens tussen bezorgdheden over criminaliteit en andere vormen van angst en bezorgdheden vervaagt. *"Fear of crime research is at its most illuminating when it addresses the various sources of insecurity that pervade people's lives (...) and when it makes explicit (...) the connections that the crime-related anxieties of citizens have with social conflict and division, social justice and solidarity"* (Sparks, Girling & Loader, 2001: 896).

3.5.2. Quid de (ir)rationaliteit van de angst voor criminaliteit?

Deze krachtlijnen en de noodzaak om een meer geïntegreerde benadering te ontwikkelen, waarin het perspectief van de actor centraal wordt gesteld, hebben onvermijdelijk implicaties voor het debat omtrent de (ir)rationaliteit van de angst voor criminaliteit. De discussie of de gerapporteerde angst voor criminaliteit nu al dan niet rationeel is, heeft deze onderzoekstraditie lange tijd gedomineerd en fungeerde als belangrijke incentive voor onderzoek; met name de contradictie tussen het objectieve risico op slachtofferschap en de subjectieve angst om slachtoffer te worden speelde hierin een cruciale rol. Deze discussie vertrekt echter vanuit de premisse van het individu (of de burgers) als een rationele actor, waarbij het beslissingsproces ten aanzien van een bepaald risico (hier het risico op slachtofferschap) in essentie wordt toegeschreven aan een proces van probabilistische afwegingen door het individu (Innes & Fielding, 2002). Enkel wanneer de reactie - de angst voor criminaliteit - in overeenstemming is met de objectieve kans op slachtofferschap wordt deze reactie als rationeel beschouwd.¹¹³

Angst voor criminaliteit als rationeel of irrationeel omschrijven is een te sterke verenging van het debat, eenvoudigweg omdat de objectieve kans op slachtofferschap niet de enige determinant van deze angst is (Sparks, 1992b). Angst voor criminaliteit dient daarentegen te worden benaderd als *"emerging from and constantly reactive to direct personal experiences, knowledge about others' experiences and mediated sources of information, and also fitting into broader narratives concerning anxieties about the way society is today"* (Lupton & Tulloch, 1999: 521). Risico's worden niet gedefinieerd en begrepen door individuen op basis

¹¹³ Ook vroegere kritieken op de 'fear of crime paradox' vertrokken in essentie eveneens impliciet vanuit de premisse dat angst voor criminaliteit als een rationele reactie diende te worden gezien. Vanuit links realistische hoek werden op het van de einde jaren 1980 pogingen ondernomen om, op basis van meer lokale en genuanceerde slachtofferenquêtes, de traditionele bevindingen te weerleggen en aan te tonen dat het objectieve risico van bepaalde groepen (i.c. vrouwen) in realiteit hoger lag dan dat traditionele slachtofferenquêtes aantonen (Young, 1988). Op deze manier zou blijken dat vrouwen meer met slachtofferschap werden geconfronteerd, waardoor hun hogere angst gerechtvaardigd zou zijn (Young, 1987; Crawford et al., 1990). Onder meer Walklate (1995: 64) stelt in dit kader dat het links realisme in haar kritiek op de fear-crime paradox *"failed to recognize that the parameters of the rationality debate are in and of themselves highly problematic. People's fear of crime is not based on calculating competing risks and choosing a course of action 'on the balance of probabilities'."*

van een rationele en objectieve afweging; het zijn daarentegen de semiotische kenmerken en de context waarin het specifieke risico zich voordoet die van cruciaal belang zijn voor de wijze waarop het betreffende feit wordt geïnterpreteerd en ervaren (Slovic, 2000). De identificatie van risico's (en de individuele reactie daarop) heeft een belangrijke culturele betekenis, die helpt om de grenzen van de gemeenschap af te bakenen, om sociale orde en morele principes te bewaren en om ongeluk te verklaren (Douglas, 1992). Discussies over de (ir)rationaliteit van de individuele reactie hebben bijgevolg geen betekenis omdat culturele betekenissen en assumpties altijd een bepaalde waarde hebben op vlak van het bereiken van bepaalde symbolische doelen; *"the important issues in risk perception can never be analyzed just with an inventory of the physical features of events, their scale of damage, suddenness or duration"* (Douglas, 1986: 28).

De theorievorming en het empirisch onderzoek naar de angst voor criminaliteit heeft met andere woorden geen baat bij het onderscheid tussen rationele dan wel irrationele reacties ten aanzien van (het risico op) criminaliteit (Lupton & Tulloch, 1999). Een verenging van het debat omtrent angst voor criminaliteit tot een quasi exclusieve focus op de kloof tussen objectief risico en subjectieve angst leidt onvermijdelijk tot een sterke verenging en verarming van deze onderzoekstraditie.

3.5.3. Een geïntegreerd model voor de angst voor criminaliteit

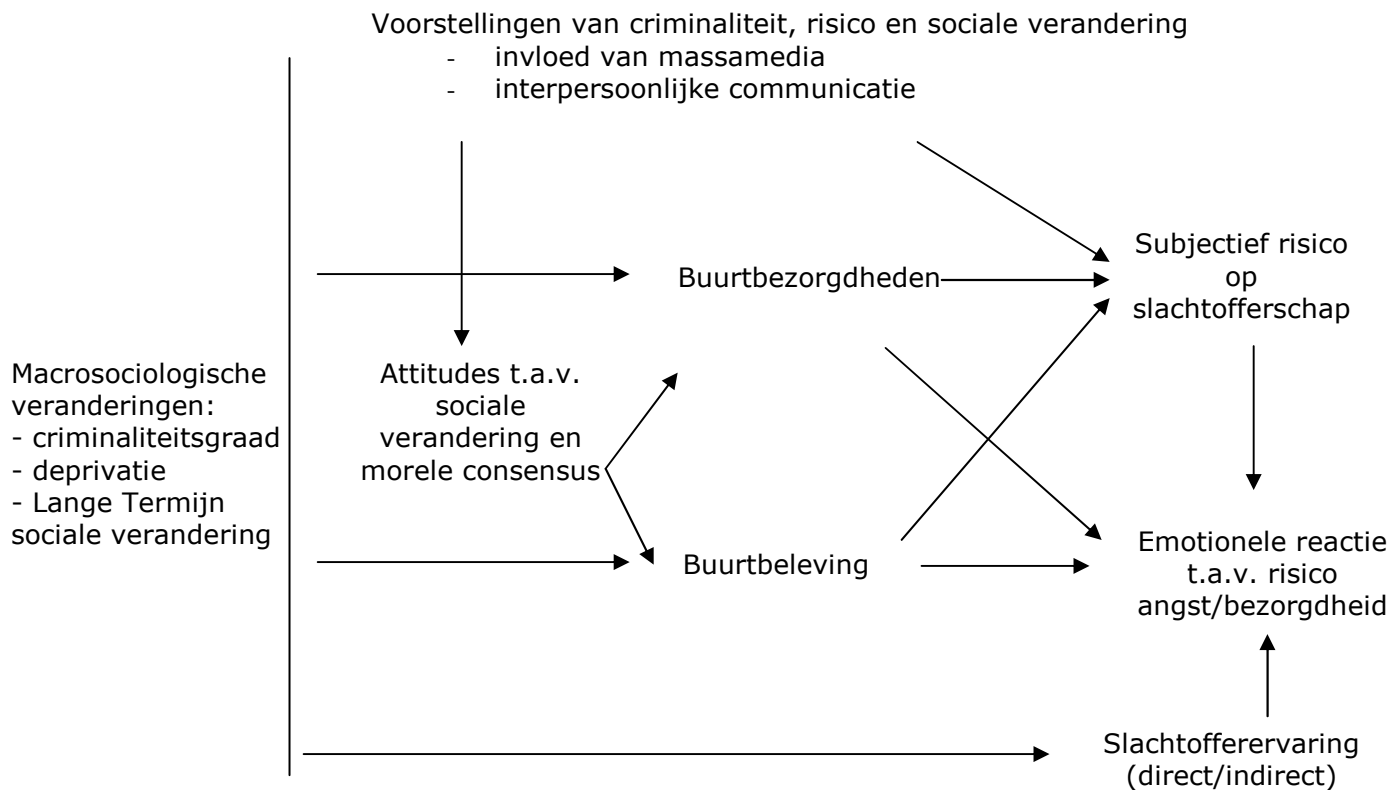
De heropleving in de 'angst voor criminaliteit' onderzoekstraditie en de identificatie van bovenvermelde krachtlijnen, vertaalt zich geleidelijk in pogingen om op basis van deze nieuwe inzichten een geïntegreerd theoretisch model te ontwikkelen (Pain, 2000). In deze modellen wordt de subjectieve interpretatie van angst voor criminaliteit centraal gesteld en wordt ruime aandacht geschonken aan de brede leefwereld (en de evaluatie en interpretatie daarvan) van het individu; zowel factoren op micro-, meso- en macroniveau krijgen daarom een plaats in een omvattende verklaring van de angst voor criminaliteit, waarbij de subjectieve interpretatie en evaluatie van deze factoren centraal staat. Een dergelijk model werd recent ontwikkeld door Farrall et al. (2009) en heeft expliciet als opzet om een *"unified framework of the fear of crime"* voor te stellen (Farrall et al., 2009: 117). Dit model sluit aan bij pogingen die ook door andere onderzoekers worden ondernomen om een geïntegreerde benadering van de angst voor criminaliteit te ontwikkelen (cf. van der Wurff, 1990; Oppelaar & Wittebrood, 2006; Pleysier, 2010).¹¹⁴ Als één van

¹¹⁴ Een van de eerste modellen dat op een dergelijke manier werd opgebouwd, is dat van Van der Wurff (1990). Dit model legt de nadruk op de ontwikkeling van angst voor criminaliteit bij het individu en hoe invloeden op zowel micro- (individueel slachtofferschap), meso- (de woonomgeving) als macroniveau (de massamedia) van belang zijn, doch onderhevig blijven aan de verwerking ervan op individueel niveau. Pleysier (2010) ontwikkelt op basis van deze inzichten een concentrisch model, waarin eveneens variabelen op micro-, meso- en macroniveau worden onderscheiden en geïntegreerd om tot een brede

de meest recente vormt dit model een belangrijk aanknopingspunt voor verder onderzoek naar de angst voor criminaliteit. Een meerwaarde van dit verklaringsmodel is niet zozeer de identificatie van nieuwe beïnvloedende variabelen, maar eerder het samenbrengen, ordenen en integreren van bestaande, maar veelal versnipperde, bevindingen. Het is bovendien een 'generiek' model, aangezien de vermelde concepten in relatief algemene bewoordingen worden omschreven. Dit laat voldoende ruimte om het model verder inhoudelijk in te vullen en aan te passen in functie van de eigen onderzoeksopzet. Omwille van deze redenen zal dit model in het volgende hoofdstuk optreden als vertrekpunt en raamwerk voor de ontwikkeling van een eigen verklaringsmodel, dat aangepast is aan de specifieke doelgroep – jongeren – van dit proefschrift, wat in tegenstelling is tot dit model van Farrall et al., (2009) dat in grote mate gebaseerd is op bevindingen uit 'algemeen populatie' onderzoek. Daarom wordt dit algemene model hier alvast kort toegelicht.

verklaring van angst voor criminaliteit te komen. Een voordeel van een dergelijke weergave is dat het, in vergelijking met lineair opgebouwde modellen, meer ruimte laat voor de erkenning van reciprociteitseffecten tussen de verschillende variabelen en niveaus. Oppelaar & Wittebrood (2006: 35) tot slot beschrijven een conceptueel model voor de ontwikkeling van angst dat uit drie verschillende lagen bestaat. Naast de individuele context onderscheiden zij de situationele (de onmiddellijke woonomgeving) en de sociaal-culturele context.

FIGUUR 3.2. Geïntegreerd model ter verklaring van angst voor criminaliteit (bron: Farrall et al., 2009: 118)

Dit model (figuur 3.2) fungeert als een omvattende verklaring, aangezien variabelen die op de verschillende verklaringsniveaus kunnen worden gesitueerd een plaats krijgen. De afhankelijke variabele – angst voor criminaliteit – wordt expliciet op het microniveau geplaatst; daarnaast worden ook de risicoperceptie en slachtofferschap als beïnvloedende variabelen op dit niveau vermeld. Op het mesoniveau worden de buurtfactoren geplaatst, waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen buurtbezorgdheden (overlast) en buurtbeleving (sociale cohesie en sociale controle). In beide gevallen betreft het de subjectieve interpretatie van deze kenmerken. Op het macroniveau ten slotte identificeert het model bredere attitudes ten aanzien van sociale veranderingen en morele consensus.

Een belangrijke meerwaarde van dit verklarend model is dat het wordt gekaderd in de bredere socioculturele context; objectieve veranderingen op breedmaatschappelijk niveau worden expliciet vermeld, maar treden voornamelijk op als achtergrond voor de concrete beïnvloedende processen. Deze objectieve evoluties worden bijgevolg van belang geacht in een breed verklaringsmodel voor de angst

voor criminaliteit, maar de mate waarin deze de angst voor criminaliteit beïnvloeden is in essentie voornamelijk afhankelijk van de subjectieve evaluatie en interpretatie van deze veranderingen door het individu. Daarnaast worden ook in dit model de onderlinge relaties tussen de verschillende beïnvloedende factoren en niveaus onderling duidelijk geëxpliciteerd. Zo stelt het model dat de perceptie van de sociale cohesie en de mate waarin bepaalde feiten als overlast worden beoordeeld mee wordt beïnvloed door bestaande algemene maatschappelijke attitudes (zie voor een meer uitgebreide bespreking Farrall et al., 2009: 117-120).

Een laatste vaststelling is dat in dit model een conceptueel onderscheid tussen risicoperceptie en de angst voor criminaliteit wordt gemaakt. Zoals reeds eerder in dit hoofdstuk werd besproken is dit onderscheid voorwerp van een belangrijke discussie binnen dit onderzoeksdomein. Wat dit betreft sluiten we ons aan bij het standpunt dat deze aspecten inherent deel uitmaken van het brede parapluconcept 'angst voor criminaliteit' en dat er bijgevolg geen conceptuele of causale relaties tussen deze factoren bestaan (cf. Gabriel & Greve, 2003; De Groof, 2006). In hoofdstuk vier (cf. infra) wordt dit model verder uitgewerkt en wordt dieper ingegaan op de ontwikkeling ervan. Het volstaat daarom hier te vermelden dat in dit aangepaste model 'risicoperceptie' daarom niet als afzonderlijke verklarende variabele wordt opgenomen.¹¹⁵

¹¹⁵ Ook andere belangrijke nuances en opmerkingen bij dit model worden in hoofdstuk vier meer in detail besproken. Om die reden beperken we de bespreking van de vermelde beïnvloedende variabelen tot dit algemene overzicht.

Hoofdstuk 4 Angst voor criminaliteit bij jongeren. Een dynamisch en leefwereld-specifiek perspectief

De bespreking van de 'angst voor criminaliteit' onderzoekstraditie in het voorgaande hoofdstuk toont aan dat dit onderzoeksdomein recent een belangrijke heropleving kent op zowel conceptueel als etiologisch vlak, na verand te zijn in een onoverzichtelijk web van kleine, inconsistente en veelal a-theoretische en ad hoc verklaarde bevindingen (Ditton & Farrall, 2000; Vanderveen, 2006b; Pleysier, 2010). De systematische en kritische reflecties op zowel de vorm als de inhoud van deze onderzoekstraditie hebben geleid tot een meer genuanceerde conceptualisering van de angst voor criminaliteit en tot een sterkere nadruk op het verklaren van individuele verschillen in deze angst voor criminaliteit, waardoor de invloed van de subjectieve perceptie van factoren in de brede leefwereld van het individu centraal komt te staan.

Ondanks deze heropleving in deze onderzoekstraditie, blijft onderzoek naar de angst voor criminaliteit bij jongeren in omvang beperkt. In het traditionele onderzoek worden jongeren immers in sterke mate als een homogene groep benaderd en blijven de analyses voornamelijk beperkt tot een vergelijking van de gemiddelde 'angst voor criminaliteit' score met die van de andere (oudere) leeftijdsgroepen in de bevolking.¹¹⁶ Kennis over de beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit binnen de groep jongeren zelf ontbreekt bijgevolg veelal; aandacht voor de factoren die individuele verschillen in de angst voor criminaliteit bij deze sociale groep is slechts in beperkte mate aanwezig (Goodey, 1994; Roché, 2003; De Groof, 2008).

Onderzoek naar de angst voor criminaliteit bij adolescenten heeft weliswaar ontegensprekelijk afzonderlijke kenmerken en invalshoeken die het product zijn van de specifieke leefwereld van deze sociale groep en de diverse ontwikkelingsprocessen die tijdens deze levensfase plaatsvinden (cf. infra), maar het dient logischerwijze wel gebruik te maken van de inzichten die in het bestaande onderzoeksdomein

¹¹⁶ De achterliggende redenen en oorzaken voor deze relatief eenzijdige benadering van jongeren werden reeds in het tweede hoofdstuk van dit proefschrift uitgewerkt. We beperken ons daarom hier tot de eenvoudige vaststelling van deze lacune binnen het 'angst voor criminaliteit' onderzoek.

verworven zijn wil het de ambitie hebben om hierbij aansluiting te vinden en tegelijkertijd een meerwaarde te vormen voor het algemene 'angst voor criminaliteit' onderzoeksveld. In die zin kan er sprake zijn van de 'wet van de winnende achterstand'; onderzoek naar de angst voor criminaliteit bij jongeren kan voortbouwen op de verworven 'best practices' en tegelijkertijd rekening houden met de vastgestelde 'bad practices' – de 'do's en 'do not's – die in het voorgaande hoofdstuk meer uitgebreid werden besproken.

4.1. Nieuwe sporen

4.1.1. Een groeiende kwantiteit (maar een beperkte kwaliteit)

Wetenschappelijke aandacht voor de angst voor criminaliteit bij jongeren en de factoren die deze angst beïnvloeden is historisch gezien zeer beperkt; de laatste jaren is er echter op dit vlak een geleidelijke kentering vast te stellen. Met name sinds het pionierswerk van Goodey (1994, 1997) is er een groeiend aantal bijdragen verschenen waarin meer specifieke aandacht gaat naar de beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit bij jongeren. Desondanks blijft de aandacht voor deze sociale groep relatief beperkt, zeker in vergelijking met de grote omvang van de algemene output van deze onderzoekstraditie. In absolute termen verdwijnt de lacune bijgevolg enigszins, in relatief opzicht blijft de aandacht voor jongeren nog steeds relatief marginaal binnen deze onderzoekstraditie.

Een meer fundamentele bedreiging voor de kennisverzameling en –accumulatie met betrekking tot de angst voor criminaliteit bij jongeren vormt de opzet en het gebruikte onderzoeksdesign van (de meeste van) deze studies. Het relatief recente karakter van deze bijdragen biedt in principe de mogelijkheid om, op basis van de recente inzichten en krachtlijnen, een kwaliteitsvol en onderbouwd onderzoeksdesign op te zetten. Een eerste analyse van (het merendeel van) deze studies levert echter een enigszins ontluisterend beeld op wat betreft de kwaliteit van het gevoerde onderzoek, althans in het licht van deze nieuwe krachtlijnen. Op conceptueel vlak trappen de meeste studies in dezelfde valkuilen als het traditionele onderzoek en wordt slechts weinig aandacht geschonken aan de conceptualisering en de concrete operationalisering van angst voor criminaliteit, met vaak inconsistente resultaten als gevolg. Bovendien blijkt het 'standaarditem' (en de traditionele één-item varianten ervan) hardnekkig standhouden als vaak gebruikt instrument om de angst voor

criminaliteit te meten (zie onder andere de studies van Goodey, 1994; Deakin, 2006; Akiba, 2008; Dallago et al. 2009).¹¹⁷

Gelijkaardige vaststellingen gelden eveneens voor de theoretische onderbouwing van deze studies; vaak blijkt een geïntegreerd of omvattend perspectief te ontbreken (De Groof, 2008). In het merendeel van deze studies wordt de selectie van de onderzochte variabelen voornamelijk gestuurd door de beschikbare items in het gebruikte databestand en beperkt de bespreking van de resultaten zich tot ad hoc verklaringen, zonder dat deze op een theoretische basis zijn gestoeld (zie onder andere Lane, 2006). Bovendien wordt in sterke mate gericht op specifieke aspecten van de leefwereld van jongeren, waardoor de vorming van een omvattend beeld op de ontwikkeling van de angst voor criminaliteit zeer moeilijk wordt. Het gevaar dreigt bijgevolg dat onderzoek naar angst voor criminaliteit bij jongeren met dezelfde fundamentele problemen en beperkingen wordt geconfronteerd als het traditionele 'angst voor criminaliteit' onderzoek, zoals in het voorgaande hoofdstuk werd uiteengezet.¹¹⁸ Dat deze beperkingen eveneens aanwezig zijn in het onderzoek naar de angst voor criminaliteit bij jongeren is op zich niet verwonderlijk; dit studiedomein vormt immers een inherent onderdeel van de algemene onderzoekstraditie. Dit dreigt echter wel de productie en opbouw van inhoudelijke kennis omtrent de angst voor criminaliteit bij deze sociale groep in de weg te staan.

4.1.2. Uitwegen en opportuniteiten

Hoewel deze vaststellingen tot een verhoogde aandacht nopen, mogen ze geenszins tot een te groot pessimisme leiden omtrent de mogelijkheid om de angst voor criminaliteit bij jongeren te bestuderen. Integendeel, het huidige gebrek aan kennis (en met name de kennisaccumulatie) fungeert veeleer als een belangrijke incentive om expliciet aandacht te besteden aan deze sociale subgroep. Van essentieel belang is wel om hierbij gebruik te maken van en verder te bouwen op de 'nieuwe' ontwikkelde krachtlijnen in het 'angst voor criminaliteit' onderzoek. Hierdoor kunnen belangrijke stappen vooruit worden gezet om tot een meer diepgaand en omvattend inzicht in angst voor criminaliteit bij jongeren te komen. Hierbij trachten we expliciet

¹¹⁷ Enigszins opvallend is dat zelfs de argumentatie om vast te houden aan dit item sterk parallel loopt met het algemene discours. *"Although perceived safety or fear is often measured using various multi-item scales, it has most often been analyzed using single items and the question above is one of the more common wordings used"* (Dallago et al., 2009: 151). Ondanks de impliciete erkenning dat deze vraagstelling problematisch is, geldt met andere woorden het wijdverspreide gebruik als voldoende argument om het gebruik te rechtvaardigen.

¹¹⁸ Daarenboven hanteren de meeste studies vaak een zeer specifieke steekproef waardoor het onmogelijk te bepalen valt of de bevindingen kunnen worden veralgemeend. Zo maakt een aantal van deze studies gebruik van 'makkelijk' bereikbare subgroepen, zoals jongeren die opgenomen zijn in een instelling of jeugdgevangenis. Dergelijke onderzoeksgroepen vormen echter een zo specifieke subgroep van de totale jongerenpopulatie waardoor de resultaten naar alle waarschijnlijkheid niet voor deze volledige populatie gelden.

verder te bouwen op de inzichten die in het voorgaande hoofdstuk werden besproken en die van essentieel belang worden geacht om een omvattend en gefundeerd beeld op angst voor criminaliteit mogelijk te maken.

Een eerste uitweg hangt samen met de geformuleerde krachtlijn dat 'angst voor criminaliteit' onderzoek aansluiting dient te vinden bij de specifieke leefwereld van de respondenten (Greve, 2004; Jackson, 2004a; Pleysier, 2010).¹¹⁹ Dit impliceert dat zowel dient gekeken te worden naar de invloed van deze specificiteit op het 'angst voor criminaliteit' concept zelf, als op de mogelijke beïnvloedende factoren ervan. Een dergelijke benadering heeft als belangrijk voordeel dat dit een grondige theoretische onderbouwing mogelijk maakt die aangepast is aan de eigenheid van de leefwereld van de onderzochte groep. Met name in de adolescentieperiode vinden, naast veranderingen in de sociale leefwereld, belangrijke ontwikkelingsprocessen op cognitief, emotioneel en moreel vlak plaats, die een belangrijke rol in de vorming van (sociaal)cognitieve schema's, attitudes en emoties en dus mogelijk ook in de angst voor criminaliteit. Deze inzichten laten toe om de specificiteit van de adolescentieperiode te duiden; daarnaast bieden algemene inzichten omtrent relevante beïnvloedende factoren tijdens de adolescentie de ruimte om tegemoet te komen aan de nood aan een meer geïntegreerde benadering, waarin factoren vanuit de brede leefwereld een plaats krijgen (Vanderveen, 2006a; Farrall et al., 2009).

Een beter inzicht in angst voor criminaliteit bij jongeren biedt vervolgens tegelijkertijd ook belangrijke opportuniteiten voor de algemene 'angst voor criminaliteit' onderzoekstraditie. Angst voor criminaliteit is geen statisch gegeven, maar is daarentegen tijdens de individuele levensloop aan inhoudelijke verandering onderhevig (cf. Gabriel & Greve, 2003). Dit betekent dat specifieke aandacht aan de angst voor criminaliteit bij jongeren kan bijdragen tot de vorming van een meer omvattend zicht op de totstandkoming en evolutie van deze angst voor criminaliteit doorheen de levensloop; *"childhood would seem an obvious starting point for a comprehensive insight into fear of crime"* (Goodey, 1994: 198; De Groof, 2008). Een gerichte aandacht op de adolescentieperiode kan daarom bijdragen tot een meer theoretisch gefundeerd inzicht in de ontwikkeling van angst voor criminaliteit op het individuele niveau. De ontwikkeling van angst voor criminaliteit dient bijgevolg vanuit een dynamisch perspectief te worden benaderd. Dit gaat ten eerste op voor het 'angst voor criminaliteit' concept op zich. Een belangrijke bijdrage tot de meer complexe en genuanceerde conceptualisering is het conceptuele onderscheid tussen

¹¹⁹ Greve (2004) concludeerde reeds dat een dieper inzicht in de angst voor criminaliteit bij oudere burgers rekening diende te houden met specifieke aspecten van hun leefwereld en meer algemene gerontopsychologische inzichten. Deze conclusie kan moeiteloos worden getransponeerd naar adolescenten, waarin het een belangrijk argument vormt om een ontwikkeling-sociaalpsychologisch perspectief te hanteren. Inzichten die verworven zijn in de algemene ontwikkelings- (sociale) psychologie kunnen relevante inzichten opleveren om een beter zicht te krijgen op zowel de wijze waarop angst voor criminaliteit als sociaal fenomeen tot stand komt als de factoren die dit beïnvloeden.

de concrete beleefde emotie van angst (beperkt in tijd en ruimte en gelinkt aan concrete ervaringen) en een meer stabiele onderliggende emotioneel getinte attitude van angst (Gabriel & Greve, 2003; Jackson, 2004). Met name deze laatste component wordt beïnvloed door individuele ontwikkelingsprocessen en kent bijgevolg een inhoudelijke evolutie doorheen de levensloop. Dit dynamisch perspectief geldt bovendien eveneens voor de beïnvloedende variabelen, die als gevolg van geleidelijke verschuivingen in de leefwereld tijdens de levensloop, aan belang verliezen of eerder een meer prominente rol gaan vervullen als verklaring van individuele verschillen in angst voor criminaliteit.

Dit hoofdstuk heeft bijgevolg als opzet om in te spelen op de vastgestelde lacune in deze onderzoekstraditie (cf. supra), waarbij expliciet wordt gebruik gemaakt van de recent geformuleerde krachtlijnen in het 'angst voor criminaliteit' onderzoek. In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt daarom ruim stilgestaan bij de theoretische inzichten die vanuit het domein van de ontwikkelingspsychologie en de sociale psychologie kunnen worden afgeleid met betrekking tot de (sociaal)psychologische ontwikkeling tijdens de adolescentie. Algemeen genomen kunnen twee brede benaderingen worden onderscheiden. Een eerste richt zich op de cognitieve, emotionele en morele ontwikkeling van het individu. Tijdens de adolescentie voltrekken zich op deze domeinen verscheidene fundamentele veranderingen die een belangrijke rol (kunnen) vervullen om tot een meer gefundeerd begrip van de ontwikkeling van een complex en multidimensioneel concept als angst voor criminaliteit te komen. Een belangrijke beperking van deze focus op de individuele ontwikkeling is het gebrek aan aandacht voor de invloed van bredere sociale en culturele processen. Een tweede domein dat daarom wordt behandeld is dat van de sociale psychologie; van belang zijn hier met name respectievelijk de sociale identiteit benadering (Tajfel & Turner, 1979) en de sociale leertheorie (Bandura, 1978). De inzichten die hieruit kunnen worden afgeleid, fungeren als het bredere theoretische raamwerk en als schets van de sociaalpsychologische leefwereld van jongeren; op basis hiervan wordt het bovendien mogelijk om de centrale rol die deze levensfase vervult in de vorming van angst voor criminaliteit te verduidelijken. Deze benadering laat bovendien tegelijkertijd toe om de factoren te bepalen waarvan te verwachten is dat ze deze angst voor criminaliteit tijdens deze periode beïnvloeden. Aangevuld met inzichten uit andere, meer algemene theoretische invalshoeken wordt vervolgens een geïntegreerd model opgebouwd om individuele verschillen in angst voor criminaliteit bij jongeren te verklaren.

Samengevat wil dit onderzoek gebruik maken van de verworvenheden in diverse onderzoeksgebieden en deze vervolgens samenbrengen in dit 'nieuwe' subdomein van een bestaande onderzoekstraditie. In elk nieuw onderzoeksdomein dat wordt geïdentificeerd is het essentieel om de relevantie van voorgaand onderzoek niet uit het oog te verliezen. Dergelijk onderzoek mag dan misschien niet direct en volledig relevant zijn, maar het kan wel belangrijke inzichten aanleveren of op zijn minst een

basis leveren voor de formulering van nieuwe hypotheses (Bennett & Sani, 2004). Wat angst voor criminaliteit bij jongeren betreft, impliceert dit dat, naast de nieuwe inzichten in de algemene 'angst voor criminaliteit' onderzoekstraditie die werden beschreven in het voorgaande hoofdstuk, ook algemene inzichten met betrekking tot de cognitieve, morele en emotionele ontwikkeling tijdens de adolescentie een belangrijke bijdrage kunnen leveren om zowel de ontwikkeling van angst voor criminaliteit zelf als de mogelijke beïnvloedende factoren van deze angst voor criminaliteit tijdens de levensfase te bespreken.¹²⁰

4.2. De adolescentie als specifieke levensfase

De overgang naar de adolescentie betekent voor veel jongeren een (relatief) sterke uitbreiding van de omvang en complexiteit van de sociale leefwereld; *"entry into adolescence leads to less direct supervision and control by adults, more involvement with peers, participation in a wider and generally less nurturing school situation and movement within a wider geographical and social environment"* (Jackson & Rodriguez, 1993: 2). Tijdens de adolescentie verandert met andere woorden de sociale leefwereld (sterk), waarbij het zich gradueel losmaken van de ouders en de meer intensieve contacten met leeftijdsgenoten ertoe leiden dat deze leefwereld zowel in omvang als in uitzicht relatief sterk verschilt van de leefwereld tijdens de kindertijd. De autonome bewegingsvrijheid in de publieke ruimte neemt geleidelijk toe, niet enkel overdag, maar ook 's avonds. Deze expansie en evolutie in de sociale leefwereld verloopt niet op een homogene manier; tussen adolescenten kunnen grote verschillen bestaan in zowel de breedte als de invloed van die sociale leefwereld, waarbij factoren als ouderlijke ondersteuning, familiale omstandigheden, de af- of aanwezigheid van geografische beperkingen, persoonskenmerken, enzovoort een rol spelen. Deze toenemende aanwezigheid in de publieke ruimte en veranderingen in de 'objectieve' sociale leefwereld lopen gelijk met evoluties op vlak van het (sociaal)psychologisch functioneren.

Naast een veranderde sociale leefwereld, kenmerkt deze levensfase zich door diverse (sociaal) psychologische ontwikkelingsprocessen, die ertoe leiden dat de adolescentie

¹²⁰ In wat volgt, worden de termen 'jongeren', 'adolescenten' en 'adolescentie' enigszins door elkaar gebruikt. Deze termen hebben in essentie betrekking op de (omvangrijke) groep die in de levensfase tussen de kindertijd enerzijds en de volwassenheid anderzijds kan worden gesitueerd. Het is zeer moeilijk deze termen eenduidig af te bakenen en het onderscheid tussen deze concepten te maken, aangezien de specifieke invulling ervan aan bredere sociale invloeden onderhevig is en dus voortdurend in beweging is. Ook in de literatuur die verder in dit hoofdstuk wordt besproken, worden deze termen tot op zekere hoogte als onderling inwisselbaar gehanteerd.

sterk verschilt van respectievelijk de kindertijd en de volwassenheid. In de eerste plaats wordt deze levensfase gekenmerkt door een reflectie op het eigen bestaan: adolescenten trachten hun plaats in de wereld, hun verhoudingen tot anderen en hun eigen toekomst te definiëren (Erikson, 1975; ter Borgt & Meeus, 1994). Daarnaast veranderen ook de relaties met anderen; vrienden en de peergroep lossen de ouders af als belangrijkste referentiepersonen. Tot slot is de adolescentie ook de periode waarin jongeren op cognitief, emotioneel en moreel vlak volwassen worden en steeds meer in staat zijn om op een abstracte wijze na te denken en eigen ideeën te ontwikkelen over de opbouw van de samenleving. Tijdens de adolescentie ontwikkelt de jongere met andere woorden een eigen persoonlijkheid, die geplaatst wordt in relatie tot de verschillende milieus waarbinnen hij of zij functioneert. Geleidelijk tracht de jongere de eigen plaats in de samenleving te verwerven, wordt het sociale bewustzijn ontwikkeld en wordt een coherente set van attitudes gevormd, die onder de brede noemer 'identiteit' vervat zitten. Dit vindt uiteraard niet plaats in een sociaal en cultureel vacuüm, maar wordt sterk beïnvloed door de bredere socioculturele context. De ontwikkeling van de eigen identiteit dient daarom vanuit twee invalshoeken te worden benaderd. Ten eerste is de ontwikkeling van de persoonlijke identiteit van belang, waaronder evoluties op cognitief, moreel en emotioneel vlak worden begrepen. Daarnaast spelen ook sociaalpsychologische aspecten een belangrijke rol (Erikson, 1975). Het ontstaan van een attitude kan immers het resultaat zijn van bepaalde overtuigingen tegenover een bepaald object, via bepaalde gevoelens ten aanzien van een bepaald object of door gedragingen gericht tegen een bepaald object (Olson & Kendrick, 2008). Deze inzichten kunnen vervolgens worden aangewend om enerzijds de specificiteit van de adolescentieperiode te beschrijven en anderzijds om indicaties voor de ontwikkeling van dit 'angst voor criminaliteit' complex tijdens de levensloop af te leiden.

4.2.1. De adolescentie en de emotionele, cognitieve en morele ontwikkeling

Tijdens de adolescentieperiode vinden allerhande ontwikkelingsprocessen plaats; met name de wijze waarop de emotionele, cognitieve en morele ontwikkeling van het individu zich voltrekt, zijn belangrijke elementen om dieper op in te gaan. Inzichten op deze domeinen kunnen bijdragen tot een meer onderbouwde visie op de wijze waarop zowel concrete emoties als meer stabiele (emotioneel getinte) attitudes worden gevormd. Bovendien – zo blijkt – zijn de ontwikkelingen op deze domeinen sterk met elkaar verbonden.

Het behoeft weinig argumentatie dat emoties een cruciale rol in de ervaringswereld van mensen vervullen; *“they are the fulcrum for all of our interactions with others, they motivate our daily acts and behaviours, they inform our own sense of ourselves, and for many, they are the subject of frequent monitoring and analysis”* (Banerjee,

1997: 241). Belangrijk is echter dat emoties niet zonder meer als een biologisch of natuurlijk gegeven, maar integendeel in een dynamisch ontwikkelingsproces dienen te worden gekaderd. Zowel de concrete ervaren emoties als het object van de emotie - de stimulus die de emotie uitlokt - worden gestuurd door algemene ontwikkelingsprocessen. Een belangrijke invalshoek om de aanwezigheid van emoties vanuit een ontwikkelingsproces te benaderen is de 'differentiële emoties theorie'. Deze benadering stelt dat elke emotie specifieke motivationele eigenschappen bezit en verschillende adaptieve functies dient. Het individu ervaart pas bepaalde emoties vanaf het moment dat deze noodzakelijk zijn voor een goed functioneren in de concrete leefwereld. Deze theorie stelt bovendien verder dat *"certain emotions become more prominent in particular periods of life such as adolescence. It is as if the complexity of certain emotional reactions is truly understood for the first time because of the cognitive abilities that emerge in that period"* (Goossens, 2006b: 54). Een meer complexe en verder gevorderde cognitieve ontwikkeling heeft ook gevolgen voor de complexiteit van de individuele emotionele reacties. Een indicatie voor de geldigheid van deze veronderstelling blijkt uit een analyse die Gullone (2000) uitvoerde naar mogelijke verschillen in het type en de aard van de ervaren angsten bij verschillende leeftijdsgroepen. Jonge kinderen blijken voornamelijk angsten met betrekking tot stimuli in hun directe omgeving of concrete stimuli te rapporteren; het is pas verder in de levensloop - met name tijdens de adolescentie - dat hierin een verandering optreedt en dat eveneens anticiperende gebeurtenissen en imaginaire of abstracte feiten als mogelijke objecten fungeren voor de ontwikkeling van een individuele angstreactie. Ook wat betreft de beïnvloedende factoren van emoties, kan worden gesteld dat dit het resultaat is van een complex samenspel tussen factoren op verschillende niveaus, waarbij de *"child's temperament (...), the influences of socializing others on the child, and the powerful though often insidious impact of cultural and contextual frameworks"* (Banerjee, 1997: 267) onderling interageren. De emotionele ontwikkeling van het individu is bovendien in essentie een inherent onderdeel van ontwikkelingen die zich op andere vlakken voltrekken (cf. Goossens, 2006b). Ontwikkelingen op cognitief en moreel vlak spelen eveneens een centrale rol in de vorming van emoties, maar tegelijkertijd ook in de totstandkoming van meer algemene en stabiele attitudes.

De meest bekende en meest gehanteerde invalshoek om de individuele cognitieve ontwikkeling te benaderen, is het model van Piaget (1948, 1953); hij ontwikkelde als eerste een theorie over de cognitieve ontwikkeling van kinderen en jongeren, waarbij de cognitieve structuur van het individu doorheen de tijd steeds uitgebreider en complexer wordt. Dit verloopt volgens Piaget in vier afzonderlijke en opeenvolgende fasen.¹²¹ De vierde en in het kader van dit proefschrift meest relevante fase situeert

¹²¹ Het dient hierbij vermeld te worden dat Piagets typologie niet vrij van kritieken is (cf. Muuss, 1996). Met name de veronderstelde lineariteit in de onderscheiden opeenvolgende fases en de sterke vereenzelviging met bepaalde afgebakende leeftijdsgroepen wordt in vraag gesteld. Deze kritieken hebben weliswaar een belangrijke waarde en kunnen bijdragen aan een meer genuanceerde en flexibele

hij in de adolescentie; tijdens de 'formele operaties' fase leert het individu 'abstract nadenken', 'logisch nadenken', 'metacognitie' (het denken over het denken) en 'hypothetisch redeneren'.¹²² Het is tijdens deze globale fase dat het individu met symbolische betekenissen leert omgaan, op een meer abstracte manier kan nadenken over allerlei thema's, over het eigen denken kan reflecteren en nadenkt over hypothetische mogelijkheden en situaties. Ook dit verloopt via een gradueel proces; tijdens de adolescentiejaren ontwikkelt het individu geleidelijk aan steeds meer cognitieve vaardigheden om op een abstracte wijze na te denken.¹²³ Met name in de latere adolescentie wordt in toenemende mate de capaciteit om bredere sociale, politieke en andere, meer abstracte attitudes en overtuigingen te vormen, ontwikkeld (Muuss, 1996; Steinberg, 2005). Hieraan gerelateerd is de sociaal-cognitieve ontwikkeling, wat verwijst naar "*the means by which people make sense of other people and decide how to interact with them*" (Dacey & Kenny: 1997: 148). Ook deze vaardigheden ontwikkelen zich tijdens de levensloop. Deze capaciteit is echter niet gelijk aan de persoonlijke cognitieve ontwikkeling. "*The development of social conceptions, reasoning, thought – social cognition – is distinct from, though not unrelated to, the development of nonsocial cognition*" (Selman, 1980: 14). Tijdens de levensloop kunnen adolescenten steeds meer geavanceerde capaciteiten en sociale strategieën inzetten om interpersoonlijke situaties en sociale probleemoplossende taken te begrijpen. In het innemen van sociale perspectieven en rollen kan vervolgens vanaf de adolescentie (vanaf ongeveer vijftien jaar) een geleidelijke verbreding tot het maatschappelijke niveau worden vastgesteld (Selman, 1980).

Ook op moreel vlak fungeert de adolescentie als een belangrijke levensfase. Kohlberg's (1963, 1969) model omtrent de morele ontwikkeling – wat meer specifiek betrekking heeft op de gedachtestructuur over morele onderwerpen en niet zozeer op de specifieke inhoud van morele waarden – biedt een belangrijk aanknopingspunt voor de ontwikkeling van adolescenten en de mate waarin dit verschilt van volwassenen. Zijn theorie onderscheidt diverse stadia van moreel redeneren, waarin sprake is van een geleidelijke toename van de complexiteit en de breedte van het referentiekader. Wat de individuele morele ontwikkeling betreft, is bijgevolg de periode van de adolescentie cruciaal omwille van de toename van sociale ervaringen,

interpretatie, maar het vertrekpunt van een graduele cognitieve ontwikkeling waarbij de complexiteit en het abstractieniveau van het denken geleidelijk groeit blijft bestaan.

¹²² In een verdere verfijning maakte Piaget overigens nog een bijkomend onderscheid tussen de 'vroege formele operaties fase' (tussen elf en veertien jaar) en de 'late formele operaties fase' (tussen vijftien en negentien jaar). Deze laatste subfase verschilt zowel kwantitatief – verschillende aspecten verlopen sneller – als kwalitatief – nieuwe vaardigheden worden aangeleerd – van de eerste (Muuss, 1996).

¹²³ Vooral de ontwikkeling van zogenaamde cognitieve schema's zijn in deze fase essentieel. Een schema kan omschreven worden als een "*cognitive structure that represents knowledge about a concept or type of stimulus, including its attributes and the relations among those attributes*" (Hogg & Vaughan, 2010: 32). Een schema is met andere woorden een omschreven en coherente set van intergerelateerde cognities (gedachten, attitudes, overtuigingen) die toelaten om snel zin te geven aan een persoon, situatie, gebeurtenis of plaats op basis van beperkte informatie. Bepaalde signalen activeren een bepaald schema en het schema vult vervolgens de ontbrekende details in om zo een rijke set van percepties, interpretaties en verwachtingen te creëren.

het claimen van persoonlijke meningen, de ontwikkeling van identiteitskeuzes met betrekking tot ideologie en de constructie van abstracte cognitieve vaardigheden. Tijdens de adolescentie vormt de coördinatie van persoonlijke en sociale waarden één van de belangrijkste ontwikkelingstaken; *"progress in abstraction leads to more general concepts about society, justice, etc."* (Lehalle, 2006: 131). Adolescenten blijken met andere woorden voornamelijk gebruik te maken van 'interpersoonlijke normatieve moraliteit', waarbij het goed of slecht zijn van een handeling afhankelijk is van de goede bedoelingen van de persoon en van sociale goedkeuring; goed is te doen wat er van je verwacht wordt (Olthof, 2004). Bij volwassenen is er daarentegen vooral sprake van 'moraliteit van het sociale systeem', wat als een verdere fase wordt gezien. In dit stadium wordt het gehanteerde perspectief uitgebreid tot dat van de maatschappij als geheel; slecht is datgene wat de maatschappelijke orde in gevaar brengt. Ook wat betreft de beïnvloedende factoren van deze morele oordelen wordt overigens erkend dat zowel individuele als sociale factoren hierin een belangrijke rol vervullen; *"moral judgments (...) are built through individual reactions to circumstances and environmental impulses"* (Lehalle, 2006: 132).

Uit bovenstaande inzichten blijkt niet alleen dat de adolescentie een cruciale fase is waarin de complexiteit van het redeneren, denken en voelen sterk toeneemt, maar blijkt eveneens dat deze verschillende ontwikkelingsprocessen in belangrijke mate met elkaar zijn verbonden. De ontwikkeling van cognitieve vaardigheden leidt tot een toename van empathische vermogens, die op hun beurt vervolgens weer de morele ontwikkeling van het individu bevorderen (Olthof, 2004). Immers, *"adolescent thinking in the real world is a function of social and emotional, as well as cognitive, processes, and that a full account of the ways in which the intellectual changes of adolescence affect social and emotional development must examine the ways in which affect and cognition interact"* (Steinberg, 2005: 71). Naast deze onderlinge verbondenheid op individueel niveau dient bovendien ook de invloed van en interactie met de bredere sociale context mee opgenomen te worden. Bovenstaande bespreking suggereerde reeds dat in de verschillende benaderingen telkens in meer of mindere mate werd aangegeven dat sociale invloeden een rol spelen. Zowel bij de ontwikkeling van cognities¹²⁴, van morele oordelen als van concrete emoties dient noodzakelijkerwijs rekening te worden gehouden met de invloed van sociale factoren. *"Whether emotional explanations are considered appropriate to a given situation, and which emotion, if any, is warranted, are suggested by social norms"* (Shott, 2008: 116; Banerjee, 1997).¹²⁵ Een meer compleet inzicht in de wijze waarop complexe fenomenen als emoties en emotioneel getinte attitudes worden gevormd,

¹²⁴ Hoewel Piaget voornamelijk een psychologische invalshoek hanteerde en met name biologische en andere interne processen als oorzaak van een evoluerende cognitieve ontwikkeling zag, erkende hij ook dat cognitieve ontwikkelingen mee worden bepaald door invloeden uit de sociale omgeving (Muuss, 1996).

¹²⁵ Ook Frijda (2007) stelt overigens dat bezorgdheden ('concerns'), die aan de basis liggen van emotionele reacties zowel verschillen tussen individuen als tussen culturen. Welke elementen tot bezorgdheid leiden (en emoties uitlokken), zijn dus zowel functie van het individu als van de bredere culturele context.

is met andere woorden gediend met een bredere focus op de invloed van deze bredere socioculturele context. *"After all, attitudes are socially learned, socially changed, and socially expressed"* (Smith & Hogg, 2008: 339).

4.2.2. Een sociaal psychologisch perspectief op de adolescentieperiode

Een sociaalpsychologisch (ontwikkelings)perspectief heeft als meerwaarde dat het helpt inzien dat het individu onderworpen is aan zowel sociale als individuele invloeden en dat deze elkaar onderling beïnvloeden. Het gebruik van dit perspectief laat toe om attitudes op een andere wijze te conceptualiseren, waarbij deze geïnterpreteerd worden als normatieve attributen van een sociale groep, die bepalen wie we zijn en een identiteit in de samenleving verschaffen. Dit impliceert dat *"attitude phenomena are closely tied to collective self-conception and to the dynamics of group life and intergroup relations"* (Smith & Hogg, 2008: 352). Er zijn echter belangrijke verschillen tussen levensfasen in de mate waarin personen zich met een sociale identiteit identificeren en in de mate waarin sociale invloeden van belang zijn.

Een benadering die veel aandacht schenkt aan de sociale invloeden tijdens de adolescentie is de sociale leer theorie (Bandura, 1978); hierin wordt een groot belang gehecht aan het principe van 'observational learning'. Dit impliceert dat jongeren leren hoe zich te gedragen en te denken door het observeren hoe andere personen zich gedragen en denken (Bandura, 1978). Sociale stimuli uit de eigen leefomgeving beïnvloeden met andere woorden in belangrijke mate de vorming van emoties en attitudes tijdens de adolescentie. Modellen moeten aan een aantal voorwaarden voldoen vooraleer ze invloedrijk zijn. Ten eerste dient er sprake te zijn van een goede relatie met de betrokken persoon; een betere relatie heeft meer invloed op het gedrag. Ten tweede is observationeel leren enkel mogelijk als het model goed zichtbaar is en zijn gedrag toelicht. Tot slot hebben modellen met een hoge status of hoge competentie meer invloed dan modellen die deze kenmerken niet hebben. In meer recente benaderingen wordt bovendien een expliciete nadruk gelegd op de complexe interacties die tussen interne (cognitieve en biologische) processen en omgevingsfactoren plaatsvinden om de totstandkoming van gedrag - maar ook van attitudes en emoties - te verklaren (Bandura, 1978). De meerwaarde van dit perspectief is dat wordt erkend dat ook externe factoren - weliswaar in interactie met individuele ontwikkelingsprocessen - een belangrijke invloed uitoefenen op de vorming van emoties, attitudes en gedrag tijdens de adolescentie. Het is weliswaar niet zo dat sociale leerprocessen enkel voorbehouden zouden zijn voor de periode van de adolescentie; ook tijdens de kindertijd en volwassenheid leren individuen door de interactie met anderen. Adolescenten gedragen zich echter anders omdat dat sociale verwachtingen, sociale druk, invloed van peers en andere

sociale factoren hen op een verschillende manier beïnvloeden (Muuss, 1996). De specifieke leefwereld van adolescenten impliceert bijgevolg dat andere sociale invloeden, in vergelijking met de kindertijd en de volwassenheid, van belang zijn in het sociale leren.

Een andere belangrijke invalshoek in de sociale psychologie is het inzicht dat individuen zich in verschillende omstandigheden definiëren in termen van hun groepslidmaatschap. Deze groepsgedefinieerde zelfperceptie produceert specifieke psychologische effecten die het sociale gedrag beïnvloeden (Bennett & Sani, 2004: 11).¹²⁶ De identificatie met bepaalde sociale groepen brengt individuen er met andere woorden toe om zich te gedragen, te denken en te voelen zoals dit van de leden van die groep wordt verwacht. Een sterkere identificatie met een bepaalde sociale groep heeft psychologische effecten tot gevolg en leidt tot het strikter volgen van de verwachte gedragspatronen van die groep.¹²⁷ De aandacht voor de ontwikkeling van de sociale identiteit is een cruciaal gegeven, omdat de eigen sociale identiteit "*creates and defines the individual's place in society*" (Tajfel & Turner, 1979: 40-41). De sociale identiteit theorie omvat drie intergerelateerde basisconcepten. De eerste – 'sociale identiteit' – verwijst naar dat deel van het individuele zelfconcept dat wordt afgeleid van de eigen kennis over lidmaatschap van een sociale groep, samen met de waarde en emotionele belang dat samenhangt met dit lidmaatschap (Tajfel, 1981: 255). 'Sociale categorisering' verwijst naar de cognitieve segmentering van de sociale omgeving in verschillende sociale categorieën. 'Sociale vergelijking' verwijst tot slot naar de neiging om bepaalde categorieën die de context vormgeven te evalueren op basis van relevante dimensies. Dit proces draagt bij tot een beter begrip van de sociale wereld en de plaats van de eigen groep in deze wereld. De sociale identiteit van een persoon omvat bijgevolg verschillende centrale kenmerken. Ten eerste verwijzen ze naar aspecten van het zelfconcept die gedefinieerd worden in relatie met andere personen of groepen. Ten tweede zijn sociale identiteiten sociaal geconstrueerd en vormen ze interpersoonlijke significante categorieën. Ten derde worden bepaalde waarden en een emotionele significantie toegekend aan deze rol of het lidmaatschap van die specifieke categorie (Tajfel, 1978).¹²⁸

¹²⁶ Centraal in de sociaalpsychologische theorievorming staat met andere woorden de vraag hoe bepaalde contextuele variabelen tot intra-individu variabiliteit leiden, en dit in zowel sociaal gedrag als in sociale cognitie (Bennett & Sani, 2004: 5).

¹²⁷ Deze inzichten vormen een belangrijke aanvulling voor de veronderstelde link tussen attitude en gedrag, die sterker wordt beïnvloed door sociale factoren dan door cognitieve processen: individuen blijken meer geneigd om in lijn van hun attitudes te handelen wanneer deze attitudes en gedragingen als normatief worden beschouwd voor een sociale groep waarmee ze zich sterk identificeren (Smith & Hogg, 2008).

¹²⁸ Een bijkomend inzicht wordt geleverd door de zelf-categorisering theorie (Turner et al., 1987). Volgens deze benadering kunnen sociale fenomenen als sociale beïnvloeding en conformiteit ook vanuit het principe van 'depersonalisering' worden begrepen. Een groep personen die dezelfde sociale identiteit delen, gaan akkoord over de manier waarop ze bepaalde stimuli beoordelen en hoe ze erop dienen te reageren. Dit leidt ertoe dat groepsleden ofwel de bestaande stereotiepe normen van de groep aanleren ofwel nieuwe normen creëren. Eens dat deze normen gekend zijn, zullen de leden deze normen zichzelf

Een fundamentele lacune binnen dit onderzoeksveld is dat tot op heden onduidelijk blijft in welke mate de identificatie met sociale groepen en de ontwikkeling van een sociale identiteit reeds bij kinderen en jongeren aanwezig is. De interpretatie van sociaalpsychologische inzichten vanuit een ontwikkelingsperspectief blijkt immers zeldzaam (Sani & Bennett, 2004).¹²⁹ Er blijkt met andere woorden weinig geweten over de wijze waarop sociale identiteiten zich doorheen de levensloop ontwikkelen, enkel dat *"children's understanding of normative aspects of group members, and therefore children's knowledge of group identities, moves through age-related stages, and that a focus on identity-related beliefs and attitudes may be a relatively late achievement"* (Sani & Bennett, 2004: 77). Met uitzondering van de vaststelling dat de ontwikkeling van sociale identiteitsprocessen relatief laat zou plaatsvinden en mee wordt beïnvloed door persoonlijke ontwikkelingen, blijkt er weinig geweten over de wijze waarop sociale identiteiten worden gevormd tijdens de kindertijd en adolescentie en hoe dit het individuele gedrag en denken stuurt.

Een belangrijke uitzondering op deze lacune is de ontwikkeling van de gender identiteit en de identificatie met maatschappelijk bepaalde gender rollen. Gezien de sterke relevantie van dit aspect in dit proefschrift wordt hierop meer diepgaand ingegaan. Aandacht voor de adolescentieperiode in het 'angst voor criminaliteit' onderzoek is immers in sterke mate gegroeid vanuit de ontevredenheid met de traditionele verklaringen voor het verschil dat tussen mannen en vrouwen werd gevonden (cf. Burt & Estep, 1981; Goodey, 1994; Deakin, 2006). De adolescentie fungeert in deze alternatieve verklaringen als een cruciale fase voor de vorming van deze kloof, die wordt geïnterpreteerd als het product van differentiële socialiseringsprocessen en het aanleren van specifieke en tegengestelde genderrollen. Algemene inzichten omtrent de wijze waarop deze sociaal bepaalde gender identiteit wordt gevormd kunnen daarom een belangrijke verdere theoretische onderbouwing vormen om mogelijke verklaringen voor deze kloof tussen jongens en meisjes te formuleren.

Onder genderrollen wordt een complex van gedragingen verstaan die normaliter aan mannen of vrouwen wordt toegeschreven, of wat met andere woorden binnen een bepaalde cultuur als 'mannelijk' of 'vrouwelijk' wordt gezien (de Graaf, 2004: 112).¹³⁰ Gender rol gedrag kan bijgevolg worden omschreven als *"the extent to*

toe-eigenen, samen met andere stereotiepe kenmerken van de specifieke categorie en zo zullen ze zich conformeren met het normatieve gedrag van die groep (Bennett & Sani, 2004).

¹²⁹ Een opvallende conclusie is dat vanuit sociaalpsychologische hoek slechts beperkte aandacht gegaan is naar de ontwikkeling van de identiteit, terwijl vanuit een ontwikkelingspsychologische benadering enkel aandacht gaat naar de ontwikkeling van de persoonlijke identiteit (Bennett & Sani, 2004: 2).

¹³⁰ Enigszins specifiek aan deze stereotype ideeën over typisch mannelijke of vrouwelijke kenmerken is dat kinderen en adolescenten ook die stereotypes aanhouden die het eigen geslacht in negatieve termen omschrijven; zo erkennen meisjes dat bijvoorbeeld 'zwakheid' of 'kwetsbaarheid' ook 'typische' kenmerken van de vrouwelijke sekse zijn. Een belangrijke nuance is dat een meer diepgaande analyse van deze stereotypes toont dat ook op dit vlak een in-groep bias bestaat; zo zullen jongens in sterkere mate 'zwakheid' als een kenmerk van meisjes vermelden dan dat meisjes dit zelf doen. Iedere sekse erkent met

which a person's behaviors, occupations, and interests are considered masculine or feminine according to cultural norms" (Dacey & Kenny, 1997: 194; West & Zimmerman, 1987). De vraag blijft echter wat het betekent om man of vrouw te zijn. Dit proces van betekenisgeving is het resultaat van gender socialisering (David, Grace & Ryan, 2004).¹³¹ In tegenstelling tot andere bestaande sociale identiteiten valt op dat het onderscheid op basis van geslacht al op zeer jonge leeftijd wordt gemaakt door kinderen. Kinderen leren zeer snel en op zeer jonge leeftijd hoe zich in een stereotiepe consistente wijze te gedragen; zowel jongens als meisjes leren snel hoe iedere sekse wordt geacht zich te gedragen, te spelen, te kleden en te denken. Dit blijkt voor jongens meer sturend te zijn dan voor meisjes (David et al., 2004). Een verklaring hiervoor ligt in het feit dat zeker jonge kinderen voornamelijk focussen op zogenaamde 'perceptually salient characteristics', kenmerken die duidelijk zichtbaar en altijd aanwezig zijn. Het onderscheid tussen jongens en meisjes is zo'n kenmerk (Powlishta, 2004). De categorisering op basis van geslacht is bijgevolg het meest uitgesproken tijdens de kindertijd. Jonge kinderen focussen het sterkst op concrete en uiterlijke attributen en hebben moeite om met meerdere classificaties tegelijkertijd om te gaan; de keuze voor de meest duidelijke en eenvoudige – geslacht – ligt daarom voor de hand.

Doorheen het opgroeien neemt de opvallendheid van geslacht geleidelijk af; ook het favoritisme ten aanzien van de eigen sekse neemt gradueel af tijdens de latere kindertijd en de adolescentie. Kennis over seksspecifieke stereotypes neemt weliswaar steeds meer toe, maar oudere kinderen (vooral meisjes) worden ook steeds flexibeler in het toepassen van deze stereotiepe beelden. Deze flexibilisering is het resultaat van cognitieve ontwikkeling. Tijdens de adolescentie (vanaf ongeveer 15 tot 16 jaar) gaan jongeren in toenemende mate andere categorieën gebruiken en hanteren ze steeds meer een flexibele attitude ten aanzien van deze gender stereotiepen (Welch-Ross & Schmidt, 1996). "*The differential rigidity in gender stereotypes is at its height (...) during the gender wars of primary school, but continues to a relative extent throughout the lifespan*" (David et al., 2004: 137). Kinderen gedragen zich het meest uitgesproken volgens de seksestereotiepe verwachtingen tijdens de kindertijd; tijdens de adolescentie vindt hierin een geleidelijke afname plaats door de vorming van vriendschapsgroepen op basis van andere criteria dan geslacht. De 'gender intensification' hypothese van Hill & Lynch (1983) biedt hiervoor een verklaring; deze stelt dat jongeren voornamelijk tijdens de vroege adolescentieperiode met het belang van 'gender' bezig zijn. Zolang de

andere woorden dat de eigen groep negatieve kenmerken heeft, maar zal deze veel minder sterk aan zichzelf verbinden dan dat de andere groep doet (Powlishta, 2004).

¹³¹ Vanuit de sociale leer theorie (cf. Bandura, 1978, 1986a) worden twee mechanismen aangehaald die verklaren hoe jongens en meisjes deze gender-rollen worden aangeleerd. Een eerste is 'direct enforcement', waarbij geschikt gedrag rechtstreeks door anderen wordt aangeleerd; een tweede is 'observational learning', of het leren door het observeren van gender gepast gedrag gesteld door anderen (Muuss, 1996).

betekenis hiervan enigszins onduidelijk blijft zijn adolescenten sneller geneigd om de categorieën 'man' en 'vrouw' op een zeer stereotiepe manier in te vullen; nadat ze meer vertrouwen verworven hebben in het duiden van 'mannelijkheid' en 'vrouwelijkheid' worden deze categorieën ook meer flexibel gebruikt (Dacey & Kenny, 1997).¹³²

De gender identiteit blijkt met andere woorden een belangrijke sturende invloed uit te oefenen op het gestelde gedrag, de ervaren emoties en de attitudevorming tijdens de levensloop. Met name tijdens de kindertijd spelen stereotiepe beelden over wat als typisch 'mannelijk' of 'vrouwelijk' wordt ervaren een sterk sturende rol; tijdens de adolescentie treedt hierin een geleidelijke flexibilisering in op. Desondanks blijft deze sociale gender identiteit doorheen de levensloop een belangrijke invloed uitoefenen op de individuele attitudes, gedragingen en emoties. Dit betekent niet dat de concrete inhoud van deze gender identiteit een stabiel gegeven is. Welke kenmerken als 'mannelijk' of 'vrouwelijk' worden geïnterpreteerd is sterk afhankelijk van de specifieke socioculturele context; bovendien zijn deze stereotiepe kenmerken ook verschillend al naargelang de levensfase. Op de implicaties van deze inzichten komen we in het vijfde hoofdstuk verder terug.

4.3. De adolescentie en angst voor criminaliteit

De implicaties van deze algemene theoretische inzichten omtrent de specificiteit van de leefwereld en ontwikkeling van adolescenten op angst voor criminaliteit kunnen op twee vlakken worden gesitueerd. Ten eerste helpen ze een meer onderbouwde visie te vormen op de totstandkoming van de angst voor criminaliteit zelf; daarnaast bieden ze een belangrijke theoretische leidraad om de bespreking van mogelijke beïnvloedende factoren van deze angst voor criminaliteit tijdens de adolescentie te sturen.

¹³² Ook Kohlberg's (1966) model voor de morele ontwikkeling van het individu biedt overigens een bijkomende verklaring voor de meer gedifferentieerde en flexibele visie op de ontwikkeling van 'sex roles' en de identificatie hiermee tijdens de adolescentie. Volgens Kohlberg houden kinderen in de eerste fases zeer sterk vast aan het onderscheid tussen jongens en meisjes. Ook tijdens de vroege adolescentie hebben jongeren nog vrij vaste ideeën over geschikte gedragingen voor beide geslachten; geleidelijk aan zouden deze ideeën echter meer flexibel worden. Tijdens de latere adolescentie periode zouden jongeren geleidelijk aan meer geneigd zijn om 'masculiene' of 'feminie' elementen te aanvaarden die in overeenstemming zijn met hun eigen ontwikkelende persoonlijke identiteit. Het is pas vanaf deze laatste fase dat "*sex-stereotyped traits are not assumed to be crucial aspects of personal identity*" (Hughes & Noppe, 1985: 48). Intra-individuele cognitieve en morele ontwikkelingsprocessen zijn met andere woorden van cruciaal belang in de mate waarin flexibel wordt omgegaan met de aanwezige gender stereotypen.

4.3.1. Adolescentie en het 'angst voor criminaliteit' concept

Uit bovenstaande bespreking kunnen verscheidene aanknopingspunten worden onderscheiden om een meer theoretisch onderbouwd inzicht in de angst voor criminaliteit te creëren. Angst voor criminaliteit is een complex en multidimensioneel gegeven, dat bestaat uit concrete emoties als reactie op de directe confrontatie met criminaliteit of ermee gerelateerde symbolen – de situationele angst – als uit een bredere, meer stabiele attitude – de dispositionele angst (Gabriel & Greve, 2003; Jackson, 2004a). Op basis van deze conceptualisering en de beschreven theoretische inzichten wordt duidelijk dat de adolescentieperiode een cruciale rol speelt in de totstandkoming van deze angst voor criminaliteit. Verschillende elementen onderbouwen deze stelling, waarbij zowel naar de aanvang van de rechtstreekse confrontaties met dergelijke ervaringen als naar de geleidelijke toename in de bekwaamheid om bredere attitudes te vormen, kan worden verwezen. De adolescentie is de fase waarin in (sterk) toenemende mate zonder volwassen toezicht de publieke ruimte wordt betreden en waarin steeds meer plaatsen worden bezocht waar de potentiële confrontatie met criminaliteit en slachtofferschap toeneemt. Vanuit de 'functionele' benadering van emoties (Goossens, 2006) kan worden beargumenteerd dat door deze veranderingen in de sociale leefwereld voor het eerst de nood ontstaat om deze emotie te ontwikkelen als een vorm van beschermingsreflex (Mathews, 1990). De concrete 'angst voor criminaliteit' emotie heeft vanuit deze invalshoek een specifieke functionaliteit, het bevat "*motivational qualities, which leads them to take precautions* (Farrall et al., 2009: 69).¹³³ Bijkomend blijkt er ook op vlak van de stimuli die angstgevoelens (kunnen) oproepen sprake van een evolutie van zeer concrete en zichtbare objecten tijdens de kindertijd naar meer anticiperende en symbolische vanaf de adolescentie (Gullone, 2000). 'Criminaliteit en de hieraan gerelateerde symbolen' hebben als stimuli in essentie een anticiperend en symbolisch karakter; ook dit suggereert bijgevolg dat de specifieke 'angst voor criminaliteit' emotie in sterke mate tijdens de adolescentie tot ontwikkeling komt. Daarnaast blijkt dat wat betreft de vorming van attitudes, de adolescentie eveneens fungeert als een belangrijke periode; individuele ontwikkelingen op cognitief, emotioneel en moreel vlak leiden ertoe dat steeds complexere en meer abstracte attitudes worden gevormd. Bovendien kan op basis hiervan worden verondersteld dat de link met bredere, meer abstracte bezorgdheden

¹³³ Dit sluit overigens sterk aan bij de eerder vermelde recente nuance in het 'angst voor criminaliteit' concept dat deze angst niet in alle gevallen een negatief of disfunctioneel karakter heeft (cf. Gray & Jackson, 2010; Gray et al., 2011); gevoelens van angst hebben in dit geval geen negatieve impact op het welbevinden en de levenskwaliteit van de respondenten, maar helpen het individu mogelijke gevaren op te merken en erop te anticiperen.

en attitudes niet zonder meer als gegeven kan worden beschouwd, maar eerder als een zich geleidelijk tijdens de adolescentie (en verder in de jongvolwassenheid) ontwikkelende relatie dient te worden geïnterpreteerd. Voor de ontwikkeling van sociale, politieke, ideologische en morele concepten en attitudes is een denken in termen van abstracties immers een noodzakelijke voorwaarde (Nelck da Silva & Francisca, 2004). De 'sponsfunctie' (cf. Jackson, 2004 in het voorgaande hoofdstuk), die wordt toegeschreven aan de angst voor criminaliteit, lijkt met andere woorden een dynamisch gegeven dat wordt beïnvloed door intra- en interpersoonlijke ontwikkelingsprocessen. De mate waarin angst voor criminaliteit een veruitwendiging vormt voor andere, meer algemene maatschappelijke bezorgdheden, is bijgevolg sterker aanwezig bij adolescenten dan bij pre-adolescenten, maar minder uitgesproken dan bij volwassenen.

Goodey's stelling (1994) dat angst voor criminaliteit bij volwassenen best kan worden gezien als het product van een ontwikkelingsproces dat op jonge leeftijd start, dient met andere woorden – op basis van bovenstaande theoretische beschouwingen – meer specifiek te worden afgebakend tot de periode van de adolescentie. Dit betekent uiteraard niet dat eerdere processen geen invloed uitoefenen. Bepaalde beïnvloedende factoren en de intrapersoonlijke geneigdheid om angstig te zijn komen uiteraard reeds vroeger – in de kindertijd – tot ontwikkeling. Dit impliceert dat de meest comprehensieve verklaring op de factoren en achterliggende processen die aan de basis liggen van ontwikkelingsgerelateerde verschillen in de individuele prevalentie van angsten "*combines cognitive-developmental conditioning, as well as prepotency and preparedness factors*" (Gullone & King, 1993: 138).¹³⁴

4.3.2. Beïnvloedende factoren in de adolescentie

Een volgende stap is de identificatie van de factoren die deze angst voor criminaliteit tijdens de adolescentie beïnvloeden. In de besproken algemene theoretische invalshoeken wordt weliswaar veelvuldig gesuggereerd dat diverse factoren uit de (sociale) omgeving van het individu een belangrijke invloed uitoefenen, maar welke factoren dit concreet zijn en hoe deze onderling samenhangen blijven veelal genegeerde vragen (cf. Muuss, 1996; Banerjee, 1997; Lehalle, 2006). Op de eerste plaats is er nood aan systematische aandacht voor de concrete leefwereld van de adolescenten en voor de specifieke factoren en invloeden die tijdens deze levensfase

¹³⁴ Een bijkomende belangrijke nuance is dat dit eveneens niet betekent dat de angst voor criminaliteit vanaf de overgang naar volwassenheid geen inhoudelijke veranderingen meer zou ondergaan. De aandacht voor leefwereldspecifieke benaderingen blijft relevant; de conclusie van Greve (1998) dat wat betreft de studie van de angst voor criminaliteit bij ouderen best een 'gerontopsychologische' invalshoek wordt gehanteerd, wijst eveneens op deze noodzaak.

van belang zijn. Daarnaast heeft de studie naar de beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit nood aan de integratie van micro-, meso- en macrofactoren om tot een omvattende verklaring te komen. Een benadering die aan beide verwachtingen tegemoet komt is de bio-ecologische systeembenadering van Bronfenbrenner (1977, 1979); dit model vormt een comprehensief theoretisch model dat erop gericht is de factoren te onderscheiden en te identificeren die een invloed uitoefenen op de vorming van attitudes, emoties, enzovoort bij adolescenten. Bronfenbrenner (1977) vertrekt hierbij vooral vanuit de vaststelling dat traditioneel onderzoek zich veelal op de interactie in één specifieke setting richt en stelde dat *"we must expand our perspective beyond any single setting to the 'examination of multiperson systems of interaction', taking into account aspects of the environment beyond the immediate situation containing the subject"* (Bronfenbrenner, 1977: 514). Dit sluit met andere woorden naadloos aan bij de noodzaak aan een geïntegreerd verklaringsmodel waarin factoren op diverse niveaus worden opgenomen om angst voor criminaliteit op een omvattende wijze te verklaren (Pleysier, 2010).

Bronfenbrenner onderscheidt vier beïnvloedende systemen die in elkaar 'genest' zijn en steeds verder van het individu verwijderd zijn. Het eerste en meest directe niveau is het 'microsysteem', wat verwijst naar een specifiek patroon van activiteiten of relaties in een bepaalde face-to-face setting in de onmiddellijke omgeving. Hieronder worden het gezin, de school, de peergroep en de onmiddellijke (fysieke en sociale) leefomgeving verstaan; het zijn deze systemen die de adolescent het meest direct beïnvloeden. Het 'mesosysteem' bevat de verbanden en processen die plaatsvinden tussen twee of meer van de microsystemen onderling. Het 'exosysteem' verwijst vervolgens naar contexten die weliswaar geen directe invloed uitoefenen op de ontwikkeling van de adolescent, maar die deze niettemin wel beïnvloeden. Het omvat in essentie de bredere gemeenschap waarin de jongere zich bevindt, of de bredere omgevingsinvloeden. Voorbeelden hiervan zijn de massamedia, de lokale overheid, de schooldirectie, enzovoort. Deze invloeden kunnen potentieel de kwaliteit van het micro- en mesosysteem verarmen of verrijken, als gevolg van beslissingen die op niveau van het exosysteem worden genomen. Belangrijk is overigens om niet enkel naar deze exosystemische variabelen te kijken, maar eveneens de relevante micro- en mesosystemische factoren op te nemen en met name de interactie tussen beide niveaus te onderzoeken (Muuss, 1996). Het 'macrosysteem' tenslotte is het hoogste niveau en is dus het meest verwijderd van de onmiddellijke ervaringswereld van de adolescent. Dit systeem omvat het socioculturele milieu waarin de andere processen en systemen te situeren zijn. De invloeden vanuit dit macrosysteem zijn sterk, doch slechts vooral indirect van aard (Muuss, 1996). De invloed van dit systeem verschilt wel naargelang de persoonlijke ontwikkeling; *"for the adolescent who has mastered formal operations and who can reason beyond direct, personal experience and think in terms of 'principles' and 'ideals', the exosystem and the macrosystem become increasingly more important"* (Muuss, 1996: 322). Ook deze benadering legt de nadruk op de inherente verbondenheid van individuele ontwikkeling en sociale

invloeden. De mate waarin bredere en meer abstracte invloeden de attitudevorming beïnvloeden is met andere woorden sterk afhankelijk van de individuele ontwikkeling, waarbij de invloed van de bredere socioculturele context op de vorming van attitudes steeds meer toeneemt naarmate de (sociaal)cognitieve ontwikkeling verder staat. De relatieve impact van deze verschillende systemen is met andere woorden aan verandering onderhevig.

Dit bio-ecologisch model dient met andere woorden als een theoretisch verantwoorde leidraad om de mogelijke beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit bij jongeren te identificeren en te structureren. In wat volgt wordt daarom expliciet gebruik gemaakt van dit model om de diverse relevante domeinen te selecteren en eerdere bevindingen omtrent de beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit bij jongeren hieraan te koppelen. Op basis van deze bespreking wordt vervolgens een omvattend geïntegreerd theoretisch model opgesteld. Via deze werkwijze trachten we tegemoet te komen aan de kritiek dat een dergelijke geïntegreerde benadering in onderzoek naar de beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit veelal ontbreekt. Samengevat laat deze benadering toe om rekening te houden met twee belangrijke inzichten. Een eerste is het feit dat de beïnvloedende factoren op verschillende niveaus dienen te worden onderscheiden, waarbij bovendien – ten tweede – ook de onderlinge interactie en beïnvloeding tussen deze diverse variabelen van belang is (Farrall et al., 2009; Pleysier, 2010).

4.4. Angst voor criminaliteit bij jongeren: een etiologisch lappendeken

In dit deel wordt getracht om op basis van de hierboven beschreven bevindingen mogelijke determinanten van de angst voor criminaliteit bij jongeren te identificeren. Uit het ecologisch model van Bronfenbrenner (1979) kunnen verschillende relevante inzichten worden afgeleid, zowel wat de vorm als de inhoud betreft. Op vormelijk niveau laat deze ecologische benadering op ontwikkeling toe een drietal met elkaar samenhangende inzichten te identificeren. Het legt ten eerste de nadruk op het bestaan van invloeden op verschillende niveaus die telkens gradueel verder van het individu verwijderd zijn; ten tweede erkent het dat deze diverse niveaus niet naast elkaar staan, maar sterk in elkaar 'genest' zijn; hieruit vloeit ten derde voort dat deze verschillende niveaus niet enkel elk op zich de angst voor criminaliteit bij adolescenten beïnvloeden, maar dat ook de onderlinge interacties tussen de verschillende niveaus van belang zijn. Toegepast op het hier bestudeerde fenomeen laat dit toe om drie niveaus te onderscheiden. Het eerste niveau is het individuele

niveau, waarop de sociodemografische variabelen en slachtofferschap te situeren zijn. Het tweede niveau omvat diverse factoren die Bronfenbrenner als microsystemen omschrijft, waarmee hij verwijst naar het gezinsmilieu, de peergroep, de schoolcontext en de onmiddellijke (fysieke en sociale) woonomgeving. Het derde niveau tot slot omvat het macrosysteem, of de bredere culturele en sociale context waarbinnen de voorgaande systemen zich bewegen.

Bovenstaande toont onmiddellijk aan dat Bronfenbrenner's model op inhoudelijk vlak eveneens toelaat om concrete beïnvloedende variabelen te identificeren. De meerwaarde van deze benadering ligt daarbij niet zozeer in de opsomming of identificatie van een reeks nieuwe variabelen die mogelijk angst voor criminaliteit beïnvloeden, maar biedt daarentegen eerder de mogelijkheid om bestaande kennis op een meer systematische en onderbouwde manier in een geïntegreerde benadering samen te brengen, conceptuele relaties te verduidelijken en op basis hiervan een theoretisch model op te bouwen.¹³⁵ We stelden eerder vast dat er de laatste jaren weliswaar een geleidelijke kwantitatieve toename kon worden vastgesteld in de wetenschappelijke aandacht voor angst voor criminaliteit bij jongeren, maar dat deze aandacht sterk wordt gekenmerkt door een gebrek aan een gedegen en onderbouwde theoretische basis. "(T)hese articles either focus on a limited or very specific population sample or they lack a thorough and/or holistic approach to fear of crime" (De Groof, 2008: 268).¹³⁶ Via deze theoretische basis wordt het bijgevolg mogelijk om relevante, maar de vaak versnipperde bevindingen omtrent de beïnvloedende factoren van de angst voor criminaliteit bij jongeren met elkaar te verbinden en verder te verklaren. Een bijkomende beperking van deze studies, die onrechtstreeks de coherentie van de bekomen resultaten beïnvloedt, waarop we tot slot nog willen wijzen, is het gebrek aan consistentie in de wijze waarop angst voor criminaliteit wordt gemeten. Dit is reeds eerder als belangrijke tekortkoming ter sprake gekomen, maar we verwijzen er hier nogmaals expliciet naar omdat dit eveneens een belangrijke verklaring kan bieden voor het gebrek aan consistentie in de resultaten van de diverse studies naar de angst voor criminaliteit bij adolescenten.

¹³⁵ Dit betekent echter geenszins dat we ons beperken tot reeds verzamelde kennis. Er is weliswaar een groeiend aantal variabelen waarvan de relatie met angst voor criminaliteit onderzocht is, toch ontbreekt het aan een kritische massa om deze bevindingen zonder meer te aanvaarden. Bovendien impliceert de relatieve recentheid van dit onderzoekstopic dat onvermijdelijk een aantal mogelijk relevante factoren nog niet werden onderzocht. De vaststelling dat er een sterk gebrek aan theoretische reflectie over en onderbouwing van deze bijdragen bestaat, doet nog meer vermoeden dat er fundamentele lacunes bestaan. De expliciete keuze om aan deze fundamentele kritiek tegemoet te komen laat daarom ruimte om ook deze inhoudelijke tekortkomingen op te sporen.

¹³⁶ Wat de specificiteit van de bevroegde steekproef betreft, valt op dat een groot aantal van deze studies zich specifiek richten op angst voor criminaliteit op school (onder andere May & Dunaway, 2000; Wallace & May, 2005; Miller, Gibson, Ventura & Schreck, 2005; Akiba, 2008). Deze studies werden uitgevoerd in de Verenigde Staten, waar het thema van 'veiligheid op school' de laatste jaren sterk aan maatschappelijk en politiek belang heeft gewonnen, met name als gevolg van verschillende beruchte schietpartijen in enkele secundaire scholen en universiteiten. Het is voornamelijk vanuit deze vaststelling dat deze specifieke focus te begrijpen is; hieruit blijkt nogmaals de sterke verwevenheid van wetenschap, politiek en maatschappij in de studie van het (on)veiligheidsfenomeen.

4.4.1. Het individuele niveau. Sociaaldemografische variabelen

Het onderzoek naar de beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit heeft zich in grote mate toegespitst op de wijze waarop deze angstgevoelens voorkomen langs verschillende sociaaldemografische breuklijnen. Met name de invloed van leeftijd, geslacht en de sociaaleconomische status zijn hierbij sterk bestudeerd. Deze factoren situeren zich op het individuele niveau, maar dienen veeleer als persoonlijke attributen en niet zozeer als inhoudelijke oorzaken van individuele verschillen in angst voor criminaliteit te worden benaderd. Wikström (2007: 132-133) stelt in dit licht terecht dat *"This does not mean that characteristics or experiences that are relevant in crime causation might not be more prevalent, for example, amongst males (...) but the point is that it is these characteristics or experiences that we should focus on as causal factors in our explanations rather than the fact that the person is male"*. Wikström wijst er hier met andere woorden op dat geslacht – maar hetzelfde geldt ook voor leeftijd en sociaaleconomische status – op zich geen oorzaak kunnen zijn van verschillen in criminaliteit. Deze opmerking geldt meer algemeen voor oorzakelijke processen bij andere gedragingen en emoties, en bijgevolg ook voor de *angst voor* criminaliteit (cf. Cops & Pleysier, 2011). In wat volgt bespreken we daarom niet enkel de bevindingen omtrent de mogelijke invloed van deze variabelen op de angst voor criminaliteit bij jongeren, maar trachten we eveneens op basis van de beschreven theoretische inzichten meer inhoudelijke verklaringen te ontwikkelen. Naast deze sociaaldemografische factoren is ook slachtofferschap een variabele die zich op het individuele niveau situeert. Een traditionele veronderstelling – die weliswaar slechts tot op zekere hoogte empirisch wordt onderbouwd – is dat slachtofferschap van criminaliteit onlosmakelijk verbonden is met de angst voor criminaliteit. In wat volgt bespreken we achtereenvolgens deze verschillende factoren. Hierbij staan we niet enkel stil bij de bevindingen uit voorgaand onderzoek, maar gaan we tegelijkertijd op zoek naar inhoudelijk relevante verklaringen op basis van meer algemene theoretische inzichten.

4.4.1.1. Leeftijd

Lange tijd werd er een positief lineair verband tussen leeftijd en de angst voor criminaliteit verondersteld; in een voorgaande bespreking (cf. hoofdstuk 2) werd

aangetoond dat dit verband enkel geldt voor de gedragsmatige dimensie (het gerapporteerde misdgedrag); bovendien blijken deze verschillen in de eerste plaats het resultaat zijn van routineuze verschuivingen in de levensstijl en leefwereld dan dat ze een uiting zijn van de angst om met criminaliteit te worden geconfronteerd (Greve, 1998, 2004). De traditionele veronderstelling dat jongeren als groep de laagste 'angst voor criminaliteit' niveaus rapporteren is met andere woorden reeds sterk genuanceerd geworden. Ondanks de belangrijke bijdrage van deze inzichten blijft een belangrijke beperking ervan dat het jongeren als een homogene sociale groep blijft benaderen.

De pertinente vraag blijft daarom in welke mate er ook binnen de groep van jongeren sprake is van een leeftijdseffect. In enkele studies (Goodey, 1997; Deakin, 2006) waarin jongeren op de overgang van kindertijd naar adolescentie worden bevraagd, lijkt er een afname van de angst prevalentie te zijn. De jongste groepen (9- tot 11-jarigen) rapporteren de hoogste angstniveau, terwijl bij de oudste leeftijdsgroep (14- tot 16-jarigen) het laagste niveau kan worden vastgesteld. Een meer gedetailleerde analyse van de concrete bevragswijze suggereert echter dat deze studies eerder peilen naar meer algemene angsten dan dat ze naar een meer specifieke angst voor criminaliteit in kaart zouden brengen. In Goodey's studie (1997) wordt bijvoorbeeld angst voor criminaliteit gemeten aan de hand van een item waarin wordt bevraagd of "*something or someone has made them feel 'on edge' when outside*". Een dergelijke bevraging laat ruimte voor veel bredere angsten en fenomenen dan enkel angst voor criminaliteit. Deakin (2006) op haar beurt legde haar respondenten een brede lijst van feiten en fenomenen voor, waarvan telkens moest worden aangegeven of men er al dan niet (ja of neen) angst voor had. In die zin sluiten beide bevragswijzen minder uitgesproken aan bij de recente conceptualisering van het angst voor criminaliteit en beperken ze zich bovendien tot een enkel item om dit concept te meten.

Belangrijk om hier op te merken is dat deze resultaten niet in strijd zijn met de geformuleerde stelling dat angst voor criminaliteit pas vanaf de adolescentie geleidelijk vorm krijgt. Deze veronderstelling impliceert immers geenszins dat jongere kinderen geen angst voor criminaliteitgerelateerde fenomenen zoals 'ontvoering', 'vermoord worden' of 'in een auto worden gesleurd', enzovoort kunnen hebben (Gullone & King, 1993). Integendeel, dergelijke angsten blijken het meest uitgesproken aanwezig bij de jongste kinderen (Deakin, 2006). Het tegengestelde zou, gezien de alomtegenwoordigheid van het thema criminaliteit in de huidige samenleving, ietwat vreemd zijn geweest. De inhoudelijke invulling van deze angsten verwijst echter quasi volledig exclusief naar de zogenaamde 'stranger danger'.¹³⁷

¹³⁷ Een bijkomend belang van deze inzichten is dat dit wederom een indicatie is van de noodzaak om zowel de inhoud als de beïnvloedende factoren van dergelijke angsten te bestuderen vanuit de concrete leefwereld van de betrokken persoon. Voor preadolescenten is deze leefwereld relatief beperkt en bovendien sterk gestuurd en beïnvloed door de ouders.

Deze angstvormen kunnen echter voornamelijk worden geïnterpreteerd als het product van waarschuwingen en angsten die door ouders worden geuit en worden overgenomen door de kinderen.¹³⁸ Op deze leeftijd is de concrete confrontatie met potentieel bedreigende situaties nog zeer beperkt in frequentie en is de cognitieve ontwikkeling eveneens nog te beperkt om dergelijke complexe en multidimensionale attitudes te ontwikkelen.¹³⁹ Een verklaring voor de vastgestelde afname dient daarom eerder gezocht te worden in een meer algemene toegenomen maturiteit (Gullone & King, 1993).

Bij de groep van adolescenten zelf is er in beperkte mate bewijs voor een leeftijdseffect op angst voor criminaliteit. Binnen deze (weliswaar sterk afgebakende) groep is er met andere woorden – in de gevallen waarin de variabele ‘leeftijd’ werd opgenomen – sprake van een zwak negatief verband, waarbij het angst voor criminaliteit geleidelijk lijkt af te nemen met de leeftijd (May & Dunaway, 2000; May, 2001; May, Vartanian & Virgo, 2002; Lane, 2006).¹⁴⁰ Oudere adolescenten lijken dus algemeen genomen een lagere angst voor criminaliteit te rapporteren dan jongere adolescenten. Mogelijke verklaringen voor de vaststelling dat de sterkte van de angst voor criminaliteit tijdens de adolescentie geleidelijk afneemt, kunnen uit bredere leerpsychologische inzichten worden afgeleid. Een relevant fenomeen in dit kader is het ‘habituatie’ leereffect (Lens, Van Avermaet & Elen, 1996). Dit effect stelt dat de intensiteit van reacties op een bepaalde prikkel vermindert in functie van het aantal aanbiedingen van die prikkel. Er treedt met andere woorden een leereffect op als gevolg van de herhaalde confrontatie met de prikkel (een situatie, plaats of persoon).¹⁴¹ Toegepast op het hier besproken fenomeen kan daarom worden verondersteld dat de meer frequente blootstelling aan en autonome betreding van de publieke ruimte ertoe leidt dat de emotie die voortvloeit uit de confrontatie met een onveilige of bedreigende situatie gradueel afneemt. Daarnaast kan er ook sprake zijn

¹³⁸ Ondanks het feit dat de angsten over het algemeen afnemen met een toegenomen maturiteit, is het overigens wel zo dat individuen die boven of onder het gemiddelde scoren dit blijven doen. Individuele verschillen in het angstniveau zijn bijgevolg relatief constant, wat kan wijzen op een ‘trait’ aspect van angst (Gullone & King, 1993). Het feit dat sommige personen een aanleg hebben om zich angstig te voelen blijkt deels samen te hangen met een meer specifieke angst voor criminaliteit (Chadee, Virgil & Ditton, 2009). Personen die ‘aanleg’ hebben om zich snel angstig te voelen, rapporteren ook een hogere angst voor criminaliteit.

¹³⁹ Dit impliceert echter ook niet dat er geen verband zou bestaan tussen deze algemene angsten en het meer specifieke aan criminaliteit gerelateerde angst voor criminaliteit. Deakin (2006: 386) concludeert immers dat “*the study reveals not only the specific (related to a similar incident of victimisation) but also the generic (more generalised) nature of fear.*”

¹⁴⁰ Het feit dat de sterkte van dit verband vaak slechts vrij beperkt blijft, is mogelijk te wijten aan de vaak zeer afgebakende leeftijdsgroep waarop de analyses betrekking hebben. In de meeste gevallen blijft dit beperkt tot 14- tot 18-jarigen. In sommige studies was de leeftijdsgroep nog beperkter en werd de variabele leeftijd niet mee opgenomen (onder andere May, 2001).

¹⁴¹ Een gelijkaardig fenomeen dat in deze context vermeld kan worden is het ‘mere exposure’ effect als leerproces (Zajonc, 1968). Dit effect betreft de vaststelling dat de loutere blootstelling aan een bepaalde prikkel ertoe leidt dat deze geleidelijk als steeds positiever wordt ervaren. De blootstelling op zich aan fenomenen, situaties en plaatsen heeft immers tot gevolg dat deze in toenemende mate een positieve connotatie krijgen. Ook het ‘dynamics of affect’ principe (Solomon & Corbit, 1974) stelt dat de affectieve reactie op een bepaalde omgevingsstimulus als gevolg van meerdere blootstellingen gradueel aan intensiteit afneemt.

van een individueel leerproces dat tot een sterker gevoel van controle en zelfeffectiviteit leidt en een afname van een gevoel van kwetsbaarheid. Doorheen het groeiend aantal persoonlijke concrete confrontaties met onveilige en bedreigende situaties leert de jongere persoonlijke tactieken en methodes om met dergelijke situaties om te gaan.¹⁴² Het leeftijdseffect kan daarom worden omschreven als een individueel leereffect.

4.4.1.2. Geslacht. Over 'fearless boys' en 'fearful girls'

Naast leeftijd is ook geslacht een centrale verklarende variabele in het onderzoek naar verschillen in de 'angst voor criminaliteit' prevalentie; het hogere 'angst voor criminaliteit' niveau bij de vrouwelijke subgroep is bovendien één van de meest consistente bevindingen in deze onderzoekstraditie (cf. Hale, 1996; Ditton & Farrall, 2000). In quasi alle studies die zich specifiek op adolescenten richtten blijft de relatie tussen geslacht en angst voor criminaliteit eveneens overeind als een significant verband (met May & Dunaway, 2000 als uitzondering), ondanks de belangrijke conceptuele en methodologische verschillen tussen de diverse onderzoeken.¹⁴³ Ook in de verschillende studies naar angst voor criminaliteit bij jongeren wordt het feit dat meisjes significant meer angst voor criminaliteit dan jongens rapporteren teruggevonden (May, 2001; Zani, Cicognani & Albanesi, 2001; May, Vartanian & Virgo, 2002; Roché, 2003; Smits, 2004; De Groof, 2008).

Zoals eerder aangehaald, vormt ook 'geslacht' op zichzelf geen afdoende verklaring voor een verschil in angst voor criminaliteit. De sekse van een persoon is louter een individueel attribuut en kan op zichzelf niet fungeren als oorzaak van gedrag, meningen of denkpatronen. De vraag blijft waarom vrouwelijke respondenten een hogere angst voor criminaliteit rapporteren dan mannen. Het negeren van deze vraagstelling houdt het risico in om respondenten te sterk in homogene groepen te benaderen, op basis van sociodemografische kenmerken (Pleysier, 2010). Traditionele verklaringen als de hogere fysieke kwetsbaarheid van vrouwen (onder andere Skogan & Maxfield, 1981), of de specificiteit van de confrontatie met seksuele delicten (Ferraro, 1996) gaan in essentie uit van een biologische, of aangeboren oorzaak van deze kloof tussen mannen en vrouwen. Burt & Estep (1981) wezen als eersten op de potentiële invloed van differentiële seksuele socialiseringsprocessen bij

¹⁴² De kennis die wordt verworven door de toenemende aanwezigheid in de publieke ruimte kan met andere woorden leiden tot de ontwikkeling van zogenaamde 'mental maps', een verzameling van ideeën en kennis over risicovolle plaatsen, situaties en personen die als leidraad kunnen fungeren om nieuwe, 'unieke' situaties te interpreteren (Lupton, 1999; Pleysier, Vervaeke & Goethals, 2004). Dergelijke kennis kan vervolgens het subjectief gevoel van controle versterken omdat het handvaten kan bieden om te reageren in deze situaties.

¹⁴³ Ook met betrekking tot de relatie tussen geslacht en de prevalentie van algemene angsten zijn de resultaten opvallend gelijklopend; ook hier rapporteren meisjes meer angsten dan jongens, wat vooral bij oudere kinderen het geval zou zijn (Pierce & Kirkpatrick, 1992).

jongens en meisjes tijdens de overgang van de kindertijd naar de adolescentie als verklaring voor deze verschillen.¹⁴⁴ Het verschil tussen jongens en meisjes is daarom geen 'natuurlijk' fenomeen, maar het resultaat van de socialisering van meisjes in seksuele kwetsbaarheid, wat vervolgens tot een hogere angst voor criminaliteit in vergelijking met jongens leidt.¹⁴⁵ De vastgestelde kwantitatieve verschillen tussen jongens en meisjes – waarbij deze laatste veel meer waarschuwingen rapporteerden – bleken samen te gaan met belangrijke kwalitatieve verschillen in de gerapporteerde angstpatronen. Bij meisjes werd een diffuus angstpatroon in de kindertijd, gevolgd door een focus op seksuele delicten in de volwassenheid. Een fundamentele beperking van deze studie is de retrospectieve opzet – volwassenen worden over hun kindertijd bevraagd – wat impliceert dat de adolescentie in essentie als een 'black box' wordt benaderd, waarin weliswaar fundamentele veranderingen plaatsgrijpen, maar waaraan geen directe aandacht wordt geschonken. Niettemin vormde deze studie een belangrijke aanzet om een meer inhoudelijke invulling aan het sekseverschil te geven en meer aandacht te richten op de adolescentie als een cruciale periode in de ontwikkeling van angst voor criminaliteit. Goodey (1994, 1995, 1997) maakte als eerste gebruik van een directe bevraging van (pre)adolescenten en suggereert eveneens dat het verschil in de angst voor criminaliteit tussen jongens en meisjes samenvalt met de vorming van de seksuele identiteit, die tijdens de adolescentie tot stand komt. Het verschil tussen jongens en meisjes is bijgevolg geen biologisch verschil, maar toe te schrijven aan maatschappelijke socialiseringsprocessen waarin meisjes geleerd worden om angstig te zijn en jongens verondersteld worden geen angst te tonen; *"the reality is females do not become afraid of sexual assault and rape upon obtaining adulthood, but rather their fear is progressively learnt through the broad influences of socialization from watching television and parental influence"* (Goodey, 1996: 271).

In tegenspraak met de verwachting vanuit dit traditioneel socialiseringsperspectief blijkt, ondanks de groeiende kloof tussen jongens en meisjes, ook bij deze laatste groep sprake te zijn van een stagnatie of afname van de gemiddelde 'angst voor criminaliteit' score. Goodey verklaart dit door te wijzen op het toenemende gevoel van 'resigned acceptance' bij meisjes; *"one could read 'apathy' for 'acceptance' but the older children (...) are simply displaying the kind of attitude or 'coping strategy' against fear which is demanded of adults"* (Goodey, 1996: 281). De afname van angst voor criminaliteit bij meisjes is met andere woorden het gevolg van

¹⁴⁴ Hiervoor werden diepte-interviews afgenomen bij een groep studenten tussen 20 en 23 jaar, waarbij hun huidige angst en hun angst tijdens de kindertijd werden bevraagd. De respondenten kregen een lijst met acht situaties voorgelegd met de vragen of zich in die situatie angstig voelden, of ze al eens gewaarschuwd werden voor die situatie, van wie die waarschuwing kwam, enz. Voor elke situatie werd telkens de referentie naar de kindertijd en naar het heden gemaakt. De steekproef bestond vooral uit meisjes (n=170); slechts 31 jongens werden bevraagd. Bovendien wordt nergens verduidelijkt welke periode met de 'kindertijd' wordt bedoeld.

¹⁴⁵ Deze benadering vertrekt in essentie vanuit het eerder besproken onderscheid tussen 'geslacht' en 'gender', waarbij de eerste verwijst naar een biologisch bepaald onderscheid, terwijl het tweede naar een cultureel gestuurd patroon van normen, waarden, denkpatronen en gedragingen verwijst die als typisch mannelijk of vrouwelijk worden gezien (West & Zimmerman, 1987).

'lotsaanvaarding'. Het toeschrijven van deze daling aan een 'aanvaarding van het lot' sluit ons inziens echter heel wat deuren om tot een meer genuanceerde en empirisch onderbouwde verklaring voor deze bevinding te komen. De reden waarom Goodey (1996) een dergelijke verklaring naar voren schuift lijkt voort te vloeien uit ongemak met het feit dat deze daling zich zowel bij jongens als bij meisjes voordoet, wat in lijkt te gaan tegen een aantal uitgangspunten met betrekking tot 'gendered fear' en de maatschappelijke invulling hiervan. Een daling van de angst voor criminaliteit bij meisjes rijmt niet met de verwachting dat tijdens de adolescentie meisjes geleerd worden zich angstig te voelen. Dit wijst onmiddellijk ook op de beperking van deze traditionele interpretatie van het socialiseringsperspectief, dat weinig ruimte laat voor flexibiliteit en uitgaat van een passieve ontvanger in plaats van een actieve actor.¹⁴⁶ Het blijft immers uitgaan van een dichtome opdeling tussen 'angstige vrouwen' en 'angstloze mannen, die intern homogeen zouden zijn. Dit deterministisch karakter gaat daarom te snel voorbij aan de actieve rol die het individu speelt in de constructie van denkpatronen, emoties en gedragingen, wat zich vertaalt in een onderscheid tussen enerzijds angstige meisjes en anderzijds angstloze jongens. Dit vormt een te grote reductie van de complexiteit van de werkelijkheid. De interpretatie van angst voor criminaliteit als een vrouwelijke attitude biedt weliswaar belangrijke handvaten om te begrijpen waarom op een geaggregeerd niveau vrouwen een hogere angst voor criminaliteit rapporteren dan mannen, maar het biedt (nog) geen sluitende verklaring voor verschillen op het individuele niveau. Hiervoor dient te worden nagegaan in welke mate het individu (onafhankelijk van de eigen sekse) zichzelf identificeert met de maatschappelijk bepaalde gender rollen; een sterkere identificatie met de vrouwelijke genderrol hangt daarom samen met een hogere angst voor criminaliteit (cf. Sutton & Farrall, 2005). Een dergelijke benadering erkent dat het verschil op basis van geslacht (deels) cultureel bepaald is en dat er met andere wel degelijk socialiseringsprocessen voltrekken, maar suggereert eveneens dat een actieve inbreng van het individu zelf noodzakelijk is, wat een meer flexibele en heterogene benadering mogelijk maakt (Gilchrist et al., 1998).

Deze inzichten kunnen een belangrijke meerwaarde vormen om de vorming van de 'seksse' kloof op een meer realistische en flexibele wijze te kaderen. Het traditionele socialiseringsperspectief gaat uit van een toenemende identificatie en groeiende homogenisering tijdens de adolescentie. Goodey (1996: 281) stelt bijvoorbeeld dat *"this 'lot' extends to the acknowledgment, by girls age 15-16, of their future role as the 'fearful', while boys must recognize their place as the 'fearless'. Among younger*

¹⁴⁶ Een meer expliciete indicatie voor deze relatief sterke deterministische benadering kan worden teruggevonden in de premissen van Burt & Estep (1981: 511). Meisjes worden hierin omschreven als *"the targets of active efforts to instill a sense of sexual vulnerability"*. Dergelijke processen zouden tot doel hebben om hun gedrag te controleren, hen passief en afhankelijk te houden en schuldig te doen voelen wanneer ze slachtoffer worden terwijl ze bepaalde seksegerelateerde verwachtingspatronen overschrijden. Hiermee wordt gesuggereerd dat meisjes passieve ontvangers van deze boodschappen wat betreft seksuele kwetsbaarheid zijn en deze zonder meer opnemen en zich eigen maken. Dit gaat in grote mate voorbij aan de actieve bijdrage die het individu in het internaliseringsproces vervult.

children the construction of gendered fear is fresh and its boundaries (...) can appear as fluid constructs." Deze stelling botst echter met de bevindingen omtrent de vorming van de genderidentiteit (David et al., 2004), die suggereren dat genderspecifieke stereotypen met name in de kindertijd sterk worden aangehouden en eerder tijdens de adolescentie geleidelijk met een grotere flexibiliteit worden gehanteerd (Welch-Ross & Schmidt, 1996; Dacey & Kenny, 1997).¹⁴⁷ Op basis hiervan kan bijgevolg worden verwacht dat de kloof tussen jongens en meisjes minder groot wordt tijdens de adolescentie, aangezien de individuele identificatie met de gender identiteit gradueel afneemt.

Een essentieel – en tegelijkertijd genegeerd – gevolg van deze veronderstelling is dat ook de inhoud van de angst voor criminaliteit zelf eveneens kan verschillen tussen jongens en meisjes, waarbij angst voor seksuele delicten specifiek voor meisjes is 'voorbehouden' (Burt & Estep, 1981). Dit sluit aan bij Ferraro's (1996) 'schaduwhypothese'; de angst voor seksuele delicten bij meisjes "*pervades all aspects of their lives, causing them to express greater overall fear levels*" (May, 2001: 142). Jongens en meisjes hebben met andere woorden een ander 'angstcomplex' (Vanderveen, 1999). Deze veronderstelling wordt gedeeltelijk bevestigd (cf. Lagrange & Ferraro, 1989; May, 2001). De angst voor seksuele delicten beïnvloedt weliswaar in sterkere mate bij meisjes de algemene angst voor criminaliteit, toch hangt het eveneens in een significante mate samen met de angst voor criminaliteit bij jongens. Dit suggereert dat deze specifieke angst vooral de algemene beleving van meisjes beïnvloedt, maar tegelijkertijd deel uitmaakt van het bredere 'angst voor criminaliteit' concept. De vraag is in welke mate deze angst voor seksuele delicten – en het 'overschaduwend karakter ervan – wordt gevormd tijdens de overgang naar de adolescentie.

4.4.1.3. Sociaaleconomische status

Naast leeftijd en geslacht fungeert ook de sociaaleconomische status als een belangrijke variabele om verschillen in angst voor criminaliteit te beschrijven. De vaststelling dat personen met een lagere sociaaleconomische status gemiddeld gesproken een hogere angst voor criminaliteit hebben dan personen met een hogere status vormt eveneens een relatief consistente bevinding in het 'angst voor criminaliteit' onderzoek (Hale, 1996; Pleysier, 2010). Ook in het onderzoek naar de algemene angsten van kinderen en jongeren bleek er sprake van een belangrijke invloed van de sociaaleconomische status. Zowel op vlak van soorten angsten als op vlak van de frequentie ervan bleken kinderen en adolescenten met een lagere

¹⁴⁷ Ter nuance, deze toenemende flexibiliteit is niet sterk uitgesproken. Maatschappelijke gender patronen blijven doorheen de levensloop een belangrijke sturende invloed uitoefenen op het gedrag van mannen en vrouwen (cf. supra).

sociaaleconomische status meer angsten te rapporteren dan hun leeftijdsgenoten met een gemiddelde of hoge status (Gullone, 2000).

Aangezien de sociaaleconomische positie van adolescenten gelijkloopt met die van de ouders, wordt in de praktijk de familiale sociaaleconomische status bevraagd. De invloed hiervan op de angst voor criminaliteit van adolescenten blijkt echter inconsistent en relatief beperkt. Enkel in het onderzoek van May et al. (2002) wordt dit als een significante factor weerhouden. Omwille van de specificiteit van de gehanteerde steekproef – minderjarige delinquente jongens in een gesloten instelling – kan deze bevinding bovendien niet zomaar worden veralgemeend. Het gebrek aan consistentie in de resultaten kan mogelijk worden verklaard door de vaak grote verschillen in de meetwijze van de sociaaleconomische status.¹⁴⁸ Er bestaat immers geen consensus over de wijze waarop dit diffuus en breed concept het meest betrouwbaar kan worden gemeten. Een bijkomende beperking is dat adolescenten niet altijd correct weten wat het bruto-inkomen van het gezin bedraagt of wat het opleidingsniveau of het arbeidsstatuut van de ouders is, factoren die vaak als proxyvariabelen worden gebruikt om de sociaaleconomische status te meten. Dit impliceert dat – zeker in zelfrapportage studies – de betrouwbaarheid van deze maten vaak tot op zekere hoogte in vraag kan worden gesteld.

Bovendien blijft ook voor deze variabele de vraag gelden waarom deze groepen een hogere angst voor criminaliteit rapporteren. De sociaaleconomische situatie waarin een persoon of gezin zich bevindt vormt op zich geen causale verklaring, maar hangt samen met een brede reeks contextuele factoren en invloeden met een meer causaal karakter kunnen aannemen. De familiale sociaaleconomische status kan via diverse wegen de jongere beïnvloeden; *"parental social conditions strongly predict the developmental, educational, and leisure opportunities offered to their children (...) The social position (especially the educational level) of the parents not only influences the educational careers, the media and leisure preferences, and the values of their children, but their own parenting styles vis-à-vis their children"* (De Groof, 2008: 276). In essentie gaat Wikström's (2007) argument dus ook voor de invloed van sociaaleconomische status op; de 'objectieve' individuele status vormt op zich geen inhoudelijke verklaring, maar hangt samen met verschillen op andere vlakken, zoals in de wijze van opvoeden, de vrijetijdsbesteding, enzovoort. Het zijn vervolgens deze verschillen die essentieel zijn om te begrijpen waarom een lagere sociaaleconomische status (al dan niet) samenhangt met een hogere angst voor criminaliteit.

¹⁴⁸ Ook de vaak belangrijke verschillen in de wijze waarop het 'angst voor criminaliteit' concept zelf wordt gemeten kunnen een verklaring bieden voor het gebrek aan consistentie. Zoals reeds eerder betoogd vormt de vaststelling van deze verscheidenheid een verklaring die voor alle beïnvloedende factoren opgaat (cf. supra).

4.4.1.4. Slachtofferschap

De laatste variabele op het individuele niveau is slachtofferschap. Deze factor is tegelijkertijd een van de meest voor de hand liggende en een van de meest controversiële variabelen voor de verklaring van angst voor criminaliteit (Hale, 1996; Farrall et al., 2009). Hoewel intuïtief een sterke relatie werd verwacht tussen het slachtofferschap van criminaliteit en de angst ervoor, is de empirische ondersteuning hiervoor zeer beperkt (Farrall et al., 2009; Pleysier, 2010). Wat betreft de specificiteit van de adolescentie, kan worden verwacht dat de veranderingen in de sociale leefwereld en de verhoudingsgewijs meer frequente potentiële confrontaties met onveilige situaties en personen tot andere resultaten bij jongeren leiden. Het is immers een terugkerende vaststelling dat jongeren als sociale groep meer dan andere bevolkingsgroepen met slachtofferschap worden geconfronteerd (Brown, 2005; Op De Beeck & Cops, 2010). Dit betekent dat alvast een verklaring voor het gebrek aan empirische ondersteuning van de invloed van slachtofferschap, met name het bestaan van zogenaamde vals-negatieven (Smith & Torstensson, 1997), minder opgaat voor jongeren.¹⁴⁹ In deze groep is het aantal slachtoffers significant hoger dan in de rest van de bevolking, wat betekent dat er een lager aantal vals negatieven is.

Op basis van deze hogere proportie slachtoffers in deze sociale subgroep zou bij jongeren mogelijk sneller een verband met angst voor criminaliteit vast te stellen zijn. Alvast op een geaggregeerd niveau blijkt er geen sprake van een relatie tussen de prevalentie van slachtofferschap en angst voor criminaliteit. Ondanks de gemiddeld hogere kans op slachtofferschap rapporteren jongeren als groep geen hogere angst voor criminaliteit dan de andere bevolkingsgroepen. Op het individuele niveau is er eveneens een gebrek aan consistente resultaten. Verscheidene studies vinden weliswaar een significant verband tussen slachtofferschap en angst voor criminaliteit (onder andere May & Dunaway, 2000; Schreck & Miller, 2003; Wallace & May, 2005; Deakin, 2006; De Groof, 2008), maar deze verbanden gelden niet over alle sociaaldemografische grenzen heen. In de eerste twee onderzoeken speelt dit effect enkel bij meisjes; De Groof (2008) vindt daarentegen enkel een significante invloed bij de mannelijke 14- tot 18-jarigen. In de studie van Roché (2003) heeft slachtofferschap zowel een invloed op angst voor criminaliteit bij jongens als bij meisjes. In andere studies is er daarentegen geen effect van slachtofferschap (May et al., 2002; May, 2001; Lane, 2006), al moet in de twee laatste studies worden gewezen op de specificiteit van de gebruikte steekproef. De bevindingen inzake het

¹⁴⁹ Met vals-negatieven verwijzen Smith & Torstensson (1997) naar die groep van respondenten die een hoge angst voor criminaliteit rapporteren, ondanks het feit dat ze geen slachtoffer geworden zijn.

verband tussen slachtofferschap en angst voor criminaliteit zijn dus ook bij adolescenten gemengd te noemen, althans wanneer ze als geïsoleerde verbanden worden bekeken (Farrall et al., 2009).¹⁵⁰ Slachtofferschap dient daarom eerder in een omvattende benadering te worden opgenomen, waarbij het wordt geïnterpreteerd als (slechts) een aspect van de brede leefwereld van de betrokken respondenten. Een dergelijk perspectief kan ertoe bijdragen dat een beter en meer genuanceerd inzicht wordt gevormd omtrent de mogelijke invloed van slachtofferschap op angst voor criminaliteit.

In het voorgaande hebben we getracht om meer inhoudelijke argumenten te formuleren met betrekking tot de invloed van diverse sociaaldemografische kenmerken bij adolescenten op de angst voor criminaliteit. Op basis van deze inzichten is duidelijk dat een differentiële blootstelling aan andere factoren in de onmiddellijke persoonlijke leefwereld een meer diepgaande verklaring kan bieden voor mogelijke verschillen in de angst voor criminaliteit. De diverse processen en factoren die zich op het individuele niveau voltrekken, vinden niet plaats in een sociaal en cultureel vacuüm. De hierboven besproken factoren die zich op het individuele niveau bevinden, worden met andere woorden sterk beïnvloed door invloeden uit de onmiddellijke leefomgeving van de jongere (Hogg & Smith, 2008). Jongeren leren in de interacties met anderen wie ze zijn, hoe ze zich dienen te gedragen, hoe ze zich voelen en denken en dus ook voor wie of wat ze bang moeten zijn. Daarom richten we vervolgens de aandacht naar het tweede niveau, waarop een aantal invloeden gesitueerd zijn die betrekking hebben op de directe leefomgeving van de jongere en die individuele verschillen in angst voor criminaliteit mogelijk kunnen beïnvloeden.

4.4.2. Invloeden uit de onmiddellijke leefwereld.

De overgang van kindertijd naar adolescentie betekent zoals eerder aangehaald een sterke uitbreiding van de onmiddellijke leefwereld van de jongere, waarin diverse factoren een belangrijke plaats gaan innemen in het dagelijkse leven. Het betreft hier die factoren die door Bronfenbrenner (1979) als microsystemen worden gedefinieerd. Hieronder worden het gezinsmilieu, de peergroep, de schoolcontext en de onmiddellijke fysieke en sociale omgeving begrepen. Het zijn deze contexten waarvan verondersteld wordt dat ze de meest directe invloed uitoefenen op adolescenten (Boonaert & Coussée, 2010). Dit impliceert echter niet dat deze

¹⁵⁰ Overigens zijn ook de andere redenen die in hoofdstuk drie werden vermeld om de inconsistente relatie tussen slachtofferschap en angst voor criminaliteit te verklaren, hier eveneens geldig.

jongeren passieve ontvangers zijn van socialiserende invloeden uit hun directe omgeving (Walgrave & Vettenburg, 2007). De situering van deze factoren op het tweede niveau, waarin het individuele niveau genest is, laat toe om jongeren als actieve participanten aan de eigen leefwereld te zien, waarbij de subjectieve interpretatie van en betekenisgeving aan de diverse boodschappen en leerprocessen vanuit de onmiddellijke omgeving door het individu op een actieve wijze worden verwerkt. De lessen van de bio-ecologische benadering indachtig dienen daarenboven niet enkel de afzonderlijke rechtstreekse invloed van deze diverse actoren te worden nagegaan. Ook de onderlinge relaties tussen deze verschillende variabelen – het door Bronfenbrenner (1979) als ‘mesosysteem’ omschreven niveau – zijn van cruciaal belang. Achtereenvolgens worden de mogelijke invloed van ‘het gezin’, ‘de peergroep’, ‘de onmiddellijke fysieke en sociale omgeving’ en ‘de school’ op de ontwikkeling van angst voor criminaliteit bij adolescenten besproken.

4.4.2.1. Het gezin en opvoedingsstijlen

Het socialiseringsproces waaraan traditioneel het meeste aandacht wordt besteed, is de invloed van de familiale context. Familiale socialisering verwijst naar “*the set of interactive processes that take place in the family environment aimed to instill a certain system of values, norms and beliefs into children*” (Lila, van Aken, Musitu & Buelga, 2006: 161). De belangrijke invloed die uitgaat van het gezinsmilieu op de ontwikkeling van waarden, normen en attitudes suggereert dat de invloed van dit systeem op angst voor criminaliteit zeer relevant kan zijn (Burt & Estep, 1981; Goodey, 1994). Ondanks het feit dat jongeren tijdens de adolescentie in toenemende mate onafhankelijk van hun ouders worden, oefenen deze laatste een belangrijke invloed uit op de waarden, normen, gewoontes en gedragingen van hun kinderen, zelfs tot in de volwassenheid (De Groof, 2008).

De aandacht voor de rol van ouders is binnen de ‘angst voor criminaliteit’ onderzoekstraditie onder de aandacht gekomen door de ontdekking van zogenaamde altruïstische angst, of de bezorgdheid omtrent de veiligheid van significante anderen (Warr, 1992; Warr & Ellison, 2000).¹⁵¹ Volwassenen blijken niet enkel bezorgd te zijn over de eigen veiligheid, maar ook (en zelfs meer) over de veiligheid van significante anderen. Volwassen respondenten met kinderen maken zich met andere woorden meer zorgen over de veiligheid van hun kinderen dan over de eigen veiligheid

¹⁵¹ Snedker (2006) verfijnt dit concept van altruïstische angst en onderscheidt aan de hand van twee dimensies – met name ‘object van de angst’ (familie of niet-familie) en ‘al dan niet gedrag uit voortvloeiend’ – vier ideaaltypische vormen. Altruïstische angst is die angst (al dan niet voor familieleden) waar ook gedrag aan wordt gekoppeld. Die angst voor anderen waar geen gedrag uit voortvloeit noemt zij ‘plaatsvervangende angst’ (‘vicarious fear’).

(Tulloch, 2004).¹⁵² Belangrijk is dat het geslacht van de kinderen van belang is voor de mate van bezorgdheid: terwijl de bezorgdheid over zonen fluctueert tijdens de kindertijd en de eerste adolescentiejaren en daarna geleidelijk afneemt, blijft de bezorgdheid over dochters op een relatief hoog niveau te blijven tot en met de volwassenheid. Bovendien heeft deze bezorgdheid over de veiligheid van de kinderen ook gedragsmatige implicaties en beïnvloedt het de mate waarin protectieve en bewegingsbeperkende maatregelen worden opgelegd aan kinderen en jongeren (Warr & Ellison, 2000). Deze tendens zou vooral de laatste jaren aan een opmars bezig zijn, waarbij de vrije bewegingsruimte van jongeren steeds meer door de ouders wordt beperkt. Ouders vinden het 'niet langer verantwoord' om jongeren nog alleen naar school te laten gaan of alleen buiten te laten spelen. Dit is het resultaat van het toegenomen verkeer, maar ook van de zogenaamde '*stranger danger*' (Deakin, 2006; De Groof, 2008). "*It is the danger of the stranger preying on vulnerable children which influences parental action*" (Furedi, 2002: 116).¹⁵³ Deze neiging om de autonome bewegingsruimte van kinderen in te beperken blijkt in belangrijke mate te worden gestuurd door de eigen angst voor criminaliteit bij ouders; hoe hoger de eigen angst voor criminaliteit, hoe meer ouders geneigd zijn kinderen te verbieden ergens naartoe te gaan uit angst dat hen iets overkomt (Tulloch, 2004; Prezza, Alparone, Cristallo & Secchiano, 2005).

Een belangrijke beperking van deze 'altruïstische angst' benadering, is dat enkel de invalshoek van de ouders mee wordt opgenomen. De meerwaarde van deze benadering is weliswaar dat het aantoonde dat ouders zich meer zorgen maken over de veiligheid van de kinderen dan over hun eigen veiligheid en dat deze altruïstische bezorgdheid implicaties heeft voor de vrije bewegingsruimte van de kinderen. De vraag naar de impact hiervan op de angst voor criminaliteit van de kinderen zelf, blijft echter onbeantwoord. Een eerste, zij het veeleer onrechtstreekse, test van deze invloed werd uitgevoerd door De Vaus & Wise (1996). Het samenbrengen van zowel ouderlijke angsten als die van kinderen toont een sterke overeenkomst aan tussen ouderlijke angstniveaus en het angstniveau van de kinderen zelf. "*If parents see the world as predictable, then their children are likely to develop a similar perspective. If parents perceive the world as chaotic and dangerous, a world where individuals exercise little control over their fate, then children will tend to inherit a similar worldview (...). If parents believe that society is occupied by malevolent strangers engaging in random acts of violence against children, it is likely that they will pass*

¹⁵² Wat de verschillen tussen vaders en moeders betreft, zijn de resultaten enigszins tegenstrijdig. Warr & Ellison (2000) kwamen tot de conclusie dat deze verschillen omtrent het object van deze altruïstische angst miniem waren; Warr (1992) vond daarentegen dat het object van de 'altruïstische angst' wel degelijk anders blijkt te zijn voor mannen dan voor vrouwen. Terwijl mannen zich vooral zorgen maken over de veiligheid van hun echtgenotes, zijn vrouwen meer bezorgd over de veiligheid van de kinderen.

¹⁵³ Furedi (2002) wijst er daarenboven op dat het met name in de levenssfeer van jonge kinderen is dat het maatschappelijke voorzorgsprincipe ('precautionary principle') het diepst geïnstitutionaliseerd is. Bezorgdheden over de veiligheid van kinderen is een voortdurend maatschappelijk thema geworden. Vanuit de idee dat 'voorkomen beter is dan genezen', leidt dit ertoe dat de autonome bewegingsruimte van kinderen en jongeren steeds meer wordt ingeperkt.

their fear on to their children" (De Vaus & Wise, 1996: 37). Angstige ouders blijken met andere woorden ook angstige kinderen te hebben (De Vaus & Wise, 1996). Het bestaan van een altruïstische angst en de vastgestelde effecten hiervan op de mate waarin jongeren door hun ouders aan gedragsbeperkende maatregelen worden onderworpen is daarom duidelijk. Ondanks dat deze relatie op zijn minst doet vermoeden dat er sprake is van een intergenerationele overdracht van de angst voor criminaliteit, levert deze invalshoek geen rechtstreeks bewijs voor deze relatie.

De nabijheid van ouders heeft ertoe geleid dat de invloed van gezinsfactoren op de angst voor criminaliteit bij adolescenten binnen dit in omvang beperkte onderzoeksdomein het meest aan bod gekomen is. Verscheidene studies (May et al., 2002; Roché, 2003; Wallace & May, 2005; De Groof, 2008) hebben de invloed van ouders en de gehanteerde opvoedingsstijlen op de ontwikkeling van angst voor criminaliteit bij adolescenten onderzocht. De centrale variabelen die in deze studies worden opgenomen, vormen een indicatie van de mate waarin adolescenten hun relatie en emotionele band met ouders als positief ervaren en de mate waarin ze percipiëren door hun ouders te worden opgevolgd. Aangezien deze indicatoren het subjectieve welbevinden van adolescenten verhogen (Bowlby, 1969), werd verwacht dat dit zou leiden tot een lagere angst voor criminaliteit bij adolescenten (May et al., 2002); een goede band met de ouders en een betere opvolging door de ouders zouden niet alleen leiden tot een vermindering van het risico op slachtofferschap, maar zouden eveneens helpen om de negatieve gevolgen van slachtofferschap te verzachten (Roché, 2003). Deze verwachtingen zijn echter sterk gebaseerd op de relatie tussen (het risico op) slachtofferschap en de angst voor criminaliteit. In voorgaande delen hebben we echter reeds meerdere malen aangetoond dat dit ten eerste een (te) sterke verenging inhoudt van de complexe processen die aan de basis van angst voor criminaliteit liggen en ten tweede dat de relatie tussen slachtofferschap en angst voor criminaliteit geenszins consistent kan worden genoemd.

Ondanks de relatief uitgesproken verschillen in de bevraagde steekproeven als in de wijze waarop deze variabelen worden gemeten, blijkt er sprake van sterk gelijklopende verbanden. Adolescenten die een betere emotionele band met de ouders en een sterkere mate van opvolging door de ouders rapporteren, blijken een hogere angst voor criminaliteit te hebben. De positieve richting van dit verband bleek enigszins verrassend voor die auteurs die vanuit het enge 'crime/victimisation causes fear' model vertrokken, maar kan vanuit de eerdere inzichten - omtrent de 'altruïstische angst' en de sterke maatschappelijke bezorgdheid over de veiligheid van kinderen - op een logische wijze worden geïnterpreteerd. Een betere emotionele band met de ouders heeft als gevolg dat adolescenten meer open staan voor waarschuwingen en andere ouderlijke bezorgdheden en dat deze ook sneller worden geïnternaliseerd; een hogere perceptie van ouderlijke controle wijst er daarnaast op dat adolescenten van mening zijn dat hun ouders hen veelvuldig controleren en

wijzen op de gevaren en risico's die in de samenleving aanwezig zijn, wat eveneens tot een hogere angst voor criminaliteit leidt (Zani, Cicognanu & Albanesi, 2001). Dit sluit met andere woorden aan bij de conclusie van Sacco (1993: 194) dat "*supportive others might be largely ineffective in reducing anxieties about personal safety and may even, under some circumstances, exacerbate those anxieties*". Dit effect van ouderlijke controle blijkt overigens niet enkel vanuit 'the eye of the beholder' te gelden; ook op een meer objectieve wijze werd dit verband bevestigd (De Groof, 2008). Een meer controlerende en opvolgende opvoedingsstijl zoals door de ouders zelf aangehaald, blijkt samen te hangen met een hogere angst voor criminaliteit bij adolescenten.¹⁵⁴ Deze bevindingen impliceren dat er alvast sprake is van een rechtstreeks effect, waarbij de angst bij ouders wordt getransformeerd in een meer algemene 'angst voor vreemden', die door de ouders wordt overgebracht via allerlei dagelijkse waarschuwingen en controles, wat bijgevolg tot een hogere angst voor criminaliteit bij jongeren leidt (Prezza et al., 2005).

De vraag blijft echter of er naast dit directe effect van deze gezinsgerelateerde variabelen eveneens sprake is van een eerder onrechtstreeks verband. Anders geformuleerd is de vraag "*whether parents' fear of crime influences their children's fear of crime either indirectly – through the limitation of autonomous mobility and play in semipublic and public places – or both directly and indirectly*" (Prezza & Pacili, 2007: 166). Dit mogelijke onrechtstreekse effect situeert zich bijgevolg op de eerder vermelde invloed die ouders uitoefenen op de autonome bewegingsvrijheid van kinderen. De groeiende perceptie dat kinderen "[are] permanently at risk from danger" (Furedi, 2002: 115), heeft geleidelijk geresulteerd in een maatschappelijke consensus dat kinderen best niet alleen gelaten worden met een sterke beperking in de autonome mobiliteit van kinderen en een toename in volwassen supervisie als onvermijdelijke gevolgen (Prezza & Pacili, 2007); "*young people's independent mobility and spatial autonomy appear to be decreasing alarmingly as adults' spatial control is becoming stronger*" (Travlou, 2003: 8). Wat de invloed van deze beperkingen op jongeren kan zijn, blijft echter onderbelicht. De beperking op de mogelijkheid voor niet-gesuperviseerde activiteiten blijkt eveneens een effect op angst voor criminaliteit bij adolescenten uit te oefenen (Prezza & Pacili, 2007). Een sterkere aanwezigheid in de publieke ruimte en een hogere autonome mobiliteit tijdens de kindertijd hangt samen met een lagere angst voor criminaliteit bij adolescenten. Een sterkere autonome mobiliteit draagt immers bij aan een betere 'leesbaarheid' van de publieke ruimte, wat resulteert in een hogere perceptie van controle over de omgeving. Op de effecten die de nabije sociale en fysieke leefomgeving uitoefent komen we verder in dit hoofdstuk nog meer uitvoerig terug.

¹⁵⁴ Daarnaast bleek er ook sprake van belangrijke sekseverschillen in de invloed van de verschillende opvoedingsstijlen. Bij meisjes bleek een actieve stimulering door ouders om vrije tijdsactiviteiten te volgen tot een lagere angst voor criminaliteit te leiden; ouders die de focus leggen op autonomie en onafhankelijkheid blijken jongens met een lagere angst voor criminaliteit op te voeden (De Groof, 2008).

De familiale context beïnvloedt met andere woorden de angst voor criminaliteit tijdens de adolescentie. Deze levensfase kenmerkt zich echter door een geleidelijke afname van het belang van het gezinsmilieu, dat tijdens de kindertijd de belangrijkste plaats in het socialiseringsproces vervult.¹⁵⁵ Deze invloed stopt weliswaar niet na de kindertijd en loopt ook tijdens de adolescentie door, maar belangrijk is dat tijdens deze periode enkele belangrijke veranderingen optreden. Naast de transformaties die gerelateerd zijn aan de individuele ontwikkeling (op biologisch, psychologisch en emotioneel vlak) vinden er cruciale veranderingen plaats in de context van de jongere. Één van de meest belangrijke veranderingen is dat tijdens de adolescentie ook andere contexten, onafhankelijk van de familiale context, als belangrijke socialiserende milieus optreden. De peer groep, de schoolomgeving, massa media, de fysieke en sociale leefomgeving enzovoort worden steeds meer een significant referentiekader voor jongeren, die bovendien op bepaalde momenten in conflict komen met het gezinsmilieu (Lila et al., 2006).

Deze veranderingen hebben een onvermijdelijke impact op de mate waarin ouderlijke variabelen de ontwikkeling van angst voor criminaliteit bij adolescenten beïnvloeden. In een eerder besproken studie (Goodey, 1997) werden 11- tot 16-jarigen bevraagd naar de mate waarin ouders hen verboden om bepaalde plaatsen te bezoeken. Hieruit bleek dat dergelijke restricties meer door meisjes dan door jongens worden gerapporteerd. Bovendien verwijzen meisjes als reden voor het vermijden van bepaalde plaatsen als eerste naar 'ouderlijke restricties'. Een belangrijke nuance is dat naarmate de respondenten ouder worden, dit effect vermindert; meisjes van vijftien en zestien jaar gaven aan nog steeds waarschuwingen van hun ouders te ontvangen, maar ervaren deze als minder sturend. Ouders blijven weliswaar sterker bezorgd over dochters dan over zonen, maar de mate waarin deze waarschuwingen een invloed uitoefenen op de angst voor criminaliteit bij adolescenten zelf lijkt af te nemen. Bovendien erkennen ouders zelf ook het onderscheid tussen de kindertijd als fase van 'ouderlijke bescherming' en de adolescentie als fase van 'overgang naar zelfstandigheid' (Tulloch, 2004). Ook door ouders wordt de adolescentie ervaren als een fase waarin de jongere geleidelijk aan op eigen benen leert staan en zelf eigen beslissingen dient te nemen, wat doet vermoeden dat tijdens de adolescentie de invloed van de ouders op de vorming van emoties, attitudes en gedragingen niet allesoverheersend is en dat geleidelijk ook andere invloeden een rol gaan spelen.

¹⁵⁵ In de leefwereld en identiteitsconstructie van kinderen ligt de balans met andere woorden sterk in het voordeel van volwassen significante anderen en is er weinig ruimte voorzien voor mogelijke andere socialiserende invloeden (Hall, Coffey & Williamson, 1999).

4.4.2.2. Het belang van de peergroep.

De peergroep vervult in toenemende mate een rol in het socialiseringsproces tijdens de adolescentie; *"the experiences they have with their friends and with other groups of young people – free from adult supervision – are very important for their socialization"* (Waiton, 2003: 10). Terwijl tijdens de kindertijd het gezinsmilieu als belangrijkste referentiepunt fungeert, neemt tijdens de adolescentie de peergroep deze rol geleidelijk over (Westenberg, 2008). Adolescenten wenden zich eerder tot vrienden met persoonlijke gevoelens en problemen; bovendien wordt ook steeds meer (vrije) tijd samen met leeftijdsgenoten doorgebracht (Dacey & Kenny, 1997). Lange tijd werd verondersteld dat tijdens de adolescentie een proces van emotionele separatie voltrok, waarbij adolescenten zich op emotioneel vlak losmaken van de ouders (onder andere Erikson, 1969). Diverse studies suggereren dat tijdens de adolescentie de nood aan emotionele gehechtheid aan de ouders vermindert, maar desondanks een belangrijke rol blijft vervullen (Dacey & Kenny, 1997). Leeftijdsgenoten nemen geleidelijk een steeds belangrijkere plaats in de leefwereld van adolescenten in, maar de invloed van het primair gezinsmilieu verdwijnt echter geenszins.

De vriendengroep biedt unieke mogelijkheden om sociale vaardigheden aan te leren die jongeren niet in relaties met ouders en andere volwassenen ontwikkelen. *"[De peergroep] is de sociale context bij uitstek waarbinnen jongeren intieme vriendschappen kunnen opbouwen en een identiteit en zelfbeeld kunnen ontwikkelen, en waarbinnen de jongeren een standpunt leren innemen ten opzichte van de maatschappij, haar normen en waarden"* (Scholte & Engels, 2004: 100; Meeus, 1994).¹⁵⁶ Toch is deze visie op de positieve aspecten van de peergroep geen evidentie. Het begrip 'peer pressure' - de binnen de peergroep aanwezige groepsdruk - wordt vaak als negatief en potentieel gevaarlijk omschreven (Waiton, 2003). Deze druk zou jongeren ertoe aanzetten om (tegen hun wil) risicovol en grensoverschrijdend gedrag te stellen. Deze bezorgdheid vormt vaak de aanzet om op te treden tegen dergelijke groepen, vanuit de veronderstelling dat jongeren zelf niet in staat zijn zich tegen deze druk te wapenen. Deze benadering vertrekt echter van een zeer beperkte wilsbeschikking van jongeren en ontkent de positieve invloeden die uitgaan van niet-gesuperviseerde groepsvorming van jongeren en het typische experimenteer- en risicogedrag tijdens de adolescentie (Furedi, 2002; Waiton, 2003).

¹⁵⁶ Ook Kelly & Hansen (1988) beschrijven diverse positieve functies die de peergroep vervult. Zo biedt het ruimte voor de regulering van agressie, voorziet het emotionele en sociale steun en kan de groep helpen om onafhankelijk te leren worden. Daarnaast laat het toe te experimenteren met nieuwe gevoelens, emoties en gedrag; opvattingen over seksualiteit en seksueel gedrag worden er aangeleerd; het fungeert als platform voor het delen van morele oordelen en sociale opvattingen; de gelijkheidsrelatie met peers vergemakkelijkt het voeren van discussies en de uitwisseling van standpunten; tot slot bevordert het de persoonlijke zelfwaardering en strategische interacties.

Een belangrijk aanknopingspunt om de mogelijke invloed van de peergroep te kaderen is de sociaal kapitaal benadering. Dit perspectief legt de nadruk op de positieve invloed die uitgaat van een breder sociaal netwerk; de integratie van het individu in de samenleving heeft een dempend effect op de angst voor criminaliteit (Putnam, 2000; Elchardus, Huyse & Hooghe, 2001; Pleysier, 2010). Deze invalshoek wijst op het mogelijke belang van de peergroep bij adolescenten; het is immers binnen dit netwerk van gelijken dat gevoelens van samenhorigheid en sociale integratie tot stand kunnen komen. De weinige bevindingen die hier rond beschikbaar zijn, lijken deze veronderstelling te bevestigen. Jongeren met een uitgebreide informele peergroep waarmee ze op een frequente basis informele contacten hebben, vertonen een lagere angst voor criminaliteit dan jongeren die in minder uitgebreid informeel netwerk van vrienden hebben (Smits, 2004). Dit vertaalt zich ook in de relatie die er tussen de persoonlijke vrijetijdsbesteding en angst voor criminaliteit kan worden teruggevonden. Tijdens de adolescentie verandert de wijze waarop jongeren hun vrije tijd doorbrengen in sterke mate, hoewel deze objectieve veranderingen in de sociale leefwereld niet voor elke persoon gelijk zijn. De vrijetijdsbesteding van jongeren kan worden uiteengezet op een continuüm met als uitersten gestructureerde, georganiseerde en volwassengeleide activiteiten enerzijds en minder gestructureerde, jongerengecentreerde activiteiten anderzijds (Vanhoutte, 2007). In tegenstelling tot de relevantie van het informele netwerk bleek de invloed van formeel lidmaatschap – als indicator van sociaal kapitaal (cf. Putnam, 2000) – minder uitgesproken. Formele participatie in het 'maatschappelijke middenveld', wat verwijst naar het lidmaatschap van diverse types van verenigingen, zoals sociale bewegingen, jeugdwerk, culturele verenigingen en/of een sport- of hobbyverenigingen, oefenen geen invloed uit op angst voor criminaliteit bij jongeren (Smits, 2004). Participatie aan het verenigingsleven heeft wel een positieve invloed op de omvang van het informele sociale netwerk, maar oefent als dusdanig geen rechtstreekse invloed uit op de angst voor criminaliteit bij adolescenten.

Wat betreft vrijetijdsbesteding is er sprake van een gelijkaardig verband. Vrijetijdspatronen die worden gekenmerkt door een sterker formeel karakter, zoals 'sport, spel en techniek' en 'cultuur', hebben geen significante invloed op angst voor criminaliteit (Smits, 2004). Een 'informeel, extern patroon' en een 'gezins en familiaal gericht patroon' hebben wel een (weliswaar tegengestelde) invloed op angst voor criminaliteit van jongeren. Terwijl een informeel, extern vrijetijdspatroon samenhangt met een lagere angst voor criminaliteit, rapporteren jongeren met een meer familiaal georiënteerd vrijetijdspatroon een hogere angst voor criminaliteit (Smits, 2004; De Groof, 2008). Ook dit suggereert dat informele contacten met leeftijdsgenoten een positieve invloed hebben en dat bovendien de mate waarin op een meer frequente basis de vrije tijd op een informele manier – dus zonder controle door volwassenen en in de publieke ruimte – wordt doorgebracht, een dempend effect heeft op de angst voor criminaliteit. Adolescenten die daarentegen relatief

gesproken minder tijd met peers en meer in het primaire gezinsmilieu doorbrengen blijken een hogere angst voor criminaliteit te rapporteren.

Vanuit de belangrijke rol die het informele vriendennetwerk en de hieraan gekoppelde vrijetijdsbesteding uitoefent, kunnen ook andere opvallende resultaten worden gekaderd. In de discussie rond veiligheid wordt de invloed van de peergroep in sterke mate herleid tot risicovolle activiteiten, waaronder criminaliteit. Delinquent gedrag bij adolescenten is immers in grote mate gelijk te stellen met groepsgedrag (Beke, Van Wijk & Ferwerda, 2003). Aandacht voor de mogelijke gevolgen van deze kenmerken van de peergroep op de angst voor criminaliteit wordt in belangrijke mate gestuurd door het vermelde enge 'crime risk/victimisation causes fear' model, waarbij wordt verwacht dat factoren als delinquente vrienden en delinquent gedrag, die samenhangen met een hoger risico op slachtofferschap (Roché, 2003; Op De Beeck & Cops, 2010), tot een hogere angst voor criminaliteit leiden (May & Dunaway, 2000; Miller et al., 2005; Lane, 2006). De resultaten bleken daarentegen tegenovergesteld aan wat werd verwacht; jongeren die deel uitmaken van een delinquente peergroep rapporteren een lagere angst voor criminaliteit dan jongeren met conformistische vrienden (May & Dunaway, 2000). Ook wat de invloed van individueel ouderschap betreft is er de consistente bevinding dat delinquente jongeren een lagere angst voor criminaliteit dan niet-delinquente leeftijdsgenoten vertonen (Roché, 2003; Lane, 2006). De vraag blijft echter in welke mate deze verbanden het gevolg zijn van een bepaalde levensstijl – waarbij delinquent gedrag als een soort proxy variabele fungeert voor een sterkere gerichtheid op de peergroep en een sterkere aanwezigheid in de publieke ruimte (cf. Wikström, 2004) – dan wel dat delinquent gedrag op zichzelf tot een lagere angst voor criminaliteit leidt. De enge focus op specifieke variabelen dat het 'angst voor criminaliteit' onderzoek bij adolescenten veelal kenmerkt, maakt het quasi onmogelijk om hierover onderbouwde uitspraken te doen. De meest conventionele verklaringen leggen de nadruk op de invloed van levensstijl (onder andere Lane, 2006); anderen argumenteren dan weer dat delinquent gedrag op zich een dempend effect kan uitoefenen op angst voor criminaliteit, vooral dan vanwege de perceptie van controle en zelfeffectiviteit die uit dergelijk gedrag voortvloeit; *"many forms of crime frequently perpetrated (...) should be seen for exactly what they are, an attempt to achieve a semblance of control within ontologically insecure worlds"* (Hayward, 2002: 225).¹⁵⁷

¹⁵⁷ Ook Squires & Stephen (2003: 161) formuleren een gelijkaardige conclusie en stellen dat *"this 'risky' activity becomes a normative mode of skilful self-expression, leisure and employment generation, peer group bonding and security as they confront an adult world imbued with such new inequalities of dealing with the insecurities as produced by contemporary risk society."* Hoewel hun onderzoek grotendeels betrekking had op jongeren die autodiefstallen pleegden, bevat hun betoog enkele pertinente vaststellingen over de functie van delinquent gedrag in de leefwereld van jongeren in de huidige risicomaatschappij.

Een bredere nadruk op de socialiserende invloede van de peergroep, laat meer ruimte om de relatie tussen niet-gesuperviseerde contacten, het objectieve risico op slachtofferschap en angst voor criminaliteit te kaderen en te verklaren. De integratie in de peergroep leert jongeren op een zelfstandige wijze diverse technieken en methodes aan om met potentiële bedreigingen om te gaan. Dit biedt mogelijk een antwoord op de beperkte invloed die slachtofferschap - of het risico hierop - op de persoonlijke angst voor criminaliteit lijkt uit te oefenen. Jongeren blijken op basis van de frequente confrontatie met criminaliteit en andere onveilige fenomenen verschillende 'coping' strategieën te hebben om met deze contacten om te gaan. Anderson, Kinsey, Loader & Smith (1994) identificeren twee belangrijke strategieën die jongeren gebruiken om betekenis te geven aan de confrontatie met criminaliteit. Een eerste is het gebruik van 'cautionary tales', of verhalen die betekenis geven aan personen en/of plaatsen die als (on)veilig gezien worden en die bovendien tactieken bevatten hoe best kan worden omgegaan met dergelijke personen en plaatsen. Een tweede strategie is de ontwikkeling van een 'culture of defense' via het lidmaatschap van en loyaliteit met peergroepen. De peergroep functioneert op deze manier vooral als een routineuze manier om om te gaan met criminaliteit en angst voor criminaliteit; de beslissing om in groep rond te hangen vertrekt bijgevolg deels vanuit de wil zichzelf te beschermen, zowel tegen andere peers als tegen volwassenen (Johnston, 2001; Pain, 2003).¹⁵⁸ Hieruit blijkt dat er belangrijke kwalitatieve verschillen zijn in de wijze waarop jongeren en volwassenen omgaan met de risico's waarmee ze dagdagelijks worden geconfronteerd (Foreman, 2004). De informele peergroep vervult met andere woorden een belangrijke beschermende functie in de confrontatie met het risico op criminaliteit en vormt een plaats waar tactieken met betrekking tot de omgang met onveilige situaties wordt gecreëerd, aangeleerd en doorgegeven.

De peergroep blijkt samengevat een belangrijke invloed te hebben op de ontwikkeling van angst voor criminaliteit bij adolescenten. De grootte van het informele netwerk en de autonome contacten met leeftijdsgenoten vervullen een belangrijke functie in de mate waarin jongeren zich beschermd voelen en de onmiddellijke omgeving leren 'lezen'. Dit maakt bovendien onmiddellijk duidelijk dat peergroep contacten niet los gezien kunnen worden van de publieke ruimte waarin ze voornamelijk plaatsvinden. De opbouw van sociaal kapitaal en de mogelijkheid om de publieke ruimte zelfstandig te betreden, is sterk gebonden aan de fysieke en sociale buurt waarin jongeren opgroeien (Cahill, 2000). De onmiddellijke leefomgeving speelt een belangrijke rol in de directe leefwereld van adolescenten; het is immers een centrale locatie waarin het informele sociale netwerk van jongeren wordt

¹⁵⁸ De contradictie is dat deze reacties bij de rest van de bevolking juist gevoelens van onveiligheid en angst oproepen: dergelijke groepjes rondhangende jongeren worden immers aangehaald als een belangrijke oorzaak van angst voor criminaliteit bij volwassenen (cf. supra). "The former moved around in groups because it made them feel safer, forming their own 'community' from the peer group. The latter saw those groups as a menace that chimed with their own sense of loss and powerlessness" (Burney, 2005: 73; Crawford, 2009).

vormgegeven en waar de leden van dit netwerk elkaar ontmoeten. Bovendien is dit ook de plaats waar ze in contact kunnen komen met potentieel bedreigende situaties, fenomenen en/of personen.

4.4.2.3. Invloed van de onmiddellijke (fysieke en sociale) woonomgeving

In de constructie van de eigen identiteit tijdens de adolescentie vervult de openbare ruimte in de onmiddellijke woonomgeving een belangrijke rol (Bronfenbrenner, 1979; Cahill, 2000); *"emergent identities require space of their own in which to assert themselves, and are also grounded in (if not tied to) the specificities of particular locations"* (Hall et al., 1999: 505). Vanaf de beginnende adolescentie is er een geleidelijke toename in directe, frequente en niet-gesuperviseerde contacten met buurtkenmerken, -omstandigheden en -bewoners. *"Adolescence is (...) the first time that children negotiate public space on their own on a regular basis (not accompanied by an adult), whether it means walking to school by themselves, doing family chores, or spending time outdoors with friends"* (Cahill, 2000: 251; Hay, 1998).¹⁵⁹ De publieke ruimte biedt jongeren met andere woorden de ruimte om onafhankelijk van de ouders te worden, te socialiseren met andere leeftijdsgenoten en de eigen identiteit te ontwikkelen (Bronfenbrenner, 1979; Cahill, 2000; Travlou, 2003). De adolescentie fungeert daarom als een cruciale periode voor de vorming van plaatsverbondenheid, zowel omwille van de toenemende tijd die in de publieke ruimte wordt doorgebracht als omwille van het belang van deze ruimte voor de autonomie van jongeren (Dallago et al., 2009). Dit impliceert dat de invloed van de buurt op de angst voor criminaliteit bij adolescenten op twee manieren verloopt. Naast de belangrijke functie die de onmiddellijke leefomgeving vervult in de ontwikkeling van de eigen identiteit, is deze fysieke en sociale omgeving eveneens de plaats waar jongeren rechtstreeks in contact kunnen komen met potentieel bedreigende en onveilige situaties. De buurt oefent met andere woorden een potentieel sterke invloed uit op beide aspecten van de angst voor criminaliteit, met name de concrete emotie die voortvloeit uit de confrontatie met een onveilige situatie en een meer stabiele emotioneel getinte attitude (Gabriel & Greve, 2003; Jackson, 2004a).

De aanwezigheid in de publieke ruimte blijkt een belangrijke rol te spelen in de verklaring van individuele verschillen in angst voor criminaliteit. Reeds eerder kwam immers ter sprake dat een sterkere autonome mobiliteit in de buurt samengaat met een lagere angst voor criminaliteit (Prezza & Pacili, 2007), wat lijnrecht ingaat tegen de traditionele link die tussen het objectieve risico op slachtofferschap en angst voor

¹⁵⁹ Dit vormt een fundamentele verandering ten aanzien van de eraan voorafgaande kindertijd. Kinderen zijn zich nog grotendeels onbewust van de eigen 'plaats', die bovendien sterk gebonden blijft tot de eigen familie en de schoolomgeving (Hay, 1998).

criminaliteit wordt verondersteld. De autonome aanwezigheid - dus zonder volwassen toezicht, met enkel leeftijdsgenoten - in de onmiddellijke fysieke en sociale omgeving is van cruciaal belang om jongeren 'streetwise' te maken, of te laten beschikken over voldoende kennis met betrekking tot de diverse plaatsen, situaties en personen in de openbare ruimte (Anderson et al., 1994; Cahill, 2000; Lane, 2006). Door de confrontatie met dergelijke situaties leren jongeren deze te lezen, te interpreteren en ermee om te gaan, wat tot een hogere voorspelbaarheid en een sterker gevoel van controle over en tijdens dergelijke situaties leidt (Bannister, 1993). Dit suggereert dat voor de ontwikkeling van de 'mental maps', die essentieel zijn om tot een goede en adequate 'leesbaarheid' van de omgeving te komen, jongeren zelf op een autonome wijze deze publieke ruimte dienen te betreden en dienen leren te interpreteren (cf. onder andere van der Wurff, 1992; Lupton, 1999).

De mate van autonome mobiliteit staat echter niet op zichzelf, maar wordt ook beïnvloed door de mate van tevredenheid en verbondenheid met de buurt (Zani et al., 2001; Dallago et al., 2009). Deze factoren vormen essentiële elementen in de ontwikkeling van sociale banden en treden eveneens op als buffer tegen angst voor criminaliteit. In het voorgaande hoofdstuk werd reeds duidelijk dat (percepties van) de sociale cohesie in de buurt een belangrijke invloed hebben op de ontwikkeling van angstgevoelens ten aanzien van criminaliteit (de Hart, 2002; Pauwels et al., 2010). Sociale cohesie verwijst algemeen genomen naar de sociale kwaliteit in de buurt en de mate waarin men er zich thuis en mee verbonden voelt. Het 'sociale cohesie' concept is eveneens een parapluconcept dat bestaat uit diverse subcomponenten, wat een eenduidige definiëring ervan zeer moeilijk maakt. Een belangrijk onderscheid in dit complexe en multidimensionale concept dat met betrekking tot de relaties tussen jongeren, volwassenen en de buurt van belang is, is dat tussen 'interne sociale cohesie' en 'externe sociale cohesie'. De eerste vorm verwijst naar de banden tussen individuen met gedeelde normen, waarden en achtergrond. Binnen één en dezelfde buurt zijn echter vaak verschillende van dergelijke groepen aanwezig. De tweede vorm verwijst vervolgens naar de banden tussen deze verschillende sociale groepen binnen hetzelfde geografische gebied. Deze externe cohesie is vaak zwakker en contacten tussen de verschillende groepen zijn vaak minder frequent en intensief, maar is tegelijkertijd een noodzakelijk element voor de algemene sociale samenhang in de buurt (Putnam, 2000¹⁶⁰; de Hart, 2002; Crawford, 2006); *"wil sociaal kapitaal gunstige effecten hebben op de bredere samenleving (meer veiligheid, economische voorspoed, effectiever openbaar bestuur, sociale mobiliteit) en werkelijk als een 'public good' fungeren, dan zijn beide typen van sociaal kapitaal nodig"* (de Hart, 2002: 17). Deze opdeling wijst er eveneens op dat een eenzijdige nadruk op de 'community' enkele gevaren in zich mee draagt; *"een sterke interne sociale cohesie is vaak verbonden met het denken in termen van*

¹⁶⁰ Putnam (2000) spreekt in enigszins andere - maar inhoudelijk sterk gelijklopende - termen over het onderscheid tussen 'bonding' en 'bridging' sociaal kapitaal.

geestverwanten en buitenstaanders, met vijandbeelden over andere groepen" (de Hart, 2002: 5). Er bestaat met andere woorden het gevaar voor een 'moreel autoritarisme', waarbij één dominante groep de eigen waarden en normen oplegt aan andere aanwezige sociale groepen in dezelfde omgeving onder het mom van een gemeenschappelijke 'morele orde' (Crawford, 2002b; Hughes, 2007; Holland, 2009).

Dit blijkt onder meer concreet uit het recent ontwikkelde 'collective efficacy' concept (cf. Sampson & Raudenbusch, 1999, 2004). In essentie legt dit concept de nadruk op de combinatie van sociaal vertrouwen en informele sociale controle als noodzakelijke voorwaarden voor de verbetering van (een gevoel van) veiligheid in de buurt (Sampson, 2002). "*Collective efficacy can be seen as the 'local social eyes' in the community*" (Hardyns & Pauwels, 2010b: 68). Een gevoel van collectieve effectiviteit is met andere woorden gebaseerd op het bestaan van gedeelde normen en waarden in de buurt. Een kritiek op deze benadering is dat ze ervan uitgaat dat een algemeen gedeelde set van waarden en normen effectief bestaat. Zeker in de hedendaagse heterogene samenleving kan deze veronderstelling in vraag worden gesteld. Hardyns & Pauwels (2010b) stellen dat deze kritiek niet opgaat voor zeer algemene waarden en overtuigingen zoals de behoefte om zich veilig te voelen. Uiteraard is de behoefte aan veiligheid universeel, maar de concrete invulling van wat veiligheid is en hoe deze kan worden bereikt verschilt wel sterk tussen (groepen) mensen (Zedner, 2000). We hebben reeds eerder geargumenteed dat een (te) ondoordachte invulling van dit concept het risico met zich meedraagt een eenzijdige visie op veiligheid te creëren. Het 'collective efficacy' concept laat weliswaar ruimte voor de nood aan sociaal vertrouwen tussen verschillende generaties, maar beperkt zich in de praktijk – zowel in de conceptualisering als in de operationalisering ervan – veeleer tot de mate waarin diverse fenomenen in de buurt (waaronder rondhangende jongeren) door buurtbewoners op een informele wijze worden gecontroleerd. Het belang van wederkerig vertrouwen over diverse sociale breuklijnen heen blijft hierdoor enigszins onderbelicht, terwijl dit in de leefwereld van jongeren een essentieel onderdeel vormt. Een belangrijke bijdrage aan deze discussie vormt het model van Schaefer-McDaniel (2004, 2006), dat zich specifiek richt op de ontwikkeling van de sociale cohesie in de eigen buurt vanuit het perspectief van jongeren. In dit model wordt expliciet vertrokken vanuit de concrete beleavingswereld van jongeren en staan drie elementen staan: 'sociale netwerken en interacties', 'vertrouwen en reciprociteit' en een 'gevoel van buurtverbondenheid' zijn de essentiële bouwstenen voor een gevoel van sociale cohesie bij jongeren. Deze operationalisering van sociale cohesie legt met andere woorden ten eerste de nadruk op de algemene sociale kwaliteit en de sociale relaties in de buurt, wat gelijklopend is met de traditionele communautaristische interpretaties. Even belangrijk is daarnaast ook de mate waarin jongeren het gevoel hebben te worden vertrouwd door de andere buurtbewoners en er sprake is van positieve wederkerige interacties tussen beide sociale groepen. Deze invalshoek sluit bijgevolg sterk aan bij het eerdere onderscheid tussen 'interne' en 'externe sociale

cohesie' (Putnam, 2000; de Hart, 2002; Crawford, 2006).¹⁶¹ De perceptie van de sociale cohesie in de eigen leefomgeving door jongeren en de mate waarin dit de angst voor criminaliteit beïnvloedt, dient daarom met beide dimensies rekening te houden.

Een bedreiging voor de opbouw van deze sociale cohesie en het onderhouden van informele contacten met leeftijdsgenoten in de onmiddellijke leefomgeving is de aanwezigheid van (fysieke en sociale vormen van) overlast. Ervaren sociale en fysieke gevaren kunnen immers een beperking opleggen aan het vrij gebruik van de publieke ruimte door jongeren (Cahill, 2000).¹⁶² Tijdens de adolescentie komen jongeren, als gevolg van de toenemende autonome mobiliteit en sterkere aanwezigheid in de publieke ruimte, steeds meer in aanraking met diverse fenomenen die als overlast kunnen worden omschreven. Vanuit de traditionele benadering zou dit een sterke relatie tussen overlast en angst voor criminaliteit betekenen; deze veronderstelt immers een objectieve relatie tussen beide, waarbij een hogere prevalentie van overlast in sterke mate de ontwikkeling van een gevoel van saamenhorigheid ondermijnt en tot een hogere angst voor criminaliteit bij buurtbewoners leidt (Wilson & Kelling, 1982; Skogan, 1990). Niet enkel de loutere vaststelling van de aanwezigheid van bepaalde fenomenen in de buurt is echter van belang. Eerder dan de 'objectieve' aanwezigheid, is de subjectieve interpretatie en evaluatie van ambigue fenomenen als overlast van belang; deze interpretatie wordt bovendien, volgens het 'signal crimes and disorder' perspectief (Innes, 2004; Jackson, 2004a), mee gestuurd door bestaande bredere attitudes ten aanzien van het uitzicht en de evolutie van de buurt en de bredere samenleving. De omschrijving van specifieke feiten, situaties en gedragingen als overlast is geen moreel neutraal gegeven, maar wordt integendeel in grote mate bepaald door reeds bestaande morele inschattingen. Zoals eerder in dit hoofdstuk bleek, zijn dergelijke attitudes niet aangeboren, maar worden deze geleidelijk gevormd tijdens de latere adolescentie (Kohlberg, 1966; Lehalle, 2006). Deze inzichten bieden een belangrijke theoretische onderbouwing voor de mogelijke invloed van overlast op angst voor criminaliteit bij adolescenten. Vanuit deze benadering kan worden verwacht dat de link tussen de ervaren overlast en angst voor criminaliteit als een dynamisch gegeven dient te worden gekaderd, waarbij deze link tijdens de levensloop sterker wordt, omdat deze algemene attitudes over het uitzicht en evolutie van de buurt en de samenleving slechts gradueel worden gevormd. Het verband tussen deze factoren

¹⁶¹ Hooghe (1999) maakt in dit kader overigens een gelijkaardig onderscheid tussen 'thick trust' wat samenhangt met kennis over het karakter en waardenoriëntaties van de anderen en 'thin trust'. *Thin trust is niet meer gebaseerd op kennis over het waardepatroon van de ander, maar vloeit voort uit de verwachting dat ook andere burgers zich aan de spelregels zullen houden, en op hun beurt anderen met respect en op basis van gelijkwaardigheid en wederkerigheid zullen behandelen* (Hooghe, 1999:243).

¹⁶² Studies die een vergelijking maakten tussen de door jongeren ervaren bezorgdheden in de publieke ruimte in de jaren zeventig en eind jaren negentig vonden hierin een kwalitatieve verschuiving: *"In the 1990s, complaints about crime and environmental pollution were expressed more frequently, joined by new expressions of racial and ethnic tension"* (Chawla, 2001: 19). Bezorgdheden over onveiligheid en etnische spanningen zijn dus van een relatief recente datum.

is bijgevolg niet in alle leeftijdsgroepen even sterk en zal, vanuit deze theoretische overwegingen, meer uitgesproken zijn bij volwassenen dan bij adolescenten.

Over de mate waarin de ervaren aanwezigheid van overlast samenhangt met de angst voor criminaliteit bij jongeren is weinig bekend. Ook wat deze buurtvariabele betreft, beperkt de kennis zich voornamelijk tot de mate waarin jongerenoverlast de angst voor criminaliteit bij de rest van de bevolking beïnvloedt. In de weinige studies waarin werd gepeild naar de ervaren aanwezigheid van overlast, bleek er sprake van een positief verband waarbij jongeren die meer overlast in de eigen buurt ervaren eveneens een hogere angst voor criminaliteit rapporteren (May & Dunaway, 2000; May et al., 2002; Roché, 2003).

4.4.2.4. Het onderwijs als socialiserend milieu

Een laatste belangrijke socialiserende omgeving tijdens de adolescentie is de schoolcontext. Jongeren brengen een groot deel van hun tijd door op school; vanuit de toegenomen vermaatschappelijking van het onderwijs kan bijgevolg worden verwacht dat – gezien de culturele basis van de angst voor criminaliteit – ook de overdracht van waarden, normen en attitudes via het onderwijssysteem een invloed uitoefenen (Stevens, De Groof & Burssens, 2006). Waar traditioneel sterk de nadruk lag op ‘de school als kenniscentrum’ en de overdracht van cognitieve vaardigheden centraal stond, worden de verwachtingen ten aanzien van het onderwijssysteem steeds breder en dient het ook de persoonlijke en sociale ontplooiing van de jongeren te stimuleren (Rombauts, 2007). Daarnaast fungeren schoolse prestaties steeds meer als een maatstaf voor succes in het latere leven; een succesvolle schoolcarrière wordt maatschappelijk gevaloriseerd. Zeker in de hedendaagse kennisgestuurde samenleving vormt een succesvolle schoolcarrière een essentiële factor voor de eigen maatschappelijke positie (Stevens et al., 2006). Een bijkomende en meer concrete invloed van de schoolcontext hangt samen met de vaststelling dat jongeren een groot deel van hun tijd op school doorbrengen, in de aanwezigheid van grote groepen van peers. Het gevolg is dat ze in deze context ook potentieel met onveilige situaties in contact kunnen komen. Deze elementen suggereren bijgevolg dat de schoolcontext niet enkel een invloed kan uitoefenen op meer stabiele attitudes, maar eveneens een context vormt waarin jongeren geconfronteerd kunnen worden met de concrete emoties die voortvloeien uit de rechtstreekse ervaring met bedreigende situaties.

De relatie tussen schoolcontext en angst voor criminaliteit is sterk toegespitst op de prevalentie en beïnvloedende factoren van de angst voor criminaliteit op school zelf (May & Dunaway, 2000; Wallace & May, 2005; Schreck & Miller, 2003; Miller et al., 2005; Van Damme & Pauwels, 2010). Zeker in de Verenigde Staten vormt dit

specifieke onderwerp – zeker gezien de beperkte omvang van dit onderzoeksdomein – een vaak onderzocht onderwerp. Vooral toenemende sociale en politieke bezorgdheden over de veiligheid in secundaire scholen, met name als gevolg van diverse spectaculaire gebeurtenissen, liggen aan de oorsprong van deze groeiende aandacht.¹⁶³ Schoolgerelateerde factoren die een uitdrukking kunnen vormen van een meer negatieve perceptie van de schoolcontext door de leerling, zoals het schoolklimaat, de relatie met leerkrachten en de algemene schoolbeleving blijken slechts in beperkte mate samen te hangen met de mate waarin jongeren zich binnen de schoolmuren onveilig voelen. Enkele studies vinden wel dat gevoelens van vijandigheid en vervreemding ten aanzien van het schoolsysteem met een hogere angst voor criminaliteit op school samenhangen (Schreck & Miller, 2003; Miller et al., 2005). Wat bovendien opvalt is dat slachtofferschap op school telkens op een relatief consistente wijze leidt tot een hogere angst voor criminaliteit in de schoolcontext (Wallace & May, 2005; Schreck & Miller, 2003; Van Damme & Pauwels, 2010). De vraag is in welke mate er sprake is van een ‘contaminerend’ effect, waarbij dergelijke ervaringen en meer stabiele schoolse factoren ook de meer algemene angst voor criminaliteit bij adolescenten beïnvloeden. Angst voor criminaliteit op school is immers een specifieke beleving in een specifieke context; *“fear of crime in school is only one dimension of overall adolescent fear”* (May & Dunaway, 2000: 165).

De mate waarin schoolgerelateerde factoren het meer algemene ‘angst voor criminaliteit’ fenomeen beïnvloeden is tot op heden zeer weinig onderzocht en als gevolg sterk onduidelijk. Roché (2003) onderzocht als enige de mogelijke invloed van subjectieve schoolfactoren als de relatie met leerkrachten en een algemeen schoolwelbevinden op angst voor criminaliteit en vond geen significante verbanden. De Groof (2008) nam daarnaast een meer objectieve variabele op in de vorm van de huidige onderwijsvorm van de respondenten. Ook hier bleek er geen verschil tussen jongeren in het algemeen secundair onderwijs (aso), technisch secundair onderwijs (tso) of beroepssecundair onderwijs (bso). Dit is opvallend aangezien bij volwassenen het opleidingsniveau (hoger versus lager opgeleid) wel traditioneel als een significante factor wordt onderkend en lager opgeleiden doorgaans een hogere angst rapporteren dan hoger opgeleide respondenten (Hale, 1996).¹⁶⁴ Dit betekent

¹⁶³ Ook hieruit blijkt weer de nauwe verwevenheid van maatschappelijke, politieke en wetenschappelijke motieven voor de aandacht voor het betreffende thema. In de argumentatie van Miller et al. (2005: 478) om de wetenschappelijke aandacht voor dit thema te verklaren wijzen ze er op dat *“the American public generally believes that school disorder is a widespread and common problem, a view reinforced since 2000 through media accounts of sensational crimes at a handful of schools (...). Many school administrators and teachers also claim that school safety has become a serious problem and that the situation is out of control (...), a view expressed in policy actions such as the Federal Safe and Drug Free Schools Act (1994).”* Deze studies kunnen daarom omschreven worden als slachtofferenquêtes op school, waarbij grote aandacht gaat naar de algemene prevalenties van ‘objectief slachtofferschap’ en ‘angst voor criminaliteit’; theoretische reflecties over de meting van dit laatste concept en een breder theoretisch raamwerk en inhoudelijk relevante variabelen ontbreken daarom in sterke mate.

¹⁶⁴ Wat de invloed van de onderwijsvorm of het opleidingsniveau betreft, geldt overigens dezelfde opmerking als bij de eerder besproken ‘objectieve’ achtergrondkenmerken; de vraag is *waarom* er eventuele verschillen zouden bestaan tussen de diverse onderwijsvormen. Wat dit betreft geldt dat de

echter niet dat de mogelijke invloed van de schoolcontext zonder meer kan worden genegeerd.

Een eerste argument om ook de mogelijke rol van schoolkenmerken op de angst voor criminaliteit bij adolescenten te bestuderen is dat er een sterk gebrek is aan empirische kritische massa om de mogelijke samenhang tussen deze variabelen te verlaten. Er is met andere woorden een gebrek aan empirische consistente data om te argumenteren dat de schoolcontext geen directe invloed op angst voor criminaliteit zou uitoefenen. Vanuit bovenstaande beschrijvingen kunnen twee sporen voor onderzoek worden geïdentificeerd. Een eerste spoor dient zich te richten op het aangehaalde contaminerende effect, of de invloed die concrete ervaringen in de schoolcontext de algemene angst voor criminaliteit beïnvloeden. Een tweede spoor richt zich dan meer op de dispositionele 'angst voor criminaliteit' component. De eerder aangehaalde interpretatie van angst voor criminaliteit als een concrete vertaling van een meer abstract onbehagen met betrekking tot de eigen positie in een steeds sneller draaiende maatschappij, doet veronderstellen dat onderwijs een potentiële invloed kan uitoefenen op angst voor criminaliteit bij jongeren. Vooral de belangrijke invloed van een succesvolle schoolse carrière op de plaats die het individu in de hedendaagse kennismaatschappij kan verwerven, laat ruimte voor de verwachting dat schoolgerelateerde factoren een directe dan wel een eerder indirecte invloed kunnen uitoefenen op angst voor criminaliteit bij jongeren. Een tweede argument is dat de potentiële invloed van de schoolgerelateerde factoren veelal als geïsoleerde verbanden wordt onderzocht, waardoor de interacties met andere factoren en de mogelijke onrechtstreekse verbanden genegeerd worden. Zeker gezien de belangrijke plaats van de schoolcontext in de leefwereld van adolescenten kunnen op zijn minst dergelijke relaties worden verwacht.

4.4.2.5. Een tussentijdse conclusie

Uit bovenstaande bespreking blijkt dat angst voor criminaliteit bij jongeren minstens deels wordt beïnvloed door factoren uit de onmiddellijke omgeving (het zogenaamde 'microsysteem'). Onderzoek naar de beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit bij adolescenten heeft diverse factoren uit de directe leefomgeving geïdentificeerd die samenhangen met deze angst voor criminaliteit tijdens de adolescentie. Toch kampt deze invalshoek met een belangrijke tekortkoming. Een degelijk en expliciet geformuleerd theoretisch model, dat toelaat een geïntegreerd

onderwijsvorm een complex gegeven is, een bundel van invloeden als het ware. De mogelijke effecten van verschillen tussen de onderwijsvormen kunnen daarom worden teruggeleid naar een uitgebreide reeks van processen (Elchardus, 2011): verschillen in de inhoud van de lessen, verschillen in schoolbeleving, verschillen in de samenstelling van de school, enzovoort. Ook andere, meer exogene processen hebben daarnaast een invloed op de keuze van de onderwijsvorm (De Groof, 2008).

beeld met betrekking tot deze socialisering te ontwikkelen, ontbreekt immers in sterke mate. De meeste studies beperken zich tot de mogelijke impact van één mogelijke socialiseringsbron; het gevolg is dat de relatieve impact van deze verschillende invloeden logischerwijs afwezig blijft en er geen ruimte is voor mogelijke rechtstreekse en onrechtstreekse effecten. De vaak eenzijdige focus op een specifieke groep van beïnvloedende factoren, zoals het gezinsmilieu (May, Vartanian & Virgo; Wallace & May, 2005; De Groof, 2008), de fysieke en sociale woonomgeving (Zani et al., 2001; Prezza & Pacili, 2007; Dallago et al., 2009) of op angst voor criminaliteit in één specifieke context, zoals de school (May & Dunaway, 2000; Miller et al., 2005; Wallace & May, 2005; Van Damme & Pauwels, 2010) staan een geïntegreerde benadering in de weg. In bovenstaande bespreking is op diverse plaatsen duidelijk geworden dat de verschillende factoren sterk met elkaar verbonden zijn en elkaar bovendien ook wederzijds beïnvloeden. Om met andere woorden tot een meer omvattend begrip van de ontwikkeling van angst voor criminaliteit bij jongeren te komen dient rekening te worden gehouden met het door Bronfenbrenner (1979) omschreven 'mesosysteem', of de interacties tussen de verschillende factoren die zich in de onmiddellijke leefwereld van de jongere bevinden. Hiermee zijn we er nog niet. Hoewel bovenstaande microsystemen de meest directe invloed op jongeren uitoefenen, dient ook de bredere sociaalculturele context mee te worden bestudeerd. Ook Bronfenbrenner (1979) erkent expliciet de invloed van dit macroniveau op de socialiseringsproces van jongeren.

4.4.3. Bredere maatschappelijke attitudes. Het macroniveau

Het laatste niveau dat kan worden onderscheiden is het macrosysteem. Bronfenbrenner (1993: 25) omschrijft dit systeem als *"the overarching pattern of micro-, meso- and exosystems characteristic of a given culture, subculture, or other extended social structure, with particular reference to the developmentally instigative belief systems, resources, hazards, lifestyles, opportunity structures, life course options and patterns of social interchange that are embedded in such overarching systems."* Dit systeem verwijst naar het bredere socioculturele niveau, waarvan de invloeden sterk, maar vaak indirect van aard zijn (Muuss, 1996).

De contouren van deze bredere socioculturele context zijn reeds in het eerste hoofdstuk beschreven. Centraal is de vaststelling dat de fundamentele evoluties van de voorbije decennia - naast een historisch ongekennde individuele vrijheid - geleid hebben tot een preoccupatie met allerlei risico's en een gevoel van ontologische onzekerheid (Giddens, 1991) of existentiële angst (Pleysier, 2010) met zich meebrengen. Furedi's (2002) omschrijving van de hedendaagse samenleving als een bredere angst- en verzorgscultuur blijkt in dit opzicht verhelderend. Een dergelijke cultuur kenmerkt zich tegelijkertijd door een verhoogd bewustzijn en een verlaagde

tolerantie ten aanzien van maatschappelijke risico's. Hoe meer we kunnen, kennen en weten, hoe minder we accepteren dat het ook wel eens fout kan gaan (Pleysier, 2010). Veiligheid verwordt zo een centraal 'Leitmotiv' in de huidige samenleving. In een dergelijke cultuur fungeert het groeiende risicobewustzijn als een moraal op zich, waarin waarden als het 'voorzorgsprincipe' en de 'worship of safety' een centrale plaats innemen (Furedi, 2002). De invloed van deze sociaalculturele context verloopt op op twee manieren. Ten eerste oefent deze bredere context een onrechtstreekse invloed uit. Bredere maatschappelijke evoluties beïnvloeden de diverse actoren die zich rond de jongere bevinden en oefenen zo een sturende invloed uit op de directe leefwereld van de jongere. Daarnaast is er ook een rechtstreekse relatie tussen de bredere sociale context en de jongere. Het is immers in de gegeven sociaalculturele context dat de jongere een eigen plaats dient te verwerven. Bovendien – en hiermee bouwen we verder op de beschreven inzichten inzake het 'angst voor criminaliteit' concept – fungeert angst voor criminaliteit als een concrete uitingsvorm voor meer abstracte bezorgdheden over de eigen maatschappelijke positie en voor andere algemene maatschappelijke evoluties.

4.4.3.1. Circulerende voorstellingen over criminaliteit en onveiligheid

De evoluties die zich afspelen op het macroniveau hebben ten eerste een sturende invloed op de in de samenleving circulerende voorstellingen over criminaliteit en onveiligheid. Garland & Sparks (2000) spreken in dit kader van een 'crime complex', als gevolg van het feit dat emotioneel getinte en gedetailleerde informatie over slachtoffers, een hoge criminaliteitsgraad en de consumptie van veiligheid prominente elementen in het dagelijkse leven geworden zijn. Criminaliteit en onveiligheid zijn als thema's zeer sterk aanwezig in het maatschappelijke leven; verhalen, geruchten en andere stereotiepe beelden hierover vinden via allerlei kanalen hun weg en beïnvloeden onvermijdelijk de angst voor criminaliteit bij de individuele burgers (Sparks, 1992;).¹⁶⁵

De meest concrete afspiegeling van deze circulerende boodschappen over onveiligheid zijn de (massa)media. Deze media vormen een belangrijk bronnen van socialisering in de hedendaagse samenleving. Kinderen (en jongeren) worden immers meer uren met (voornamelijk) televisie geconfronteerd dan met (andere) opvoeders (Winkel, 1990). Zeker bij jonge kinderen blijken met name naast de invloed van de ouders, de diverse massamedia een belangrijke invloed uit te oefenen op de ontwikkeling en vorming van attitudes (Hogg & Vaughan, 2010). Ook May &

¹⁶⁵ Een niet onbelangrijke nuance hierbij is dat de verspreiding van dergelijke kennis niet noodzakelijk een negatief karakter heeft (Pleysier, 2010). Dergelijke kennis kan immers een bijdrage leveren tot de ontwikkeling van zogenaamde 'mental maps', of kennis over welke plaatsen/situaties e.d. als veilig of onveilig kunnen worden beschouwd.

Dunaway (2000: 165) wijzen op de noodzaak voor een focus op de culturele leefwereld van jongeren: *"Popular culture and media directed specifically at adolescents often contains violent content that may raise fears about being victimized."*

Het vaststellen van een directe empirische link tussen media-invloeden en angst voor criminaliteit is echter een moeilijke en relatief controversiële opgave (Farrall et al., 2009). Een belangrijke verklaring voor het beperkte verband tussen de media(-consumptie) en angst voor criminaliteit vloeit voort uit het feit dat het individu geen passieve ontvanger van deze informatie is, maar integendeel actief deelneemt aan de interpretatie en betekenisgeving ervan. De potentiële invloed van de media dient bijgevolg rekening te houden met de mogelijkheid dat de kijker, luisteraar en lezer – de 'consument' – de objectieve boodschappen van de media filtert en mee actief vorm en inhoud geeft aan deze boodschap die de media brengen (Elchardus, 2011). Personen met een bepaald interpretatiekader zijn gevoelig voor bepaalde mediaproducten en minder voor anderen en interpreteren wat ze zien, horen of lezen ook vanuit deze bestaande set van attitudes en waardeoordelen. De interpretatie van de 'mediatekst' is dan niet alleen een functie van de tekst op zich, maar tegelijkertijd ook van de interpretatieve gemeenschap waartoe de mediagebruiker behoort (Fish, 1980). Vanuit deze benadering van de relatie tussen media en mediagebruiker vond De Groof (2008) dat een verschil in mediavorkeur wel degelijk met het angst voor criminaliteit van jongeren verbonden is. Jongeren met een voorkeur voor de meer populaire media (zowel televisie, radio, dag- als weekbladen) rapporteren een hogere angst voor criminaliteit dan jongeren met een meer elitaire mediavorkeur. De eerste groep van media besteden over het algemeen meer aandacht aan criminaliteit en onveiligheid en brengen deze vaker op een meer sensationistische wijze dan de elitaire media (Walgrave & de Swert, 2002). Een bijkomende bevinding was dat deze voorkeur het oorspronkelijke effect van familiale sociaaleconomische status wegverklaarde; de grotere voorkeur voor de populaire media bij jongeren met een lagere sociaaleconomische status blijkt met andere woorden de hogere angst voor criminaliteit bij deze groep te verklaren.¹⁶⁶

Een meer fundamentele verklaring voor de moeilijk vaststelbare directe causale relatie tussen media-invloeden en angst voor criminaliteit, is dat deze media integraal ingebed zijn in een bredere cultuur waarin deze thema's in hun algemeenheid sterk aanwezig zijn. Furedi (2002) wijst er in dit opzicht op dat de media niet zonder meer als oorzaak van de verhoogde maatschappelijke risicogevoeligheid kan worden aangewezen; *"it is unlikely that an otherwise placid and content public is influenced into a permanent state of panic through media*

¹⁶⁶ Het is in deze context zeer moeilijk te spreken over monocausale verbanden, waarbij een meer sensationele mediaberichtgeving tot een hogere angst voor criminaliteit zou leiden. Ook dit dient eerder in een cyclisch proces te worden gezien, waarbij mensen die zich onveilig voelen ook meer expliciet programma's die hun visie en mening onderbouwen gaan bekijken.

manipulation" (2002: 53). Het belang van de media ligt daarom eerder in de circulerende beelden of voorstellingen van specifieke dramatische en beangstigende criminele gebeurtenissen die op een bepaalde manier als relevant voor de eigen persoonlijke situatie worden beschouwd (Winkel & Vrij, 1990; Elchardus et al., 2005).¹⁶⁷ De rol en invloed van de diverse media dient bijgevolg veeleer op het macroniveau te worden gesitueerd, waarbij de boodschappen die deze media brengen en de manier waarop dit gebeurt, niet op zichzelf staan, maar eerder inherent ingekapseld zitten in de bredere socioculturele context. Deze vaststellingen omtrent de indirecte, maar vaak invloedrijke impact die vanuit dit breder cultureel kader uitgaat, gelden overigens voor alle besproken socialiserende invloeden in de directe omgeving van de jongere; deze kunnen niet onafhankelijk van de bredere socioculturele context waarbinnen ze plaats vinden worden geïnterpreteerd. Dit gaat op voor de socialiserende invloeden die binnen de familiale context plaatsvinden (Bronfenbrenner & Crouter, 1983; Banerjee, 1997). De opvoeding vindt niet in een sociaal en cultureel vacuüm plaats, maar het zijn de bredere waarden en culturele patronen die het effectieve opvoedingsgedrag en de attitudes van ouders sturen en op deze wijze ook de manier waarop kinderen de doelen en gedragingen van hun ouders interpreteren. Ditzelfde geldt in gelijke mate voor de andere microsystemen, die eveneens in dit bredere sociaalculturele kader plaatsvinden.

4.4.3.2. De interpretatie van de eigen plaats in de samenleving

Naast deze invloed van circulerende beelden, veronderstellingen en andere cultureel gestuurde voorstellingen over criminaliteit en onveiligheid die veelal indirect van aard zijn, is er ook een directe link tussen de breedmaatschappelijke processen en angst voor criminaliteit, dat immers als een symbolisch sterk geladen onderwerp een zichtbaar en concreet topic vormt om bredere en meer abstracte bezorgdheden en gevoelens van onbehagen op te projecteren (Bauman, 2000). *"We have increasingly come to use the language of crime and concern to express daily encounters with anti-social behaviour and the deterioration of social control; with perceived diversity and conflict in the norms and values of individuals and groups; and with a myriad of other related social changes"* (Jackson, 2004a:58-59). Het is vanuit deze vaststelling dat Jackson (2004a) pleit om in het 'angst voor criminaliteit' onderzoek meer aandacht te hebben voor de plaats van het individu in de samenleving, en dan vooral

¹⁶⁷ De resultaten van de voorlaatste Veiligheidsmonitor (2006) suggereren een invloed van de media. De gespreide telefonische afname ervan (gedurende verschillende maanden) liet toe de angst voor criminaliteit van jongeren (de 15- tot 24-jarigen) te vergelijken voor – 7.5% voelde zich 'vaak' of 'altijd' onveilig – en na – 10.5% voelde zich 'vaak' of 'altijd' onveilig – de moord op Joe Van Holsbeeck, die in het Brusselse Centraal Station op klaarlichte dag werd neergestoken door twee jongeren van Poolse afkomst omdat hij zijn mp3-speler weigerde af te geven. Deze analyses suggereren dat jongeren in de periode na deze moord, die gedurende lange tijd een prominente plaats innam in de mediaberichtgeving, een hogere angst voor criminaliteit rapporteerden dan in de periode daarvoor; een gelijkaardig effect werd bij de volwassen bevolking niet teruggevonden.

de wijze waarop die samenleving, zowel de onmiddellijke woonomgeving als de bredere maatschappij, door dat individu wordt begrepen en geëvalueerd. Angst voor criminaliteit kan vanuit dit interpretatiekader worden begrepen als *“de individuele sublimatie van een maatschappelijke onrust en ontologische onzekerheid eigen aan het leven in onze vloeibare samenleving”* (Pleysier, 2010: 198).

De positie van jongeren in de huidige samenleving is onder invloed van de besproken maatschappelijke evoluties sterk veranderd. De herstructureringsprocessen van de laatste decennia worden gekenmerkt door sociale fragmentering, een gebrek aan stabiliteit en een fundamentele persoonlijke en sociale onzekerheid. Deze veranderingen hebben uiteraard een impact op alle bevolkingsgroepen, maar de negatieve impact lijkt sterker te zijn in die groepen wiens kansen meer beperkt zijn door kenmerken van klasse, etniciteit, geslacht en leeftijd (Cahill, 2000). Traditioneel wordt ervan uitgegaan dat de gevolgen van deze snelle sociale veranderingen als minder ingrijpend worden ervaren door jongeren dan door volwassenen omdat de expansie van economische en andere opportuniteiten vooral van belang zijn voor diegenen die recent de arbeidsmarkt hebben betreden of dit binnen afzienbare tijd zullen doen. Dit is echter een te eenzijdige interpretatie van de realiteit. De sociale, politieke, culturele en economische veranderingen die prominent aanwezig zijn in quasi alle (westerse) landen hebben onvermijdelijk uitgesproken effecten op jongeren, en dan met name op hun levenslooptransities (Furlong & Cartmel, 1997). Terwijl tot enkele decennia geleden deze transitie op een veeleer mechanische (en tot op zekere hoogte gedetermineerde) manier verliepen, lijkt het dat jongeren nu hun eigen levensbiografieën moeten construeren, zelf eigen keuzes moeten maken en op een autonome wijze de eigen levensloop dienen vorm te geven. Jongeren worden met andere woorden geconfronteerd met de noodzaak om fundamentele en onzekere beslissingen te maken in een voortdurende veranderende wereld (Bauman, 1998).

De gevolgen van deze sociale realiteit van de huidige laatmoderne samenleving op de identiteitsconstructie van jongeren worden bijgevolg niet enkel gekenmerkt door een gevoel van bevrijding, maar eveneens door onbehagen. Juist de fundamentele keuzevrijheid kunnen jongeren als drukkend ervaren; *“ik kan alles zijn dus wat moet ik worden?”* (Boutellier, 2002:30). Bauman (1998) argumenteert daarom dat de mate van onzekerheid het meest uitgesproken leeft bij de jongere generatie, bij met name de groep die de overgang van adolescentie naar volwassenheid tot een goed einde dient te brengen. Zij worden geconfronteerd met een wereld waarin de aanwezige variabelen niet enkel als onbekend, maar ook als veranderbaar worden gezien. Deze beschrijvingen maken alvast duidelijk dat de beschreven breedmaatschappelijke evoluties een potentieel sterke invloed uitoefenen op de sociale positie van hedendaagse jongeren. De vraag is in welke mate dergelijke tendensen kunnen worden teruggevonden in angst voor criminaliteit.

Relevante inzichten zijn af te leiden uit de studie van Freudenburg (1984) naar de mogelijke invloed van snelle maatschappelijke veranderingen op de levenskwaliteit en -tevredenheid bij zowel volwassenen als adolescenten in snel ontwikkelende gemeenschappen in de Verenigde Staten (drie gelijkaardige gemeenschappen die geen dergelijke 'boom' kenden functioneerden als controlegroep). Hieruit bleek - enigszins onverwacht - dat de effecten van de fundamentele veranderingen gecentraliseerd bleken in één sociale groep, met name bij de jongeren van de gemeenschap. Verklaringen hiervoor werden door Freudenburg (1984) gezocht in de specifieke sociale leefwereld en de persoonlijke ontwikkeling van de adolescenten. Een eerste reden voor het sterkere effect van deze veranderingen bij jongeren is het gevolg van 'sociale buffering'. In tegenstelling tot de meeste volwassenen die er grotendeels in slagen hun dagelijkse leven verder te zetten, werden de jongeren - op school en op andere plaatsen waar ze hun vrije tijd doorbrachten - elke dag omringd en geconfronteerd met de nieuwkomers. Het reeds opgebouwde sociale leven bij volwassenen fungeert zo als 'buffer' tegen de confrontatie met de nieuwkomers. Een tweede verklaring is 'sociaalpsychologische kwetsbaarheid'. Dit verwijst naar de hogere vatbaarheid van jongeren voor de mogelijke desoriënterende gevolgen van verandering. Jongeren in een snel veranderende gemeenschap ondergaan immers significante veranderingen in hun persoonlijk leven op hetzelfde moment dat de sociale wereld rondom hen eveneens onderhevig is aan grote veranderingen. Het gevolg is dat deze jongeren meer angstgevoelens en gevoelens van zelftwijfel over de eigen tekortkomingen hebben in vergelijking met jongeren die in meer stabiele omgevingen opgroeien. Dit suggereert dat fundamentele breedmaatschappelijke veranderingen een belangrijke impact hebben op de belevingswereld van jongeren en op de mate waarin ze zich geplaagd voelen om met deze veranderingen om te gaan. Met name het persoonlijk gevoel van zelfeffectiviteit en de ervaren controle over de eigen levensloop en de persoonlijke toekomst lijken onder druk te staan en tot een sterker gevoel van kwetsbaarheid te leiden.¹⁶⁸ Deze algemene gevoelens kunnen vervolgens op de meer zichtbare angst voor criminaliteit worden geprojecteerd als middel om een concrete uitdrukking te geven aan deze abstracte ervaringen.

Wat betreft de invloed van meer algemene evaluaties van de sociale status en toestand van de bredere samenleving, kan vanuit de interpretatie van de angst voor criminaliteit als een 'spons' (cf. Jackson, 2004a) worden verwacht dat er een sterke link bestaat tussen meer algemene maatschappelijke attitudes en angst voor criminaliteit. Dergelijke fundamentele en abstracte attitudes worden slechts geleidelijk gevormd tijdens de adolescentie; met name tijdens de latere jaren van de adolescentie ontwikkelt het individu in toenemende mate coherente visies en

¹⁶⁸ Het concept 'zelfeffectiviteit' verwijst naar het individueel vertrouwen (of gebrek hieraan) in de eigen capaciteit om zelf iets nieuws te doen of aan te leren; "*self-efficacy beliefs determine how people feel, think, motivate themselves, and behave*" (Bandura, 1994: 71; Muuss, 1996).

attitudes ten aanzien van de bredere maatschappij (Piaget, 1948; Kohlberg, 1969; Lehalle, 2006). Dit suggereert dat, op basis van eerder besproken inzichten met betrekking tot de cognitieve en morele ontwikkeling tijdens de adolescentie, te verwachten is dat de invloed van deze bredere attitudes onder adolescenten minder uitgesproken is dan bij (jong)volwassenen, eenvoudigweg omdat deze attitudes nog niet ten volle ontwikkeld zijn. Er kan dus worden verwacht dat de 'spons' functie van de angst voor criminaliteit eveneens onderworpen is aan een ontwikkelingsproces en zich bijgevolg tijdens de adolescentie en de verdere levensloop steeds sterker manifesteert.

4.5. Een geïntegreerd theoretisch model

Als afsluiting van de literatuuranalyse wordt getracht de verworven kennis samen te brengen in een geïntegreerd theoretisch model. In de voorgaande bespreking is op diverse vlakken gebleken dat de verschillende variabelen onderling sterk samenhangen en interageren. Dit maakt het noodzakelijk om deze variabelen niet los van elkaar te benaderen, maar om een geïntegreerd model te ontwikkelen waarin niet enkel de invloed op de afhankelijke variabele wordt aangegeven, maar waarin eveneens expliciet aandacht gaat naar de wijze waarop de diverse onafhankelijke variabelen met elkaar samenhangen. Om een dergelijk model op te bouwen, maken we deels gebruik van het recente model dat door Farrall et al. (2009) werd ontwikkeld en dat in het voorgaande hoofdstuk werd besproken. De reden waarom we hiervoor opteren is het feit dat dit model poneert een geïntegreerd karakter te hebben en op een expliciete manier tracht de bestaande kennis over de beïnvloedende factoren van de angst voor criminaliteit tijdens de adolescentie een plaats te geven.

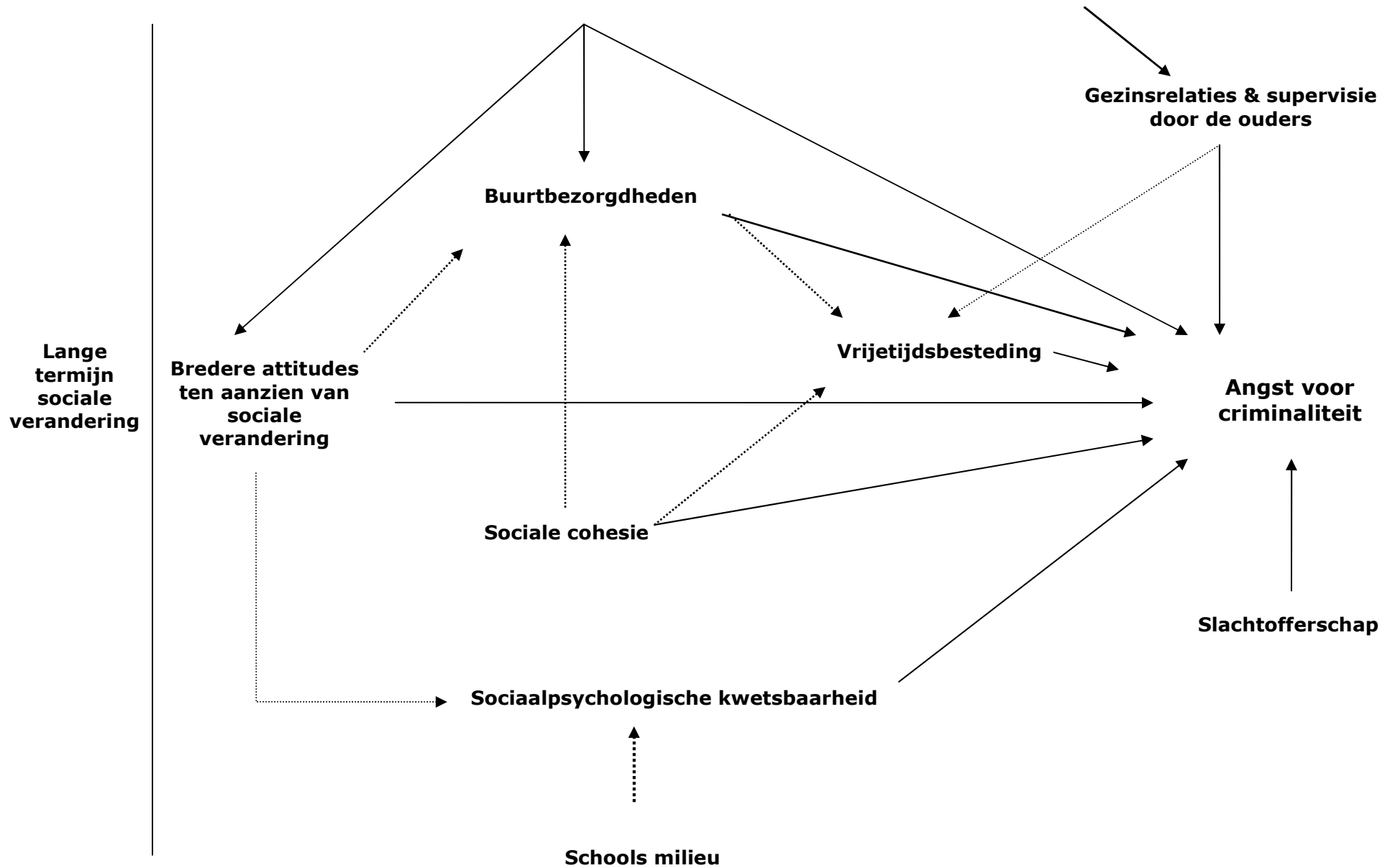
Dit model is weliswaar oorspronkelijk ontwikkeld op basis van studies waarin enkel volwassenen werden opgenomen, het volledig links laten liggen van deze inzichten is niet opportuun. Enerzijds biedt het de gelegenheid om expliciet gebruik te maken van inzichten in de brede onderzoekstraditie; anderzijds laat dit toe om na te gaan in welke mate deze invloeden ook bij jongeren bestaan. Het biedt zo de mogelijkheid het universele karakter van dit model te toetsen. Een essentiële opmerking is dat dit model niet zonder meer wordt toegepast, maar dat er bewust voor wordt geopteerd om het concreet aan te passen aan de sociaalpsychologische leefwereld van jongeren. Zo krijgen in dit aangepaste model de specifieke contexten die een belangrijke rol vervullen in de leefwereld van jongeren een expliciete plaats. Hierbij baseren we ons op de inzichten die in de voorgaande bespreking werden beschreven.

Ook omwille van deze reden kunnen we ons vinden in de benadering van Farrall et al. (2009); ook zij hebben niet als doel om alle eerder verzamelde kennis omtrent het 'angst voor criminaliteit' fenomeen en de beïnvloedende factoren ervan van tafel te vegen, maar veeleer *"to act like a gang of thieving magpies: to steal the best bits and make off with them in order to build one over-arching model of the fear of crime which accepted at its very core heterogeneity of both the nature of the fear of crime and its antecedents"* (Farrall et al., 2009: 237).

Deze benadering, waarbij een omvattend en geïntegreerd model wordt aangepast aan de specifieke leefwereld van de onderzochte groep, is een geschikte methode om het beste van twee benaderingen te combineren. Langs de ene kant laat dit toe om gebruik te maken van de meest recente inzichten die binnen de algemene onderzoekstraditie verworven zijn; langs de andere kant laat het tegelijkertijd voldoende ruimte om de specifieke aspecten van de concrete leefwereld van adolescenten en jongeren een expliciete plaats te geven. Dit laatste gaat verder dan de loutere integratie van enkele specifieke factoren, maar impliceert ook dat de concrete conceptualisering en operationalisering van de opgenomen en onderzochte factoren deze 'leefwereld-toets' dienen te ondergaan. In een eerste fase wordt het ontwikkelde model visueel uitgewerkt; vervolgens worden de diverse opgenomen concepten en variabelen meer in detail besproken, waarbij niet enkel de verwachte invloed op angst voor criminaliteit zelf wordt besproken, maar waarbij ook wordt ingegaan op de mogelijke onderlinge relaties tussen de verschillende factoren.

Circulerende voorstellingen van criminaliteit, risico & sociale verandering

- Massamedia
- Interpersoonlijke communicatie

4.6. Bespreking van de beïnvloedende factoren

4.6.1. Lange termijn sociale verandering.

De objectieve breedmaatschappelijke evoluties die in het eerste hoofdstuk uitgebreid werden besproken, fungeren als het globale raamwerk waarin de andere processen plaatsvinden. Belangrijke elementen hier zijn ten eerste de sterke toename van de criminaliteitsgraad die zich vooral tijdens de jaren zeventig en tachtig heeft voorgedaan en die ertoe geleid heeft dat criminaliteit een onderdeel is gaan vormen van de dagelijkse realiteit van de middenklasse in tegenstelling tot het meer abstracte karakter ervan in de decennia daarvoor (Garland, 2001). Ook de andere maatschappelijke evoluties die de laatste decennia hebben plaatsgevonden kunnen hieronder worden gevat. In die zin houdt dit een erkenning in van de specificiteit van het bredere 'objectieve' maatschappelijke kader waarbinnen complexe sociale fenomenen als criminaliteit, onveiligheid en angst voor criminaliteit zich ontwikkelen. Dit brede raamwerk wordt als gegeven beschouwd en fungeert daarom voornamelijk als het bredere referentiekader waarbinnen de andere processen zich voltrekken.

4.6.2. Circulerende voorstellingen van criminaliteit, risico en sociale verandering.

Een tweede factor in het model, de 'circulerende voorstellingen van criminaliteit, risico en sociale verandering', verwijst naar de (inter)subjectieve vertaling van bovenvernoemde objectieve maatschappelijke veranderingen en de socioculturele implicaties ervan. Hiermee wordt in essentie verwezen naar het reeds besproken 'crime complex' (Garland & Sparks, 2000; Garland, 2001) en de algemene 'cultuur van angst' (Furedi, 2002; Altheide, 2002). De wijze waarop in de samenleving over criminaliteit en onveiligheid wordt gesproken en de sterke culturele resonantie van deze thema's, komt tot uiting via collectief gedeelde beelden, voorstellingen en waarden. Deze intersubjectieve voorstellingen oefenen een sterke, doch veelal indirecte invloed uit op de ontwikkeling van angst voor criminaliteit op het individuele niveau. Dit onderdeel van het theoretisch model wordt eveneens als gegeven beschouwd; het feit dat het hier circulerende voorstellingen betreft, maakt de identificatie van directe empirisch vaststelbare lineaire verbanden zeer moeilijk. Ten tweede laat de concrete situering in het model – op het macroniveau – toe om de media voornamelijk te zien als een concrete spreekbuis van collectieve en cultureel bepaalde voorstellingen van criminaliteit en onveiligheid, eerder dan dat deze

massamedia een zogenaamde 'moral panic' rond deze thema's zouden hebben veroorzaakt (Garland, 2001; Furedi, 2002). Het mogelijke verband tussen mediagebruik en angst voor criminaliteit bij jongeren wordt bijgevolg niet rechtstreeks getest in dit onderzoek.

4.6.3. Slachtofferschap

Slachtofferschap krijgt als mogelijke beïnvloedende factor een expliciete plaats in het model. Een eerste reden hiervoor is dat deze variabele in het traditionele onderzoek één van de centrale variabelen is en dus minstens als een controlevariabele fungeert. Daarnaast kan deze variabele een inhoudelijke verklaring bieden, vooral wanneer het wordt opgenomen in een breder verklarend kader (Farrall et al., 2009). Er kan bijgevolg sprake zijn van een onrechtstreeks effect, waarbij slachtofferschap de persoonlijke levensstijl, en dan met name de frequentie waarmee de openbare ruimte wordt betreden beïnvloedt. In lijn met de bevindingen van De Groof (2008) veronderstellen we daarom dat slachtofferschap leidt tot een meer familiaal georiënteerd vrijetijdspatroon, wat op zijn beurt met een hogere angst voor criminaliteit samenhangt. De effectieve confrontatie met slachtofferschap bij jongeren zou met andere woorden kunnen leiden tot een vermindering van de autonome aanwezigheid in de publieke ruimte.

4.6.4. Gezinsrelaties en ouderlijke supervisie

Het ouderlijk milieu vormt een onderdeel van de directe leefwereld van de jongere en wordt door Bronfenbrenner (1979) als een onderdeel van het 'microsysteem' beschouwd. Het effect van ouders houdt bijgevolg rechtstreeks verband met angst voor criminaliteit bij jongeren, waarbij wordt verwacht dat de mate van opvolging door ouders en de mate waarin er sprake is van een goede relatie tussen ouder en kind een rechtstreekse invloed op de angst voor criminaliteit uitoefent. Op basis van de eerdere bevindingen wordt verwacht dat een betere band met de ouders en een sterkere ervaren opvolging door de ouders met een hogere angst voor criminaliteit samenhangt. Daarnaast wordt eveneens een onrechtstreeks effect van deze ouderlijke variabelen verondersteld. Hierbij wordt vertrokken vanuit het inzicht dat één van de factoren die de mate van autonome bewegingsvrijheid in de publieke ruimte bij jongeren bepaalt, de perceptie van ouders over de mate van veiligheid in die publieke ruimte is (De Vaus & Wise, 1996). We verwachten bijgevolg dat er een onrechtstreeks effect van de ouderlijke variabelen uitgaat, dat meer specifiek loopt via de mate van participatie in de publieke ruimte (cf. Prezda & Pacili, 2007); een

sterkere mate van opvolging door de ouders hangt daarom samen met een minder frequente autonome aanwezigheid in de publieke ruimte.

De invloed van de ouderlijke context wordt expliciet in het bredere socioculturele kader gesitueerd vermits het in dit model wordt geïnterpreteerd als een concrete link waarlangs bestaande circulerende maatschappelijke en culturele voorstellingen met betrekking tot criminaliteit en onveiligheid worden doorgegeven. Dergelijke voorstellingen hebben - als gevolg van de sterke aanwezigheid in de huidige socioculturele context - een (belangrijke) invloed op de inhoud van de opvoedings- en communicatiestijl van ouders. Ouders zijn meer bezorgd over de veiligheid van hun kinderen, wat tot uiting kan komen in een striktere opvolging en een sterkere aanwezigheid van bezorgdheden en veiligheidswaarschuwingen in de onderlinge communicatie (Furedi, 2002). Het is via deze interpersoonlijke communicatie tussen ouders en kinderen dat dergelijke voorstellingen worden doorgegeven en kinderen en jongeren bewust worden gemaakt van potentiële risico's en gevaren.

4.6.5. Vrijtijdsbesteding

Een belangrijke rol in het model is weggelegd voor de invloed van de vrijtijdsbesteding van jongeren, waarbij met name de mate waarin deze vrije tijd op een autonome manier in de publieke ruimte wordt doorgebracht een belangrijke factor is. Het is in deze publieke ruimte dat jongeren voor het eerst potentieel in aanraking komen met bedreigende en onveilige situaties, personen en omstandigheden. Deze autonome mobiliteit (dus zonder volwassen toezicht en begeleiding) laat jongeren toe om op een zelfstandige manier te leren omgaan met de diverse aspecten van deze publieke ruimte. Hoe meer autonome mobiliteit jongeren hebben, hoe meer 'streetwise' en hoe beter ontwikkeld de persoonlijke 'mental maps' zijn. Jongeren die meer frequent in de publieke ruimte aanwezig zijn, kennen deze beter en zijn beter in staat deze ruimte te interpreteren, te lezen en te controleren. Jongeren met een meer frequente informele en autonome vrijtijdsbesteding komen relatief gesproken meer in omstandigheden waarin ze met onveiligheid en (symbolen van) criminaliteit worden geconfronteerd, wat een positieve invloed heeft op hun leerproces. Deze benadering gaat bijgevolg in tegen de veronderstelling dat een sterkere blootstelling aan het risico op slachtofferschap ook tot een hogere angst voor criminaliteit leidt, maar kent evenwel een centrale rol toe aan het individueel en zelfstandig leerproces dat de jongere doormaakt.

4.6.6. Sociale cohesie en sociale relaties (in de buurt)

Ook de mate van sociale cohesie heeft een invloed op de angst voor criminaliteit bij jongeren. Bij deze sociale groep is de invloed van de directe leefomgeving relatief gesproken groter dan bij oudere leeftijdsgroepen, aangezien zij niet kunnen kiezen waar ze wonen, de persoonlijke mobiliteit meer beperkt is en routine activiteiten doorgaans ook binnen deze beperkte(re) leefomgeving plaatsvinden. Op basis van het model van Schaefer-McDaniel (2004) en het onderscheid tussen interne en externe sociale cohesie (Putnam, 2000; De Hart, 2002; Crawford, 2006) worden twee essentiële dimensies onderscheiden. De interne sociale cohesie heeft ten eerste betrekking op de inschatting van de algemene kwaliteit van de sociale relaties in de eigen woonomgeving. Daarnaast gaat deze indicator ook breder dan de eigen leefomgeving; daarom wordt deze dimensie eveneens geïnterpreteerd als de omvang en kwaliteit van de relaties met de eigen peergroep (het (in)formele sociale netwerk). De externe sociale cohesie wordt vervolgens benaderd als de ervaren kwaliteit van de relatie tussen de jongeren en de volwassen buurtbewoners. Vanuit het 'dempend' effect van de ervaren sociale cohesie wordt verwacht dat een meer positieve inschatting van de algemene sociale buurtkwaliteit, een groter informeel sociaal netwerk en een betere evaluatie van de relatie tussen jongeren en volwassenen met een lagere angst voor criminaliteit samenhangen.

4.6.7. Buurtbezorgdheden

Met 'buurtbezorgdheden' wordt verwezen naar de perceptie van overlast en de toestand van de fysieke omgeving. De invloed van de aanwezigheid van dergelijke fenomenen op angst voor criminaliteit wordt algemeen aanvaard; de verklaring voor dit verband gebeurt via twee verschillende perspectieven, met name de 'broken windows' benadering (Wilson & Kelling, 1982) en het 'signal disorder' perspectief (Innes, 2004). Terwijl de eerste benadering in essentie vertrekt van de invloed die uitgaat vanuit de objectieve aanwezigheid van deze fenomenen, hanteert het tweede perspectief veeleer een subjectieve benadering, waarbij de interpretatie en evaluatie van ambigue feiten als overlast geen moreel neutrale overweging is, maar wordt ingegeven door bredere persoonlijke overtuigingen over de teloorgang van de buurt en de bredere maatschappij. Het nagaan van de invloed van de perceptie van overlast op de angst voor criminaliteit bij jongeren kan daarom een belangrijke bijdrage leveren aan deze discussie. Tijdens de adolescentie komen jongeren relatief gesproken vaak in aanraking met overlastfenomenen als gevolg van hun sterkere aanwezigheid in de publieke ruimte; de bredere attitudes ten aanzien van de buurt en de bredere samenleving zijn echter niet aangeboren en ontwikkelen zich slechts geleidelijk tijdens de latere adolescentie. Dit impliceert dat vanuit het eerste

perspectief een sterke samenhang kan worden verwacht, terwijl vanuit het tweede een eerder zwakke relatie zou kunnen blijken, die sterker wordt tijdens de levensloop (en dus meer uitgesproken is bij volwassenen dan bij adolescenten).

In het model wordt eveneens een indirect verband verondersteld, waarbij een meer negatieve inschatting van de aanwezigheid van fysieke en sociale overlastfenomenen in de onmiddellijke woonomgeving tot een verminderde participatie in de publieke ruimte leidt (Cahill, 2000).

4.6.8. Sociaalpsychologische kwetsbaarheid

Een volgende variabele in het model is 'sociaalpsychologische kwetsbaarheid'. De verwachte invloed van deze indicator hangt samen met de vaststelling dat jongeren als sociale groep sterk geconfronteerd worden met de fundamentele onzekerheden van de hedendaagse samenleving (cf. Bauman, 1998; Freudenburg, 1984; Furlong & Cartmel, 1997; Cieslik & Pollock, 2001). De noodzaak om een eigen identiteit te vormen en een eigen plaats te verwerven in een samenleving waarvan de fundamentele bouwstenen hoogst onzeker zijn kan bij jongeren gevoelens van kwetsbaarheid, angst en zelftwijfel meebrengen omtrent de eigen capaciteiten om deze eigen plaats te verwerven. Dergelijke meer algemene bezorgdheden en gevoelens van kwetsbaarheid vinden vervolgens een concrete uitingsvorm in angst voor criminaliteit. Ook de perceptie van zelfeffectiviteit valt hieronder (Bandura, 1997). De mate waarin jongeren zich geplaagd voelen om te gaan met uitdagingen in de toekomst en bezorgd zijn over de eigen toekomst oefenen een invloed uit op de persoonlijke angst voor criminaliteit.

4.6.9. Schoolgerelateerde invloeden

Naast het gezin, de peergroep en de buurt is de school een belangrijke context in de leefwereld van jongeren. De rechtstreekse invloed van deze context op de angst voor criminaliteit bleek op basis van (de weinige) voorgaande studies relatief beperkt. Vaak blijkt een bredere en geïntegreerde benadering echter afwezig, waardoor andere meer indirecte invloeden mogelijk genegeerd worden. Aangezien de school een belangrijke context in de leefwereld van adolescenten wordt dit systeem ook expliciet opgenomen in het model. Er wordt, op basis van de centrale rol die onderwijs in de hedendaagse (westerse) kennisgestuurde samenleving vervult, verondersteld dat deze context een invloed uitoefent via de mate van sociaalpsychologische kwetsbaarheid. Er wordt met andere woorden een onrechtstreekse invloed van de schoolcontext verwacht. Een succesvolle

onderwijs carrière is immers in de huidige samenleving een essentieel element om een goede maatschappelijke positie te verwerven. Laaggeschoolden daarentegen voelen zich in de huidige kennismaatschappij onbehaaglijk omdat ze het gevoel hebben dat ze voorbij worden gehold door de samenleving (Elchardus & Smits, 2002).

4.6.10. Bredere attitudes ten aanzien van sociale verandering

Een belangrijke variabele die tot slot in dit model wordt opgenomen is de algemene interpretatie en evaluatie van de fundamentele sociale veranderingen die zich de laatste decennia voltrokken hebben. De invloed van deze algemene maatschappelijke attitudes op angst voor criminaliteit wordt gesuggereerd door Jackson (2004a), die in dit kader spreekt van de 'spons' functie van de angst voor criminaliteit, waarbij meer algemene en abstracte attitudes over de toestand van de buurt en van de bredere samenleving worden geabsorbeerd door de meer concrete angst voor criminaliteit. Op basis van de inzichten omtrent de sociaalcognitieve en morele ontwikkeling wordt een graduele toename van de relatie tussen deze bredere attitudes enerzijds en angst voor criminaliteit anderzijds verwacht. Dergelijke algemene attitudes worden voornamelijk geleidelijk tijdens de latere adolescentieperiode ontwikkeld, waardoor de link tussen deze attitudes en angst voor criminaliteit eveneens slechts geleidelijk tot stand komt. De 'sponsfunctie' van de angst voor criminaliteit is met andere woorden het resultaat van algemene ontwikkelingsprocessen tijdens de adolescentie.

4.7. Bijkomende opmerkingen bij het theoretische model

Alvorens dit model te onderwerpen aan empirische toetsing, dienen een aantal belangrijke opmerkingen te worden geformuleerd. Deze elementen zijn afgeleid uit de voorafgaande besprekingen, maar omwille van de essentiële plaats die ze innemen in deze discussie, worden ze hier nogmaals geëxpliciteerd. In die zin zijn onderstaande opmerkingen geen nieuwe vaststellingen, maar vormen ze eerder een samenvatting of condensatie van de meest relevante inzichten die in het voorgaande worden beschreven.

Een eerste belangrijke element is dat de opgenomen factoren subjectief van aard zijn; het betreffen persoonlijke inschattingen die op hetzelfde niveau als de afhankelijke variabele gesitueerd zijn, met name de persoonlijke ervaringswereld. In

die zin wordt een sociaalpsychologisch perspectief gehanteerd waarbij de evaluatie en betekenisgeving door het individu een centrale rol inneemt (van der Wurff, 1992; Bruinsma, 2004; Pleysier, 2010). Ten eerste betekent dit dat in het theoretisch model de traditionele sociodemografische variabelen niet expliciet worden opgenomen. Zoals betoogd kunnen deze 'objectieve' attributen van het individu op zich geen inhoudelijke verklaring bieden voor verschillen in de angst voor criminaliteit (Wikström, 2007; Cops & Pleysier, 2011). Daarom fungeren deze factoren als controlevariabelen, maar veronderstellen we tegelijkertijd dat mogelijke effecten ervan worden wegverklaard door andere, inhoudelijk relevante factoren die wel in het beschreven model worden vermeld. Dit impliceert ten tweede eveneens dat geen hogere orde indicatoren worden opgenomen en bijgevolg geen multilevel onderzoek wordt uitgevoerd. Zeker wat betreft de invloed van de buurtfactoren kan dit mogelijk een beperking lijken, maar zoals aangehaald blijkt uit voorgaande studies dat dergelijke hogere orde variabelen slechts in beperkte mate een bijkomende verklarende waarde hebben, die bovendien gradueel afneemt naarmate meer en betere theoretisch relevante factoren op het individuele niveau worden opgenomen (Verlet et al., 2009). Deze benadering impliceert bovendien dat de discussie omtrent het te selecteren aggregatieniveau - op individueel dan wel op contextueel niveau - van bepaalde variabelen, en dan met name de buurtgerelateerde factoren als sociale cohesie en overlast, weinig relevant blijkt. Het is niet zozeer de objectieve aanwezigheid van bepaalde indicatoren, maar wel de mate waarin het individu de aanwezigheid van die factoren percipieert die van belang is, althans wanneer de afhankelijke variabele op het individuele niveau wordt gemeten.

Wat betreft de discussie binnen het onderzoek naar angst voor criminaliteit over de vraag of de perceptie van het risico op criminaliteit al dan niet kan gezien worden als een factor die (conceptueel) causaal voorafgaat aan angst voor criminaliteit, dan wel dat dit 'slechts' een component ervan is, wordt ervoor geopteerd om in tegenstelling tot Farrall et al. (2009) risicoperceptie als een component van het overkoepelende 'angst voor criminaliteit' concept te benaderen (Gabriel & Greve, 2003; De Groof, 2006). Een bijkomend argument voor deze keuze is empirisch van aard; de integratie van deze variabele als beïnvloedende factor heeft als risico dat het een sterke contaminatie met het model met zich meebrengt, wat tot uiting komt in de (zeer) grote verklaarde variantie door deze variabele. Dit levert geen belangrijke inhoudelijke meerwaarde op en dreigt zo bovendien andere meer relevante invloeden en relaties uit te vlakken.

Een derde belangrijke opmerking is dat dit model een parametrisch karakter heeft (van der Wurff, 1990). Naast de algemene toetsing van het ontwikkelde model, heeft het empirisch onderzoek als bijkomend doel om het relatieve gewicht en de onderlinge interacties van de factoren vast te stellen. Het is niet enkel de betrachting na te gaan of er sprake kan zijn van een verband zoals dit wordt vooropgesteld in

het model, maar tegelijkertijd ook om de relatieve impact van de gevonden verbanden bloot te leggen. Een fundamentele beperking in menig empirisch onderzoek ter zake is dat een vaak eenzijdige focus op een specifieke groep van variabelen wordt gehanteerd. In de studie van een dermate complex fenomeen als angst voor criminaliteit, dat vanuit verschillende hoeken tegelijkertijd wordt beïnvloed, vormt een dergelijke enge focus een 'artificiële' opzet. Eerder dan te kunnen spreken van één of enkele hoofdoorzaken van het feit dat men zich onveilig voelt, is er eerder nood aan een 'assemblage', een voortdurend veranderend samenspel van een groot aantal onderling nauw verweven elementen, die tot gevolg hebben dat gevoelens van angst en ongemak vermeederen of verminderen (Van Aalst & Schwanen, 2009).

Tot slot is het noodzakelijk te wijzen op het bestaan van cirkeleffecten; het model is verklarend in de zin dat het verhelderend en voorspellend tracht te zijn. Het heeft echter niet de pretentie om causaal verklarend te zijn in de zin van het aangeven van een unidirectioneel causaal pad dat tot de ontwikkeling van angst voor criminaliteit leidt. Angst voor criminaliteit kan niet enkel worden gezien als het product of resultaat van de diverse beschreven processen; zogenaamde 'feedback loops' treden onvermijdelijk op, waarbij gevoelens van angst voor criminaliteit niet enkel louter gevolg zijn, maar tegelijkertijd ook als oorzaak, versterker of afzwakker optreden van bepaalde processen die in bovenstaand model zijn uitgewerkt. De plaats van het 'angst voor criminaliteit' concept aan de rechterzijde van het model betekent daarom niet dat dit het eindpunt van een lineair proces vormt; de individuele angst voor criminaliteit beïnvloedt daarentegen zelf weer bepaalde variabelen, waardoor de cirkel wordt rondgemaakt. Vanuit deze overweging wordt er bijgevolg niet 'oorzaken' en 'oorzakelijke verbanden' te gesproken, maar in termen van beïnvloedende factoren of variabelen van angst voor criminaliteit. Dit mag op het eerste zicht een louter semantische discussie lijken, maar dit is het, vanuit de bovenstaande argumentering, geenszins. Een andere motivering voor deze keuze hangt samen met het cross-sectionele opzet van het gevoerde onderzoek; het betreffen daarom bevindingen op basis van één meting, waardoor het niet mogelijk is om de chronologie van de betreffende factoren te identificeren. We kunnen bijgevolg geenszins zeker zijn dat een beïnvloedende factor volledig voorafgaat aan de totstandkoming van de angst voor criminaliteit. Op de kenmerken van de gebruikte data en de implicaties hiervan voor de onderzoeksmogelijkheden, komen we in het volgende hoofdstuk meer expliciet en in detail op terug.

Deel III.

Empirische toetsing. Angst voor criminaliteit bij jongeren onderzocht

Hoofdstuk 5. Angst voor criminaliteit bij jongeren onderzocht.

In het voorgaande deel is dieper ingegaan op de stand van zaken van de omvangrijke 'angst voor criminaliteit' onderzoekstraditie. Op basis hiervan werden enkele belangrijke gebreken geïdentificeerd die de kennisaccumulatie in dit onderzoeksdomein in sterke mate hebben beperkt. De (relatief) recente 'heropleving' die zich als reactie op de diverse kritieken heeft voltrokken, resulteert in verschillende krachtlijnen die van essentieel belang zijn voor een meer adequate kennisopbouw. Ten eerste hebben vernieuwende benaderingen geleid tot een meer genuanceerde en multidimensionale invulling van het 'angst voor criminaliteit' concept. Daarnaast wordt met betrekking tot de beïnvloedende factoren van deze angst voor criminaliteit het belang een sociaalpsychologisch en geïntegreerd perspectief benadrukt om een omvattend inzicht in de wijze waarop angst voor criminaliteit op individueel niveau wordt gevormd, mogelijk te maken (Bruinsma et al., 2004; Vanderveen, 2006a; Pleysier, 2010). Deze krachtlijnen bieden een belangrijke meerwaarde om tot een tegelijkertijd dieper en breder inzicht in het complexe 'angst voor criminaliteit' fenomeen te komen.

Opvallend is wat betreft het wetenschappelijk onderzoek naar angst voor criminaliteit bij jongeren blijkt dat – naast de beperkte kwantiteit van het gevoerde onderzoek bij deze sociale subgroep – problemen op vlak van de kwaliteit van het gehanteerde onderzoeksdesign, een grondig begrip met betrekking tot de angst voor criminaliteit bij deze sociale groep in het gedrang komt. Onderzoek naar angst voor criminaliteit bij jongeren maakt immers slechts in beperkte mate gebruik van de vermelde krachtlijnen voor 'state-of-the-art' onderzoek naar dit sociale fenomeen. De implicaties van deze nieuwe krachtlijnen vormen echter een belangrijke aanzet voor meer en beter onderzoek naar angst voor criminaliteit bij adolescenten, wat op de eerste plaats een meerwaarde op zichzelf vormt. De bestaande kennis is beperkt en versnipperd, waardoor een omvattend inzicht in de ontwikkeling van deze angst voor criminaliteit bij adolescenten grotendeels ontbreekt. Hiervoor dient, zoals in het

voorgaande hoofdstuk werd beargumenteerd, zoveel mogelijk aansluiting te worden gevonden bij de specifieke sociaalpsychologische leefwereld van de respondenten (Greve, 2004; Jackson, 2004a). Dit heeft als belangrijk voordeel dat het een grondige theoretische onderbouwing mogelijk maakt, die aangepast is aan de specificiteit van de leefwereld van de onderzochte groep, waarbij bovendien vanuit een geïntegreerd perspectief factoren uit de brede leefwereld worden opgenomen. Deze invalshoek heeft in het voorgaande hoofdstuk geleid tot de ontwikkeling van een geïntegreerd theoretisch model dat aangepast is aan de leefwereld van adolescenten.

Een tweede potentiële meerwaarde van onderzoek naar angst voor criminaliteit tijdens de adolescentie is dat het kan bijdragen aan een meer omvattend beeld over de ontwikkeling van deze angst voor criminaliteit (Goodey, 1997). Een grotere focus op de adolescentieperiode vervult met andere woorden eveneens een bredere functie in het 'angst voor criminaliteit' onderzoek. Angst voor criminaliteit dient immers op een dynamische wijze te worden geïnterpreteerd; het is geen 'natuurlijk' of statisch gegeven, maar is daarentegen veranderlijk doorheen de individuele levensloop (Gabriel & Greve, 2003), waarbij een belangrijke rol is weggelegd voor de adolescentieperiode, als periode waarin bepaalde aspecten en dimensies van deze angst voor criminaliteit worden gevormd.

5.1. Onderzoekopzet en doelstellingen

In dit hoofdstuk staat de empirische toetsing van de besproken theoretische inzichten centraal. De doelstellingen van dit empirisch luik zijn bijgevolg dubbel. Een eerste betrachting is om empirische indicaties voor het dynamische karakter van het 'angst voor criminaliteit' complex op te sporen. Deze dynamische benadering van angst voor criminaliteit is gericht op twee vlakken. Ten eerste worden mogelijke evoluties in het 'angst voor criminaliteit' concept doorheen de levensloop onderzocht. Op basis van algemene theoretische inzichten kan immers worden gesteld dat veranderingen in de sociale leefwereld tijdens de adolescentie en de algemene (cognitieve en morele) ontwikkelingsprocessen tijdens deze levensfase een invloed uitoefenen op de inhoud van het 'angst voor criminaliteit' complex. Met name wat betreft de expressieve dimensie van het 'angst voor criminaliteit' complex, dat een uitdrukking vormt van bredere en meer abstracte bezorgdheden en attitudes (cf. Gabriel & Greve, 2003; Jackson, 2004) suggereren algemene theoretische inzichten dat deze component doorheen de levensloop op een graduele wijze wordt gevormd. Deze veronderstelling impliceert dat dit brede concept tijdens de adolescentie een

andere inhoud heeft dan tijdens de preadolescentie enerzijds en in vergelijking met de volwassenheid anderzijds. Ten tweede wordt eveneens verondersteld dat de adolescentie een belangrijke levensfase is waarin de verschillen op basis van geslacht worden gevormd; de verschillende 'angst voor criminaliteit' niveaus bij jongens en meisjes zouden met andere woorden tijdens de adolescentie worden ontwikkeld. Tegengestelde socialiseringsprocessen leiden ertoe dat tijdens deze levensfase jongens een lagere angst rapporteren, terwijl meisjes zich angstiger en kwetsbaarder voelen (Goodey, 1994; Madriz, 1997). Met name de geleidelijke socialisering in bestaande maatschappelijke gender rollen en de nadruk op seksuele kwetsbaarheid van meisjes, wat zich met name vanaf de overgang naar de adolescentie manifesteert, fungeren in dit kader als centrale verklarende processen. Dit alles impliceert dat het eerste onderdeel van dit hoofdstuk ten eerste gericht is op de identificatie van mogelijke inhoudelijke verschillen in het 'angst voor criminaliteit' complex tussen pre-adolescenten, adolescenten en (jong)volwassenen. Daarnaast wordt op zoek gegaan naar inhoudelijke verschillen bij jongens en meisjes en worden de geformuleerde verklaringen voor het ontstaan van de kloof tussen jongens en meisjes, namelijk 'de angst voor seksuele delicten' en een 'tegengestelde genderidentiteit', vanuit een dynamisch perspectief benaderd.

De tweede grote doelstelling van dit empirisch hoofdstuk is gericht op de identificatie van de beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit bij adolescenten. Het in het vorige deel ontwikkelde theoretische model fungeert hierbij als leidraad. Het is met andere woorden de betrachting om in dit hoofdstuk het geïntegreerde theoretisch model aan een empirische toetsing te onderwerpen en waar nodig dit model op basis van de resultaten te nuanceren en te verfijnen. De opzet van deze toetsing is dubbel. Op de eerste plaats is het de bedoeling om na te gaan in welke mate de theoretisch verwachte verbanden en beïnvloedende factoren van de angst voor criminaliteit bij adolescenten inderdaad een significante invloed uitoefenen. Daarnaast is het eveneens de betrachting om na te gaan in welke mate verschuivingen optreden in de relatieve impact van de beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit bij verschillende leeftijdsgroepen. Samengevat impliceert dit dat in het tweede onderdeel van dit hoofdstuk de focus ligt op het vaststellen van de factoren die de angst voor criminaliteit bij adolescenten beïnvloeden en het opsporen van mogelijke evoluties in de relatieve impact van deze factoren bij verschillende leeftijdsgroepen.

Alvorens over te gaan tot een inhoudelijke bespreking van de data, dient, in het licht van deze doelstellingen, een belangrijke opmerking te worden geformuleerd. Zoals reeds in de inleiding aangehaald, hebben de data die verder in dit proefschrift worden gebruikt om deze geformuleerde theoretische verwachtingen te toetsen, alle een cross-sectioneel karakter. In een dergelijk design vindt slechts één meting plaats, waarbij alle respondenten slechts eenmaal en op (ongeveer) hetzelfde moment worden bevraagd. Met name op het vlak van de identificatie van mogelijke

bestaande dynamische ontwikkelingen en evoluties doorheen de levensloop van de angst voor criminaliteit heeft dit belangrijke implicaties.

Gezien het cross-sectioneel karakter van de gebruikte data en de enigszins artificiële afbakeningen van de leeftijdsgroepen (cf. infra), zal het bespreken van dynamische evoluties met het nodige voorbehoud dienen te gebeuren. In essentie impliceert een dergelijke onderzoeksopzet dat, bij het opsporen van dergelijke tendensen, telkens afzonderlijke leeftijdsgroepen bestaande uit andere respondenten met elkaar worden vergeleken, in plaats van dezelfde respondenten die op verschillende tijdstippen zijn bevroegd. Telkens we bijgevolg in wat volgt zullen trachten mogelijke dynamische evoluties te identificeren, hebben deze analyses een 'proxy' karakter; ze laten geen directe toets toe van eventuele verschillen en verschuivingen op niveau van het individu en maken het daarom 'slechts' mogelijk om indicaties af te leiden over eventuele verschillen wat betreft de ontwikkeling van het 'angst voor criminaliteit complex' als wat betreft de samenhang tussen de geselecteerde variabelen en angst voor criminaliteit.

Het gebruik van dergelijke cross-sectionele data impliceert immers dat we geen direct zicht kunnen krijgen op mogelijke soortgelijke evoluties op het individuele niveau, aangezien we niet beschikken over herhaalde metingen op verschillende tijdstippen bij dezelfde groep personen. Een dergelijke opzet zou een veel sterkere basis vormen om dergelijke uitspraken te rechtvaardigen. We kunnen met andere woorden slechts veronderstellen dat deze analyses leeftijdseffecten - effecten die te wijten zijn aan het groeiproces van adolescenten tijdens de levensloop - zullen blootleggen; cohorte-effecten en periode-effecten zijn echter niet uit te sluiten.¹⁶⁹ Deze beperkingen impliceren, samengevat, dat een directe toetsing van het dynamische perspectief op het intra-individuele niveau niet mogelijk is. De resultaten die uit deze toetsen voortkomen (cf. infra) dienen bijgevolg met de nodige terughoudendheid te worden geïnterpreteerd; ze zullen enkel fungeren als indicaties voor het bestaan van dynamische evoluties en ontwikkelingen op het individuele niveau; niet meer, maar weliswaar ook niet minder.

¹⁶⁹ Cohorte-effecten zijn effecten verbonden aan de specifieke groep, waarbij verschillen tussen diverse leeftijdsgroepen het gevolg zijn van bredere culturele verschuivingen. Periode-effecten zijn effecten die te wijten zijn aan verschillen in de tijdsperiode waarin de afzonderlijke groepen worden bevroegd; bepaalde spectaculaire gebeurtenissen die zich voordoen tijdens een bepaalde periode kunnen de beleving van de bevroegde groep beïnvloeden (Vanhouette & Elchardus, 2009).

5.2. De data

Alvorens over te gaan tot de directe empirische uitwerking van deze doelstellingen, wordt eerst verder stilgestaan bij de inhoudelijke kenmerken van deze datasets en de concrete meetinstrumenten die worden gehanteerd in dit empirisch luik. Twee (groepen van) databestanden worden aangewend om de hierboven beschreven doelstellingen te bereiken. Vervolgens wordt ruime aandacht besteed aan de wijze waarop het 'angst voor criminaliteit' concept in deze datasets wordt geoperationaliseerd. Het belang van een grondige reflectie over de gebruikte meetinstrumenten blijkt uit de voorgaande bespreking van deze onderzoekstraditie, waarin werd gesteld dat de multidimensionaliteit van het 'angst voor criminaliteit' concept zowel methodologische als inhoudelijke implicaties heeft (Bilsky, 1993; Vanderveen, 2006a; Farrall et al., 2009; Pleysier, 2010). Op methodologisch vlak is er nood aan het gebruik van schaaltechnieken, met alle hierbij horende statistische analyses, om dit concept op een valide en betrouwbare manier te meten. Op inhoudelijk vlak impliceert dit dat elk meetinstrument 'slechts' een bepaalde dimensie van het omvattende concept meet, wat gevolgen heeft voor de specifieke resultaten die worden bekomen (De Groof, 2006). Dit maakt het noodzakelijk om de gebruikte instrumenten op basis van de eerder besproken dimensies van het overkoepelende concept te categoriseren; bovendien wordt dieper ingegaan op de implicaties hiervan.

5.2.1. De JOP-monitor. Een peiling naar de leefwereld van de Vlaamse jeugd

De centrale gebruikte databron is afkomstig van de JOP-monitor. Deze monitor is ontwikkeld en afgenomen door het Jeugdonderzoeksplatform (JOP), een interuniversitair en interdisciplinair samenwerkingsverband tussen het Leuvens Instituut voor Criminologie (K.U.Leuven), de vakgroep TOR (Vrije Universiteit Brussel) en de vakgroep Sociale Agogiek (UGent).¹⁷⁰ De JOP-monitor is een gestandaardiseerde schriftelijke vragenlijst die per post naar een toevalssteekproef van alle jongeren die in het Vlaamse gewest woonachtig zijn wordt verzonden.¹⁷¹ De doelstelling van deze monitor is om een zicht te krijgen op de brede leefwereld van

¹⁷⁰ Het JOP werd in 2003 opgericht op initiatief van de toenmalige minister van Jeugd en maakt momenteel deel uit van het beleidsrelevant steunpunt Cultuur, Jeugd en Sport, waar het de peiler Jeugd voor haar rekening neemt. Naast de recurrente verzameling van eigen data over de leefwereld van Vlaamse jongeren is een tweede opdracht van dit samenwerkingsverband bestaand Vlaams onderzoek naar jongeren op te sporen, te inventariseren en te synthetiseren. Het is de combinatie van deze beide opdrachten die uiteindelijk moet leiden tot een tegelijkertijd breder en dieper inzicht in de hedendaagse leefwereld van Vlaamse jongeren en de mogelijke tendensen en evoluties hierin.

¹⁷¹ Dit representatieve karakter van de verschillende afnames heeft als belangrijk voordeel dat de bekomen resultaten in principe veralgemeenbaar zijn naar de volledige Vlaamse jeugd.

de hedendaagse Vlaamse jeugd. Dit heeft als gevolg dat in deze surveys een brede range van thema's wordt bevraagd. Deze thema's kunnen in drie grote groepen worden verdeeld. Een eerste groep van vragen heeft betrekking op de concrete 'objectieve' leefomstandigheden van de jongere, zoals de gezinssituatie, het aantal gezinsleden, de etnische afkomst, enzovoort. Ten tweede worden de overtuigingen en attitudes van jongeren bevraagd. Hieronder worden vragen omtrent de evaluatie van de relatie met ouders, vragen over hun zelfbeeld, hun toekomstperspectief, de evaluatie van de schoolomgeving en dergelijke verstaan. Ten derde wordt ook het gedrag bevraagd. Hieronder vallen de vragen naar de vrijetijdsbesteding, het lidmaatschap van verenigingen en delinquent gedrag.

Momenteel hebben reeds twee afnames van deze monitor plaatsgevonden. Hoewel de opzet ervan grotendeels hetzelfde is, zijn er toch enkele belangrijke verschillen tussen beide monitors die we daarom meer in detail bespreken. JOP-monitor 1 werd in het najaar van 2005 en het voorjaar van 2006 afgenomen bij een toevalssteekproef van Vlaamse jongeren tussen 14 en 25 jaar. In de praktijk werden twee steekproeven getrokken: op basis van een commerciële databank werden 2500 19- tot 25-jarigen geselecteerd; de 14- tot 18-jarigen werden op toevallige wijze op basis van het Rijksregister opgenomen. Van deze laatste groep werden uiteindelijk 2250 respondenten aangeschreven. De Total Design Methode werd gebruikt om een zo hoog mogelijke responsgraad te verkrijgen. De respondenten werden bijgevolg in een periode van enkele maanden vier opeenvolgende keren gecontacteerd met de vraag de enquête in te vullen en terug te sturen. Dit resulteerde in een uiteindelijke responsgraad van 58%, waardoor een databestand met 2503 respondenten werd bekomen. Om het representatief karakter te verzekeren, werd achteraf op de data een weging doorgevoerd naar geslacht, leeftijd en onderwijsvorm of opleidingsniveau. De JOP-monitor 2 werd in het najaar van 2008 afgenomen en verschilt op een aantal vlakken van de eerste monitor. Een eerste belangrijk verschil is de bevraagde leeftijdsgroep, die in deze tweede afname zowel naar beneden als naar boven werd vergroot waardoor in deze monitor jongeren tussen 12 en 30 jaar worden bevraagd. Een gevolg van deze uitbreiding was dat ook een grotere steekproef werd samengesteld, dit keer volledig op basis van het Rijksregister. In totaal werden 8000 jongeren op een toevallige wijze geselecteerd en aangeschreven. Ook in deze afname werd dezelfde methode gevolgd en werden deze jongeren in de samengestelde steekproef vier maal gecontacteerd, wat resulteerde in een responsgraad van 45%. Dit leidde tot een definitief databestand met in totaal 3710 respondenten.¹⁷²

¹⁷² In het voorjaar van 2010 werd door het JOP eveneens een monitor afgenomen in het Nederlandstalig secundair onderwijs in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Hoewel de data van deze monitor een grote relevantie hebben met betrekking tot de angst voor criminaliteit bij jongeren, maken we er in dit proefschrift geen gebruik van (cf. Cops & Put, 2011). De belangrijkste reden hiervoor is dat deze laatste afname zich op een zeer specifieke (grootstedelijke) context en doelgroep heeft gericht. De vergelijking met de resultaten van de andere JOP-monitors ligt daarom geenszins voor de hand. Daarnaast verschilt de vragenlijst van deze monitor op inhoudelijk vlak relatief sterk van de eerdere monitors, wat een bijkomende beperking op de mogelijkheid tot vergelijking inhoudt.

De twee afnames van de JOP-monitor verschillen ook op inhoudelijke vlak enigszins van elkaar. De gebruikte vragenlijsten in beide monitors zijn in beperkte mate verschillend; sommige thema's die in de eerste monitor zijn opgenomen, worden niet meer bevraagd in de tweede monitor en zijn vervangen door andere vragen die naar een ander aspect van de brede leefwereld van jongeren peilen. Dit heeft gevolgen voor de toetsing van het ontwikkelde globale theoretische model. Het is niet mogelijk om deze databestanden aan te wenden om het ontwikkelde model twee keer aan een volledige toetsing te onderwerpen; het globale model wordt daarentegen in twee deelmodellen opgedeeld die telkens op basis van de data van één JOP-monitor worden getoetst. Hierop komen we verder in dit hoofdstuk nog terug. Een belangrijke meerwaarde is daarentegen dat de aspecten en dimensies die in beide monitors worden bevraagd – wat voor de meerderheid van de factoren geldt – op identieke wijze worden gemeten. Dit geldt zowel voor de angst voor criminaliteit als voor de mogelijke relevante beïnvloedende factoren.

De specifieke opzet van deze surveys heeft bovendien als potentiële bijkomende beperking dat deze studies niet expliciet ontwikkeld zijn om het in het voorgaande hoofdstuk theoretische model te toetsen. Dit lijkt bijgevolg op het eerste gezicht te leiden tot gelijkaardige beperkingen die werden geformuleerd met betrekking tot het traditionele 'angst voor criminaliteit' onderzoek, waar het quasi-exclusieve gebruik van bestaande databestanden (veelal van bestaande slachtofferenquêtes) tot een beperkte en eenzijdige focus op de invloed van sociaaldemografische achtergrondkenmerken, slachtofferschap en/of buurtproblemen leidde (Vanderveen, 2006a). De JOP-monitor kent echter op dit vlak een fundamenteel andere opzet en heeft als doel de brede leefwereld van hedendaagse Vlaamse jongeren bloot te leggen, waardoor een (zeer) brede range aan relevante aspecten van deze leefwereld worden bevraagd. In tegenstelling tot de traditionele slachtofferenquêtes is de JOP-monitor geen louter beleidsondersteunend, maar veeleer een vorm van beleidsrelevant onderzoek. Ondanks dat de link met het beleid weliswaar een bepaalde richting aan de bevraagde items oplegt, laat een dergelijke benadering meer ruimte voor wetenschappelijke autonomie. Dit komt zowel tot uiting in het kwalitatief hoogstaande onderzoeksdesign als in het gebruik van theoretisch onderbouwde en inhoudelijk relevante instrumenten om de diverse bevraagde concepten te meten. De combinatie van deze twee kenmerken – de brede focus en de opname van betrouwbare en valide instrumenten – van de JOP-monitor betekent daarom dat het in praktijk wel mogelijk is om het ontwikkelde theoretisch model te toetsen.

5.2.2. Jongeren in Vlaanderen, Gemeten en Geteld (JVGG)

Een tweede databron die wordt aangewend in dit empirische luik is het onderzoek 'Jongeren in Vlaanderen, gemeten en geteld', dat werd uitgevoerd door een samenwerkingsverband van vijf onderzoeksgroepen van de K.U.Leuven, en werd gefinancierd door de Vlaamse Gemeenschap (Impulsprogramma Humane Wetenschappen). In deze studie werd een gestandaardiseerde schriftelijke vragenlijst in het schooljaar 1998-1999 klassikaal afgenomen in 94 Vlaamse secundaire scholen. In totaal vulden 4829 jongeren van het eerste tot en met het zesde jaar secundair onderwijs (aso, tso en bso) de vragenlijst in. Dit impliceert dat in dit onderzoek de leeftijdsgrenzen 12 en 20 jaar zijn.¹⁷³ De selectie van de bevroegde klassen en scholen gebeurde op een dusdanige wijze dat een representatief staal van de Vlaamse scholieren werd bevroegd. Ook de resultaten van deze studie kunnen met andere woorden in principe worden veralgemeend naar de volledige Vlaamse scholierenpopulatie. Dit onderzoek peilt naar de beleving door jongeren van een groot aantal levensdomeinen, zoals het welbevinden, de opvoedingsstijl van hun ouders, de schoolbeleving, vrije tijd en vrienden, werk en werkloosheid, religie, delinquentie, en naar algemene opvattingen over de samenleving en politiek.

Deze JVGG-studie verschilt met andere woorden op bepaalde punten van de JOP-monitor, terwijl op andere vlakken sprake is van een sterke gelijkenis tussen beide studies. Het meest belangrijke onderscheid is het verschil in onderzoeksdesign - postenquête versus schoolenquête - waardoor de vergelijkbaarheid van de resultaten niet evident is. Ten tweede is er eveneens een verschil in de bevroegde leeftijdsgroep, die in de JVGG-studie beperkter is dan in de twee JOP-monitors. Daarnaast zijn er ook enkele gelijkenissen tussen deze studies. De JVGG-studie vormt een belangrijke voorloper van de JOP-monitor; dit komt zowel tot uiting in de focus op de brede leefwereld van Vlaamse jongeren die beide studies hanteren als in het feit dat verscheidene variabelen aan de hand van dezelfde meetinstrumenten worden gemeten. Een tweede belangrijke gelijkenis is dat beide studies in principe representatief zijn en bijgevolg kunnen veralgemeend worden naar de hele Vlaamse jeugd.

Alvorens over te gaan tot de bespreking van de gebruikte meetinstrumenten is het noodzakelijk om de specifieke leeftijdperiode af te bakenen die als de adolescentie wordt afgebakend in dit onderzoek. Dit is geen evidente opdracht en is bovendien in essentie een enigszins arbitraire opdracht; welke leeftijdsgroep juist als de

¹⁷³ In principe zijn jongeren in het zesde jaar secundair onderwijs achttien jaar oud; er is echter een grote groep jongeren die in de voorgaande jaren (in het lager of secundair onderwijs) een schooljaar heeft moeten overdoen; als gevolg hiervan kan het zijn dat ook jongeren van negentien of twintig jaar (of zelfs ouder) nog steeds in het secundair onderwijs les volgen.

adolescentieperiode kan worden omschreven staat niet onomstotelijk vast. De adolescentie is immers geen natuurlijk of objectief fenomeen, maar is als aparte levensfase tussen de kindertijd en volwassenheid 'ontdekt' in het begin van de twintigste eeuw (Hall, 1904). De erkenning en de concrete afbakening is met andere woorden in grote mate afhankelijk van de bredere sociaalculturele context; in de praktijk blijkt er bijgevolg geen eensgezindheid over de concrete leeftijdsgrenzen, die algemeen genomen variëren tussen 13-14 jaar tot 19-20 jaar. Daarnaast zijn ook praktische afwegingen van belang in de keuze voor de gebruikte leeftijdscategorie; er wordt immers gebruik gemaakt van drie verschillende databestanden met elk eigen leeftijdsgrenzen. Uit vergelijkbaarheidsoverwegingen dient daarom een groep te worden afgebakend die in elk van de studies wordt bevraagd. Op basis van beide factoren wordt er daarom voor geopteerd om in dit proefschrift verder te werken met de groep van 14- tot 19-jarigen; deze leeftijdsgroep wordt met andere woorden als de periode van de adolescentie gedefinieerd.¹⁷⁴

5.3. De operationalisering van de afhankelijke variabele. 'Angst voor criminaliteit' gemeten.

Zoals uitvoerig is aangetoond in de voorgaande hoofdstukken, vormt de wijze waarop de onderzochte variabelen worden geoperationaliseerd een van de verklaringen voor de (grote) verscheidenheid aan resultaten in het onderzoek naar angst voor criminaliteit en de beïnvloedende factoren ervan. In dit deel wordt daarom dieper ingegaan op de wijze waarop het 'angst voor criminaliteit' concept in deze studies wordt gemeten. Angst voor criminaliteit fungeert immers als een 'parapluconcept', waaronder een breed en diffuus complex van concrete emoties, houdingen en attitudes kan worden gevat (Vanderveen, 2006a). De één-item instrumenten die traditioneel werden (en worden) aangewend om dit concept te meten zijn bijgevolg *a fortiori* te beperkt om een dergelijk complex concept op een betrouwbare en valide manier te bevatten, wat de nood aan het gebruik van schaaltechnieken met zich meebrengt (Ferraro & LaGrange, 1987; van der Wurff, 1992; Bilsky, 1993). Het gebruik van meerdere items en de statistische toetsing van de validiteit en betrouwbaarheid van een dergelijk meetinstrument vormt bijgevolg een eerste noodzakelijke stap om tot een meer betrouwbare en valide meting van het onderzochte concept te komen.

¹⁷⁴ Deze afbakening heeft als bijkomend voordeel dat de groep adolescenten in elk van de gebruikte databestanden voldoende groot is. Zelfs wanneer deze globale groep in de analyses in subgroepen wordt opgedeeld (cf. infra), zijn deze verschillende subgroepen voldoende groot om betekenisvolle analyses uit te voeren.

Daarnaast zijn de resultaten zowel deels afhankelijk van de concrete bevroagde dimensie (affectief, cognitief, gedragsmatig) als van de mate waarin het specifieke meetinstrument peilt naar de situationele angst dan wel naar een meer stabiele toestandsangst. Verschillende operationalisering meten immers verschillende aspecten van het overkoepelende 'angst voor criminaliteit' parapluconcept (De Groof, 2006; Vanderveen, 2006a; Pleysier, 2010).¹⁷⁵ Daarom wordt in wat volgt expliciet aandacht besteed aan de concrete meetinstrumenten die in de verschillende databestanden beschikbaar zijn. Hierbij wordt achtereenvolgens ingegaan op de statistische kwaliteiten en betrouwbaarheid van de gebruikte meetinstrumenten en worden deze instrumenten besproken in het licht van twee ontwikkelde taxonomieën; dit maakt duidelijk welke dimensies van het brede 'angst voor criminaliteit' concept met de afzonderlijke operationalisering worden gemeten.

5.3.1. De validiteit en betrouwbaarheid van de meetinstrumenten

Het gebruik van schalen en het toepassen van schaaltechnieken om angst voor criminaliteit te meten is een belangrijke stap voorwaarts naar een beter en dieper inzicht in het betreffende concept. Het op een betrouwbare en valide wijze meten van abstracte en meerdimensionale concepten vereist immers het gebruik van meerdere concrete indicatoren die allen minstens deels naar een bepaald aspect van een achterliggend en niet rechtstreeks te meten concept peilen (Mortelmans & Dehertogh, 2008). Een optimale operationalisering gebeurt aan de hand van een combinatie van meerdere gelijkaardige items die in staat zijn om een gedeeld achterliggend construct te meten (Williams et al., 2000; Mortelmans & Dehertogh, 2008). In statistische termen impliceert dit dat via een factoranalyse wordt bepaald in welke mate de geselecteerde items er effectief in slagen om dit achterliggende construct te meten. De factorladingen die worden bekomen vormen een indicatie van de mate waarin het betreffende item samenhangt met het latente theoretische concept. Naast het bepalen van de 'dimensionaliteit' van de verschillende items, dient vervolgens de interne samenhang van de items beoordeeld te worden. Alvorens de verschillende afzonderlijke items tot een schaal kunnen worden samengevoegd is het noodzakelijk om een betrouwbaarheidsanalyse uit te voeren die bepaalt of deze samenvoeging inderdaad kan gebeuren. Hiervoor vormt de Cronbach alfamaat een belangrijke indicatie. Deze maat dient zo hoog mogelijk te zijn - met in principe op

¹⁷⁵ Toch blijkt ook dat de verschillende operationalisering in meer of mindere mate aan elkaar gerelateerd zijn. Vanderveen (2006a) onderscheidt elf verschillende mogelijke en veel gebruikte operationalisering; een correlatiematrix resulteert vervolgens in correlatiecoëfficiënten tussen .14 en .88. Vanderveen concludeert op basis hiervan dat het niet mogelijk is om één bepaalde operationalisering van 'fear of crime' te bekomen. Ook Ferraro & LaGrange (1987) vonden (weliswaar vrije lage) significante correlaties tussen het 'standaarditem' en een geconstrueerde index bestaande uit de angst voor elf concrete delicten.

zijn minst een waarde van .70 - om de interne consistente van de opgestelde schaal als voldoende te beschouwen.¹⁷⁶

In beide JOP-monitors wordt geopteerd voor een bevraging van angst voor criminaliteit aan de hand van acht stellingen. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een schaal ontwikkeld voor een onderzoek naar middenveldparticipatie (Smits, Elchardus et al., 2000). Deze schaal was oorspronkelijk bedoeld voor volwassenen en werd voor het onderzoek naar maatschappelijke participatie van jongeren (Smits, 2004) aangepast aan deze specifieke onderzoekspopulatie. Aan de hand van een factoranalyse wordt nagegaan in welke mate deze items in beide monitors het achterliggende latente construct meten en of er op basis van deze set items één variabele kan worden gecreëerd.

TABEL 5.1. Factorladingen items 'angst voor criminaliteit' in JOP-monitor 1 (N=1287) en JOP-monitor 2 (N=1613) voor de 14- tot 19-jarigen (Bron: JOP-monitor 1 en JOP-monitor 2)

Items	JOP-monitor I	JOP-monitor II
Het is vandaag de dag te onveilig om kinderen alleen op straat te laten ('kinderen')	.59	.57
Uit angst dat er mij iets overkomt, durf ik 's avonds niet meer alleen op straat komen ('alleen straat')	.66	.70
's Avonds moet je op straat extra voorzichtig zijn ('voorzichtig')	.68	.65
De laatste jaren zijn de straten onveiliger geworden ('straten onveiliger')	.62	.69
De politie is niet meer in staat om ons nog te beschermen tegen criminelen ('politie')	.42	.55
Uit angst om overvallen te worden, durf ik niet in bepaalde wijken komen ('wijken')	.65	.61
In deze tijd is een alarmsysteem geen overbodige luxe ('alarmsysteem')	.52	.47
's Avonds en 's nachts durf ik niet alleen thuis te blijven ('alleen thuis')	.48	.53
Verklaarde variantie (in %)	42	44
(Eigenwaarde)	(3.36)	(3.52)
Cronbach α	.800	.815

¹⁷⁶ Deze 'ondergrens' dient echter niet als absoluut te worden geïnterpreteerd. De hoogte van de Cronbach alfa, die wordt berekend op de intercorrelaties tussen de verschillende items is immers sterk afhankelijk van het aantal items. Bij veel items heb je een lagere intercorrelatie nodig om eenzelfde Cronbach alfa te bereiken. Met name in schalen die uit slechts enkele items bestaan is bijgevolg een lagere Cronbach alfa mogelijk.

In beide gevallen blijkt de gehanteerde set van stellingen in staat het achterliggende construct te meten. Telkens resulteert een exploratieve factoranalyse in een duidelijke eendimensionale structuur; de factorladingen van de afzonderlijke items zijn bovendien voldoende hoog om alle items mee op te nemen in de constructie van het achterliggende construct. De Cronbach alfa, als indicator van de betrouwbaarheid van de schaal, is in beide gevallen ook voldoende hoog, wat wijst op de sterke interne consistentie van deze schaal.

In tegenstelling tot de JOP-monitor, is er in de JVGG studie voor geopteerd om de angst voor slachtofferschap van een aantal concrete delicten te bevragen. Meer specifiek werden de respondenten gevraagd aan te geven in welke mate ze angst hadden om slachtoffer te worden van vandalisme, diefstal, beroving op straat, (bedreiging met) fysiek geweld en seksueel geweld. Ook hier wordt aan de hand van een factoranalyse nagegaan of een latent concept kan geïdentificeerd worden, in dit geval een meer generieke 'angst voor criminaliteit'.

TABEL 5.2. Factorladingen en Cronbach α voor items 'angst voor criminaliteit' (N=3236) bij de 14- tot 19-jarigen (Bron: JVGG)

	Factorladingen
Angst slachtofferschap vandalisme ('vandalisme')	.49
Angst slachtofferschap diefstal van fiets, bromfiets, jas,... ('diefstal')	.49
Angst slachtofferschap beroving op straat ('beroving op straat')	.75
Angst slachtofferschap geweld en/of bedreiging ('fysiek geweld')	.76
Angst slachtofferschap seksueel geweld (aanranding, verkrachting) ('seksueel geweld')	.60
Verklaarde variantie (in %)	51
(Eigenwaarde)	(2.53)
Cronbach α	.750

De factoranalyse op deze vijf items (tabel 5.2) geeft aan dat bij deze vijf items die polsen naar de angst voor diverse vormen van slachtofferschap een achterliggend construct kan worden geïdentificeerd. Dit impliceert dat er sprake is van een achterliggende, meer generieke en stabiele angst voor criminaliteit die de angst voor meer concrete vormen van slachtofferschap beïnvloedt.¹⁷⁷ De factorladingen van alle afzonderlijke items zijn hoger dan .40; voor de constructie van de schaal kunnen

¹⁷⁷ Naast de gedeelde covariantie bij deze vijf items is er bij elk item ook sprake van een unieke variantie die niet kan worden verklaard door het achterliggende 'angst voor criminaliteit' concept. Dit gedeelte kan worden geïnterpreteerd als de angst voor dat specifieke delict.

bijgevolg alle items worden opgenomen. De Cronbach alfa is eveneens voldoende hoog (.75) om deze schaal als intern consistent te beschouwen.

5.3.2. Classificatie van de gebruikte operationaliseringen

Omwille van de complexiteit en multidimensionaliteit van het achterliggende concept is in essentie geen enkel meetinstrument in staat om dit omvattende complex van emoties en attitudes te omvatten. Dat hoeft op zich niet problematisch te zijn, maar impliceert wel dat een evaluatie van het gekozen meetinstrument dient te gebeuren in termen van de diverse aspecten en componenten van het brede parapluconcept (Vanderveen, 2006). De concrete wijze waarop het afhankelijke concept wordt gemeten heeft immers een invloed op de mate waarin de geselecteerde factoren angst voor criminaliteit beïnvloeden (De Groof, 2006). Het is met andere woorden noodzakelijk om de gekozen operationaliseringen meer diepgaand te analyseren om de opbouw van meer doordachte en adequate theoretische modellen mogelijk te maken (Thompson et al., 1992; Pleysier, 2010).

Op basis van de eerder besproken conceptuele classificatie waarin het onderscheid tussen de affectieve, cognitieve en gedragsmatige dimensie van het besproken concept wordt gemaakt (Ferraro & LaGrange, 1989; De Groof, 2006) ontwikkelden Gabriel & Greve (2003) een taxonomie waarin vaak gebruikte meetinstrumenten kunnen worden gesitueerd. Hierin wordt enerzijds een onderscheid gemaakt tussen bevragingen van de affectieve, cognitieve, gedragsmatige of een meer algemene dimensie; anderzijds wordt een onderscheid naar de specificiteit van de bevraging gemaakt, of het type criminaliteit dat (al dan niet) wordt bevraagd in het instrument.

TABEL 5.3. Taxonomie van de gebruikte 'angst voor criminaliteit' meetinstrumenten (Bron: Gabriel & Greve, 2003: 608)

	Affectief	Cognitief	Gedragsmatig	Globaal
Offence-specific	JVGG			
Offence bundle				
Non-specific				
	JOP-monitor			

Het meetinstrument dat in de JOP-monitors I (2005-06) en II (2008) wordt gehanteerd, legt de nadruk op de subjectieve onveiligheid en mogelijke ervaringen van bedreiging, kwetsbaarheid en hulpeloosheid in situaties die in meer of mindere mate naar criminaliteit verwijzen (Verlet et al., 2009). Dit instrument is in feite een

'mix' van de verschillende onderscheiden componenten en is bijgevolg niet in een specifieke cel onder te brengen. Zo zijn de verschillende dimensies – cognitief, affectief en gedragsmatig – aanwezig in de diverse items. Ook verwijzingen naar de twee referentieniveaus zijn opgenomen in de stellingen; deze hebben betrekking op het individuele en op het meer algemene (maatschappelijke) niveau. Deze operationalisering bevat geen expliciete verwijzing naar angstgevoelens voor of risicoperceptie omtrent specifieke misdrijven. In deze typologie (tabel 5.3) wordt het JOP-instrument daarom enigszins als een overkoepelend instrument benaderd, waarin zowel affectieve, cognitieve, gedragsmatige en globale aspecten zijn opgenomen. De schaal die in de JVGG-studie is opgenomen kan wel concreet in deze taxonomie worden gesitueerd; het betreft hier een bevraging van de affectieve dimensie ten aanzien van enkele concrete misdrijven ('affectief/offence-specific').

Een bijkomende classificatiewijze voor meetinstrumenten wordt gevormd door het conceptuele onderscheid tussen situationele ('experienced') en dispositionele ('expressive') angst (Farrall et al, 2009). Zij spreken van een continuüm met aan beide uiteinden twee onderscheiden ideaaltypische emotionele reacties. Aan de ene zijde kunnen de meetinstrumenten worden gesitueerd die peilen naar de concreet beleefde angst in een specifieke situatie ('toestandsangst'); aan de andere zijde bevinden zich de operationalisering die een set van attitudes of meningen meten die tot uiting komen wanneer aan individuen wordt gevraagd om hun gevoelens ten aanzien van criminaliteit uit te drukken ('dispositionele angst'). De idee van een continuüm impliceert dat deze verschillende vormen onderling gerelateerd zijn; een hogere dispositionele angst hangt samen met een sterkere geneigdheid om in concrete situaties toestandsangst te ontwikkelen en omgekeerd kan een frequentere blootstelling aan toestandsangst tot een sterkere dispositionele angst leiden¹⁷⁸ (cf. Gabriel & Greve, 2003). Een belangrijke opmerking bij deze opdeling is het feit dat antwoorden in gestandaardiseerde vragenlijsten op de verschillende items algemeen genomen meer een indicatie van een algemene houding ten aanzien van (on)veiligheid betreffen dan dat ze een precieze neerslag vormen van het feitelijk ervaren van angst in de dagelijkse realiteit (Van der Wurff, 1992).¹⁷⁹ *"Typically, researchers do not have access to people when they are actually afraid (...). Instead, criminologists have focused on anticipated rather than actual fear. They have thus tended to think about fear more as an attitude or a perception than as a physical response"* (Sacco, 2005: 125; Warr, 2000). Desondanks kunnen meetinstrumenten

¹⁷⁸ Deze laatste relatie is inderdaad mogelijk, maar is minder sterk dan de invloed die de dispositionele angst uitoefent op de situationele component; angst als karaktertrek – de geneigdheid om angst te ervaren – is immers een relatief stabiel kenmerk van het individu.

¹⁷⁹ In dit licht verwijzen we naar het vermelde onderscheid tussen 'actual' en 'anticipated' angst (Garofalo, 1981), of het verschil tussen de concrete situationele angst die het individu kan ervaren en een meer algemene onveiligheidsbeleving die losgekoppeld is van de concrete angstervaring. Dit onderscheid baseerde Garofalo op de vaststelling dat antwoorden die in gestandaardiseerde vragenlijsten worden gegeven niet ingegeven zijn door effectieve angst – de kans is zeer klein dat iemand zich tijdens het invullen van een vragenlijst angstig voelt – maar door een meer stabiele attitude die men aanwendt om in te schatten hoe angstig men zich zou voelen in een bedreigende situatie.

(relatief sterk) verschillen in de mate waarin ze de situationele dan wel dispositionele component van het brede 'angst voor criminaliteit' fenomeen meten (cf. Pleysier, 2010). Het instrument in de JOP-monitor meet een algemene en relatief stabiele attitude ten aanzien van onveiligheid en criminaliteit en sluit bijgevolg meer aan bij de dispositionele angst dan dat het een concrete toestandsangst meet.

5.4. Een eerste aanzet tot een dynamische invulling van het 'angst voor criminaliteit' complex

In een eerste fase worden de geformuleerde verwachtingen omtrent de dynamische ontwikkeling van het 'angst voor criminaliteit' complex getoetst. De inhoud van dit brede parapluconcept, zo volgt uit de voorgaande hoofdstukken, dient op een dynamische wijze te worden benaderd waarbij dit concept tijdens de levensloop geleidelijk wordt gevormd, met een belangrijke rol voor de adolescentiefase. Tijdens de overgang van kindertijd naar de adolescentie treedt een verandering in de leefwereld op en hebben bovendien belangrijke evoluties op ontwikkelingspsychologisch vlak plaats, waarbij met name algemene cognitieve en morele processen van belang kunnen zijn. Deze veranderingen kunnen ertoe leiden dat het angstcomplex inhoudelijk evolueert. Belangrijke theoretische implicaties kunnen op dit vlak worden afgeleid uit het door Gabriel & Greve (2003) gesuggereerde onderscheid tussen situationele en dispositionele angst, waarin een meer dynamisch perspectief wordt geëxpliciteerd. In het voorgaande hoofdstuk werd reeds de verwachting uitgesproken dat de 'expressieve angst' component van het brede 'angst voor criminaliteit' complex geleidelijk tijdens de (latere) adolescentie wordt ontwikkeld. Het is in deze leeftijdperiode dat bredere en meer algemene maatschappelijke attitudes tot ontwikkeling komen.

Een belangrijke nuance is dat dit dynamische karakter van het 'angst voor criminaliteit' complex niet gelijklopend zou zijn voor alle sociale subgroepen. Met name wat betreft het verschil tussen mannen en vrouwen wordt gesuggereerd dat er sprake is van een 'gendered conceptualisation' van de angst voor criminaliteit (Walklate, 1997), waarbij vrouwen een ander angstcomplex hebben dan mannen (Vanderveen, 1999). "*Victimization, and consequently the fear of victimization, seems to have a different meaning or connotation for women than for men*" (Vanderveen, 2006a: 144). Met name de angst voor seksuele delicten zou specifiek bij vrouwen het algemene 'angst voor criminaliteit' concept overschaduwden (Ferraro, 1996). Ook hier wordt een belangrijke plaats aan de adolescentieperiode toegekend. Verschillen in socialiseringsprocessen zouden er immers toe leiden dat meisjes een

hoger angstniveau rapporteren dan jongens.¹⁸⁰ Meisjes worden aangeleerd om zich angstig en kwetsbaar te voelen, terwijl jongens worden verondersteld geen emoties van angst en kwetsbaarheid te vertonen (Burt & Estep, 1981; Goodey, 1997; Deakin, 2006). Vrouwen zouden bijgevolg makkelijker toegeven aan emoties en angsten en ook sneller geneigd zijn deze te rapporteren in onderzoek; jongens worden daarentegen tijdens de adolescentie geleerd om hun emoties zoveel mogelijk te onderdrukken (Pleysier, 2010). Bovendien wordt tijdens deze periode het besef van seksuele kwetsbaarheid bij meisjes aangeleerd; Goodey (1994) "*contends that socialization practices are gendered and that the critical years for this process are adolescence when individuals emerge as 'sexual beings'*" (Hale, 1996: 98-99). Het besef van seksuele kwetsbaarheid en het overschaduwend karakter van de angst voor seksuele delicten zou zich bijgevolg tijdens de overgang van kindertijd naar de adolescentie ontwikkelen (Burt & Estep, 1981; Goodey, 1997). Het is samengevat tijdens de overgang van kindertijd naar adolescentie (en verder tijdens de adolescentie) dat dit verschil tussen jongens en meisjes zou worden gevormd, als resultaat van een verschillend socialiseringsproces en een groeiend besef van seksuele kwetsbaarheid bij met name meisjes.

In wat volgt, wordt een eerste aanzet ondernomen om indicaties voor deze theoretische veronderstellingen op te sporen. Zoals eerder in dit hoofdstuk besproken, laten de beschikbare data niet toe om deze verwachtingen omtrent de dynamische ontwikkeling van angst voor criminaliteit op een directe empirische wijze te toetsen. In de verdere analyses worden bijgevolg telkens verschillende groepen respondenten (op basis van leeftijd en/of geslacht) met elkaar vergeleken; verschillen die daarom mogelijk worden gevonden, zullen, zeker wanneer ze theoretisch onderbouwd kunnen worden, indicaties vormen voor de validiteit van de veronderstelde evoluties, maar zullen niet kunnen fungeren als rechtstreeks bewijs voor het bestaan van deze dynamische evoluties op het individuele niveau. In een eerste stap worden mogelijke verschillen naar leeftijd onderzocht. Meer concreet worden de pre-adolescenten (12 tot 13 jaar), de adolescenten (14 tot 19 jaar) en de volwassenen (25 tot 30 jaar) als afzonderlijke groepen onderscheiden. Deze opdeling is uiteraard enigszins artificieel en het gebruik van verschillende groepen respondenten (van verschillende leeftijden) gaat bovendien voorbij aan het feit dat er eerder sprake lijkt van een geleidelijke en meer continue evolutie doorheen de levensloop (cf. supra). De opname van de pre-adolescenten en de volwassenen, naast de in dit proefschrift centrale groep van de adolescenten, maakt het echter

¹⁸⁰ Het onderscheid tussen 'geslacht' en 'gender' vormt een belangrijk aanknopingspunt om mogelijke verklaringen voor deze verschillende evolutie doorheen de levensloop – met een centrale plaats voor de adolescentie – te verklaren. Terwijl 'geslacht' verwijst naar "*a determination made through the application of socially agreed upon biological criteria for classifying persons as females or males*" en dus een vaststaand biologisch kenmerk van de person is, heeft het tweede concept betrekking op "*the activity of managing situated conduct in light of normative conceptions of attitudes and activities appropriate for one's sex category*" (West & Zimmerman, 1987: 127), wat meer ruimte laat voor een dynamische benadering ervan. Evoluties in de ontwikkeling van de gender identiteit kunnen van belang zijn om verschillen in angst voor criminaliteit tussen jongens en meisjes te verklaren.

mogelijk om alvast een eerste aanzet te leveren dit dynamische perspectief te toetsen. De vraag die in dit deel centraal zal staan is daarom of manifeste indicatoren op dezelfde wijze worden begrepen door de onderscheiden leeftijdsgroepen, en of mogelijke verschillen kunnen wijzen op inhoudelijke verschillen in het latente 'angst voor criminaliteit' concept. In een tweede fase wordt vervolgens bekeken of er indicaties kunnen worden teruggevonden van een differentiële ontwikkeling bij jongens en meisjes. Hierbij wordt nagegaan of er tussen respectievelijk pre-adolescenten en adolescenten een ander 'angstcomplex' bij meisjes en jongens bestaat. Daarnaast wordt ook ingegaan op de mogelijke dynamische ontwikkeling van de schaduwhypothese (Ferraro, 1996) en de potentiële invloed van de identificatie met de maatschappelijke gender identiteit. De adolescentie vormt immers een belangrijke periode waarin deze invloeden bijdragen tot het ontstaan van het verschil tussen jongens en meisjes in de angst voor criminaliteit. Ook wat deze beide verklaringen betreft, wordt een eerste aanzet ondernomen om indicaties voor het bestaan van een dynamische evolutie op te sporen. Deze verklaringen doen immers ook veronderstellen dat er verschillen kunnen worden vastgesteld tussen pre-adolescenten, adolescenten en jongvolwassenen.

5.4.1. Verschillen naar leeftijd

Om een eerste zicht te krijgen of er indicaties kunnen worden geïdentificeerd van inhoudelijke evoluties in het 'angst voor criminaliteit' complex, wordt de mate van meet(in)variantie van de instrumenten bepaald, die worden gebruikt om het latente concept te meten. Deze techniek vertrekt vanuit een methodologische insteek¹⁸¹, maar dergelijke analyses hebben eveneens een theoretisch-inhoudelijke aspect; schendingen van de meetinvariantie kunnen eveneens te wijten zijn aan inhoudelijke verschillen tussen de onderscheiden subgroepen in het latente concept (de 'construct bias'). Verschillen in de samenhang tussen de manifeste indicatoren en het latente concept kunnen met andere woorden fungeren als een indicatie voor inhoudelijke verschillen in dit achterliggende concept tussen de onderscheiden groepen (Little, 1997). Deze inhoudelijke finaliteit impliceert dat met name de verschillen die theoretisch en inhoudelijk relevant zijn centraal staan in de analyses en de resultaten

¹⁸¹ Op methodologisch vlak vormt een dergelijke toetsing een noodzakelijke voorwaarde om uitspraken over verschillen tussen subgroepen op een statistisch betrouwbare wijze te doen (Little, 1997). Dergelijke uitspraken zijn pas mogelijk wanneer het meetinstrument waarop deze bevindingen worden gebaseerd op identieke wijze functioneert in de verschillende subgroepen; enkel wanneer dit het geval is kunnen de scores van verschillende sociale subgroepen – op basis van geslacht, leeftijd, etnische afkomst, enzovoort – op een betrouwbare manier met elkaar worden vergeleken. Hoewel dergelijke analyses met andere woorden een eerste noodzakelijke stap vormen om verantwoorde vergelijkingen tussen groepen te maken, ontbreken deze quasi volledig in het onderzoeksdomein rond 'angst voor criminaliteit' (en binnen de criminologie in het algemeen). Enkele uitzonderingen zijn onder andere Pleysier et al. (2004), Pleysier et al. (2005), Pleysier & Pauwels (2005) en Pleysier (2010).

en aanwijzingen kunnen opleveren voor het bestaan van dynamische ontwikkelingen in de angst voor criminaliteit.

Deze meetinvariantietoetsing gebeurt in twee stappen (Pleysier et al., 2004; Pleysier, 2010). In een eerste fase wordt een 'factor correspondentie analyse' uitgevoerd, waarbij voor elk van de onderscheiden subgroepen een exploratieve factor analyse wordt uitgevoerd op de items die het achterliggende construct meten. Deze techniek biedt een eerste inzicht in mogelijke verschillen tussen de groepen, maar kan enkel op een exploratieve manier worden gebruikt. Het is immers niet mogelijk om de significantie van eventuele verschillen in de factorladingen op een directe wijze te bepalen. Daarom wordt in een tweede stap gebruik gemaakt van structurele vergelijkingsmodellen via LISREL. Via de 'multiple group comparison' techniek die in LISREL beschikbaar is, is het mogelijk om de factorstructuren van de verschillende subgroepen op een directe manier met elkaar te vergelijken en mogelijke significante verschillen vast te stellen. Hierbij wordt als nulhypothese meetinvariantie verondersteld, wat inhoudt dat de vooropgestelde factorstructuur in de verschillende groepen identiek aan elkaar is (Little, 1997). In een eerste fase wordt bijgevolg vertrokken vanuit een model waarin alle factorladingen worden gefixeerd (Mortelmans & Dehertogh, 2008); vervolgens wordt nagegaan of het vrijlaten van een of meerdere ladingen resulteert in een betere fit van de opgestelde factorstructuur. Een significante afname van de waarde van de teststatistiek (de χ^2 -waarde) wanneer in het model wordt toegestaan dat de factorlading van een (of meerdere) parameter(s) in beide groepen een verschillende waarde kan aannemen, wijst vervolgens op een schending van de meetinvariantie-hypothese. Enkel wanneer er geen significante afname is van de teststatistiek bij het loslaten van een factorlading, kan worden geconcludeerd dat de opgestelde factorstructuur effectief gelijk is in de verschillende groepen en dat er op basis van dit meetinstrument geen indicaties zijn van inhoudelijke verschillen in het latente concept (Pleysier, 2010). In die zin laten deze testen toe om op een directe wijze de geformuleerde doelstellingen te bereiken. Indien er sprake zou zijn van een dynamische ontwikkeling van het 'angst voor criminaliteit' complex doorheen de levensloop, dan zou deze statistische toets hiervoor indicaties kunnen aanleveren.

Met het oog op de identificatie van mogelijke inhoudelijke evoluties in het 'angst voor criminaliteit' complex naar leeftijd, worden de drie onderscheiden subgroepen met elkaar vergeleken. Verschillen in de factorstructuren van deze leeftijdsgroepen kunnen een aanwijzing vormen van mogelijke inhoudelijke verschillen in het latente 'angst voor criminaliteit' complex. Om deze verschillen op te sporen worden beide meetinstrumenten aangewend. Als eerste wordt het instrument uit de JOP-monitor gebruikt; deze studie heeft als voordeel dat niet enkel het verschil tussen adolescenten en pre-adolescenten kan worden nagegaan, maar dat tegelijkertijd de

vergelijking met de (jong)volwassenen mogelijk is.¹⁸² In een eerste fase wordt in de drie onderscheiden subgroepen telkens een exploratieve factoranalyse uitgevoerd.

TABEL 5.4. Factorladingen items angst voor criminaliteit voor 12-tot 13-jarigen, 14-tot 19-jarigen en 25- tot 30-jarigen (bron: JOP-monitor 2)

	12-13 jaar (N=457)	14-19 jaar (N=1297)	25-30 jaar (N=1018)
'kinderen'	.63	.57	.61
'alleen op straat'	.69	.70	.60
'voorzichtig'	.61	.65	.72
'straten onveiliger'	.58	.69	.75
'politie'	.41	.55	.66
'wijken'	.68	.61	.64
'alarmsysteem'	.49	.47	.61
'alleen thuis'	.52	.53	.47
Verklaarde variantie (in %)	42	44	48
(Eigenwaarde)	(3.36)	(3.53)	(3.82)
Cronbach α	.80	.82	.84

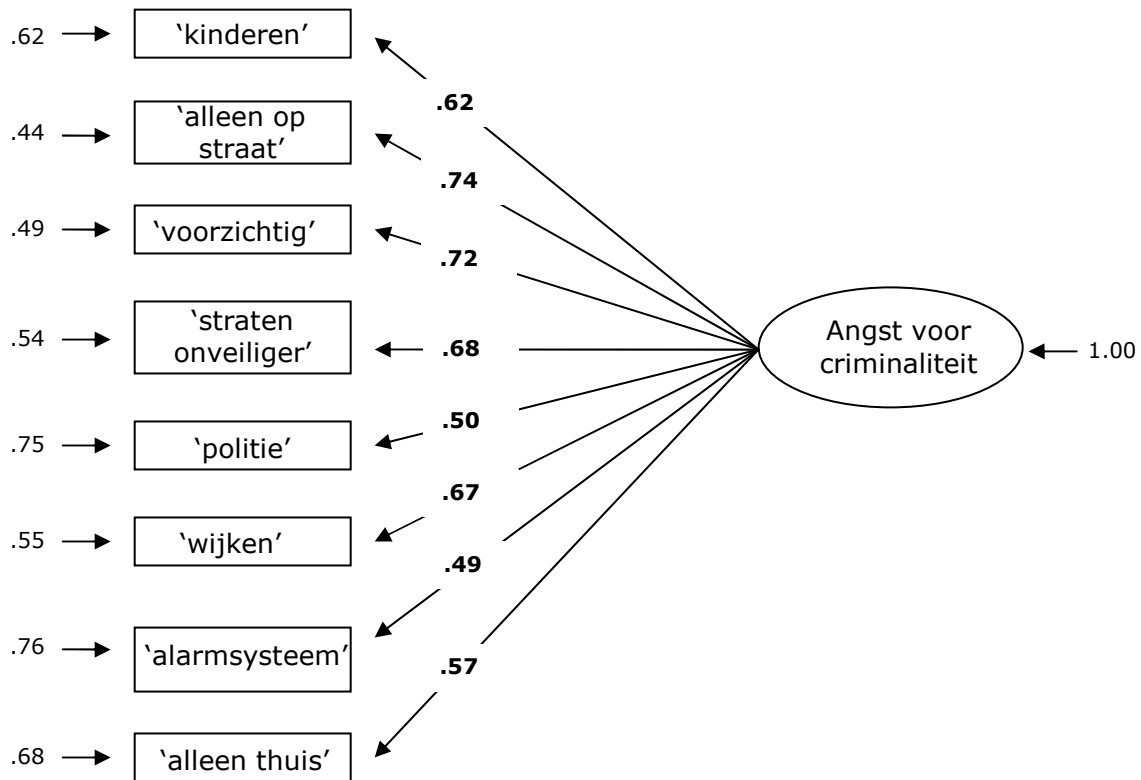
Uit de factorladingen (tabel 5.4) kunnen enkele mogelijke verschillen worden afgeleid die overeen stemmen met de theoretische veronderstellingen over de inhoudelijke ontwikkeling van het 'angst voor criminaliteit' complex. Met name bij drie items – 'voorzichtig', 'straten onveiliger' en 'politie' – is er sprake van een duidelijk stijgende lijn in de factorladingen bij de respectievelijke leeftijdsgroepen. Deze vaststelling sluit op het eerste zicht aan bij een mogelijke inhoudelijke implicatie die samenhangt met wat eerder is beschreven over het nadenken in abstracte termen en over maatschappelijke problemen, dat in toenemende mate wordt gevormd tijdens de adolescentie en dus meer aanwezig is bij oudere jongeren dan bij pre-adolescenten. Ook bij het item 'alarmsysteem' kan op basis van deze exploratieve analyse bepaalde tendensen worden vastgesteld; dit item lijkt voornamelijk bij de oudste groep sterker aan het achterliggende concept gelinkt. De gevolgen hiervan blijken eveneens terug te komen bij de algemene verklarende waarde en de interne consistentie van deze schaal; zowel de totale verklaarde variantie, de Eigenwaarde als de Cronbach alfa nemen in de opeenvolgende leeftijdsgroepen gradueel toe. Hoewel deze verschillen

¹⁸² In deze analyses worden de 20- tot 24-jarigen niet betrokken. De reden hiervoor is dat de opzet van deze analyses is om mogelijke verschillen tussen adolescenten enerzijds en (jong)volwassenen anderzijds te onderzoeken. Omdat met andere woorden een zo oud mogelijke groep werd gezocht, wordt ervoor geopteerd om deze tussengroep niet mee op te nemen. Om deze reden wordt voor deze analyses ook enkel gebruik gemaakt van de JOP-monitor 2, die omwille van de brede leeftijdsrange de verschillende afzonderlijke leeftijdsgroepen omvat.

niet erg uitgesproken zijn, suggereert dit dat deze schaal in steeds sterkere mate in staat is om aansluiting te vinden bij het achterliggende construct.

In een volgende stap wordt aan de hand van LISREL de opgestelde factorstructuur van de adolescenten (14- tot 19-jarigen) met respectievelijk de pre-adolescenten (12 tot 13 jaar) en de volwassenen (25 tot 30 jaar) vergeleken. Deze confirmatorische analyses laten toe te bepalen in welke mate deze verschillen worden bevestigd en inderdaad wijzen op significante verschillen in het achterliggende 'angst voor criminaliteit' concept bij deze leeftijdsgroepen. Telkens worden de gefixeerde factorstructuren weergegeven en wordt verder besproken in welke mate er bij een of meer items sprake is van meetvariantie. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van de 'modification indices' die LISREL eveneens bij de ontwikkelde modellen produceert. Deze MI's geven rechtstreeks aan in welke mate het (terug) vrijlaten van een factorlading zou leiden tot een significante afname van de χ^2 -waarde (Pleysier, 2010). Een gerelateerde maat die ook van belang is, is de 'Expected Parameter Change', die een indicatie vormt van de grootte van de parameter wanneer deze vrij zou worden geschat voor de onderscheiden subgroepen. Er bestaan ook andere maten om de fit van het model te bepalen, waarbij over het algemeen de voorkeur wordt gegeven aan de Root Mean Square Error of Approximation (RMSEA), die in principe een meer solide basis vormt voor de evaluatie van de fit van het opgestelde model omdat ze (onder andere) niet gevoelig is voor de grootte van de steekproef; aangezien het in deze analyses om hiërarchisch geneste modellen gaat geniet de χ^2 -waarde echter de voorkeur boven de RMSEA; in tegenstelling tot de RMSEA is het immers mogelijk om een directe significantietest uit te voeren op de relatieve χ^2 -waarde (de $\Delta\chi^2$ met Δdf), waardoor statistisch kan worden bepaald of er effectief een verbetering van het model – wat tot uitdrukking komt in een afname van de χ^2 - optreedt (Little, 1997).

FIGUUR 5.1. Gefixeerde factorladingen angst voor criminaliteit voor 12- tot 13-jarigen versus 14- tot 19-jarigen (bron: JOP-monitor 2)

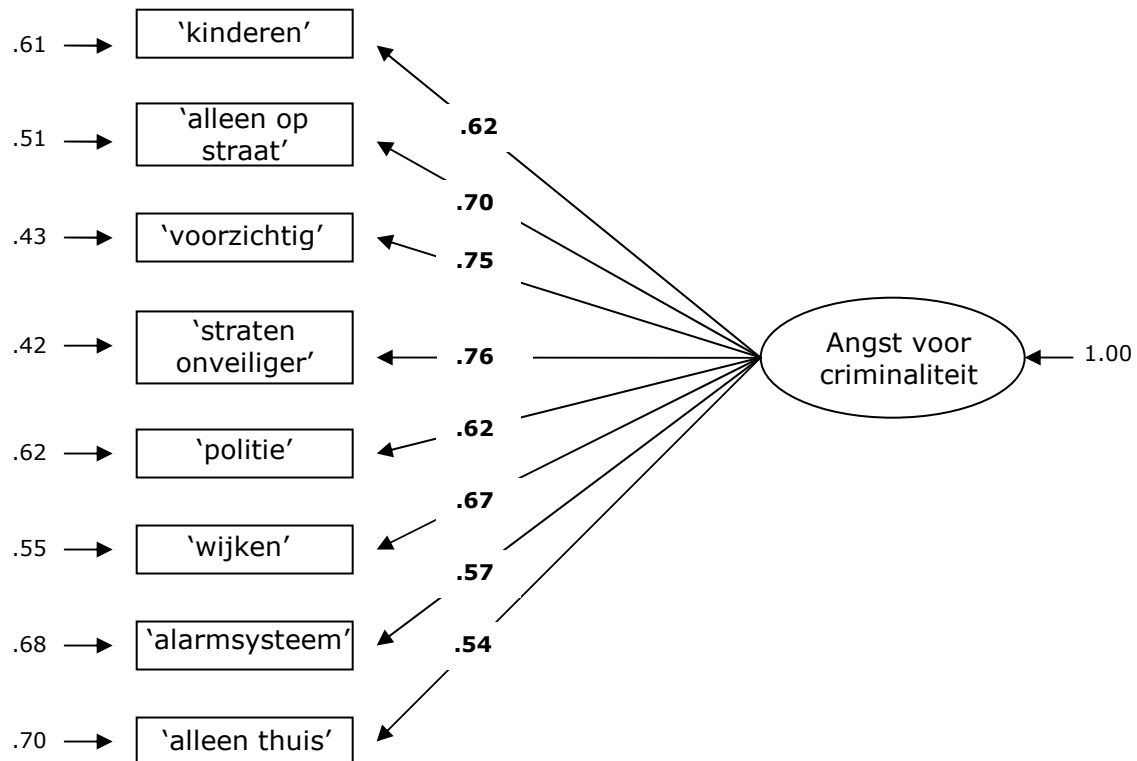

$X^2=540.33$, $df=56$, $p<.001$; $RMSEA=.099$

De resultaten van de vergelijking van de factorstructuren bij de 14- tot 19-jarigen en de 12- tot 13-jarigen (figuur 5.1) suggereren dat geen van de parameters een verschillende lading heeft in de twee groepen. De 'Modification Indices' en de 'Expected Parameter Changes' zijn te beperkt om bij een van de items het bestaan van 'differential item functioning' te veronderstellen.¹⁸³ In een volgend model maken we op basis van hetzelfde meetinstrument de vergelijking tussen adolescenten (14- tot 19-jarigen) en (jong)volwassenen (25-tot 30-jarigen).

¹⁸³ Bij het item 'politie' is de MI-waarde in dit model het meest uitgesproken, met een waarde van 3.47. De 'Expected Parameter Changes' bedragen -.07 bij de 12- tot 13-jarigen en .03 bij de 14- tot 19-jarigen, wat suggereert dat dit item bij de adolescenten sterker gerelateerd is aan het latente concept. De afname van de χ^2 is echter te beperkt ($\Delta\chi^2=3.56$, $\Delta df=1$, $p>.05$) om van een significante verbetering van het model te spreken.

FIGUUR 5.2. Gefixeerde factorladingen items 'angst voor criminaliteit' voor 14-tot 19-jarigen versus 25- tot 30-jarigen (bron: JOP-monitor 2)

$$X^2=831.79, df=56, p<.001; RMSEA=.109$$

Aan de hand van de 'Modification Indices' blijkt dat er bij twee items sprake is van verschillen tussen beide groepen. Zowel bij 'politie' en 'alarmsysteem' suggereren deze resultaten dat het laten fluctueren van deze parameters tot een betere fit van het model leidt (tabel 5.2).

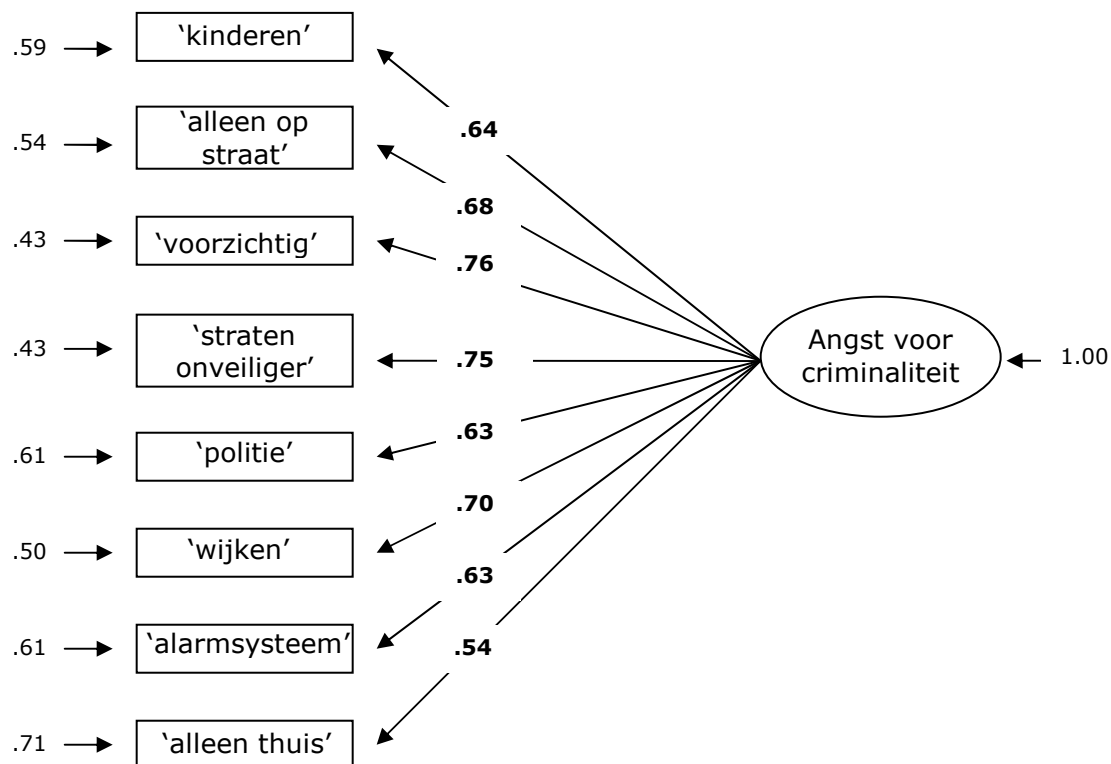
TABEL 5.5. 'Modification Indices', 'Expected parameter changes', X^2 en ΔX^2 voor 14-19 jarigen en 25-30 jarigen 'politie' en 'alarmsysteem' (bron: JOP-monitor 2)

	Modification Indices	'Expected parameter changes'		X^2 (df=55)	ΔX^2 ($\Delta df=1$)
		14-19 jaar	25-30 jaar		
'politie'	7.79	-.04	.06	816.08	15.71***
'alarmsysteem'	11.43	-.06	.07	814.19	17.60***

*** $p<.001$

Wanneer de parameters van deze twee items worden toegelaten te fluctueren tussen beide groepen, dan bedragen de ladingen voor 'politie' en 'alarmsysteem' bij de 14- tot 19-jarigen respectievelijk .57 en .50; bij de oudste leeftijdsgroep bedragen deze ladingen vervolgens .68 bij 'politie' en .64 bij 'alarmsysteem'. Uit de 'EPC's' blijkt dat deze parameters bij de groep (jong)volwassenen sterker gerelateerd zijn aan het achterliggende concept dan bij de adolescenten. Tot slot worden ook de 12- tot 13-jarigen vergeleken met de 25- tot 30-jarigen (figuur 5.3).

FIGUUR 5.3. Gefixeerde factorladingen items 'angst voor criminaliteit' voor 12- tot 13-jarigen versus 25- tot 30-jarigen (bron: JOP-monitor 2)

$\chi^2=1188.94$, $df=56$, $p<.001$; RMSEA=.165

Uit de vergelijking tussen de 12- tot 13-jarigen en de 25- tot 30-jarigen blijkt eveneens dat het item 'politie' (MI=14.34) best kan fluctueren om een betere fit van het model te verkrijgen. De gefixeerde lading van deze parameter bedraagt .63, de 'expected parameter change' na het loslaten ervan bedraagt bij de 12- tot 13-jarigen -.13, terwijl deze bij de oudste groep .06 bedraagt. Dit impliceert dat de lading bij de jongste groep .50 bedraagt, terwijl deze bij de oudste groep tot .69 oploopt. De afname van de χ^2 -waarde is 14.82 ($df=1$), wat significant is. Op de inhoudelijke conclusies van deze bevindingen wordt verder (cf. 5.4.3) nog dieper ingegaan.

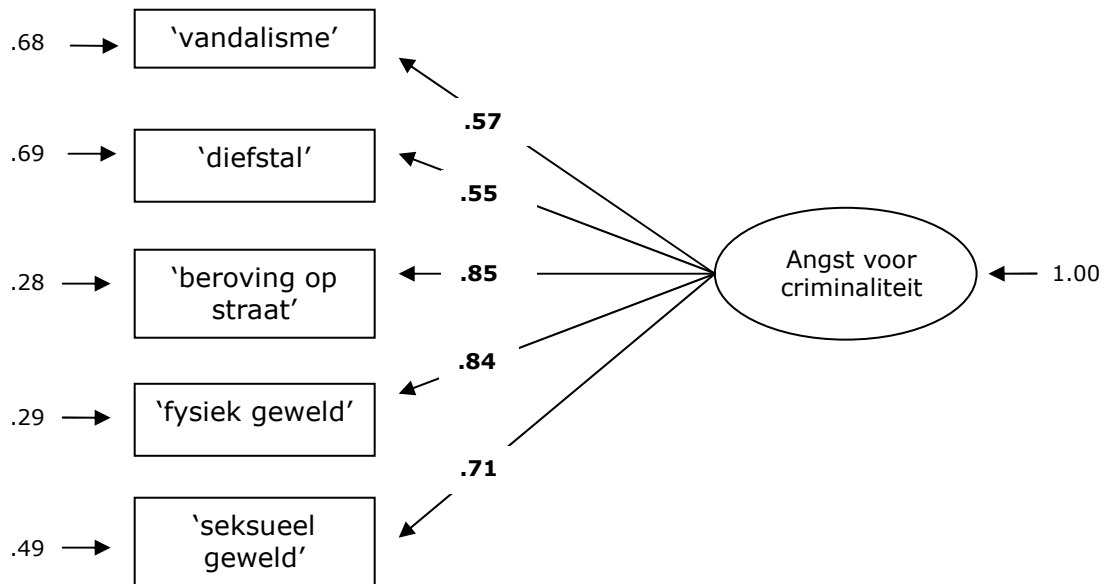
Vervolgens worden gelijkaardige analyses uitgevoerd op basis van het JVGG-meetinstrument. Deze studie laat omwille van de meer beperkte leeftijdsrange enkel toe om een onderscheid te maken tussen pre-adolescenten en adolescenten. De concrete wijze waarop dit instrument het latente concept meet, via het peilen naar de angst voor concrete delictsvormen, biedt ruimte om na te gaan of er verschillen bestaan tussen deze verschillende leeftijdsgroepen in de mate dat deze delicten aansluiting vinden bij de algemene angst voor criminaliteit.

TABEL 5.6. Factorladingen 'angst voor criminaliteit' bij 12- tot 13-jarigen en 14- tot 19-jarigen (Bron: JVGG)

	12-13 jaar (N=1539)	14-19 jaar (N=3236)
'vandalisme'	.60	.43
'diefstal'	.55	.46
'beroving op straat'	.75	.76
'fysiek geweld'	.76	.76
'seksueel geweld'	.66	.57
Verklaarde variantie (in %)	55.24	48.53
(Eigenwaarde)	(2.76)	(2.43)
Cronbach α	.79	.73

Op basis van de exploratieve factor correspondentie analyse (tabel 5.6) lijken er enkele verschillen in de factorladingen van de items te bestaan. Vooral bij de items die peilen naar de angst voor eigendomsdelicten lijkt er sprake van een discrepantie tussen de factorladingen. Deze ladingen zijn bij 'vandalisme' en in mindere mate 'diefstal' groter bij de 12- tot 13-jarigen dan bij de 14- tot 19-jarigen. Bij de persoonsdelicten valt een sterke overeenstemming tussen de ladingen vast te stellen. Ook hier wordt vervolgens aan de hand van een structureel vergelijkingsmodel en de 'multiple group comparison' techniek (figuur 5.4) getest of deze verschillen effectief betekenisvol zijn.

FIGUUR 5.4. Gefixeerde factorladingen 'angst voor criminaliteit' voor 12- tot 13-jarigen en 14- tot 19-jarigen (bron: JVGG)

$\chi^2 = 256.15$, $df=20$, $p<.001$; RMSEA=.070

Wanneer de 'Modification Indices' bij de verschillende items worden opgevraagd, dan blijken er bij twee van de vijf items indicaties dat het loslaten ervan tot een betere fit van het model leidt (tabel 5.7). Met name bij de items 'vandalisme' en 'diefstal' zou dit in relatief grote veranderingen in de parameters resulteren (zoals blijkt uit de 'EPC's'). De afname van de χ^2 -waarde wanneer de afzonderlijke parameter kan fluctueren blijkt bovendien in beide gevallen significant, al is de verbetering van het model het meest uitgesproken bij het item 'vandalisme'.

TABEL 5.7. 'Modification indices', 'expected parameter changes', χ^2 en $\Delta\chi^2$ voor 12-13 jarigen en 14-19 jarigen bij de items 'vandalisme' en 'diefstal' (bron: JVGG).

	'Modification indices'	'Expected parameter change'		χ^2 (df=19)	$\Delta\chi^2$ ($\Delta df=1$)
		12-13 jaar	14-19 jaar		
'vandalisme'	33.16	.11	-.05	233.13	23.02***
'diefstal'	11.44	.06	-.03	240.34	15.81***

*** $p<.001$

Wanneer deze items worden losgelaten, dan blijkt bovendien dat ook bij het item 'seksueel geweld' de Modification Index toeneemt ($MI=8.41$), met een Expected

Parameter Change voor 12- tot 13-jarigen van .05 en van -.02 voor de 14- tot 19-jarigen. De χ^2 -waarde daalt hierdoor tot 207.38, wat een $\Delta\chi^2$ -waarde van 12.24 ($\Delta df=1$, $p<.001$) oplevert en eveneens een significante verbetering van het model betekent. Ook de parameter 'seksueel geweld' is bijgevolg in verschillende mate gerelateerd aan het latente 'angst voor criminaliteit' concept bij deze twee leeftijdsgroepen. De bevindingen uit deze structurele vergelijkingsmodellen bevestigen met andere woorden de verschillen die door de exploratieve analyses worden gesuggereerd. De angsten voor eigendomsdelicten ('vandalisme' en 'diefstal') zijn bij de jongste leeftijdsgroep sterker gerelateerd aan het latente concept; hetzelfde gaat eveneens op voor de angst voor slachtofferschap van seksuele delicten. Ook deze angstvorm fungeert in mindere mate als een indicator voor de algemene angst voor criminaliteit bij de groep adolescenten dan bij de groep pre-adolescenten. Dit laatste is een opvallende vaststelling, aangezien theoretisch kon worden verondersteld dat juist deze angst bij adolescenten sterker zou zijn dan bij pre-adolescenten. Hierop wordt in wat volgt dieper ingegaan.

5.4.2. Leeftijd*geslacht: aanwijzingen voor een verschillende ontwikkeling bij jongens en meisjes

De adolescentie wordt gezien als een belangrijke leeftijdsperiode waarin tussen jongens en meisjes een ander angstcomplex wordt gevormd en waarin de vastgestelde kloof tussen mannen en vrouwen in de angst voor criminaliteit scores ontstaat. In wat volgt worden aan de hand van de beschikbare data een eerste poging ondernomen om aanwijzingen voor deze veronderstellingen te identificeren. Om na te gaan of er sprake is van een differentieel angstcomplex bij respectievelijk pre-adolescente en adolescente jongens en meisjes, wordt gebruik gemaakt van de 'multiple group comparison' techniek in LISREL (cf. supra). Immers "*gender differences in 'fear of crime' are not necessarily a reflection of true differences, but possibly a reflection of a different understanding of the central concept (and its measurement) between men and women*" (Pleysier et al., 2004: 246). Als verklaring voor de verschillen in angst voor criminaliteit, wordt vaak verwezen naar het groeiende besef van seksuele kwetsbaarheid en de tegengestelde invloed van socialiseringsprocessen bij meisjes en jongens, aspecten die eveneens vooral tijdens (de overgang naar) de adolescentie tot ontwikkeling zouden komen. Ook wat deze aspecten betreft, laten de data toe een eerste, zij het onrechtstreekse (cf. supra), toets van deze veronderstellingen te voeren.

5.4.2.1. Indicaties voor de ontwikkeling van een ander 'angstcomplex'

Een eerste instrument op basis waarvan kan worden nagegaan of er inderdaad sprake is van een differentiële invulling van angst voor criminaliteit bij jongens en meisjes, is de JVGG-studie. Met name het item dat peilt naar de angst voor seksuele delicten, is in het raam van deze benadering relevant. Het angstcomplex van meisjes zou voornamelijk door deze angstvorm worden beïnvloed, (veel) sterker dan dat bij jongens het geval is. In een eerste stap wordt aan de hand van een exploratieve factoranalyse de factorladingen voor jongens en meisjes in de twee leeftijdsgroepen afzonderlijk berekend; deze 'factor correspondentie analyse' vormt een eerste indicatie van mogelijke verschillen in de factorladingen tussen de verschillende onderscheiden subgroepen. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen jongens en meisjes in de beide leeftijdsgroepen; deze factorladingen geven reeds indicaties aan over zowel mogelijke verschillen op basis van geslacht als over mogelijke tegengestelde evoluties tijdens de overgang van kindertijd naar adolescentie bij jongens en meisjes.

TABEL 5.8. Factorladingen 'angst voor criminaliteit' opgesplitst naar geslacht bij 12- tot 13-jarigen en 14- tot 19-jarigen (bron: JVGG)

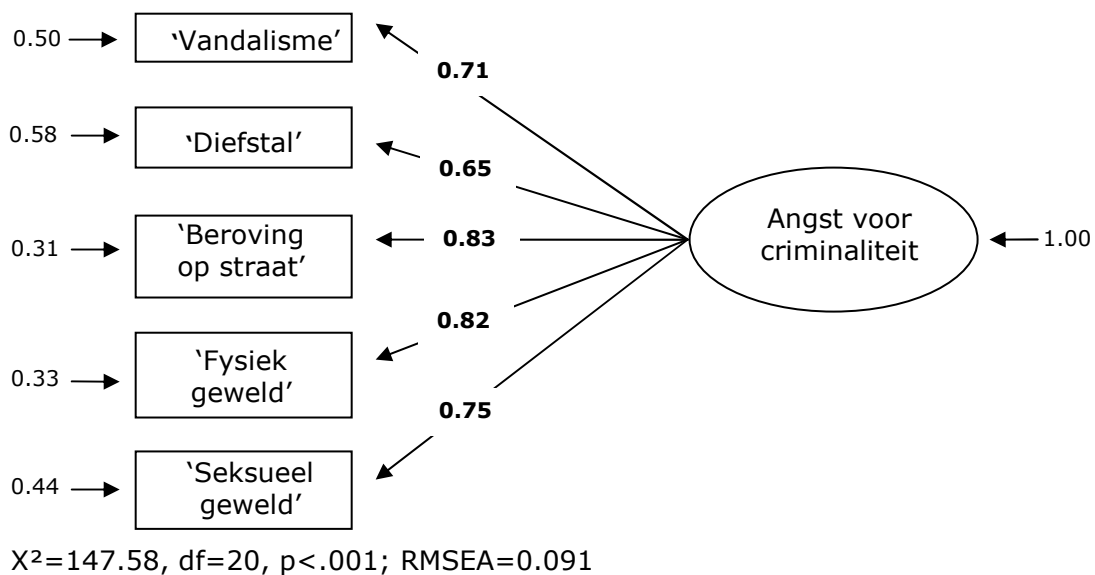
	12-13 jaar		14-19 jaar	
	Jongens (N=767)	Meisjes (N=769)	Jongens (N=1579)	Meisjes (N=1642)
'vandalisme'	.59	.62	.53	.44
'diefstal'	.54	.58	.49	.46
'beroving op straat'	.72	.74	.69	.75
'fysiek geweld'	.64	.81	.68	.78
'seksueel geweld'	.53	.70	.37	.69
Verklaarde variantie (in %)	49	58	46	54
(Eigenwaarde)	(2.47)	(2.90)	(2.29)	(2.68)
Cronbach α	.74	.82	.70	.78

De resultaten in tabel 5.8 suggereren dat er mogelijke verschillen bestaan tussen de factorladingen voor de betreffende items bij jongens en meisjes. Vooral wat betreft het item 'seksueel geweld' lijkt er een verschil in de mate waarin dit item op het achterliggende concept laadt in de respectievelijke subgroepen. Bovendien vallen ook de verschillen in de factorlading van dit item in de onderscheiden subgroepen op; terwijl deze lading bij meisjes stabiel is in de twee onderscheiden leeftijdsgroepen, is er bij de jongens sprake van een lagere factorscore bij de 14- tot 19-jarigen dan bij de 12- tot 13-jarigen. Om te bepalen of deze verschillen ook effectief van belang

zijn, wordt een confirmatorische factoranalyse uitgevoerd. Op basis van deze beide verschillen wordt in een eerste stap gecontroleerd of dit verschil tussen jongens en meisjes in beide leeftijdsgroepen kan worden bevestigd; in een tweede fase wordt vervolgens nagegaan of het schijnbare verschil tussen jongens en meisjes in de onderscheiden leeftijdsgroepen kan worden teruggevonden; hiervoor worden respectievelijk de jongens en de meisjes van beide leeftijdsgroepen met elkaar vergeleken.

In een eerste fase wordt vertrokken vanuit de gefixeerde factorladingen, waarbij ervan wordt uitgegaan dat er geen verschillen zijn tussen jongens en meisjes. Vervolgens maken we gebruik van de 'modification indices', die een weergave vormen van verwachte afname in de teststatistiek die de fit van het model uitdrukt (hier de X^2 -waarde) wanneer een specifieke veronderstelling in het model – het feit dat een factorlading identiek is in beide groepen – wordt losgelaten. Deze waarden maken het mogelijk te bepalen of bepaalde parameters al dan niet beter losgelaten kunnen worden, waardoor wordt toegestaan dat deze in elk van de twee groepen een afzonderlijke waarde kunnen aannemen, met het oog op een beter resultaat.

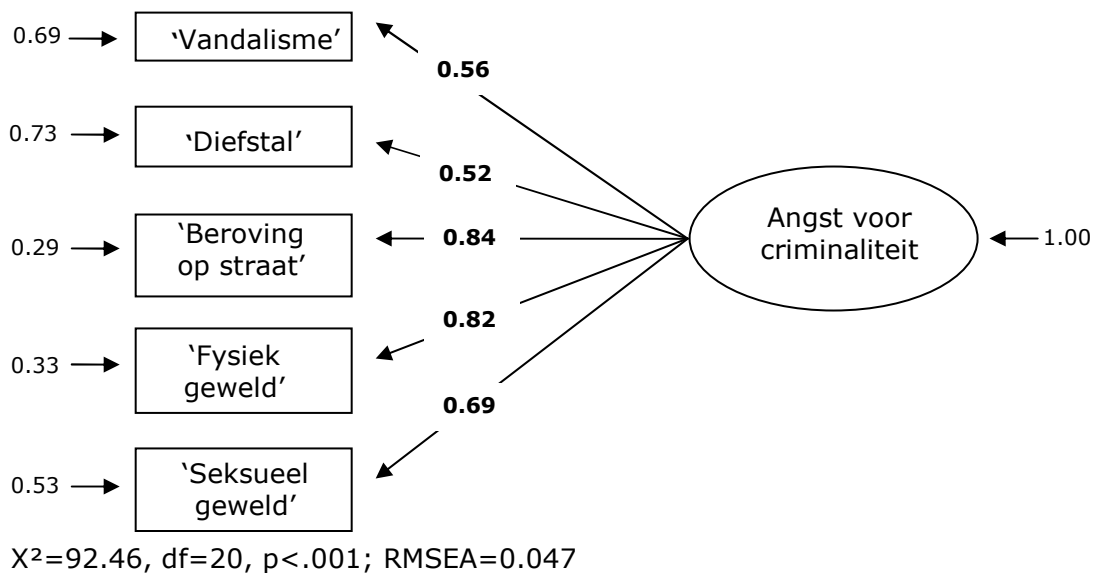
FIGUUR 5.5. Angst voor criminaliteit met gefixeerde factorladingen voor geslacht bij 12- tot 13-jarigen (bron: JVGG)

De confirmatorische analyses bij de 12-13 jarige jongens en meisjes bieden geen aanwijzingen voor mogelijke verschillen in het angst voor criminaliteit complex. In tegenstelling tot de resultaten van de exploratieve factoranalyse worden er op basis van de 'multiple group comparison' geen significant verschillende factorladingen

geïdentificeerd. De 'modification indices' bij de items zijn telkens te beperkt om van een significante verbetering in het model te spreken mocht het betreffende item worden losgelaten. Dit geldt bijgevolg ook voor het 'angst voor seksueel geweld' item, waarbij de 'MI' slechts 0.57 bedraagt; dit impliceert dat dit item zowel bij jongens als bij meisjes even sterk op het latente 'angst voor criminaliteit' concept laadt.

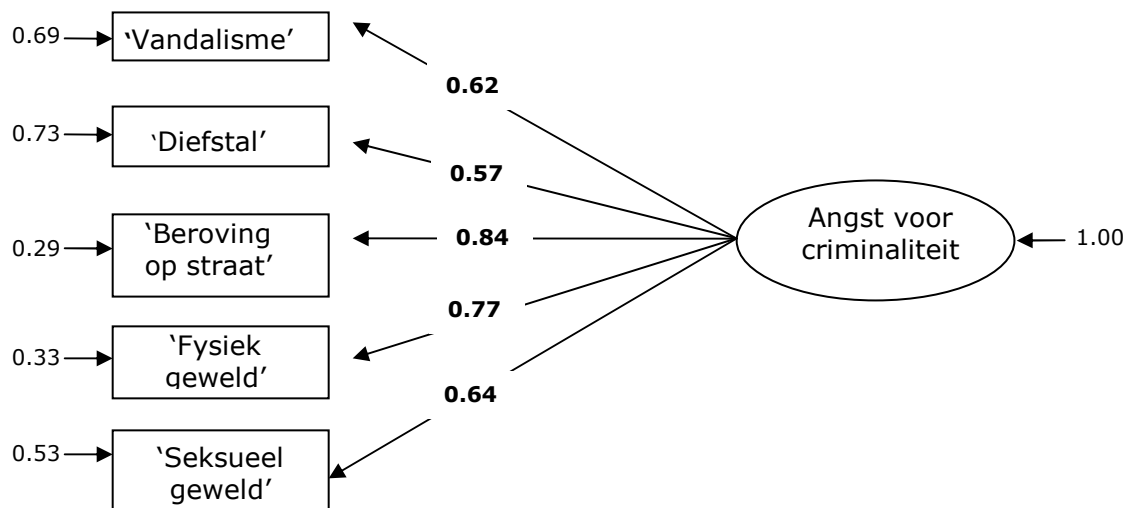
FIGUUR 5.6. Angst voor criminaliteit met gefixeerde factorladingen voor geslacht bij 14- tot 19-jarigen (bron: JVGG)

Figuur 5.6 geeft het model van de confirmatorische factoranalyse weer waarbij de volledige factorstructuur als identiek wordt beschouwd tussen jongens en meisjes van 14 tot 19 jaar; alle factorladingen van de relaties tussen de indicatoren en het latente concept worden met andere woorden beschouwd als identiek in de beide groepen. Wanneer we de 'modification indices' (MI's) opvragen dan blijkt dat het loslaten van de factorlading met betrekking tot het item 'seksueel geweld' een beter resultaat zou opleveren ($MI=16.31$). De afname van de X^2 wanneer de 'seksueel geweld' parameter wordt vrijgelaten, blijkt significant ($\Delta X^2=5.60$, $\Delta df=1$, $p<.05$). Dit wijst erop dat het vrijlaten van de parameter bij het item 'seksueel geweld' tot een betere fit van het model leidt. In dit geval bedraagt de parameterlading bij jongens .62 en bij de meisjes .74, wat er op wijst dat er sprake is van 'differential item functioning' en meetvariantie tussen jongens en meisjes in deze schaal. Het item 'angst voor seksueel geweld' blijkt sterker met het achterliggende concept samen te hangen bij meisjes in vergelijking met jongens.

In een tweede stap worden vervolgens enerzijds de jongens en anderzijds de meisjes van beide (leeftijds)groepen met elkaar vergeleken. De opzet van deze analyses is om de schijnbare tegengestelde ladingen van het item 'angst voor seksuele delicten' bij jongens en meisjes in de onderscheiden leeftijdsgroepen verder te toetsen. Figuur 5.7 bevat de gefixeerde factorladingen voor de 12-13 jarige en 14-19-jarige jongens. Wanneer vervolgens de Modification Indices worden opgevraagd, dan blijkt deze enkel bij het item 'seksueel geweld' een waarde van 3.78 aan te nemen; de andere items leveren geen opvallende waardes op. Het vrijlaten van dit item resulteert in een Expected Parameter Change bij de 12-13 jarigen van .05, bij de 14-19 jarigen van -.02; de ΔX^2 bedraagt 3.96, wat bij $\Delta df=1$ niet significant is ($p < .05$). Dit item hangt met andere woorden minder sterk samen met het latente concept bij de oudste leeftijdsgroep, al is de afname relatief beperkt.

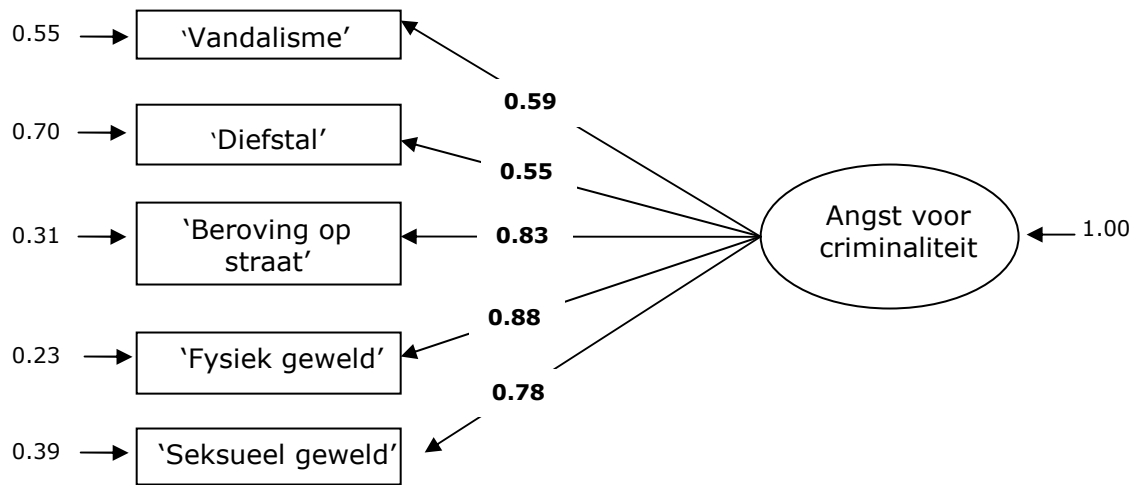
FIGUUR 5.7. Angst voor criminaliteit met gefixeerde factorladingen voor jongens van 12-13 jaar en 14-19 jaar (bron: JVGG)

$X^2=211.92$, $df=20$, $p < .001$; RMSEA=0.090

Wanneer dezelfde analyses worden uitgevoerd bij meisjes van respectievelijk 12-13 jaar en 14-19 jaar (figuur 5.8), dan worden enigszins andere resultaten bekomen. In dit geval zijn de Modification Indices bij twee items relatief hoog; bij 'vandalisme' bedraagt deze 20.12, bij 'diefstal' 10.01. Het loslaten van deze items leidt in beide gevallen tot een significante afname van de χ^2 -waarde van $\Delta X^2=21.29$ ($\Delta df=1$, $p < .001$) bij 'vandalisme' en $\Delta X^2=12.42$ ($\Delta df=1$, $p < .001$) bij 'diefstal'. In tegenstelling tot de jongens is er met andere woorden geen verschil vast te stellen in de relatie tussen het item 'seksueel geweld' en het achterliggende concept; dit verband is in beide groepen even sterk.

FIGUUR 5.8. Angst voor criminaliteit met gefixeerde factorladingen voor meisjes van 12-13 jaar en 14-19 jaar (bron: JVGG)

$X^2=323.61$, $df=20$, $p<.001$; $RMSEA=0.112$

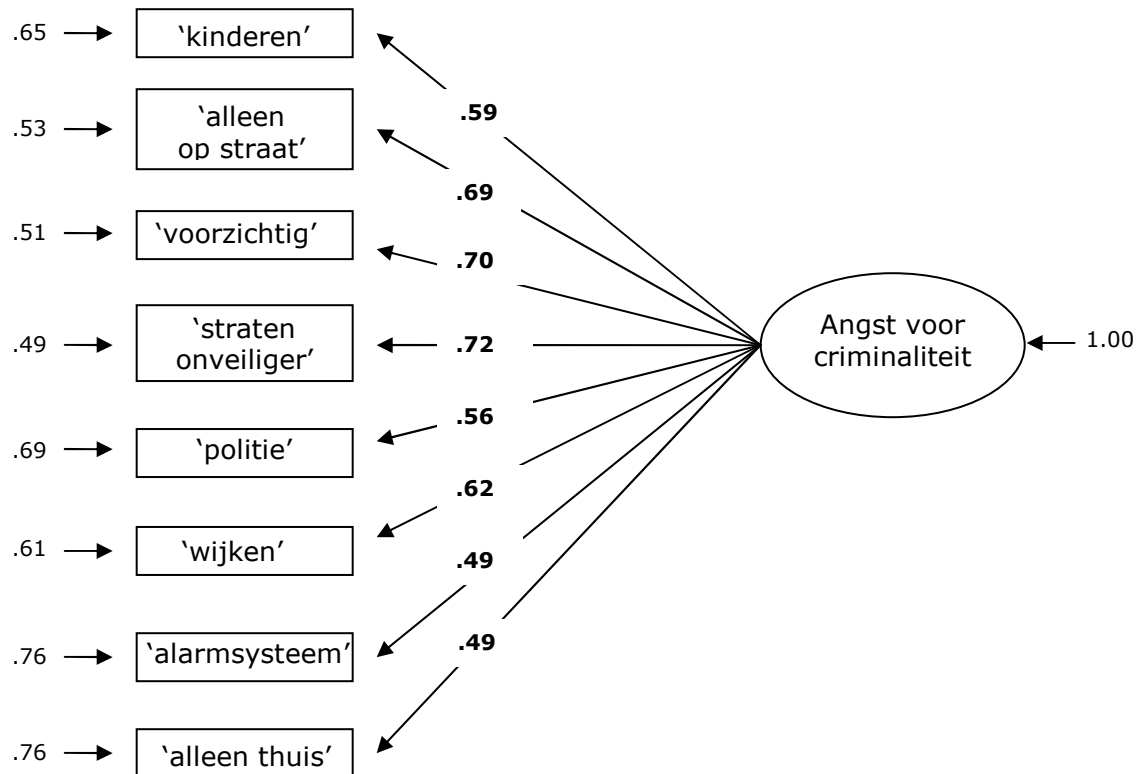
Ook voor het meetinstrument dat in de JOP-monitor wordt gebruikt, is het mogelijk relevant om de meetinvariantie naar geslacht en mogelijke (al dan niet tegengestelde) verschillen in het 'angst voor criminaliteit' complex tussen de groepen pre-adolescenten en adolescenten na te gaan. Zoals eerder besproken wordt in deze monitor met een ander meetinstrument gewerkt. Het betreffen in dit geval meer algemene stellingen waarin wordt gepeild naar de affectieve, cognitieve en gedragsmatige dimensies van het omvattende concept en naar meer stabiele houdingsgerelateerde aspecten van angst voor criminaliteit. Net als in de bovenstaande analyses wordt bij dit instrument in een eerste fase een exploratieve factoranalyse uitgevoerd met als bedoeling om in de onderscheiden groepen de mate van correspondentie tussen de factorladingen na te gaan.

TABEL 5.9. Factorladingen items 'angst voor criminaliteit naar geslacht bij 12-13 jarigen en 14-19-jarigen (bron: JOP-monitor 2)

	12-13 jaar		14-19 jaar	
	Jongens (N=231)	Meisjes (N=226)	Jongens (N=820)	Meisjes (N=793)
'kinderen'	.63	.58	.52	.59
'alleen op straat'	.66	.71	.63	.69
'voorzichtig'	.55	.65	.57	.67
'straten onveiliger'	.53	.63	.65	.71
'politie'	.38	.43	.53	.59
'wijken'	.69	.68	.57	.62
'alarmsysteem'	.50	.46	.42	.53
'alleen thuis'	.53	.48	.48	.47
Verklaarde variantie (%)	40	42	39	45
(Eigenwaarde)	(3.21)	(3.37)	(3.08)	(3.61)
Cronbach α	.78	.80	.77	.82

De bevindingen uit de exploratieve factoranalyse suggereren dat er ook in dit instrument mogelijke verschillen kunnen zijn tussen de factorstructuren van jongens en meisjes (tabel 5.9). Tegengestelde evoluties lijken bij twee items vast te stellen, namelijk 'kinderen' en 'wijken'. In beide gevallen blijft de factorlading bij de meisjes relatief gelijk, terwijl deze bij jongens lager ligt bij de adolescenten dan bij de pre-adolescenten. Daarnaast suggereert tabel 5.9 dat bij de twee attitudegerelateerde items – 'politie' en 'straten onveiliger' – een gelijkaardige evolutie is waar te nemen bij zowel jongens als meisjes; bij beide groepen lijken deze items in de oudste leeftijdsgroep sterker aan het achterliggende construct verbonden.

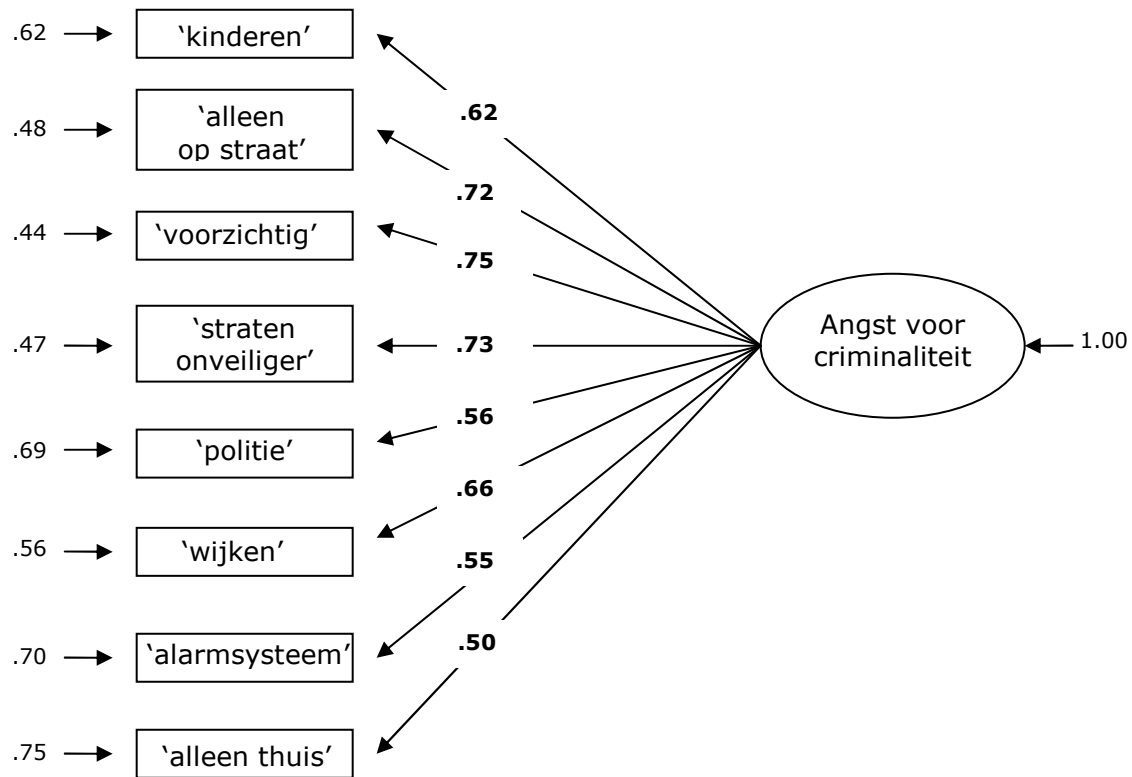
FIGUUR 5.9. 'Angst voor criminaliteit' met gefixeerde factorladingen bij jongens en meisjes tussen 14 en 19 jaar (bron: JOP-monitor 2)

$\chi^2=539.36$, $df=56$, $p<.001$; RMSEA=.115

De 'Modification Indices' die bij de gefixeerde parameterladingen horen, suggereren dat enkel bij het item 'alarmsysteem' het loslaten van deze parameter tot een beter resultaat zou leiden (MI=5.79). Wanneer deze parameter vrij wordt gelaten tussen jongens en meisjes bedraagt de χ^2 -waarde in dit model 530.29, wat een afname van 9.07 betekent ($\Delta df=1$, $p<.001$). De 'Expected Parameter Changes' bedragen .06 voor de meisjes en -.07 voor de jongens, met een factorlading van .54 bij de vrouwelijke subgroep en .41 bij de mannelijke groep als resultaat. Het andere item waarvan de ladingen in de exploratieve factoranalyse verschilden, blijkt op basis van de confirmatorische factoranalyse niet significant van elkaar te verschillen; het laten fluctueren van het item 'voorzichtig', zou de fit van het model met andere woorden niet verbeteren. De groepsvergelijking bij de 12-13 jarige jongens en meisjes (figuur niet opgenomen) bleek geen significante verschillen op te leveren, wat erop wijst dat er in deze leeftijdsgroep geen inhoudelijke verschillen blijken te zijn in het 'angst voor criminaliteit' construct zoals het hier wordt gemeten. Vervolgens worden respectievelijk meisjes en jongens in de beide leeftijdsgroepen vergeleken.

FIGUUR 5.10. 'Angst voor criminaliteit' met gefixeerde factorladingen bij meisjes tussen 12-13 jaar en 14-19 jaar (bron: JOP-monitor 2)

$\chi^2=374.41$, $df=56$, $p<.001$; RMSEA=.111

Op basis van de confirmatorische analyse (figuur 5.10) bij respectievelijk 12-13 jarige en 14-19 jarige meisjes blijkt enkel bij het item 'politie' de 'MI' voldoende hoog ($MI=3.80$) om van een significante verbetering van het model te spreken indien de factorlading van dit item wordt losgelaten ($\Delta\chi^2=3.98$, $\Delta df=1$, $p<.05$). In dit geval bedraagt de factorlading bij de jongste groep .46, bij de oudste groep verhoogt deze tot .59. Een gelijkaardige analyse bij jongens van respectievelijk 12-13 jaar en 14-19 jaar (figuur niet mee opgenomen) wijst erop dat bij geen enkele indicator de Modification Indices voldoende hoog is om het betreffende item te laten fluctueren tussen de twee groepen. Deze analyses bieden met andere woorden geen indicaties dat er tijdens de overgang naar de adolescentie een inhoudelijke verandering zou optreden in het 'angst voor criminaliteit' complex, althans niet zoals het in de JOP-monitor wordt gemeten.

5.4.2.2. De geldigheid van de schaduwhypothese in verschillende leeftijdsgroepen

Bovenstaande resultaten suggereren dat er sprake is van een verschillend angstcomplex bij jongens en meisjes, waarbij met name de angst voor seksueel geweld sterker verband houdt met het latente 'angst voor criminaliteit' complex bij meisjes dan bij jongens. Bovendien bieden deze analyses aanwijzingen om te veronderstellen dat dit effect op een tegengestelde manier evolueert en met name bij jongens in de overgang naar de adolescentie minder sterk gerelateerd te zijn aan het latente 'angst voor criminaliteit' complex. Dit maakt vervolgens de vraag pertinent naar de mate waarin deze angst voor seksueel geweld als een schaduw over de algemene angst voor criminaliteit hangt (cf. Ferraro, 1996). Deze schaduwhypothese stelt dat de hogere angst voor criminaliteit bij meisjes het gevolg is van de invloed van de angst voor seksuele delicten die de algemene angst voor criminaliteit overschaduwet. Dit impliceert dat, eens gecontroleerd wordt voor deze specifieke angst voor seksueel geweld, deze kloof zou verdwijnen. De vraag is daarom of dit overschaduwend karakter van de angst voor seksueel geïnspireerde delicten de hogere algemene 'angst voor criminaliteit' scores bij meisjes kan verklaren. Bovendien kan hierin eveneens een dynamische ontwikkeling worden verwacht, waarbij dit overschaduwend karakter tijdens de overgang naar de adolescentie vorm krijgt, aangezien tijdens deze periode het besef van seksuele kwetsbaarheid wordt aangeleerd bij meisjes, terwijl bij jongens eerder sprake is van een omgekeerd leerproces (cf. Burt & Estep, 1981; Goodey, 1994).

De data laten weliswaar niet toe om deze verwachte tegengestelde evoluties op het individuele niveau te toetsen (cf. supra), maar maken het wel mogelijk om alvast een eerste aanzet te ondernemen om aanwijzingen voor een dergelijke evolutie te identificeren. In de eerste plaats is het aangewezen om na te gaan in welke mate er inderdaad indicaties bestaan van een dergelijke tegengestelde evolutie in de angst voor seksueel geweld bij respectievelijk jongens en meisjes. Het JVGG-meetinstrument laat toe om dergelijke indicaties vast te stellen. Uit tabel 5.10 blijkt alvast dat jongens in beide leeftijdsgroepen een lagere score op dit 'angst voor seksueel geweld' item scoren dan meisjes. Bovendien suggereren deze resultaten dat er bij respectievelijk jongens en meisjes sprake is van een tegengestelde evolutie van deze gemiddelde score. Terwijl bij jongens de groep 14- tot 19-jarigen een significant lagere score heeft op dit item dan de groep 12- tot 13-jarigen, rapporteren meisjes van 14-19 jaar een significant hogere angst om met seksueel geweld te worden geconfronteerd dan meisjes van 12-13 jaar.

TABEL 5.10. Gemiddelde score op het 'angst voor seksueel geweld' item bij jongens en meisjes naar leeftijd (bron: JVGG)

		N	Gemiddelde	t
Jongens	12-13 jaar	744	1.20	4.97***
	14-19 jaar	1548	1.08	
Meisjes	12-13 jaar	759	1.73	-5.68***
	14-19 jaar	1625	1.97	

***p<.001

Om in een tweede stap het mogelijke overschaduwende effect van deze angst voor seksueel geweld te identificeren, wordt gebruik gemaakt van een lineair regressiemodel dat op hiërarchische (bloksgewijze) wijze wordt opgebouwd. Dit maakt het mogelijk om de hypothese te toetsen dat de angst voor seksueel geweld erin slaagt het verschil in de algemene angst voor criminaliteit tussen jongens en meisjes weg te verklaren. Hierbij wordt een schaal geconstrueerd waarin enkel de angst voor de vier eerste delicten ('vandalisme', 'diefstal', 'beroving op straat' en 'fysiek geweld') wordt opgenomen. Naar analogie van de eerder uitgevoerde analyses, wordt de totale steekproef opgedeeld op basis van leeftijd en worden de regressiemodellen getoetst bij respectievelijk de 12- tot 13-jarigen en de 14- tot 19-jarigen. In dit regressiemodel wordt in het eerste model enkel de variabele 'geslacht' opgenomen. In het tweede model wordt vervolgens 'angst voor seksueel geweld' als bijkomende verklarende variabele geïntegreerd. Deze opbouw laat toe het effect van deze variabele op het oorspronkelijke effect van geslacht te bepalen.

TABEL 5.11. Lineaire regressieanalyse met het effect van 'angst voor seksueel geweld' op angst voor criminaliteit naar leeftijd (bron: JVGG)

	12-13 jaar		14-19 jaar	
	Model 1	Model 2	Model 1	Model 2
	β	β	β	β
Meisje (ref. cat. jongen)	.192***	-.049**	.141***	-.193***
Angst voor seksueel geweld		.591***		.573***
Adjusted R ²	.03	.30	.02	.20
ΔF	51.48	651.18	65.92	875.29
Sig. ΔF	.000	.000	.000	.000

*p<.05, **p<.01, ***p<.001

Uit de vergelijking van de eerste modellen (tabel 5.11) blijkt dat de kloof tussen jongens en meisjes bij de jongste leeftijdsgroep ($\beta=.192$, $p<.001$) meer uitgesproken is dan bij de oudste leeftijdsgroep ($\beta=.141$, $p<.001$). Meisjes hebben in beide groepen weliswaar een significant hogere angst voor criminaliteit, maar dit verschil is minder sterk in de oudste groep. Wanneer in het tweede model vervolgens wordt gecontroleerd voor de angst voor seksueel geweld, dan wordt het effect van geslacht in beide groepen omgekeerd; in beide gevallen (respectievelijk $\beta=-.049$ en $\beta=-.193$) rapporteren jongens een hogere angst voor criminaliteit wanneer de invloed van de angst voor seksueel geweld constant wordt gehouden. Dit lijkt de geldigheid van de schaduwhypothese aan te tonen; de aanvankelijke hogere angst voor criminaliteit bij meisjes wordt immers volledig verklaard door de angst voor seksueel geweld. Wat enigszins opvalt is dat, hoewel het verklarend effect van de angst voor seksueel geweld in beide groepen een sterk significant effect heeft, er wel sprake lijkt van een minder sterk effect in de oudste groep; de verklaarde variantie van de 'angst voor seksueel geweld' variabele (27% versus 18%) ligt lager bij de 14- tot 19-jarigen dan bij de 12- tot 13-jarigen. Dit is in overeenstemming met de resultaten omtrent het angstcomplex; in een laatste stap wordt daarom een bijkomende regressieanalyse uitgevoerd waarbij, naast het onderscheid tussen leeftijdsgroepen, ook een opdeling op basis van geslacht wordt gemaakt, om na te gaan of dit verdere aanwijzingen voor gelijkaardige evoluties suggereert.

TABEL 5.12. Invloed van angst voor seksuele delict op algemene angst voor criminaliteit bij 12-13 jarige en 14-19-jarige jongens en meisjes (bron: JVGG)

	12-13 jaar		14-19 jaar	
	Jongens (N=767)	Meisjes (N=769)	Jongens (N=1579)	Meisjes (N=1642)
Angst voor seksuele delicten	.441***	.622***	.293***	.584***
Adjusted R ²	.20	.40	.09	.34
ΔF	177.70	470.41	143.64	791.79
Sig. ΔF	.000	.000	.000	.000

* $p<.05$; ** $p<.01$; *** $p<.001$

De 'angst voor seksueel geweld' variabele is in alle vier groepen op een significante manier verbonden aan de algemene angst voor criminaliteit (tabel 5.12); desondanks zijn enkele opvallende bevindingen vast te stellen. Ten eerste blijkt dat, in navolging van de eerdere bevindingen omtrent verschillen in het angstcomplex, het verklarende effect van de angst voor seksueel geweld minder sterk is bij de 14- tot 19-jarigen. Dit verschil blijkt bovendien in grote mate te wijten aan de afname bij

de jongens. Bij deze groep is de verklarende waarde van deze variabele veel lager bij de adolescenten dan bij de pre-adolescenten (20% versus 9%). Ook bij de meisjes lijkt er sprake van een afname, maar is deze minder sterk uitgesproken (40% versus 34%).

5.4.2.3. De invloed van de genderidentiteit. Aanzet tot een dynamische interpretatie¹⁸⁴

Een meer algemene en fundamentele verklaring voor de vastgestelde kloof tussen jongens en meisjes is de interpretatie van angst voor criminaliteit als een 'typisch' vrouwelijke emotie. Dit perspectief legt de nadruk op de invloed die uitgaat van tegengestelde socialiseringsprocessen die ertoe leiden dat deze kloof tussen jongens en meisjes vorm krijgt en niet (langer) als een 'natuurlijk' of vaststaand gegeven wordt benaderd, maar in de eerste plaats wordt geïnterpreteerd als het resultaat van een maatschappelijk leerproces. Een belangrijke plaats wordt in dit proces aan de adolescentieperiode toegekend; in deze periode vinden deze socialiseringsprocessen plaats en worden jongens geleerd om geen angst te hebben en/of te tonen, terwijl meisjes daarentegen geleerd worden om zich angstig te voelen (onder andere Burt & Estep, 1981; Goodey, 1994). Zoals eerder in het voorgaande hoofdstuk werd aangehaald, is een belangrijke kritiek op de traditionele interpretatie en invulling van het socialiseringsperspectief, dat in essentie wordt uitgegaan van twee onderscheiden homogene sociale subgroepen, met enerzijds 'angstloze mannen' en anderzijds 'angstige vrouwen'. De realiteit op het individuele niveau blijkt echter veel complexer; ook binnen deze groepen bestaan grote verschillen in de mate waarin individuele leden van die groepen angstgevoelens ten aanzien van criminaliteit hebben (cf. Gilchrist et al., 1998).¹⁸⁵ De gender identiteit is daarom geen vaststaand gegeven; er bestaat weliswaar een dominant sociaal perspectief op hoe zich in overeenstemming met de eigen sekse te gedragen, te denken en te voelen, maar individuen kunnen verschillen in de mate waarin ze handelen volgens deze gedeelde set van sociaal geconstrueerde verwachtingen (Mehta & Bondi, 1999). Van belang in de verklaring voor de verschillen in de angst voor criminaliteit is daarom met name de mate waarin het individu zich gedraagt en denkt zoals vanuit de dominante gender rol wordt verwacht (cf. Sutton & Farrall, 2005, 2009). Dit vormt een belangrijke aanvulling, waarmee weliswaar wordt erkend dat een maatschappelijk bepaalde gender identiteit bestaat (waarbij angst voor criminaliteit als een deel van

¹⁸⁴ De opzet van de volgende alinea's en de uitgevoerde analyses zijn grotendeels ontleend aan Cops & Pleysier (2011).

¹⁸⁵ Een bijkomende kritiek op deze traditionele benadering van het socialiseringsperspectief, is dat in essentie wordt vertrokken vanuit de impliciete premisse dat een gender-neutrale, pre-sociale persoonlijke kern bestaat, die vooraf gaat aan, en onafhankelijk is van de gesocialiseerde en 'gendered' zelf (Mehta & Bondi, 1999).

de vrouwelijke gender identiteit wordt gezien), maar dat de mate waarmee het individu zich met deze gender rollen identificeert van belang is.

De combinatie van beide aspecten vormt daarom een belangrijke meerwaarde om de dynamische evolutie doorheen de levensloop van de kloof in de gerapporteerde 'angst voor criminaliteit' niveaus tussen mannen en vrouwen te verklaren. Het laat toe een belangrijke plaats toe te kennen aan de adolescentieperiode en het verschil tussen mannen en vrouwen vanuit een dynamisch perspectief te benaderen, maar het voegt hier tegelijkertijd een belangrijke nuance aan toe. Niet het bestaan van tegengestelde genderpatronen op zich, maar wel de individuele identificatie met deze genderrollen is van belang om deze kloof te helpen verklaren. Belangrijke aanknopingspunten kunnen bovendien worden gehaald uit de eerdere bespreking van de gender identiteit (cf. hoofdstuk 4); de mate van identificatie blijkt aan verandering onderhevig tijdens de levensloop. Met name tijdens de kindertijd fungeren de maatschappelijke genderpatronen op een sterke en rigide manier als leidraad voor het eigen gedrag, attitudes en emoties (Kohlberg, 1966; Hughes & Noppe, 1985); tijdens de adolescentieperiode is er daarentegen sprake van een toenemende flexibiliteit in de identificatie met het bestaande dominante genderpatroon (Dacey & Kenney, 1997; David et al., 2004). Op basis hiervan kan bijgevolg worden verwacht dat deze kloof in het 'angst voor criminaliteit' niveau het meest uitgesproken is in de (vroege) adolescentie en verder geleidelijk afneemt. Dit gaat in tegen de traditionele verwachtingen die vanuit de differentiële socialiseringsprocessen worden geformuleerd en die er daarentegen juist van uitgaan dat de kloof tussen jongens en meisjes bij de overgang naar de adolescentie ontstaat en verder tijdens deze levensfase steeds groter wordt.

Ook wat deze veronderstellingen betreft, impliceren de beperkingen van de gebruikte data dat een rechtstreekse empirische toets van de dynamische ontwikkeling van de gender identiteit op het individuele niveau niet mogelijk is. Om een eerste aanzet tot de rechtstreekse toetsing van deze veronderstellingen te geven, wordt getracht deze 'gender identiteit' op een directe empirische wijze meetbaar te maken. Hiervoor wordt een brede reeks van variabelen geselecteerd die zowel gedragingen, activiteiten als attitudes omvatten die cultureel gezien als typisch mannelijk of vrouwelijk worden geïnterpreteerd (Siongers, 2010). Op vlak van attitudes blijken elementen als ethnocentrisme, agressie, assertiviteit, autonomiestreven, prestatiegerichtheid, zorg en terughoudendheid op vlak van emoties sterk met mannelijkheid te worden verbonden (Wade & Brittan-Powell, 2001; Sutton & Farrall, 2009; Siongers, 2010). Ook wat de uitgevoerde activiteiten en vrijetijdsbestedingen betreft, is er sprake van een duidelijk cultureel gestuurd onderscheid tussen 'mannelijke' en 'vrouwelijke' activiteiten (De Groof, 2008). De constructie van deze schaal gebeurt aan de hand van een discriminanten analyse. Deze techniek laat toe om te bepalen in welke mate een bepaald kenmerk (in dit geval 'geslacht') kan

worden voorspeld op basis van een geselecteerde set van indicatoren.¹⁸⁶ Deze methode slaagt erin om het geslacht van 82% van de respondenten juist te voorspellen; dit lukt beter bij meisjes (85% correct voorspeld) dan bij jongens (79% correct voorspeld), al zijn deze verschillen relatief beperkt. De discriminatorische waarde van de indicators, die tussen -1 en 1 ligt, geeft een zicht op de sterkte en de richting van de relatie tussen de variabelen en geslacht. Een positieve score verwijst naar een meer mannelijke indicator, terwijl een negatieve waarde samenhangt met een meer vrouwelijke variabele. De gender identiteit schaal wordt vervolgens geconstrueerd op basis van de scores die de respondent heeft op de verschillende indicatoren en op de discriminatorische kracht van die indicatoren, onafhankelijk van het feit of de respondent een man of een vrouw is. Een hoge score op de schaal impliceert dat een sterk patroon van masculiene gedragingen, activiteiten en attitudes wordt gerapporteerd, lage scores daarentegen zijn dan veeleer gerelateerd met de 'vrouwelijke' attitudes en activiteiten.

TABEL 5.13. Discriminanten analyse voor de constructie van de gender identiteitsschaal (bron: JOP-monitor 2)

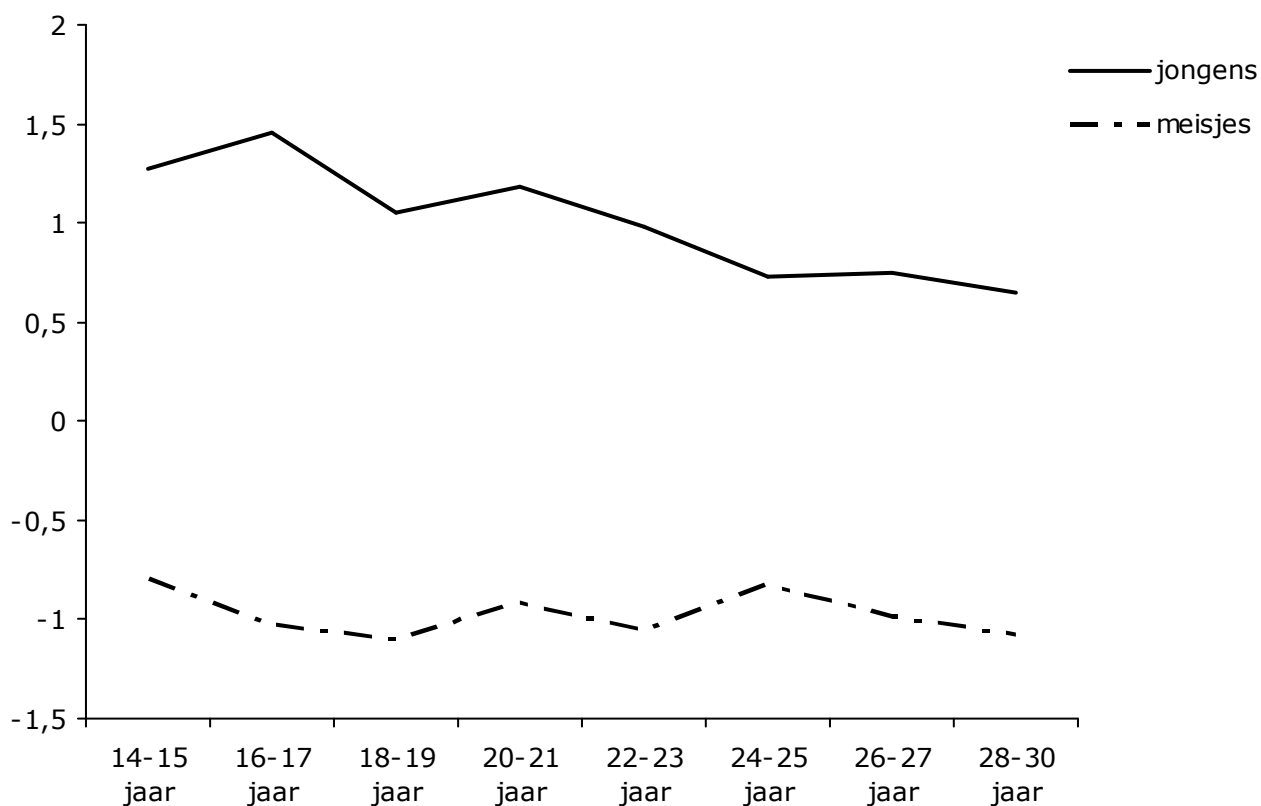
Items	Discriminatorische waarde
Sport en spel in vrije tijd	.633
Kunstacademie	-.303
Huishoudelijke taken	-.288
Gaan shoppen in de stad of winkelcentrum in de vrije tijd	-.237
Mate van tevredenheid met het persoonlijk gewicht	.234
Drugs aangeboden gekregen het voorbije jaar	.220
Mediavorkeuren (elitaire versus populaire voorkeur)	-.201
Frequentie van daderschap vandalisme	.188
Mate van tevredenheid met fysieke conditie	.178
Autonomiestreven (attitude)	.164
Lidmaatschap van een sport club	.157
Deeltijds kunstonderwijs	-.151
Lidmaatschap van verenigingen verbonden aan een café	.137
Frequentie van het zich beschaamd voelen	-.137
Samenwonen met partner	.132
Etnocentrisme	.111
Mate van tevredenheid met fysiek voorkomen	.102
Frequentie van jaloers voelen	-.098

¹⁸⁶ Om deze gender identiteit te construeren, worden de data van de JOP-monitor 2 aangewend. De reden hiervoor is op de eerste plaats de ruimere leeftijdsgrenzen die in deze studie worden gebruikt. Dit laat toe om de evolutie van deze gender identiteit tot de leeftijd van 30 jaar na te gaan. Bovendien bevat deze studie enkele relevante variabelen voor de constructie van deze schaal die niet in JOP-monitor 1 of in de JVGG-studie werden bevraagd.

Responsiviteit moeder	-.097
Samen dingen doen met familie/partner	-.096
Slachtofferschap fysiek geweld met verwondingen als gevolg	.091

Deze schaalsconstructie leidt ertoe dat het biologisch onderscheid tussen mannen en vrouwen niet langer van belang is. Mannen die een hoge mate van interesse in en participatie aan culturele en familiale vrijetijdspatronen rapporteren, aangeven minder tevreden te zijn met hun gewicht en hun uiterlijk, graag winkelen in de stad, enzovoort, hebben een hoge score op het 'feminiene' uiteinde van de schaal. Vrouwen die daartegenover aangeven zich te engageren in een sport georiënteerd vrijetijdspatroon, die sterk gericht zijn op persoonlijke autonomie en minder geïnteresseerd zijn in winkelen en shoppen scoren veeleer hoog op het masculiene uiteinde van de gender identiteit schaal.

Figuur 5.11. Gemiddelde score 'genderidentiteit' voor jongens en meisjes doorheen de levensloop (bron: JOP-monitor 2)

Op deze schaal rapporteren jongens (N=1641) een gemiddelde score van 1.02 (SD=1.08), meisjes (N=1591) hebben een gemiddelde score van -1.0 (SD=0.91).¹⁸⁷ Zoals kan worden verwacht, scoren jongens gemiddeld gezien hoger dan meisjes; deze score lijkt echter niet constant te zijn, maar eerder te schommelen doorheen de levensloop. Het cross-sectionele karakter van de data laat weliswaar niet toe om de evolutie van de individuele identificatie met de gender identiteit weer te geven, maar de visuele voorstelling van de gemiddelde scores van jongens en meisjes in de verschillende leeftijdsgroepen (figuur 5.11), suggereert alvast dat er verschillende evoluties zijn in deze groepen. Terwijl er bij jongens sprake lijkt van een piek in de identificatie met de mannelijke gender identiteit rond de leeftijd van zestien tot zeventien jaar, die wordt gevolgd door een graduele afname, wijst deze figuur erop dat meisjes een relatief stabiele identificatie hebben doorheen de verschillende leeftijdsgroepen.

De hypothese die samenhangt met deze schaalsconstructie is dat, indien angst voor criminaliteit deel zou uitmaken van een bredere gender identiteit en met name als een 'vrouwelijke' emotie zou worden ervaren, dan zou deze schaal vervolgens in staat moeten zijn om (minstens voor een gedeelte) het verschil tussen de scores van jongens en meisjes weg te verklaren. Het opnemen van deze schaal in een multivariate analyse zou met andere woorden het gevonden effect van 'geslacht' (man versus vrouw) moeten verminderen. Deze gender identiteit biedt immers een meer inhoudelijke verklaring voor deze kloof op basis van geslacht, dat enkel een attribuut is van de persoon en als dusdanig geen causale verklarende waarde kan hebben (cf. Wikström, 2007). Deze hypothese wordt getoetst via een hiërarchische lineaire regressieanalyse, waarin op stapsgewijze manier de verschillende variabelen worden ingebracht. Deze analyses worden uitgevoerd bij drie onderscheiden leeftijdsgroepen. Deze vergelijking biedt de mogelijkheid om aanwijzingen voor zowel de evolutie van het effect van geslacht als van de invloed van de gender identiteit te identificeren.

In het eerste blok wordt enkel de variabele 'geslacht' opgenomen; dit laat toe om het unieke en oorspronkelijke effect van deze variabele te bepalen. In het tweede model wordt vervolgens de 'gender identiteit' variabele geïntegreerd in het model. Dit moet toelaten te bepalen in welke mate er ten eerste een effect uitgaat van gender identiteit als sociologisch concept naast geslacht als biologisch gegeven, maar ten tweede ook in welke mate deze gender identiteit erin slaagt om het oorspronkelijke effect van geslacht (weg) te verklaren.

¹⁸⁷ Zoals uit deze figuur blijkt, zijn de 12- tot 13-jarigen niet mee opgenomen in deze analyses. De reden hiervoor is de opzet van JOP-monitor 2, waarin deze jongste leeftijdsgroep een aparte vragenlijst kreeg voorgelegd, waarin verschillende thema's niet werden bevraagd die wel aanwezig waren in de algemene vragenlijst (voor de 14- tot 30-jarigen). Hierdoor bleek het onmogelijk om voor de jongste respondenten een identieke schaal te construeren. Dit vormt weliswaar een beperking, aangezien deze groep zich in de overgang naar de adolescentie bevindt, maar aangezien hier voornamelijk de focus ligt op de latere adolescentie als de periode waarin deze gender identiteit op een meer flexibele wijze wordt gebruikt, vormt dit geen onoverkomelijke lacune.

TABEL 5.14. Hiërarchische lineaire regressieanalyse voor de invloed van de gender identiteit op angst voor criminaliteit bij drie leeftijdsgroepen (bron: JOP-monitor 2)

	14-19 jaar (N=1613)		20-24 jaar (N=732)		25-30 jaar (N=887)	
	Model 1 β	Model 2 β	Model 1 β	Model 2 β	Model 1 β	Model 2 β
Meisje (ref. cat. jongen)	.355***	.267***	.293***	.195***	.270***	.193***
Gender identiteit		-.118**		-.142**		-.119**
Adjusted R ²	.12	.13	.09	.10	.07	.08
ΔF	160.06	7.17	49.74	6.19	45.93	5.09
Sig. ΔF	.000	.006	.000	.013	.000	.024

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

De resultaten in tabel 5.14 tonen ten eerste aan dat het effect van geslacht – als een uitdrukking van de kloof tussen jongens en meisjes – gradueel afneemt in de opeenvolgende leeftijdsgroepen. Dit blijkt zowel uit de gestandaardiseerde coëfficiënten als uit de verklaarde variantie van deze variabele (cf. telkens model 1). Dit suggereert dat het verschil tussen jongens en meisjes in de gerapporteerde angst voor criminaliteit niveaus het meest uitgesproken lijkt tijdens de adolescentieperiode en nadien geleidelijk lijkt af te nemen. De opname van het concept 'gender identiteit' in het tweede model leidt vervolgens tot twee vaststellingen. Zo blijkt dat deze maatschappelijke gender identiteit in de verschillende leeftijdsgroepen significant verbonden is met angst voor criminaliteit. Ongeacht het geslacht van de respondent blijkt een meer uitgesproken vrouwelijk gender patroon – en dus een sterkere identificatie met de vrouwelijke gender identiteit - samen te hangen met een hogere angst voor criminaliteit. Het directe effect van deze variabele blijkt doorheen de verschillende onderscheiden leeftijdsgroepen enigszins gelijklopend. Bovendien slaagt de gender identiteit erin om het effect van de variabele 'geslacht' op een consistente manier te verminderen; eens gecontroleerd voor de gender identiteit wordt de kloof tussen mannen en vrouwen met andere woorden kleiner. Dit suggereert dat deze kloof bijgevolg ten dele toe te schrijven is aan het feit dat jongens een meer uitgesproken masculiene georiënteerde gender identiteit hebben en meisjes een sterkere feminiene georiënteerde gender identiteit.

Deze bevindingen wijzen erop dat 'angst voor criminaliteit' een onderdeel vormt van een cultureel gecreëerd en opgelegd gedrags- en attitudepatroon en als een 'typisch' vrouwelijke attitude en emotie wordt geïdentificeerd. Hoe meer adolescenten zich identificeren met het cultureel bepaalde feminien gender patroon, hoe hoger de

angst voor criminaliteit. De meerwaarde van deze benadering is dat het onderscheid tussen 'geslacht' en 'gender' verder wordt doorgetrokken en, in vergelijking met het (traditionele) socialiseringsperspectief, meer ruimte biedt voor een flexibele en heterogene benadering. De beschreven resultaten suggereren dat een culturele verwachting weliswaar bestaat waarbij angst voor criminaliteit als een onderdeel van het vrouwelijke gender patroon wordt gezien, maar dat de mate waarin deze maatschappelijke verwachtingen op het individuele niveau worden geïnternaliseerd afhankelijk is van de individuele identificatie met de mannelijke of de vrouwelijke gender rol. Deze gender identiteit blijkt deels in staat om de kloof tussen jongens en meisjes op een significante wijze te verklaren. Bovendien vormen deze analyses eveneens een indicatie (cf. figuur 5.11) voor het dynamische karakter van de identificatie met deze maatschappelijke bepaalde genderrollen; met name tijdens de latere adolescentie lijkt deze figuur te suggereren dat deze identificatie, vooral bij mannen, op een steeds meer flexibele wijze zou gebeuren. Dit sluit aan bij de geformuleerde theoretische veronderstellingen omtrent deze identificatie, die, zo werd gesteld (David et al., 2004), vooral tijdens de kindertijd en vroege adolescentie sterk gebeurt, maar nadien geleidelijk vermindert.

5.4.3. Aanwijzingen voor een (differentiële) ontwikkeling van het 'angstcomplex' tijdens de levensloop

In het voorgaande stond een eerste 'proxy' toetsing van het dynamisch perspectief op het 'angst voor criminaliteit' complex centraal; gebaseerd op algemene theoretische inzichten werd verondersteld dat dit complex onder invloed van (sociaal-) psychologische ontwikkelingsprocessen doorheen de levensloop, met een belangrijke rol voor de adolescentieperiode, aan inhoudelijke veranderingen onderhevig is (Gabriel & Greve, 2003). Ondanks de beperkingen die voortvloeien uit het cross-sectionele design van de gehanteerde data, lijken de bovenstaande analyses met name wat betreft de 'expressieve angst' dimensie van het brede 'angst voor criminaliteit' concept indicaties op te leveren voor de validiteit van een dynamische interpretatie ervan. De gebruikte data laten weliswaar niet toe om een direct bewijs voor een dynamische ontwikkeling op het individuele niveau te aan te leveren, maar ze bieden, zeker wanneer ze theoretisch onderbouwd zijn, indicaties voor het bestaan van inhoudelijke evoluties in het 'angst voor criminaliteit' complex.

Bij de items die peilen naar een meer stabiele attitude ten aanzien van criminaliteit, lijkt het erop dat de link met het achterliggende concept doorheen de verschillende leeftijdsgroepen steeds sterker wordt. Met name de stelling 'de politie is niet meer in staat ons te beschermen tegen criminelen' is bij uitstek een item dat naar een meer stabiele attitude peilt en waarin de link met bredere, morele oordelen voor de hand ligt. De vaststelling dat dit item op een significante wijze sterker met het

achterliggende concept gerelateerd is bij de groep (jong)volwassenen dan bij achtereenvolgens adolescenten en pre-adolescenten zou daarom te wijten kunnen zijn aan het feit dat dergelijke bredere attitudes voornamelijk tijdens de laatadolescentie worden gevormd.¹⁸⁸ Er lijkt op basis van deze bevindingen sprake van een 'attitudinal bias' in het latente concept, waarbij de 'angst voor criminaliteit' als een stabiele attitude bij het individu zich geleidelijk aan tijdens de levensloop ontwikkelt (Gabriel & Greve, 2003). De 'expressieve angst' component (Jackson, 2004a) - angst voor criminaliteit als uiting van bredere maatschappelijke attitudes - wordt met andere woorden doorheen de adolescentie gradueel gevormd. Dit sluit aan bij de theoretische verwachtingen; pas in de latere adolescentie worden deze bredere maatschappelijke attitudes en overtuigingen gevormd (Piaget, 1948; Kohlberg, 1969).¹⁸⁹

Ook wat betreft de kloof tussen mannen en vrouwen suggereert de uitgevoerde 'proxy' toetsing van dit dynamisch perspectief, met een belangrijke plaats voor de adolescentieperiode, een meerwaarde te vormen en belangrijke empirische nuances toe te voegen. Zo vormen de analyses wat betreft de angst voor seksueel geweld aanwijzingen voor het bestaan van een tegengestelde evolutie tijdens de overgang naar de adolescentie, waarbij de angst voor seksueel geweld afneemt bij jongens, maar toeneemt bij de meisjes. Dit vormt reeds een eerste indicatie voor mogelijke verschillende evoluties bij beide groepen, maar de vraag blijft wat de implicaties hiervoor zijn op het algemene 'angst voor criminaliteit' complex. De verwachting is immers dat meisjes een ander angstcomplex dan jongens hebben (cf. Walklate, 1997; Vanderveen, 1999). Ook wat deze veronderstelling betreft wijzen de resultaten in de richting van een bevestiging ervan; bij meisjes hangt de angst voor seksueel geweld significant sterker samen met het latente 'angst voor criminaliteit' complex dan bij jongens.¹⁹⁰ Opvallend is dat het effect van deze angst niet zozeer bij adolescente meisjes groter is dan bij de groep pre-adolescente meisjes, maar veeleer bij adolescente jongens kleiner was dan bij de pre-adolescente jongens. Dit wijst op een belangrijke nuance van de traditioneel verwachte evolutie, waarbij met

¹⁸⁸ Ook bij twee andere algemene stellingen ('s avonds moet je voorzichtig zijn op straat' en 'de laatste jaren zijn de straten onveiliger geworden') suggereerde de exploratieve factoranalyse een toename van de factorlading. Hoewel deze verschillen niet worden bevestigd in de confirmatorische factoranalyse ligt dit in lijn der verwachtingen. Een bijkomende indicatie is de grotere verklarende variantie en hogere interne consistentie van het JOP-instrument, wat erop wijst dat deze schaal als geheel beter aansluit bij het 'angst voor criminaliteit' complex van de (jong)volwassenen dan van de (pre-)adolescenten.

¹⁸⁹ In het JVGG-meetinstrument blijken significante verschillen tussen de ladingen in de respectievelijke leeftijdsgroepen te bestaan; vooral de angst voor de eigendomsdelicten (vandalisme en diefstal) bleken sterker aan het latente concept gerelateerd bij de jongste groep dan bij de adolescenten. Een directe en eenduidige theoretische verklaring hiervoor is niet beschikbaar, maar dit verschil kan mogelijk te wijten zijn aan verschuivingen in de leefwereld en een afname van een gevoel van kwetsbaarheid ten aanzien van andere leeftijdsgenoten; daders zijn vaak slechts enkele jaren ouder dan jongeren zelf en zeker bij eigendomsdelicten ligt de prevalentie ervan reeds relatief hoog bij de jongste leeftijdsgroepen.

¹⁹⁰ Wat betreft misdgedrag en de expressieve dimensie van angst voor criminaliteit zijn er geen belangrijke verschillen of tegengestelde evoluties tussen jongens en meisjes in de adolescentiefase. In het JOP-instrument blijkt de stelling dat peilt naar de noodzaak van het hebben van een alarmsysteem weliswaar sterker te laden bij meisjes dan bij jongens, maar dit verschil kent weinig inhoudelijke of theoretische relevantie; bovendien zijn de verschillen tussen beide groepen klein.

name wordt verwacht dat het besef van seksuele kwetsbaarheid bij meisjes toeneemt tijdens de overgang naar de adolescentie (Goodey, 1994). Een kanttekening hierbij is wel dat de gehanteerde ondergrens van twaalf jaar die in deze analyses wordt gehanteerd te hoog kan zijn. Het is mogelijk dat meisjes van 12-13 jaar reeds een besef van seksuele kwetsbaarheid hebben aangeleerd en dat dit bewustmakingsproces eerder in de levensloop plaatsvindt. Wat betreft het overschaduwend karakter van deze angst voor seksueel geweld (Ferraro, 1996) blijkt dat na controle voor deze angst voor seksuele delicten, de kloof tussen mannen en vrouwen in de algemene angst voor criminaliteit wordt gedicht en zelfs omgekeerd.

Tot slot blijkt dat angst voor criminaliteit als een typisch vrouwelijke emotie wordt geïnterpreteerd en bijgevolg een onderdeel vormt van de maatschappelijke en cultureel bepaalde vrouwelijke genderidentiteit; de mate van identificatie met deze gender identiteit heeft immers een significante invloed op het gerapporteerde 'angst voor criminaliteit' niveau en vormt (deels) een inhoudelijke verklaring voor de kloof tussen jongens en meisjes. De resultaten suggereren bijkomend dat deze identificatie op zich vanaf de latere adolescentie steeds flexibeler zou worden, waarvoor de afnemende – maar weliswaar blijvende - kloof tussen jongens en meisjes in de onderscheiden leeftijdsgroepen een indicatie vormt.¹⁹¹ Dit sluit aan bij de eerder beschreven inzichten dat deze identificatie met de maatschappelijke gender identiteit met name tijdens de (latere) adolescentie flexibeler wordt en als leidraad voor individuele gedragingen en attitudes minder doorslaggevend is.¹⁹²

¹⁹¹ Een gelijkaardige vaststelling blijkt in de vergelijking tussen de 12- tot 13-jarigen en de 14- tot 19-jarigen in de JVGG-studie; ook hier is het effect van geslacht sterker bij de jongste groep dan bij de oudste leeftijdsgroep. Hoewel dit een andere studie en een ander meetinstrument betreft sluit deze evolutie sterk aan bij de evoluties in de JOP-monitor.

¹⁹² Het feit dat deze 'gender identiteit' schaal er niet in slaagt het volledige verschil tussen jongens en meisjes te verklaren hoeft overigens niet als problematisch of als een tekortkoming te worden beschouwd. De constructie van de gender identiteit gebeurde op een onrechtstreekse manier op basis van de antwoorden van de respondenten op een brede reeks van indicatoren en fungeerde als dusdanig als een 'metavariabele'. Bovendien is deze schaal niet perfect en voor verbetering vatbaar; de keuze van de geselecteerde variabelen werd voornamelijk gestuurd door de aanwezige items in de vragenlijst. Ondanks de relatief grote omvang van deze lijst, is het niet mogelijk om de volledige gender identiteit te omvatten en kan het zijn dat bepaalde indicatoren die in deze context mogelijk meer relevant zijn in deze constructie niet werden opgenomen.

5.5. Beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit bij jongeren. Een empirische toetsing van het theoretisch model

In een volgende stap wordt vervolgens op zoek gegaan naar de factoren die angst voor criminaliteit bij adolescenten beïnvloeden. In dit deel staat met andere woorden de tweede geformuleerde doelstelling, met name de empirische toetsing van het ontwikkelde theoretisch model, centraal. Dit moet toelaten om een breed en omvattend beeld te ontwikkelen op de factoren die angst voor criminaliteit bij adolescenten beïnvloeden. De uitgangspunten blijven dezelfde. Zo wordt wat betreft de mogelijke beïnvloedende factoren van angst voor criminaliteit vertrokken vanuit een leefwereld-specifiek perspectief. Aanknopingspunten voor de meerwaarde van een dergelijke benadering vonden we reeds wat betreft het latente concept zelf, waar er indicaties werden gevonden voor nuanceverschillen tussen de onderscheiden leeftijdsgroepen. Vermits de centrale focus in dit deel ligt op het verklaren van de angst voor criminaliteit bij adolescenten, staan de groep van 14- tot 19-jarigen in deze analyses centraal. In de gevallen waarin de data het toelaten en een vergelijking theoretisch relevant is, worden dezelfde analyses eveneens uitgevoerd bij de 20- tot 25-jarigen; dit kan een bijkomend beeld scheppen over de mogelijke verschillen in de beïnvloedende factoren van de angst voor criminaliteit tussen leeftijdsgroepen.¹⁹³ Ook hier geldt dezelfde beperking als in het voorgaande deel met betrekking tot de data onverkort. Een dergelijke vergelijking zal in essentie tussen twee onderscheiden leeftijdsgroepen gebeuren en zal bijgevolg geen directe toets inhouden van de individuele ontwikkeling en evolutie van de relatie tussen de beïnvloedende factoren en angst voor criminaliteit. Deze analyses laten daarom 'enkel' toe om indicaties van een dergelijke dynamische evolutie bij het individu vast te stellen.

Rest ons nog een belangrijke opmerking met betrekking tot de gehanteerde operationalisering(en) van de afhankelijke variabele. Het 'angst voor criminaliteit' concept is een dermate complex en multidimensionaal gegeven dat concrete meetinstrumenten onvermijdelijk 'slechts' bepaalde aspecten ervan kunnen meten (De Groof, 2006; Vanderveen, 2006a). De gevonden verbanden zijn bijgevolg (deels) functie van de concrete wijze waarop angst voor criminaliteit wordt gemeten. Het is daarom van belang om bewust te zijn van verschillen tussen de JOP- en JVGG-instrumenten en de mogelijke implicaties van het gebruik van deze meetinstrumenten voor de toetsing van dit theoretische model. Vooral met betrekking tot de 'spons' functie (Jackson, 2004a) van de instrumenten kunnen er

¹⁹³ Deze groep van 20- tot 25-jarigen wordt verder in de analyses omschreven als de 'jongvolwassenen'. Deze benaming is tot op zekere hoogte een arbitraire keuze; ook termen als 'laatadolescenten' of 'emerging adults' zouden mogelijk kunnen worden gebruikt om deze leeftijdsgroep te omschrijven. De precieze omschrijving is echter minder van belang, deze vergelijking tussen deze leeftijdsgroepen gebeurt vooral om mogelijke verschillen in de effecten van de beïnvloedende variabelen op te sporen.

kwalitatieve verschillen worden verwacht.¹⁹⁴ De mate waarin 'angst voor criminaliteit' als een 'spons' functioneert is geen inherent kenmerk van dit concept dat in een constante mate aanwezig is, maar is sterk afhankelijk van de concrete wijze waarop het wordt gemeten; hoe meer het gebruikte meetinstrument naar de 'dispositionele angst' component peilt, hoe sterker het 'spons' effect optreedt (Pleysier, 2010). Op basis hiervan kan worden verondersteld dat dit effect het meest uitgesproken optreedt in het JOP-instrument; bij deze schaal wordt verwacht dat de 'contaminatie' door andere, algemene maatschappelijke attitudes het sterkst doorweegt, meer dan dat dit het geval is bij de JVGG-studie. Dit is op zich niet problematisch, maar impliceert wel dat verschillen te verwachten zijn in de mate waarin de beïnvloedende factoren samenhangen met het afhankelijke concept.¹⁹⁵

Het geïntegreerde theoretisch model, dat in het voorgaande hoofdstuk werd ontwikkeld, wordt niet in zijn geheel in één omvangrijke multivariate analyse getoetst, maar wordt opgesplitst in twee afzonderlijke modellen. Hiervoor zijn verschillende redenen aan te halen, die zowel inhoudelijk als praktisch van aard zijn. Een belangrijk inhoudelijk argument voor deze opdeling is het feit dat het gebruik van één groot model, waarin een uitgebreide en sterk gedifferentieerde lijst van mogelijke beïnvloedende variabelen wordt opgenomen, geen fundamenteel grotere meerwaarde oplevert dan de opbouw van meerdere, stevig onderbouwde en beperktere modellen. Angst voor criminaliteit heeft veel oorzaken die moeilijk allemaal in één model te vatten zijn (Boers, van Steden & Boutellier, 2008). Het distilleren van enkele heldere, in omvang beperkte en theoretisch onderbouwde modellen kan daarom meer relevante informatie opleveren dan het toetsen van één groot en alles omvattend model. Ook een praktische reden speelt een rol in de beslissing om met twee aparte modellen verder te werken; geen van de gebruikte databanken bevat alle concepten die in het theoretisch model zijn opgenomen.¹⁹⁶ Het is bijgevolg technisch onmogelijk om al deze variabelen in één overkoepelende test op te nemen; bovenstaande inhoudelijke argumenten suggereren echter dat dit geen fundamentele beperking van de analyses inhoudt. Om deze modellen te toetsen doen we voornamelijk beroep op de beide JOP-monitors en - in minder mate - op de JVGG-studie. In een eerste fase worden de twee ontwikkelde modellen die uit het theoretisch model worden afgeleid besproken; vervolgens wordt meer in detail ingegaan op de wijze waarop de verschillende theoretische concepten worden geoperationaliseerd in de empirische analyses.

¹⁹⁴ Daarnaast meet het JVGG-instrument enkel de affectieve dimensie, terwijl in het JOP-instrument ook gedragsmatige en cognitieve componenten aanwezig zijn (cf. supra).

¹⁹⁵ De concrete statistische betrouwbaarheid van deze meetinstrumenten is eerder in dit hoofdstuk meer uitgebreid besproken; hierop wordt daarom niet verder ingegaan.

¹⁹⁶ Meer concreet impliceert dit dat het eerste theoretische 'deelmodel' op basis van de JOP-monitor 1 data wordt getoetst; enkel in dit databestand zijn de items die peilen naar de perceptie van de buurt (zowel sociale cohesie als van overlast) aanwezig; het tweede 'deelmodel' wordt vervolgens op basis van de JOP-monitor 2 getoetst, vermits enkel in deze vragenlijst werd gepeild naar de perceptie van sociaalpsychologische kwetsbaarheid.

5.5.1. Het geïntegreerd theoretisch model opgesplitst

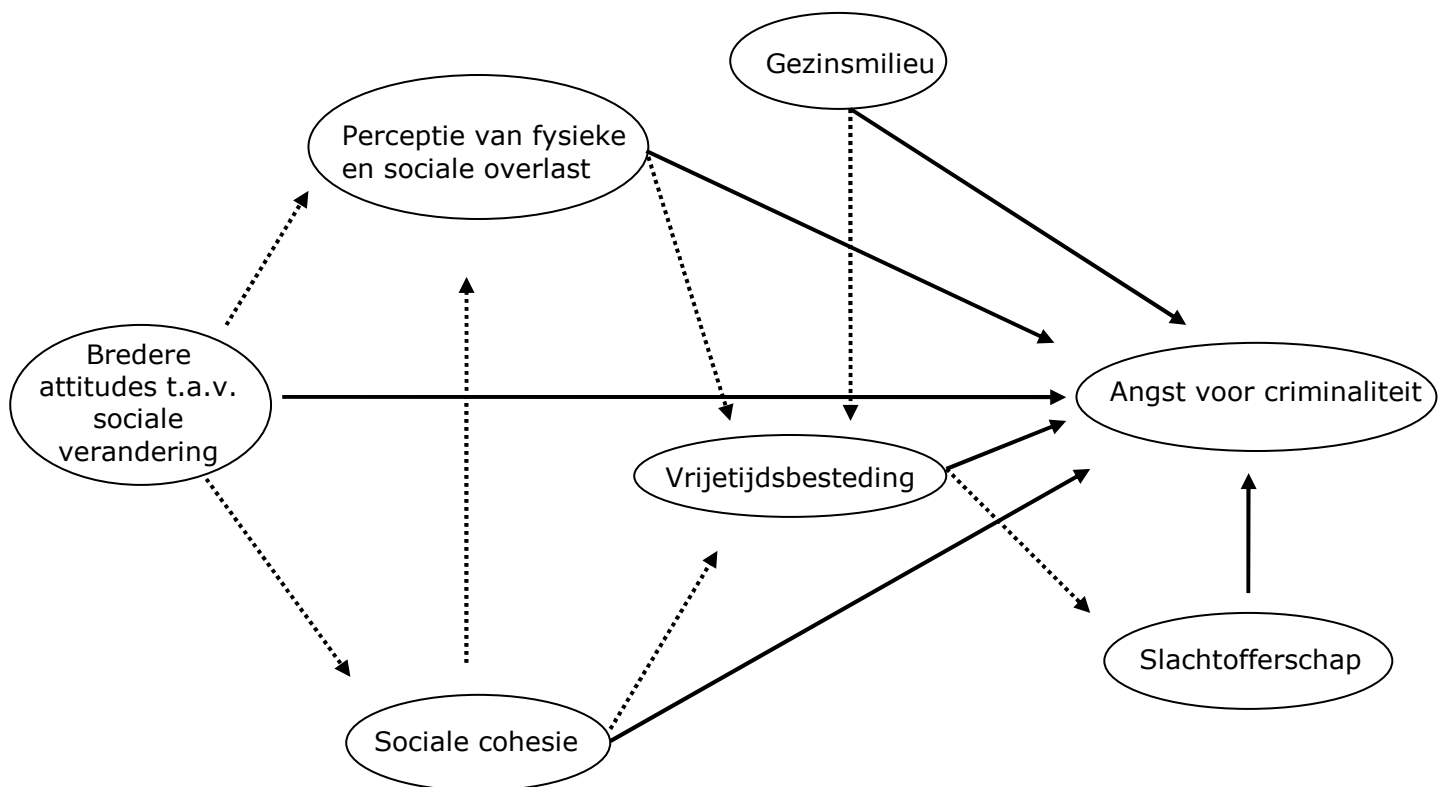
De splitsing van het globale theoretische model in twee afzonderlijke theoretische modellen gebeurt op een dusdanige wijze dat alle verwachte relaties en invloeden empirisch toetsbaar blijven. Er worden met andere woorden geen pijlen en verwachte conceptuele relaties die in het geïntegreerde model werden geëxpliciteerd 'doorgeknipt' in deze opdeling. Dit betekent dat beide modellen niet volledig los van elkaar functioneren, maar op verschillende vlakken met elkaar verbonden zijn. Een eerste indicatie hiervoor is de gedeelde 'onderbouw'; het vertrekpunt voor de opbouw van beide modellen is het bredere theoretisch model, waardoor deze modellen niet als 'concurrenten' van, of alternatieven voor elkaar fungeren. Dit impliceert dat de macrovariabelen (de 'bredere attitudes ten aanzien van sociale verandering') die de verschillende factoren beïnvloeden, in beide modellen aanwezig zijn. Een bijkomende belangrijke opmerking is dat de twee theoretische concepten die in het geïntegreerde model als het bredere sociaal-culturele raamwerk fungeren, met name de 'lange termijn sociale verandering' en de 'circulerende voorstellingen van criminaliteit, risico en sociale verandering' eveneens als gedeelde achtergrond optreden. Aangezien dit raamwerk als gegeven wordt beschouwd en deze factoren niet rechtstreeks in de verdere empirische toetsing worden opgenomen, wordt er in wat volgt niet meer expliciet naar verwezen. Daarnaast zijn er nog enkele bijkomende elementen die ertoe bijdragen dat de resultaten van beide analyses onderling vergelijkbaar zijn. Zo is in beide gevallen de afhankelijke variabele ('angst voor criminaliteit') op dezelfde wijze gemeten. Dat dit belangrijke inhoudelijke implicaties inhoudt, is eerder in dit werk genoegzaam aangetoond. Bovendien is het design van de gebruikte databanken (de beide JOP-monitors) quasi identiek, waardoor mogelijke invloeden die gebonden zijn aan de kenmerken van de studie niet gelden. Tot slot vertrekken beide modellen expliciet vanuit een sociaalpsychologisch perspectief en wordt in beide gevallen in de analyses een identiek sociodemografisch model opgenomen. In wat volgt worden beide modellen (kort) meer in detail besproken.

5.5.1.1. Buurt- en socialiseringsmodel

Het eerste model heeft betrekking op de invloed die het gezin, de leeftijdsgenoten en de onmiddellijke leefomgeving uitoefenen op de angst voor criminaliteit bij jongeren. Wat betreft de gezinsvariabelen wordt verwacht dat deze zowel een rechtstreekse invloed uitoefenen op de angst voor criminaliteit als een onrechtstreekse, via de vrijetijdsbesteding van de adolescent. Een sterkere opvolging hangt rechtstreeks

samen met een hogere angst voor criminaliteit en leidt onrechtstreeks tot een mindere autonome bewegingsvrijheid voor de jongere, wat eveneens tot een hogere angst voor criminaliteit leidt. De variabele 'sociale cohesie' bevat zowel de invloed van het informele sociale netwerk (de peergroep) en de kwaliteit van de woonomgeving; bij beide aspecten wordt een negatieve relatie verondersteld, waarbij een beter informeel sociaal netwerk en een positievere beoordeling van de kwaliteit van de woonbuurt met een lagere angst voor criminaliteit samenhangen. Wat betreft de ervaren overlast in de woonbuurt wordt een positieve samenhang verwacht: hoe meer overlast wordt ervaren, hoe hoger de angst voor criminaliteit is. De algemene attitudes ten aanzien van sociale verandering spelen tot slot eveneens een rol, waarbij een sterkere mate van bezorgdheid of onbehagen enerzijds rechtstreeks samenhangt met een hogere angst voor criminaliteit en anderzijds op een onrechtstreekse wijze invloed uitoefent aangezien het tot een sterkere perceptie van overlast leidt. Op basis van deze verwachte verbanden met enerzijds de afhankelijke variabele en anderzijds tussen de onafhankelijke variabelen onderling wordt het model, zoals weergegeven in figuur 5.12, afgeleid.

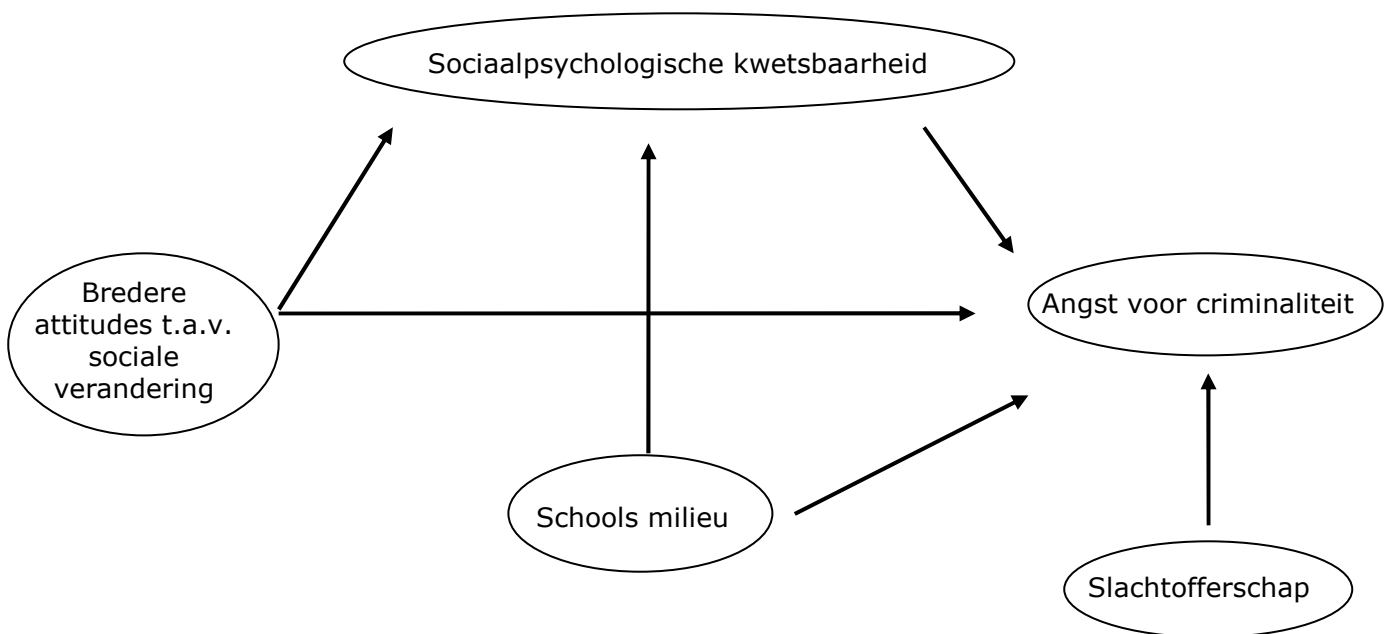
Figuur 5.12. Visuele voorstelling van het 'buurt- en socialiseringsmodel'

5.5.1.2. Sociaalpsychologische kwetsbaarheid model

Het tweede model dat wordt afgeleid uit het geïntegreerde theoretische model dat in hoofdstuk vier werd ontwikkeld, wordt omschreven als het 'sociaalpsychologische kwetsbaarheid model'. Dit model heeft betrekking op de perceptie van de eigen persoonlijke kwetsbaarheid in de hedendaagse samenleving, waarbij wordt verwacht dat jongeren die een sterker gevoel van kwetsbaarheid hebben, een hogere angst voor criminaliteit rapporteren. Ook de schoolgerelateerde factoren worden hierin opgenomen, waarbij wordt verondersteld dat de band met school en de mate van schools succes een invloed hebben op de mate waarin adolescenten zich zorgen maken over de eigen (toekomstige) plaats in de samenleving. De meer algemene bezorgdheden over sociale verandering spelen hierin eveneens een rol, waarbij een sterkere mate van bezorgdheid of onbehagen ten aanzien van fundamentele sociale veranderingen leidt tot een meer uitgesproken gevoel van kwetsbaarheid.

FIGUUR 5.13. Visuele voorstelling van het 'sociaalpsychologische kwetsbaarheidmodel'

5.5.2. Toetsing van de modellen

De toetsing van deze twee modellen gebeurt in verschillende fases. Een eerste algemene stap is het bepalen van de significante invloeden op het afhankelijke concept. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een meervoudige lineaire regressieanalyse, dat op een hiërarchische wijze is opgebouwd. In een hiërarchisch opgebouwd regressiemodel worden de verschillende theoretisch onderscheiden groepen variabelen stap voor stap ingevoerd; dit laat toe om de relatieve bijdrage tot de totale verklaringswaarde van het model te bepalen (Mortelmans & Dehertogh, 2008). Bovendien geeft een dergelijke opbouw ook een eerste inzicht in mogelijke indirecte effecten; een stapsgewijze opbouw maakt het immers mogelijk om mediërende of modererende effecten tussen onafhankelijke variabelen onderling te identificeren. Hoewel deze analyses reeds een eerste indruk kunnen schetsen van directe en mogelijke indirecte effecten, worden in een tweede fase structurele vergelijkingsmodellen opgesteld en getest. Deze techniek laat toe om een meer expliciet beeld te krijgen van mogelijke directe en indirecte effecten. De ontwikkeling van deze modellen gebeurt voornamelijk op basis van de ontwikkelde theoretische modellen, althans wat betreft de verwachte conceptuele relaties. De selectie van de concrete variabelen die worden opgenomen wordt sterk gestuurd door de bevindingen uit de regressieanalyses. Structurele equatiemodellen zijn sterk gebaat bij het vrij strikt hanteren van het 'spaarzaamheidscriterium', wat impliceert dat een sterk inhoudelijk model met slechts enkele factoren beter is dan een breed en algemeen model met een uitgebreid spectrum van factoren. De selectie van de variabelen wordt bijgevolg beperkt tot die factoren die het meest significant zijn in de regressieanalyses. Bovendien dienen dergelijke modellen ook een sterke inhoudelijke logica te bevatten; ook hiermee wordt verder rekening gehouden bij het opstellen van deze modellen.

5.5.2.1. Het sociodemografische model als basis

Alvorens over te gaan tot de verdere operationalisering en empirische toetsing van de beide inhoudelijke theoretische modellen, worden in een eerste stap de traditionele, sociodemografische factoren geïdentificeerd, die worden opgenomen in deze analyses. De opname van deze variabelen vloeit voort uit de vaststelling dat "*social psychological modelling of the fear of crime has much to commend it, (...) especially so when incorporated into a wider socio-demographic model*" (Farrall et al., 2000: 410). Een dergelijke opbouw laat toe om meer theoretische inhoud te geven aan bepaalde traditionele verbanden en invloeden. Hierbij kan nogmaals

worden verwezen naar Wikström (2007) die stelt dat dergelijke factoren veeleer als persoonlijke attributen dienen te worden benaderd en niet zozeer als inhoudelijke oorzaken van individuele verschillen in angst voor criminaliteit. Dit betekent niet dat er geen verschillen kunnen worden gevonden tussen jongens en meisjes of tussen jongere en oudere respondenten. Wel zijn dergelijke verschillen niet te wijten aan het geslacht of de leeftijd van de respondent, maar wel aan het feit dat bepaalde beïnvloedende factoren een verschillende invloed hebben bij deze sociale groepen. Het combineren van een 'klassiek' sociodemografisch met een sociaalpsychologisch model creëert daarom de mogelijkheid om te bepalen waarom bepaalde sociale subgroepen een hogere of lagere angst voor criminaliteit rapporteren.

Vanuit deze invalshoek worden bijgevolg een vaste set van traditionele achtergrondvariabelen geselecteerd, die in deze analyses als controlemodel fungeert. Het betreft de variabelen die in quasi alle studies worden opgenomen en in het onderzoek naar 'angst voor criminaliteit' lange tijd een centrale rol in hebben genomen in de verklaring van verschillen in de gemiddelde scores in de gerapporteerde angst voor criminaliteit. Deze variabelen zijn 'geslacht' (man versus vrouw); 'leeftijd' en enkele factoren die als indicator van de familiale sociaal-economische status optreden. Het betreft 'opleidingsniveau van de ouders' (geen van ouders hoger opgeleid versus minstens één ouder hoger opgeleid) en 'arbeidsstatuut van de ouders' (beide ouders werkend versus minstens één ouder werkloos). Een laatste variabele die in dit model wordt opgenomen is 'slachtofferschap'. Deze variabele wordt in de vorm van een prevalentieschaal gemeten, waarbij het aantal delicttypes waarvan de betrokken persoon het slachtoffer is geworden tijdens het voorbije jaar wordt opgenomen. Deze delicten zijn 'opzettelijke beschadiging van eigendom', 'diefstal', 'bedreiging met een wapen' en 'fysiek geweld met verwondingen'. De scores op deze schaal variëren bijgevolg van 0 (geen slachtoffer) tot 4 (slachtoffer van alle bevraagde delicttypes).

Deze sociodemografische variabelen worden als eerste in het model ingebracht. Deze manier van werken laat in principe toe om na te gaan of mogelijke verbanden in dit eerste model 'wegverklaard' kunnen worden na de inbreng van bijkomende theoretisch meer relevante variabelen. Het is anders gesteld de opzet om na te gaan waarom mogelijke verschillen op basis van leeftijd, geslacht en sociaaleconomische status worden gevonden, om met andere woorden een meer inhoudelijke invulling te geven aan de gevonden verschillen tussen diverse maatschappelijke groepen.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Wat betreft de opname van de variabele 'geslacht' dient te worden verwezen naar de eerder uitgevoerde analyses met betrekking tot de mogelijke verschillen in het angstcomplex tussen jongens en meisjes, waaruit bleek dat verschillen in het maatschappelijke gender patroon een belangrijke verklaring vormen voor de kloof tussen jongens en meisjes wat betreft de gerapporteerde angst voor criminaliteit.

5.5.2.2. Het buurt- en socialiseringsmodel

In een eerste fase wordt het buurt- en socialiseringsmodel getest. Hiervoor worden de data van de JOP-monitor 1 en in mindere mate van de JVGG-data (cf. infra) aangewend. Voor de opbouw van de hiërarchische regressieanalyse en meer specifiek om te bepalen in welke volgorde de variabelen in het model worden ingevoegd, fungeren de theoretisch verwachte relaties als leidraad. Zoals eerder aangehaald, bevat het eerste blok de traditionele sociodemografische variabelen. Deze factoren hebben weinig inhoudelijke verklaringswaarde, maar fungeren voornamelijk als controlevariabelen. Het zijn veelal objectieve attributen van de persoon, die op zichzelf geen verklaring bieden voor verschillen in de afhankelijke variabele. De andere variabelen die worden opgenomen in de regressieanalyses situeren zich - zoals werd beargumenteerd - daarentegen op het subjectieve niveau en vertrekken bijgevolg vanuit de perceptie van het individu zelf.

In het tweede blok worden de gezinsgerelateerde factoren opgenomen. Het gezinsmilieu wordt traditioneel als het meest nabije in het ontwikkelingsproces van kinderen en jongeren beschreven. Twee aspecten van het gezinsmilieu worden getoetst. Een eerste element is de beoordeling van de relatie met vader en met moeder; hiervoor peilen we naar de mate van responsiviteit van vader en moeder, wat betrekking heeft op de mate waarin vaders en moeders betrokken zijn op de gevoelens, problemen, aspiraties, enzovoort van hun kinderen. Beide schalen bestaan uit acht items.¹⁹⁸ Een tweede dimensie van de familiale situatie is de mate van opvolging door de ouders. Deze schaal geeft aan in welke mate moeders en vaders weten wat hun kinderen doen en bestaat uit zes items.¹⁹⁹ Zoals bij alle andere gebruikte schalen staat de perceptie van de jongere zelf centraal; de verschillende schalen peilen dus naar de inschatting van de jongere zelf van zowel de

¹⁹⁸ Meer specifiek gaat het om de volgende items waarop telkens aan de hand van een vijf punten antwoordschaal (van 'helemaal niet akkoord' tot 'helemaal akkoord') diende geantwoord te worden: 'Mijn vader/moeder helpt mij goed als ik het moeilijk heb'; 'Als ik ergens over pieker of verdrietig ben, dan begrijpt mijn vader/moeder wat er aan de hand is'; 'Als het niet zo goed gaat met mij, dan lukt het mijn vader/moeder om mij te troosten'; 'Als ik met mijn vader/moeder over mijn problemen praat, dan helpt hij mij echt'; 'Mijn vader/moeder weet precies wanneer ik het ergens moeilijk mee heb'; 'Als ik verdrietig ben of ergens mee zit, dan heeft mijn vader/moeder dat in de gaten'; 'Ik kan goed met mijn vader/moeder praten over alles'; 'Mijn vader/moeder weet heel goed wat ik wil of voel'. Wat de items voor de responsiviteit van vader betreft, blijken alle items een voldoende hoge lading te hebben (tussen .78 en .88); ook bij responsiviteit van moeder blijkt dit het geval (factorladingen schommelen tussen .73 en .85). In beide gevallen suggereren zowel de scree-plot als het eigenwaardecriterium (aantal dimensies = aantal dimensies met eigenwaarde >1) een duidelijke eendimensionale structuur. De Cronbach α bedraagt respectievelijk .949 (responsiviteit vader) en .933 (responsiviteit moeder).

¹⁹⁹ Het betreft de items 'Mijn vader vraagt altijd waar ik naartoe ga als ik uitga'; 'Mijn vader vraagt waar ik mijn geld aan uitgeef'; 'Mijn vader wil weten wie mijn vrienden zijn'; 'Mijn moeder vraagt altijd waar ik naartoe ga als ik uitga'; 'Mijn moeder vraagt waar ik mijn geld aan uitgeef'; 'Mijn moeder wil weten wie mijn vrienden zijn'. Ook hier wijzen beide criteria op een eendimensionale structuur, waarbij alle factorladingen schommelen tussen .55 en .66 en dus allen voldoende hoog zijn. De verklaarde variantie van deze schaal bedraagt 67%, de Cronbach α van .781 wijst op de goede betrouwbaarheid ervan.

relatie met de ouders en de mate waarin hij of zij ervaart te worden opgevolgd door de ouders.

In een derde blok worden vervolgens de variabelen die peilen naar de mate van sociale cohesie ingevoerd. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen verschillende dimensies die onder de brede noemer van 'sociale cohesie' kunnen worden gevat. Een eerste aspect betreft de mate van sociale integratie en de omvang van het persoonlijke informele sociale netwerk van jongeren. Wat betreft de sociale banden met leeftijdsgenoten worden drie variabelen opgenomen. Een eerste factor is het 'aantal beste vrienden'; deze wordt gemeten aan de hand van de vraag hoeveel beste vrienden jongeren hebben, met mogelijke antwoorden van 0 ('geen') tot 5 ('vijf of meer beste vrienden'). Dit item vormt een persoonlijke inschatting van de grootte van het eigen informele sociale netwerk. Een tweede factor is 'delinquent gedrag'. Grensoverschrijdend gedrag tijdens de adolescentie wordt sterk gelijkgesteld met groepsgedrag dat veelal in de publieke ruimte wordt gepleegd (Beke et al., 2000). De opname van deze variabele wordt vooral gestuurd door de vaststelling dat voorgaande studies telkens een significante invloed ervan vonden (Roché, 2003; Lane, 2006). De verklaringen hiervoor blijven echter onduidelijk en zien dergelijk gedrag als indicator voor een bepaalde levensstijl, of benaderen delinquent gedrag als kwaliteit op zich omdat het jongeren een gevoel van controle verschaft in een ontologisch onzekere wereld (Hayward, 2002). Ingebed in een breder theoretisch perspectief, hebben de uit te voeren empirische analyses het potentieel om een meer diepgaand en onderbouwd inzicht in deze relatie te vormen. Deze variabele wordt gemeten via een prevalentieschaal, waarbij de prevalentie van vijf verschillende delicten (vandalisme, diefstal, drugverkoop, openbare wapendracht en fysiek geweld) wordt samengeteld, waardoor de scores variëren tussen '0' (geen delicten gepleegd) en '5' (alle delicttypes gepleegd). Een derde factor die als indicator voor het formele sociale netwerk fungeert, is het lidmaatschap van een jeugdvereniging (scouts, chiro, enzovoort). Deze variabele wordt gemeten via een dummy variabele, waarbij diegenen die op het moment van de afname aangeven geen lid van een jeugdvereniging te zijn de score '0' krijgen en diegenen die wel lid van een jeugdvereniging zijn als '1' worden gecodeerd.

Naast het algemene (in)formele netwerk en de relaties met de eigen peers, heeft sociale cohesie ook betrekking op de relaties in en met de eigen woonbuurt zelf. Hierbij wordt vertrokken vanuit het conceptuele onderscheid tussen 'interne' en 'externe' sociale cohesie, waarbij de eerste dimensie wordt gemeten aan de hand van drie items die peilen naar de mate van verbondenheid met de buurt.²⁰⁰ Een

²⁰⁰ Deze variabele wordt meer specifiek gemeten via de items 'Ik voel me thuis hier in de buurt'; 'Ik woon graag in mijn buurt'; 'Het is rustig wonen in de buurt', waarop telkens geantwoord dient te worden met een vijf punten antwoordschaal, gaande van 'helemaal niet akkoord' tot 'helemaal akkoord'. Uit de factoranalyse bleek dat alle items een voldoende hoge factorlading hadden (tussen .41 en .87). De screeplot en het eigenwaardecriterium wijzen op een eendimensionale structuur, met een verklaarde variantie van 64%. De interne consistentie van de schaal bleek voldoende, met een Cronbach α van .702.

hogere score verwijst naar een betere band en tevredenheid met de buurt. De tweede dimensie wordt gemeten via twee items die een inschatting vormen van de ervaren mate van intolerantie bij volwassen buurtbewoners ten aanzien van de plaatselijke jongeren.²⁰¹ Hoe hoger de score op deze schaal, hoe meer jongeren de ervaring hebben dat volwassen buurtbewoners negatief staan tegenover hen.

Het vierde blok bevat het concept 'buurtbezorgdheden'. Dit wordt gemeten aan de hand van vijf items die een inschatting vormen van de ervaren aanwezigheid van overlast en criminaliteit en de mate van verloedering in de eigen woonbuurt door de jongere.²⁰² Een hogere score op deze schaal komt overeen met een sterkere ervaren aanwezigheid van overlast en verloedering in de eigen woonbuurt.

Het vijfde blok bevat de items die peilen naar de vrijetijdsbesteding van adolescenten. Vanuit de verwachting dat jongeren die een hogere autonome mobiliteit rapporteren en meer aanwezig zijn in de publieke ruimte minder angst voor criminaliteit rapporteren, terwijl jongeren die hun vrije tijd verhoudingsgewijs gezien meer binnenshuis doorbrengen meer angst hebben, wordt de invloed van twee afzonderlijke vrijetijdspatronen getest. Het ene patroon – het informele, externe vrijetijdspatroon – bevat vijf items die peilen naar de mate waarin jongeren uitgaan met vrienden en zich autonoom in de publieke ruimte bewegen.²⁰³ Het tweede patroon kan omschreven worden als een familiaal georiënteerd vrijetijdspatroon en bestaat uit twee items. Een hogere score hangt in beide gevallen samen met een hogere frequentie van het betreffende patroon.

In het laatste blok worden het concept 'bredere attitudes ten aanzien van sociale verandering' opgenomen in het model. Dit concept wordt geoperationaliseerd aan de hand van een schaal die peilt naar de mate van ethnocentrisme bij de jongere. Deze

²⁰¹ Het betreft de items 'Mijn buurtbewoners verdragen geen rondhangende jongeren' en 'De burens staan wantrouwig tegenover tieners'. De factorladingen van beide items bedroeg .68, wat voldoende hoog is. De verklaarde variantie van de achterliggende dimensie bleek 73.1% te bedragen. De Cronbach α is relatief laag (.637), maar dit kan te wijten zijn aan het beperkte aantal gebruikte items.

²⁰² Dit concept wordt gemeten via de items 'De straten in mijn buurt zijn proper'; 'Er is veel hondenpoep op de straten en pleinen in de buurt'; 'Er is veel vandalisme in de buurt'; 'Er wordt veel gestolen en ingebroken in de buurt'; 'De straten en pleinen in de buurt zijn in goede staat', waarbij respondenten op een vijfpunten antwoordschaal de mate waarmee ze akkoord gingen met deze stellingen dienden aan te duiden. Alle factorladingen bleken op basis van de factoranalyse voldoende hoog (tussen .44 en .72) en de scree-plot en het eigenwaardecriterium lieten toe om een duidelijke eendimensionale structuur te identificeren. De waarde van de Cronbach α voor deze schaal bedraagt .695.

²⁰³ In de oorspronkelijke vragenlijst kregen de respondenten een lijst van 30 mogelijke vrijetijdsactiviteiten voorgelegd, waarbij ze op een zespunteschaal gaande van 'nooit' tot 'elke dag' de frequentie waarmee ze deze activiteiten deden dienden aan te duiden. Om een uitgaand vrijetijdspatroon te meten voerden we een exploratieve factoranalyse uit op de items 'Naar een feest of fuif gaan'; 'Op café gaan'; 'Langs gaan bij vrienden, vrienden op bezoek hebben, of samen iets met vrienden doen'; 'Naar een discotheek of (mega)dancing gaan'; 'Naar een muziekfestival, muziekconcert of rave gaan'. Hieruit bleek dat alle items een voldoende hoge factorlading hadden (tussen .43 en .76); de achterliggende dimensie verklaarde 49.8% van de totale variantie en de geconstrueerde schaal had een Cronbach α waarde van .743, wat voldoende hoog is om deze als intern consistent te beschouwen. Om het intern, huiselijk georiënteerde vrijetijdspatroon te meten, werden uit diezelfde lijst de items 'je vervelen' en 'lui lekker niets doen' weerhouden; de factorladingen van deze items waren hoog genoeg (.63 en .74). de Cronbach α bedraagt .697 voor deze schaal.

schaal wordt gemeten aan de hand van een gebalanceerde set van elf items.²⁰⁴ De mate van etnocentrisme kan worden geïnterpreteerd als een indicatie van onbehagen met sociale veranderingen, waarbij de aanwezigheid van nieuwkomers wordt ervaren als een inbreuk op traditionele waarden en normen en de maatschappelijke stabiliteit (Fürstenberg, 1971; Sparks, 1992). Een hogere score komt bij deze schaal overeen met een sterkere etnocentrische tendens en dus een meer uitgesproken negatieve attitude ten aanzien van andere etnische groepen in de samenleving.

TABEL 5.15. Stapsgewijze lineaire regressie voor het buurt- en socialiseringsmodel met 'angst voor criminaliteit' als afhankelijke variabele bij 14- tot 19-jarigen (bron: JOP-monitor 1)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
	β	β	β	β	β	β
Geslacht (ref. cat. man)	.314***	.309***	.279***	.275***	.276***	.314***
Leeftijd	-.059*	-.043	-.051	-.048	.007	.003
Opleidingsniveau ouders (ref. cat. geen van beide ouders hoger opgeleid)	-.100**	-.085**	-.058	-.059	-.063*	.001
Arbeidsstatuut ouders (ref. cat. beide ouders werkend)	.042	.042	.016	.017	.017	.011
Slachtofferschap	.105**	.089**	.094**	.092**	.085**	.087**
Responsiviteit moeder		.081*	.093**	.095**	.093**	.082**
Responsiviteit vader		-.058	-.040	-.039	-.033	-.039
Opvolging door ouders		.069*	.067*	.071*	.088**	.085**
Aantal vrienden			-.121***	-.127***	-.123***	-.109***
Huidig lidmaatschap van een jeugdvereniging (ref. cat. geen lid van jeugdvereniging)			-.052	-.051	-.036	-.017
Delinquent gedrag			-.123***	-.127***	-.109**	-.134***
Ervaren intolerantie t.a.v.			.106**	.087**	.089**	.077*

²⁰⁴ De mate van etnocentrisme wordt gemeten aan de hand van de volgende items waarop telkens op een vijf punten antwoordschaal diende te worden beantwoord: 'België kan beter geen asielzoekers toelaten'; 'Ik vind dat we veel kunnen bijleren van mensen uit andere culturen'; 'Vreemdelingen nemen ons werk af'; 'Als we een leefbare samenleving willen opbouwen, moeten verschillende culturen elkaar respecteren'; 'Migranten komen hier profiteren van de uitkeringen'; 'In sommige buurten doet de overheid te veel voor de migranten en te weinig voor de Belgen die er wonen'; 'Er is in ons land te weinig begrip voor mensen met een andere cultuur'; 'Migranten moeten onder elkaar huwen'; 'De aanwezigheid van verschillende culturen verrijkt onze samenleving'; 'Ik ben een racist'; 'Vreemdelingen dragen bij tot de welvaart van ons land'. Alle factorladingen bleken hoog genoeg te zijn (tussen .62 en .81); op basis van de scree-plot en het eigenwaardecriterium bleek er bovendien sprake van één achterliggende dimensie, met een verklaarde variantie van 56.3%. De Cronbach α van de schaal bedroeg .915, wat een sterke indicatie vormt van de interne consistentie van deze schaal.

jongeren bij buurtbewoners						
Buurtverbondenheid			-.112**	-.054	-.056	-.057
Perceptie van overlast en verloedering in de buurt				.144***	.136***	.114**
Extern vrijetijdspatroon					-.097**	-.127**
Familiaal georiënteerd vrijetijdspatroon					.064*	.062*
Etnocentrisme						.270***
<hr/>						
Adjusted R ²	.12	.13	.18	.20	.22	.28
ΔF	25.36	4.17	12.27	22.59	5.15	69.98
Sig. ΔF	.000	.006	.000	.000	.006	.000
<hr/>						
*p<.05; **p<.01; ***p<.001						

Tabel 5.15 bevat de gestandaardiseerde bèta-coëfficiënten van de uitgevoerde hiërarchische regressieanalyse met angst voor criminaliteit als afhankelijke variabele bij de 14- tot 19-jarigen. Het eerste opgenomen blok met de sociodemografische variabelen en slachtofferschap blijkt 12% van de totale variantie in de afhankelijke variabele te voorspellen. Met name geslacht ($\beta = .314$, $p < .001$) is een belangrijke factor; het feit dat meisjes (veel) meer angst voor criminaliteit rapporteren dan jongens wordt ook hier bevestigd. De sterkte van dit verband blijft tevens quasi constant wanneer de andere blokken worden opgenomen in de analyse. In dit eerste model blijken ook leeftijd ($\beta = -.059$, $p < .05$), het opleidingsniveau van de ouders ($\beta = -.100$, $p < .01$) en slachtofferschap ($\beta = .105$, $p < .01$) significant gerelateerd aan angst voor criminaliteit. In het globale model (model 6) worden de eerste twee vermelde verbanden wegverklaard; enkel het effect van slachtofferschap blijft behouden, waarbij een hogere incidentie van slachtofferschap met een hogere angst voor criminaliteit samenhangt.

Bij de in het tweede blok geïntegreerde gezinsgerelateerde variabelen, blijken twee factoren significant gerelateerd aan angst voor criminaliteit. Met name responsiviteit van moeder ($\beta = .081$, $p < .01$) en opvolging door ouders ($\beta = .069$, $p < .01$) blijken van belang, waarbij een betere band met de moeder en een sterkere ervaren opvolging door de ouders met een hogere angst voor criminaliteit samenhangen. Beide verbanden blijken bovendien stabiel te blijven doorheen de verdere opbouw van het model. De band met vader is geen significante voorspeller van verschillen in de gerapporteerde angst voor criminaliteit. De extra verklaarde variantie van deze variabelen blijft echter beperkt, de totale verklaarde variantie neemt na opname van deze factoren toe tot 13%.

In de derde blok verklaren de 'sociale cohesie' factoren samen een bijkomende 5% van de totale variantie in de angst voor criminaliteit bij adolescenten. Wat betreft de algemene indicatoren van het informele netwerk van adolescenten, blijkt dat het aantal vrienden ($\beta = -.121$, $p < .001$) en het gestelde delinquent gedrag ($\beta = -.123$, $p < .001$) significante factoren zijn. Hoe meer (beste) vrienden jongeren rapporteren te hebben en hoe meer delinquent gedrag ze stellen, hoe lager de gerapporteerde angst voor criminaliteit. Het formele lidmaatschap van een jeugdvereniging is daarentegen niet van belang ($\beta = .052$, n.s.). Hiernaast werden ook twee variabelen die peilden naar de buurtgerelateerde sociale cohesie opgenomen. In dit derde model blijken beide factoren, met name de 'ervaren intolerantie ten aanzien van jongeren' ($\beta = .106$, $p < .01$) en 'buurtverbondenheid' ($\beta = -.112$, $p < .001$) significante voorspellers. Een sterkere ervaren intolerantie ten aanzien van jongeren in de buurt en een minder goede verbondenheid met de woonbuurt blijken samen te hangen met een hogere angst voor criminaliteit.

De in de vierde stap opgenomen variabele 'ervaren overlast' blijkt ook een significante factor te zijn ($\beta = .144$, $p < .001$). Jongeren die meer overlast en verloedering in de eigen woonbuurt ervaren, rapporteren een hogere angst voor criminaliteit. Na de opname van deze variabele stijgt de verklaarde variantie met 2%, tot 20%. Wat opvalt is dat wanneer deze factor wordt geïntegreerd het effect van buurtverbondenheid verdwijnt. Dit suggereert dat dit laatste effect voornamelijk onrechtstreeks van aard is en via de perceptie van overlast loopt; jongeren die zich sterker verbonden voelen met de eigen woonbuurt ervaren minder snel overlast en verloedering, met als gevolg dat ze een lagere angst voor criminaliteit rapporteren.

De twee vrijetijdspatronen die in het vijfde model worden opgenomen, verklaren eveneens 2% van de totale variantie. Beide patronen hangen samen met verschillen in angst voor criminaliteit, weliswaar op een tegengestelde wijze. Terwijl adolescenten die een meer extern, informeel vrijetijdspatroon aanhouden zich significant minder angstig voelen ($\beta = -.097$, $p < .01$), blijkt een meer uitgesproken familiaal georiënteerd patroon samen te hangen met een hogere angst voor criminaliteit ($\beta = .064$, $p < .05$). Het opnemen van deze variabelen leidt er bovendien toe dat het (niet meer significante) beperkte effect van leeftijd volledig wordt wegverklaard. Deze bevinding suggereert een meer inhoudelijke verklaring voor de feit dat angst voor criminaliteit af blijkt te nemen met het ouder worden bij 14- tot 19-jarigen. Deze afname kan worden toegeschreven aan het feit dat oudere adolescenten geleidelijk aan een sterkere extern georiënteerde vrijetijdsbesteding hebben, wat ertoe leidt dat ze minder angst voor criminaliteit ervaren.

De in het laatste model opgenomen variabele 'ethnocentrisme', die als operationalisering geldt voor de bredere attitudes ten aanzien van maatschappelijke veranderingen, fungeert als een belangrijke voorspeller van angst voor criminaliteit ($\beta = .270$, $p < .001$). De inbreng van deze variabele op zich verhoogt de verklaarde

variantie in de afhankelijke variabele met 6%. In totaal slaagt het globale model er bijgevolg in om 28% van de totale variantie in de angst voor criminaliteit bij adolescenten te verklaren.

JVGG-studie

Hetzelfde model wordt eveneens getest op basis van de JVGG-studie. Deze toetsing laat toe om na te gaan in welke mate verschillen in de operationalisering van de afhankelijke variabele samenhangen met verschillen in de gevonden verbanden en de voorspellende waarde daarvan (cfr. De Groof, 2006; Pleysier, 2010). Een belangrijke beperking hierbij is dat de variabelen die peilen naar de buurtfactoren ('buurttevredenheid', 'ervaren intolerantie' en 'perceptie van overlast') niet zijn bevraagd in deze studie. Hierdoor zijn er slechts vijf blokken die stapsgewijs in de lineaire regressieanalyse worden opgenomen. Het blok 'buurtbezorgdheden' verdwijnt en in het blok 'sociale cohesie' vallen beide buurtvariabelen weg. Een meerwaarde is dat de overige variabelen op identieke wijze zijn bevraagd.²⁰⁵

²⁰⁵ Enkele variabelen worden wel op een enigszins andere manier geoperationaliseerd. Vooral wat betreft de vrijetijdspatronen heeft dit implicaties en dient, gezien de concrete meetwijze, met dummyvariabelen te worden gewerkt. Hiervoor worden twee afzonderlijke vragen gebruikt. Een eerste item peilt naar de plaats waar de respondenten hun vrienden het vaakst ontmoeten, waarbij maximaal twee items konden worden aangeduid. Daarnaast werden de respondenten gevraagd welke activiteiten ze het meest frequent deden in hun vrije tijd, waarbij ze in een lijst van negentien mogelijkheden drie items mochten aanduiden. De variabele 'extern vrijetijdspatroon' wordt gecreëerd door op basis van de eerste variabele die respondenten te selecteren die aangaven hun vrienden vooral te ontmoeten 'op straat, op het plein, in het park' en/of 'in cafés, discotheken of op fuiven'; bij de tweede variabele werden de jongeren geselecteerd die aangaven dat ze in hun vrije tijd vooral 'rondhangen op straat', 'op café gaan' en/of 'naar een dancing gaan'. Beide variabelen worden vervolgens gecombineerd om een nieuwe dummyvariabele te creëren. Een familiaal georiënteerd patroon wordt gecreëerd door bij de eerste variabele die jongeren te selecteren die hun vrienden 'thuis of bij vrienden thuis' ontmoeten en die wat betreft de meest frequente activiteiten 'tv of video kijken', 'computeren'. Ook 'etnocentrisme' is op een enigszins andere wijze bevraagd. In deze studie werden de respondenten zeven items voorgelegd waarbij ze op een vijfpunten antwoordschaal ('helemaal niet akkoord' tot 'helemaal akkoord') dienden te antwoorden. Het betrof de items 'werkloze Turken zou men zonder meer terug naar hun land moeten sturen'; 'er is in ons land te weinig begrip voor gastarbeiders'; 'vreemdelingen moeten stemrecht krijgen bij de gemeenteverkiezingen'; buitenlanders vormen een bedreiging voor onze cultuur'; 'onze sociale voorzieningen zijn niet bedoeld voor buitenlandse werknemers'; 'met Marokkanen weet je nooit zeker of ze niet plotseling agressief worden'; 'de aanwezigheid van verschillende culturen verrijkt onze samenleving'.

TABEL 5.16. Stapsgewijze lineaire regressie voor het socialiseringsmodel met 'angst voor criminaliteit' als afhankelijke variabele bij 14- tot 19-jarigen (bron: JVGG)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
	β	β	B	B	β
Geslacht (ref. cat. man)	.326***	.309***	.304***	.299***	.320***
Leeftijd	.076**	.079**	.081**	.080**	.073**
Opleidingsniveau ouders (ref. cat. geen van beide ouders hoger opgeleid)	.004	.003	.002	.003	.003
Arbeidsstatuut ouders (ref. cat. beide ouders werkend)	.037	.032	.033	.032	.028
Slachtofferschap	.155***	.164***	.159***	.159***	.158***
Responsiviteit moeder		.033	.038	.039	.036
Responsiviteit vader		-.051*	-.045	-.046	-.045
Opvolging door ouders		.084**	.075**	.081**	.073**
Aantal vrienden			-.039	-.045*	-.033
lidmaatschap van jeugdvereniging (ref. cat. geen lid van jeugdvereniging)			.030	.024	.025
Delinquent gedrag			.007	-.005	-.013
Ongestructureerde routines				-.031	-.037
Familiaal georiënteerde vrije tijd				.002	-.013
Etnocentrisme					.099***
Adjusted R ²	.12	.13	.13	.13	.14
ΔF	54.40	5.69	1.68	1.68	7.93
Sig. ΔF	.000	.001	.169	.188	.000

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

Wat betreft de traditionele sociodemografische variabelen in het eerste blok, suggereren de bevindingen dat met name geslacht ($\beta=.326$, $p<.001$) en leeftijd ($\beta=.076$, $p<.01$) significant samenhangen met angst voor criminaliteit. Meisjes en oudere respondenten blijken in dit geval een hogere angst te rapporteren, waarbij deze effecten relatief stabiel blijven doorheen de geleidelijke opbouw van het model. Hetzelfde blijkt overigens ook op te gaan voor slachtofferschap ($\beta=.155$, $p<.001$), waarbij een hogere blootstelling aan slachtofferschap samengaat met een hogere angst voor criminaliteit. Beide proxyvariabelen van familiale sociaal-economische status zijn niet van belang. Wanneer vervolgens in een tweede blok de gezinsgerelateerde factoren worden opgenomen blijkt enkel de mate van opvolging door de ouders ($\beta=.084$, $p<.01$) significant; ook in deze analyses hangt een sterkere mate van controle door de ouders met een hogere angst voor criminaliteit samen. De

relatie met vader en moeder zijn daarentegen in dit model niet significant van belang.

De integratie van de sociale cohesie variabelen, die hier louter peilen naar de omvang van het informele sociale netwerk, levert geen bijkomende variabelen op die significant van invloed zijn op angst voor criminaliteit. Hetzelfde geldt ook voor de vrijetijdsgerelateerde variabelen, die beiden geen significante invloed op de gerapporteerde angst uitoefenen. Wat deze laatste groep variabelen betreft, kan dit te wijten zijn aan de sterk vereenvoudigde manier van meten. De variabele 'etnocentrisme' die tot slot wordt opgenomen in het vijfde blok van deze stapsgewijze regressieanalyse, hangt significant samen met angst voor criminaliteit ($\beta = .099$, $p < .001$). Ook in deze studie en bij dit meetinstrument blijkt er een significante relatie tussen bredere attitudes ten aanzien van sociale verandering en de angst voor criminaliteit, al is dit effect en de verklarende waarde ervan veel kleiner dan dit het geval is bij de operationalisering zoals deze die in de JOP-monitor werd gebruikt (cf. tabel 5.13).

Algemeen valt op dat deze variabelen slechts een relatief beperkt gedeelte (14%) van de totale variantie in de angst voor criminaliteit verklaren. Bovendien verklaren de sociodemografische factoren (en dan vooral 'geslacht') en slachtofferschap het overgrote deel van deze variantie. De opgenomen theoretische variabelen zijn slechts in zeer beperkte mate relevant om verschillen in angst voor criminaliteit te verklaren. Enkel de (ervaren) mate van opvolging door ouders hangt in vergelijking met het JOP-instrument op een gelijkaardige wijze samen met het afhankelijke concept. Ook de variabele etnocentrisme hangt weliswaar op dezelfde wijze samen met de angst voor criminaliteit, maar het verklarend effect ervan is in deze analyses veel beperkter als in de toetsing op basis van de JOP-monitor (1% versus 6% verklaarde variantie).

Het buurt- en socialiseringsmodel bij de 20- tot 25-jarigen

De laatste uitgevoerde hiërarchische lineaire regressieanalyse om het buurt- en socialiseringsmodel te testen, heeft betrekking op de groep van 20- tot 25-jarigen. De opzet van deze analyses is om na te gaan in welke mate er indicaties kunnen worden teruggevonden van verschillen of gelijkenissen in de relatie tussen de geselecteerde factoren en angst voor criminaliteit bij respectievelijk groepen adolescenten en jongvolwassenen. De data laten weliswaar niet toe om dergelijke mogelijke evoluties op het individuele niveau vast te stellen, maar een vergelijking tussen deze twee leeftijdsgroepen kan wel indicaties opleveren voor het bestaan van zulke verschuivingen doorheen de levensloop.

TABEL 5.17. Hiërarchische lineaire regressie voor het buurt- en socialiseringsmodel met 'angst voor criminaliteit' als afhankelijke variabele bij 20- tot 25-jarigen (bron: JOP-monitor 1)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
	β	β	β	β	β	β
Geslacht (ref. cat. man)	.306***	.282***	.242***	.224***	.211***	.269***
Leeftijd	-.033	-.029	-.026	-.036	-.047	.007
Opleidingsniveau ouders (ref. cat. geen van beide ouders hoger opgeleid)	-.092**	-.069	-.063	-.063	-.058	.022
Arbeidsstatuut ouders (ref. cat. beide ouders werkend)	.094**	.092*	.053	.054	.050	.009
Slachtofferschap	.042	.007	.018	.014	.026	.013
Responsiviteit moeder		.110**	.117**	.128**	.129**	.110**
Responsiviteit vader		.061	.101*	.072	.082	.057
Opvolging door ouders		-.003	.036	.028	.041	.049
Aantal vrienden			-.132**	-.141***	-.115**	-.064
Huidig lidmaatschap van een jeugdvereniging (ref. cat. geen lid van jeugdvereniging)			.036	.042	.041	.057
Delinquent gedrag			-.077*	-.080*	-.064	-.071
Ervaren intolerantie t.a.v. jongeren bij buurtbewoners			.153***	.105**	.095*	.062
Buurtverbondenheid			-.091*	.005	.005	-.009
Perceptie van overlast en verloedering in de buurt				.208***	.201***	.160***
Extern vrijetijdspatroon					-.095*	-.089*
Familiaal georiënteerd vrijetijdspatroon					.005	.025
Ethocentrisme						.398***
Adjusted R ²	.11	.12	.16	.19	.20	.33
ΔF	13.91	5.31	8.08	24.65	3.16	111.93
Sig. ΔF	.000	.001	.000	.000	.043	.000

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

In tabel 5.17 worden de bevindingen van de stapsgewijze lineaire regressieanalyse voor het buurt- en socialiseringsmodel gepresenteerd, dit keer voor de groep van

jongvolwassenen (20- tot 25-jarigen). Gezien de opzet van deze analyses, staat op de eerste plaats de vergelijking van de resultaten met die van de adolescenten (cf. tabel 5.13) centraal. De effecten van de factoren in het traditionele sociodemografische model zijn sterk gelijklopend. Ook bij de 20- tot 25-jarigen blijft doorheen de stapsgewijze opbouw van het model enkel geslacht als significante factor behouden ($\beta=.309$, $p<.001$). Verschillend is wel dat het effect van slachtofferschap, in tegenstelling tot de adolescenten, geen significante invloed uitoefent op angst voor criminaliteit ($\beta=.042$, n.s.).

Wat de gezinsgerelateerde factoren betreft, blijft enkel het effect van relatie met moeder behouden ($\beta=.110$, $p<.01$) en quasi constant doorheen de stapsgewijze model opbouw; beide andere variabelen – relatie met vader en opvolging door ouders – zijn niet significant. Wat deze laatste variabele betreft is dit verschillend van de bevindingen bij de adolescenten. De mate waarin 20- tot 25-jarigen aangegeven door hun ouders te worden opgevolgd heeft met andere woorden geen invloed (meer) op de eigen angst voor criminaliteit. De invloeden van de 'sociale cohesie' variabelen zijn sterk gelijklopend tussen beide groepen; ook hier zijn het 'aantal vrienden', 'delinquent gedrag', 'ervaren intolerantie' en 'buurttevredenheid' significant verbonden aan de angst voor criminaliteit. Een sterkere perceptie van overlast en verloederings in de eigen woonbuurt hangt ook bij deze groep sterk samen met de angst voor criminaliteit ($\beta=.208$, $p<.001$); dit effect lijkt bovendien sterker te zijn in deze groep dan bij de adolescenten. Gelijkaardig is wel dat het effect van buurttevredenheid ook in deze analyse wordt wegverklaard eens wordt gecontroleerd voor de perceptie van overlast.

Wat de invloed van de geselecteerde vrijetijdspatronen betreft, tonen de analyses aan dat het familiale vrijetijdspatroon in deze groep geen verband houdt met angst voor criminaliteit ($\beta=.005$, n.s.). Dit is in tegenstelling met de groep van adolescenten, waar er wel sprake was een (beperkt) significante relatie waarbij een meer uitgesproken familiaal patroon met een hogere angst voor criminaliteit samenhangt. De invloed van het extern, informeel vrijetijdspatroon komt wel sterk overeen; ook bij de 20- tot 25-jarigen hangt dit significant met een lagere angst samen ($\beta=-.095$, $p<.01$). De opname van de variabele 'etnocentrisme' verhoogt tot slot de verklaarde variantie van het model sterk. Deze variabele slaagt er immers in om 13% van de totale variantie in de afhankelijke variabele te verklaren. De bètawaarde van deze variabele blijkt bovendien veel groter te zijn bij de jongvolwassenen ($\beta=.398$, $p<.001$) dan bij de adolescenten (cf. tabel 5.13).

Algemeen genomen zijn de bevindingen gelijkaardig in de onderscheiden leeftijdsgroepen. Dit komt ook tot uiting op vlak van de relatieve verklaringskracht van de verschillende onderscheiden blokken; in beide groepen zijn de verklaarde varianties van de afzonderlijke modellen sterk gelijklopend. Aangezien deze groepen nauw bij elkaar aansluiten en daarom in bepaalde mate nog dezelfde leefwereld

delen, zou een ander resultaat verrassender zijn. Desondanks lijkt er wel sprake van een belangrijk inhoudelijk verschil op vlak van het effect van etnocentrisme (en in mindere mate van de perceptie van overlast), dat met name bij de 20- tot 25-jarigen veel sterker blijkt samen te hangen met de gerapporteerde angst voor criminaliteit dan bij de 14- tot 19-jarigen. Ook de verklaarde variantie van deze variabele verschilt sterk tussen beide groepen, en bedraagt bij de oudste groep het dubbele (13% versus 6%) van de jongste groep.

In een tweede fase wordt het bestaan van rechtstreekse en onrechtstreekse verbanden tussen de verschillende factoren en angst voor criminaliteit op een meer directe wijze getest. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van structurele vergelijkingsmodellen, die in tegenstelling tot de eenvoudige regressievergelijkingen, dergelijke analyses beter toelaten. Met de hiërarchische opbouw van de uitgevoerde regressieanalyses wordt weliswaar reeds gedeeltelijk tegemoet gekomen aan de opzet om de complexe verwevenheid van de beïnvloedende factoren bloot te leggen, maar dergelijke analyses blijven een te sterke beperking van deze complexiteit. Structurele vergelijkingsmodellen laten hiertoe meer ruimte, juist omdat ze toelaten om ook de onderlinge relaties tussen de onafhankelijke variabelen te specificeren. Deze methode maakt het mogelijk om tegelijkertijd een meetmodel en een structureel model te testen, of om met andere woorden de relaties tussen manifeste indicatoren en de latente variabele(n) én die tussen de latente variabelen onderling in dezelfde analyse te toetsen.

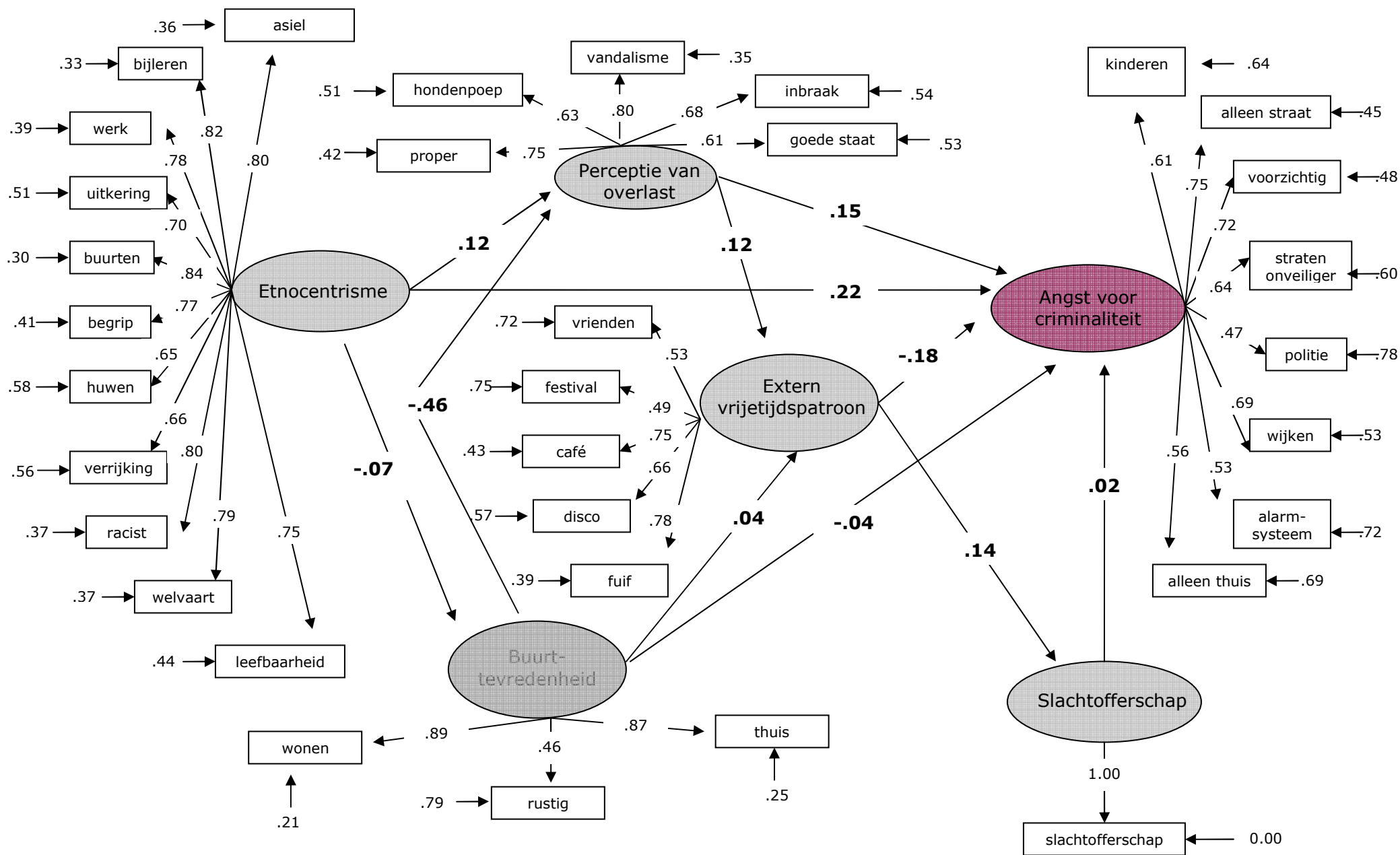
Aangezien deze techniek een confirmatorische methode is dient de ontwikkeling van het model sterk te worden gestuurd door het theoretische model. Het principe van spaarzaamheid is hierbij van groot belang, aangezien een doordachte keuze van slechts enkele variabelen de LISREL-analyses zowel aan duidelijkheid als aan verklaringskracht doet winnen (Pleysier, 2010). Diamantopoulos & Siguaw (2000: 16) stellen in dit kader dat *"without a great deal of knowledge about the number of variables under study, it is wisest to analyze relatively small data sets, say 20 variables at most; this translates to about 5-6 latent variables each measured by 3-4 indicators."* Het theoretische deelmodel wordt daarom verder opgesplitst in twee afzonderlijke structurele vergelijkingsmodellen. Deze modellen zijn inhoudelijk en theoretisch consistenter en helpen het aantal latente variabelen per model tot een zestal te beperken. In het eerste model worden de directe en indirecte effecten van de buurtgerelateerde variabelen – buurttevredenheid en overlastperceptie – getoetst. Het tweede model bespreekt vervolgens de invloed van de gezins- en peergerelateerde variabelen. Wat betreft de keuze voor de concrete variabelen, zijn de resultaten van de lineaire regressieanalyses bepalend. De verschillende theoretische concepten die in het theoretisch model worden vermeld, zijn aan de hand van meerdere variabelen gemeten. Vanuit het vermelde spaarzaamheidsprincipe wordt voor elk van de theoretische concepten van de

verklaringsblokken één variabele opgenomen in het structureel vergelijkingsmodel, waarbij die variabelen die op basis van de regressieanalyse de sterkste samenhang met de afhankelijke variabelen hebben worden geïntegreerd.

Om de parameters te schatten, kan in LISREL gebruik worden gemaakt van verschillende methodes en van diverse types van matrices. In deze analyses wordt verder gewerkt met de correlatie- en de asymptotische covariantiematrices. Om de schatting voldoende robuust te maken, wordt in dit kader de 'Maximum Likelihood' methode gebruikt; deze techniek zou immers de meest robuuste schatting van de parameters maken onder assumptie van normaliteit (Siguaw & Diamantopoulos, 2000). Een uitzondering op deze keuze is het structureel vergelijkingsmodel dat op basis van de JVGG-data wordt getest; aangezien de verdeling van de geobserveerde indicatoren bij de afhankelijke variabele in dit geval veeleer ordinaal van aard is (omwille van de driepunten antwoordschaal), wordt hier geopteerd voor een 'Weighted Least Squares' methode. Deze methode heeft als voordeel dat ze geen assumpties maakt over de verdeling van de indicatoren; een belangrijke voorwaarde hierbij is dat deze techniek om goed te functioneren een voldoende grote steekproef ($N > 1000$) nodig heeft (Diamantopoulos & Siguaw, 2000), waaraan in dit concrete geval alvast voldaan is.

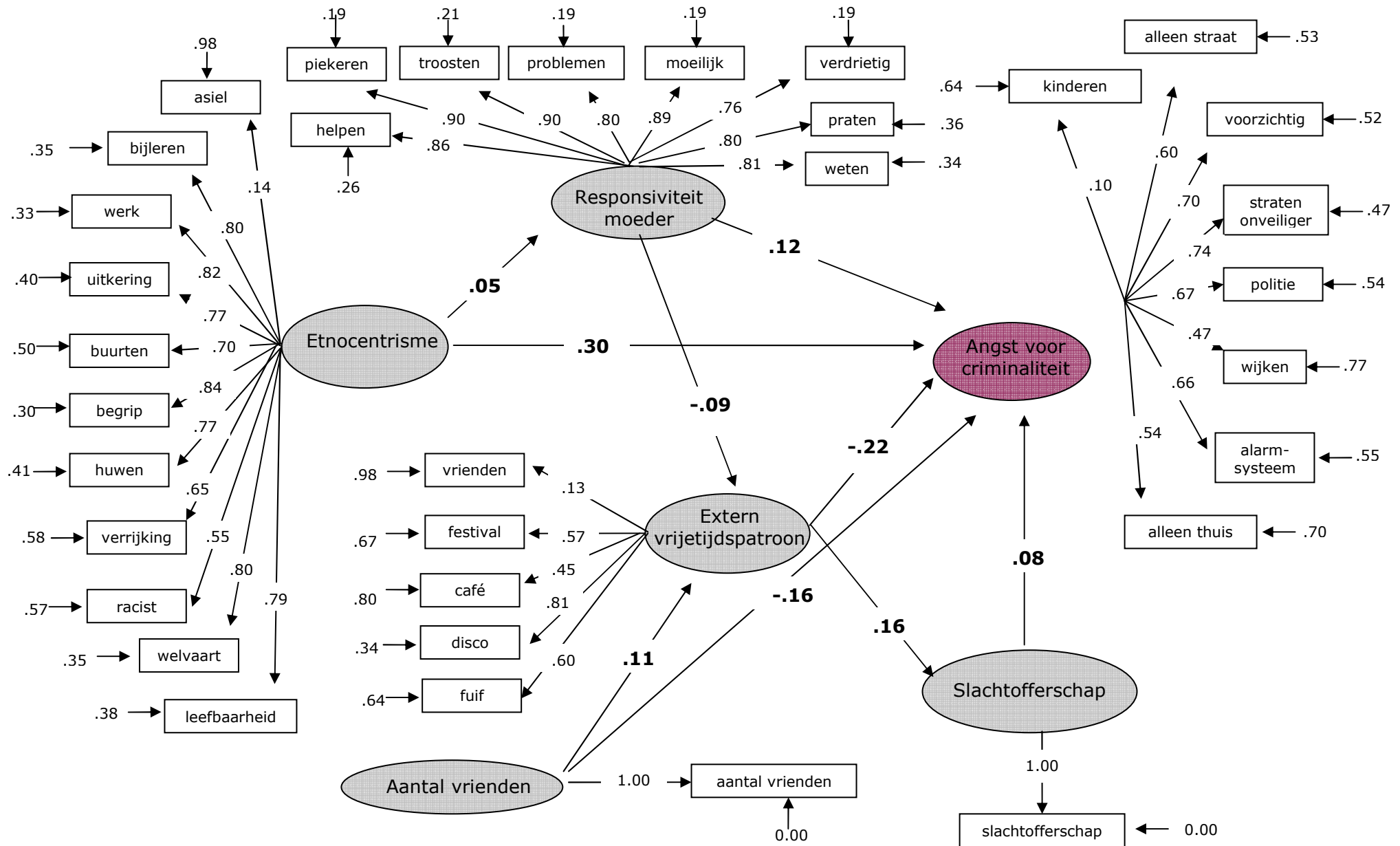
Voor de evaluatie van de fit van het ontwikkelde model zijn eveneens diverse maten beschikbaar. De eerste maat die traditioneel wordt vermeld is de χ^2 -waarde, die als voordeel heeft dat deze teststatistiek kan worden gesitueerd in de χ^2 -verdeling waaraan een p-waarde is verbonden die toelaat de significantie van die concrete waarde te bepalen. Een significante waarde wijst daarom op een verwerping van de nulhypothese van een perfecte fit en bijgevolg impliciet op een mogelijke verwerping van het model. Deze maat moet echter met de nodige omzichtigheid worden behandeld, aangezien ze sterk wordt beïnvloed door afwijkingen van de assumptie van normaliteit, de steekproefgrootte en de assumptie van perfecte fit. In plaats van na te gaan of een model al dan niet perfect overeenkomt met de data, is het daarom beter om de mate van gebrek aan fit te bepalen. De meest gebruikte maat hiervoor is de 'Root Mean Square Error of Approximation' (RMSEA), die ook de complexiteit van het model mee in rekening neemt. Waarden onder .050 worden als een goede fit gezien en waarden tussen .050 en .080 als een redelijke fit van het opgestelde model. Deze waarde wordt ook telkens expliciet vermeld en wordt verder gehanteerd om de geschiktheid van het opgestelde model te beoordelen.

Figuur 5.14. Structureel vergelijkingsmodel buurtkenmerken en angst voor criminaliteit bij 14- tot 19-jarigen (JOP-monitor 1)

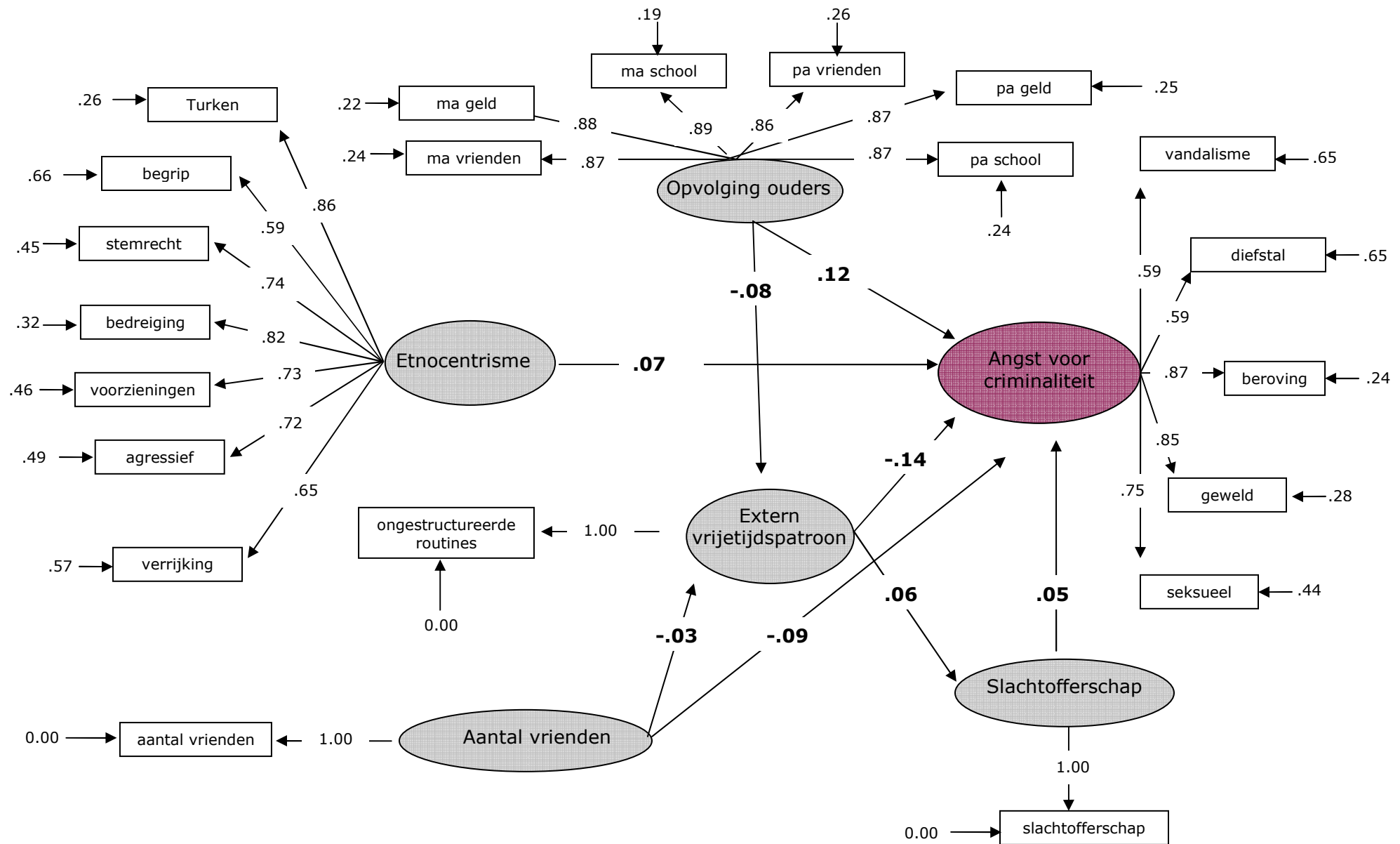
Chi-Square=3268.00, df=548, p=0.0000; RMSEA=.055

Figuur 5.15. Structureel equatie model invloed ouders & peers op angst voor criminaliteit bij 14- tot 19-jarigen (JOP-monitor 1)

Chi-Square=2927.08, df=452, p=0.0000; RMSEA=.058

Figuur 5.16. Structureel equatiemodel invloed ouders en peers op angst voor criminaliteit bij 14- tot 19-jarigen (bron: JVGG)

Chi-Square=2156.86, df=181, p=0.0000; RMSEA=.058

Uit deze structurele vergelijkingsmodellen komen verschillende opvallende resultaten naar boven. Wat betreft de fits van de onderscheiden modellen blijken de twee modellen op basis van de JOP-monitor (figuren 5.14 en 5.15) net boven de grens van .050 te liggen (RMSEA= respectievelijk .055 en .057). Deze bovengrens dient echter met de nodige nuanceringen te worden benaderd. Een eerste opmerking is dat ook een waarde tussen .050 en .080 over het algemeen als voldoende fittend wordt beschouwd (Diamantopolous & Siguaw, 2000; Jackson, 2004; Pleysier, 2010). Als we vertrekken vanuit dit interval dan is de fit van beide padmodellen voldoende. Daarnaast kan deze relatief hoge waarde ook te wijten zijn aan het grote aantal indicatoren in het padmodel. Wanneer we daarom het aantal indicatoren per latent concept tot drie beperken, dan neemt de RMSEA af tot respectievelijk .044 in figuur 5.11 en tot .039 in figuur 5.12 en valt deze indicator bijgevolg onder de grens van .050.²⁰⁶

Naast de identificatie van de rechtstreekse effecten op de afhankelijke variabele, is de opzet van deze structurele vergelijkingsmodellen eveneens om onrechtstreekse effecten, of de relaties tussen de onafhankelijke variabelen onderling bloot te leggen. Een belangrijke plaats in beide vergelijkingsmodellen wordt ingenomen door de variabele 'extern vrijetijdspatroon'. In overeenstemming met de lineaire regressieanalyse is er in beide modellen sprake van een rechtstreekse effect van deze variabele op angst voor criminaliteit. Daarnaast blijken er ook duidelijke onrechtstreekse effecten te zijn, waarbij deze variabele samenhangt met andere onafhankelijke variabelen in het model. Uit het eerste model blijkt dat dit vrijetijdspatroon slechts in beperkte mate wordt beïnvloed door de mate van buurttevredenheid. Het effect van overlastperceptie op het vrijetijdspatroon blijkt daarentegen positief, wat enigszins ingaat tegen de theoretisch verwachte richting van dit verband.²⁰⁷ Deze bevindingen wijzen er op dat buurtfactoren geen negatieve invloed uitoefenen op de mate waarin jongeren de eigen vrije tijd doorbrengen. Een mogelijke verklaring hiervoor is de concrete operationalisering; in dit meetinstrument wordt immers niet rechtstreeks naar het doorbrengen van de vrije tijd in de eigen buurt bevraagd. In het tweede model (figuur 5.15) kunnen eveneens indirecte effecten worden vastgesteld. Een betere relatie met moeder hing samen met een minder sterke participatie aan dit vrijetijdspatroon, terwijl een groter aantal vrienden dan weer positief samenhangt met dit patroon. Deze factoren blijken daarnaast ook op een directe wijze met angst voor criminaliteit samen te hangen, zoals ook door de

²⁰⁶ Hetzelfde gaat overigens ook op voor de waarde van de Chi²-waarde. Deze zijn in de verschillende modellen hoog, maar de beperking van het aantal manifeste indicatoren leidt ook voor deze waarde tot een zeer drastische afname ervan. Het zijn bijgevolg vooral de error varianties bij de manifeste indicatoren die de hoogte van deze Chi²-waarde sterk bepalen.

²⁰⁷ Een sterkere perceptie van overlast en verloedering hangt met andere woorden samen met een meer frequent uitgaansgerichte vrijetijdsbesteding, terwijl werd verwacht dat een sterkere perceptie van overlast in de eigen woonbuurt zou leiden tot een sterkere beperking van de aanwezigheid in die publieke ruimte. Een mogelijke verklaring hiervoor kan liggen in het feit dat jongeren die zich meer 'buitenshuis' bewegen ook meer in aanraking komen met overlastfenomenen. In die zin is er dus geen causale relatie tussen beide concepten, maar enkel sprake van een samenhang.

regressieanalyses wordt gesuggereerd; een betere band met moeder leidt tot een hogere angst, het hebben van meer beste vrienden tot een lagere angst voor criminaliteit.

Slachtofferschap blijkt slechts een beperkt rechtstreeks effect uit te oefenen op angst voor criminaliteit. Er is wel sprake van een verband tussen een extern uitgaansgericht vrijetijdspatroon en slachtofferschap, waarbij een hogere frequentie van dit vrijetijdspatroon met een hogere incidentie van slachtofferschap samenhangt. Een mogelijke verklaring voor deze relatie is dat jongeren met een sterkere externe vrijetijdsbesteding meer in risicovolle situaties komen en bijgevolg een grotere kans hebben om slachtoffer van een delinquent feit te worden. Deze resultaten suggereren de meerwaarde van het verlaten van het traditionele enge verband tussen 'risico' en 'angst'; althans wat adolescenten betreft doet dit tekort aan de complexe realiteit en de concrete leefwereld waarin jongeren opgroeien en zich bewegen. De onderlinge relaties tussen de buurtkenmerken zijn ook sterk. Het directe effect van buurttevredenheid op angst voor criminaliteit is, naar analogie van de bevindingen uit de regressieanalyse, ook in het structureel vergelijkingsmodel te verwaarlozen; wel is er sprake van een zeer sterk indirect effect waarbij een hogere buurttevredenheid samenhangt met een lagere perceptie van overlast en verloedering.

Het effect dat uitgaat van ethnocentrisme op angst voor criminaliteit blijkt in grote mate rechtstreeks, al oefent deze variabele eveneens een onrechtstreeks effect uit via de perceptie van overlast; ook is er een – weliswaar beperkt – effect van ethnocentrisme op de mate van buurttevredenheid vast te stellen. Deze bevindingen suggereren dat er inderdaad een indirect spoor loopt waarbij percepties van de eigen woonbuurt mede worden beïnvloed door bredere attitudes ten aanzien van sociale verandering. Uit het structureel vergelijkingsmodel bij de 20- tot 25-jarigen (cf. bijlage 1) worden de bevindingen uit de lineaire regressieanalyse overigens grotendeels bevestigd; de rechtstreekse effecten van ethnocentrisme en (in iets mindere mate) de perceptie van overlast op angst voor criminaliteit lijken sterker bij deze leeftijdsgroep dan bij de groep adolescenten (14- tot 19-jarigen); het onrechtstreekse effect van ethnocentrisme via de perceptie van overlast blijkt ongeveer even sterk te zijn.²⁰⁸

In het derde structureel vergelijkingsmodel (figuur 5.16) werd tot slot de relatie tussen de gezins- en peergerelateerde factoren en angst voor criminaliteit getoetst op basis van de JVGG-data, met als opzet om het effect van een andere operationalisering van de afhankelijke variabele op de gevonden verbanden te

²⁰⁸ Deze verschillen worden ook bevestigd in de verklaarde variantie (R^2) van beide modellen. Voor het structurele vergelijkingsmodel met angst voor criminaliteit als afhankelijke variabele bedraagt de verklaarde variantie 11% bij de adolescenten; bij de 20- tot 25-jarigen loopt deze verklaarde variantie op tot 36%, als gevolg van de sterkere invloed van ethnocentrisme en de perceptie van overlast.

identificeren. Dit model suggereert dat de richting van de verbanden grotendeels gelijklopend zijn aan de resultaten op basis van de JOP-monitor, maar dat de effecten die uitgaan van bepaalde factoren minder sterk zijn, zoals ook uit de resultaten van de lineaire regressieanalyses naar voren komt. Dit gaat met name op voor de relatie tussen ethnocentrisme en angst voor criminaliteit, dat minder uitgesproken is. Ook bij de andere verwachte verbanden zijn de gevonden effecten minder sterk, maar zijn de verschillen met de voorgaande modellen minder opvallend.

5.4.3.3. Toetsing van het sociaalpsychologische kwetsbaarheid model

Vervolgens wordt het sociaalpsychologische kwetsbaarheidmodel getoetst, het tweede 'deelmodel' dat is afgeleid uit het globale geïntegreerde theoretische model. Dit model wordt getoetst op basis van de data uit de JOP-monitor 2 (N=1613).²⁰⁹ De opbouw van de analyses is analoog aan dat van het voorgaande buurt- en socialiseringsmodel. In een eerste stap wordt een hiërarchische regressieanalyse uitgevoerd, wat moet toelaten om een eerste zicht te krijgen op de mogelijke verbanden tussen de verschillende concepten en angst voor criminaliteit. In een tweede stap wordt getracht om aan de hand van een structureel vergelijkingsmodel een meer direct zicht te vormen op mogelijke rechtstreekse en onrechtstreekse effecten. De opbouw van het hiërarchisch regressiemodel is eveneens gelijkaardig aan dat van de vorige modellen. Als eerste worden de verschillende sociodemografische factoren ingebracht. Het betreft hier dezelfde set van variabelen die ook in de voorgaande analyses werd opgenomen: geslacht, arbeidsstatuut ouders, opleidingsniveau ouders en leeftijd. Ook slachtofferschap krijgt in dit model een plaats. De concrete meetwijze van deze factoren is identiek als in het eerste theoretische model en wordt daarom hier niet opnieuw besproken.

In de tweede blok worden de schoolgerelateerde factoren opgenomen. Een eerste variabele is de onderwijsvorm waarin de adolescenten les volgen; hierbij fungeert het algemeen secundair onderwijs (aso) als referentiecategorie en wordt de vergelijking met respectievelijk het technisch secundair onderwijs (tso) en het beroepssecundair onderwijs (bso) gemaakt. Vervolgens worden drie variabelen opgenomen die een indicatie kunnen vormen van de relatie met school. Een eerste variabele is de mate van schools succes en peilt naar het al dan niet meermaals gedubbeld te hebben in het secundair onderwijs. Verondersteld wordt dat jongeren die meerdere malen hebben gedubbeld, een minder goede band met school hebben en de eigen plaats in de samenleving als minder positief tegemoet zien. Deze factor

²⁰⁹ Het aantal 14- tot 19-jarigen waarop deze analyses betrekking hebben verschilt van dat van de vorige analyses; dit is te wijten aan het feit dat in dit geval de data van de JOP-monitor 2 worden aangewend, terwijl het voorgaande model werd getoetst op basis van de data van JOP-monitor 1.

wordt als een dummy opgenomen; jongeren die niet of slechts één keer gebist hebben worden als '0' gecodeerd, jongeren die reeds meerdere keren een jaar hebben overgedaan worden als '1' gecodeerd. Vervolgens worden twee variabelen opgenomen die een subjectieve evaluatie van het persoonlijk schoolwelbevinden beschrijven. Een eerste variabele peilt via zes items naar de algemene beleving van de school.²¹⁰ De tweede factor omvat vijf items die een persoonlijke inschatting van de relatie met de leerkrachten inhouden.²¹¹

Het derde blok in de hiërarchische regressieanalyse omvat de variabelen die een operationalisering van het concept 'sociaalpsychologische kwetsbaarheid' vormen. Hiervoor worden drie variabelen opgenomen. Een eerste variabele is een indicator van de 'locus of control'; dit wordt gemeten aan de hand van het item 'ik ben in staat problemen of uitdagingen aan te gaan', waar respondenten op een vijfpuntenschaal ('helemaal niet akkoord' (1) tot 'helemaal akkoord' (5)) kunnen antwoorden. Een hogere score hangt samen met een sterker vertrouwen in de eigen capaciteiten om met problemen om te gaan. Een tweede schaal peilt naar het toekomstperspectief van de jongere. Deze variabele wordt gemeten via vijf items, een hogere score impliceert een negatievere houding ten aanzien van de toekomst.²¹² Een laatste schaal in dit blok is 'vooruitziendheid'. Deze schaal bestaat uit zes items en peilt of en op welke manier respondenten met de eigen toekomst bezig zijn en de mate waarin ze zich zorgen maken over de eigen toekomst.²¹³

²¹⁰ 'Over het algemeen heb ik plezier in mijn studie'; 'Ik ben tevreden over mijn opleiding'; 'Ik vind de meeste lessen te saai'; 'Ik zou graag van school/hogeschool/universiteit veranderen'; 'De inhoud van de vakken valt mij tegen'; 'Ik voel me ongelukkig op deze school/ hogeschool / universiteit'. De factoranalyse suggereerde een achterliggende dimensie, die 46% van de totale variantie verklaarde; alle items bleken bovendien voldoende hoge factorladingen te hebben (tussen .44 en .71), zodat alle items werden opgenomen om deze schaal te construeren. De Cronbach α hiervan bedraagt .755 en is dus voldoende.

²¹¹ Dit concept werd gemeten aan de hand van de items 'De meeste leerkrachten/docenten zijn bereid om met mij te praten als mij iets niet bevalt'; 'Ik ben tevreden over de contacten met de leerkrachten/docenten'; 'Ik kan openlijk mijn mening geven, ook als die verschilt van die van de leerkrachten/docenten'; 'Mijn leerkrachten/docenten nemen me niet serieus'; 'Mijn leerkrachten geloven minder in mij dan in mijn medeleerlingen'. Alle items bleken een voldoende hoger factorlading te hebben (.44-.76); op basis van het eigenwaardecriterium en de scree-plot bleek er sprake van één achterliggende dimensie die 46% van de variantie verklaarde. Deze schaal blijkt een Cronbach α van .700 te hebben.

²¹² De items 'Het lijkt alsof ik in mijn leven geen doel heb'; 'Ik zie mijn toekomst vaak somber in'; 'Mij lijkt de toekomst vaak hopeloos'; 'Ik ben er zeker van dat mij een schitterende toekomst te wachten staat'; 'Ik kijk vol verwachting uit naar de toekomst' werden gebruikt om dit concept te meten; respondenten konden telkens op een vijf punten antwoordschaal aangeven in welke mate ze het al dan niet eens waren met deze stellingen (van 'helemaal niet akkoord tot 'helemaal akkoord'). Op basis van de resultaten van de factoranalyse konden alle items worden gebruikt in de schaalsconstructie (met factorladingen tussen .60 en .80); op basis van het eigenwaarde criterium en de scree-plot bleek er een dimensie te onderscheiden met een verklaarde variantie van 57%. De waarde van de Cronbach α bedraagt .812 voor deze schaal.

²¹³ 'Ik ben heel erg bezig met het maken van plannen voor mijn toekomst'; 'Het verdere verloop van mijn leven heb ik redelijk goed uitgestippeld'; 'Ik vind het belangrijk zo vroeg mogelijk toekomstplannen te maken'; 'Ik vind het belangrijk nu te sparen voor 'moeilijke tijden'; 'Ik vind het belangrijk nu geld te sparen voor wanneer ik oud ben'; 'Ik hou me niet bezig met mijn toekomst, de toekomst komt vanzelf'. De factorladingen van alle items zijn voldoende hoog (.49-.84) om mee opgenomen te worden in de schaalsconstructie; bovendien bleek er sprake van één achterliggende dimensie die 44% van de totale variantie verklaarde. Deze schaal heeft een Cronbach α van .734, wat een voldoende mate van interne consistentie impliceert.

In het vierde model wordt tot slot de variabele 'ethnocentrisme' ingebracht als operationalisering van de bredere attitude ten aanzien van sociale verandering. Om de mate van ethnocentrisme bij de respondenten na te gaan worden dezelfde elf items gebruikt zoals in het eerder getoetste buurt- en socialiseringsmodel. De concrete items en de statistische indicatoren van de kwaliteit en betrouwbaarheid van deze schaal wordt daarom hier niet verder vermeld.²¹⁴

TABEL 5.18. Hiërarchische lineaire regressie voor het sociaalpsychologische kwetsbaarheidmodel met angst voor criminaliteit als afhankelijk variabele bij 14- tot 19-jarigen (bron: JOP-monitor 2)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
	β	β	β	B
Geslacht (ref. cat. man)	.343***	.376***	.373***	.400***
Leeftijd	-.044	-.083**	-.095**	-.081**
Slachtofferschap	.005	.018	.025	.027
Arbeidsstatuut ouders (ref. cat. beide ouders werkend)	.038	.015	.034	.024
Opleidingsniveau ouders (ref. cat. geen van de ouders hoger opgeleid)	-.108***	-.090**	-.054	-.017
Onderwijsvorm (ref. cat. aso)				
tso		.050	.043	.024
bso		.007	-.011	-.050
Schools falen (ref. cat. maximaal één keer gedubbeld)		.023	.020	.011
Schoolbeleving		.077*	.034	.053
Relatie met leerkrachten		-.016	-.010	.008
Negatief toekomstperspectief			.022	.011
Interne locus of control			-.013	-.013
Vooruitziendheid			.283***	.256***
Ethnocentrisme				.242***
Adjusted R ²	.13	.16	.23	.28
ΔF	41.69	2.23	34.97	73.73
Sig. ΔF	.000	.044	.000	.000

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

²¹⁴ De factoranalyse toont aan dat ook in deze studie alle items een voldoende hoge factorlading hebben die tussen .55 en .79 schommelt. Eveneens blijkt er op basis van het eigenwaardecriterium en de screeplot analyse één achterliggende dimensie te zijn, met een verklaarde variantie van 51%. De Cronbach α van deze schaal wijst met een waarde van .904 op een sterke interne consistentie.

Het eerste blok in tabel 5.18 bevat de traditionele sociodemografische variabelen en verklaart 13% van de totale variantie in de afhankelijke variabele. Met name de variabele 'geslacht' is ook hier een sterke voorspeller ($\beta=.343$, $p<.001$), waarbij meisjes een (veel) hogere score rapporteren dan jongens. In dit eerste model is naast geslacht ook het opleidingsniveau van de ouders van belang ($\beta=-.108$, $p<.001$); jongeren waarvan minstens één ouder hoger opgeleid is rapporteren minder angst voor criminaliteit dan jongeren dan hoger opgeleide ouder(s). De andere variabelen – 'arbeidsstatuut van de ouders', 'leeftijd' en 'slachtofferschap' – blijken niet van belang.

De variabelen in het tweede blok verklaren een extra 3% van de totale variantie in angst voor criminaliteit. Enkel schoolbeleving blijkt hier significant mee samen te hangen ($\beta=.077$, $p<.05$), waarbij een meer positieve schoolbeleving met een hogere angst voor criminaliteit samengaat. De andere factoren – huidige onderwijsvorm, schools falen en relatie met leerkrachten – oefenen geen invloed uit op de afhankelijke variabele. Wat bovendien opvalt is dat leeftijd na de opname van deze variabelen wel significant blijkt ($\beta=-.083$, $p<.01$) en in de andere modellen ook significant blijft, hoewel het effect ervan relatief beperkt blijft.

Wanneer het derde blok wordt toegevoegd stijgt de verklaarde variantie met 7%. Enkel de variabele 'vooruitziendheid' houdt significant verband met angst voor criminaliteit ($\beta=.283$, $p<.001$); adolescenten die sterker bezorgd en gepreoccupeerd zijn met de eigen toekomst rapporteren een hogere angst voor criminaliteit. Een meer algemeen negatief toekomstperspectief en de perceptie van de mate waarin ze om kunnen met problemen en uitdagingen blijken bij de 14- tot 19-jarigen niet significant gerelateerd aan angst voor criminaliteit. De integratie van deze factoren leidt er bovendien toe dat schoolbeleving niet meer significant is. Ook het effect van het opleidingsniveau van de ouders verdwijnt na controle voor deze variabelen; dit suggereert dat de hogere angst voor criminaliteit bij adolescenten waarvan geen van de ouders hoger opgeleid is, kan worden toegeschreven aan een sterkere mate van vooruitziendheid bij deze jongeren, die met andere woorden sterker gepreoccupeerd zijn met de eigen toekomst.

In het vierde en laatste model wordt de variabele 'etnocentrisme' mee opgenomen. Deze variabele doet de totale verklaarde variantie van dit model met 5% toenemen tot 28% van de variantie in de afhankelijke variabele die door dit globale model wordt verklaard. Er lijken weinig mediërende effecten te zijn, aangezien bij geen van de andere variabelen er een sterke afname is van de verklaringswaarde (uitgedrukt via de gestandaardiseerde coëfficiënten).

Het sociaalpsychologische kwetsbaarheidmodel bij 20- tot 25-jarigen

Vervolgens worden dezelfde analyses uitgevoerd bij de 20- tot 25-jarigen (N=861). De beweegreden hiervoor is dezelfde als in het eerder getoetste buurt- en socialiseringsmodel; de vergelijking van de bevindingen met de jongere leeftijdsgroep staat daarom centraal, weliswaar rekening houdend met de beperkingen van de data (cf. supra). Een kanttekening is dat wat betreft de schoolgerelateerde variabelen een dergelijke vergelijking niet zonder meer mogelijk is. Terwijl adolescenten (in principe) allemaal school lopen in het secundair onderwijs, is er bij de jongvolwassenen (20- tot 25-jarigen) sprake van een tweedeling tussen jongeren die momenteel hoger onderwijs volgen (hogeschool of universiteit) aan de ene kant en jongeren die zich reeds op de arbeidsmarkt bevinden aan de andere kant. Dit heeft effecten op de variabelen 'schoolbeleving' en 'relatie met leerkrachten', die enkel in de eerste groep worden gemeten; in het onderstaande model hebben de resultaten bij deze variabelen bijgevolg enkel betrekking op de groep van schoolgaanden. De variabele 'onderwijsvorm' verwijst hier naar de richting in het secundair onderwijs waaruit de respondenten aangeven te zijn afgestudeerd.

TABEL 5.19. Hiërarchische lineaire regressie voor het sociaalpsychologische kwetsbaarheidmodel met angst voor criminaliteit als afhankelijk variabele bij 20- tot 25-jarigen (bron: JOP-monitor 2)

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
	β	β	B	B
Geslacht (ref. cat. man)	.282***	.309***	.283***	.305***
Leeftijd	-.029	-.060	-.060	-.030
Slachtofferschap	.053	.049	.040	.024
Arbeidsstatuut ouders	.021	-.007	.005	.011
(ref. cat. beide ouders werkend)				
Opleidingsniveau ouders	-.167***	-.064	-.069	-.002
(ref. cat. geen van beide ouders hoger opgeleid)				
Onderwijsvorm (ref. cat. aso)				
tso		.103*	.074	.016
bso		.248***	.200***	.101*
Schools falen		.047	.059	.037
(ref. cat. maximaal één keer gebist)				
Schoolbeleving_schoolgaanden		.044	.065	.054
Relatie met leerkrachten_schoolgaanden		-.145	-.137	-.060

Negatief toekomstperspectief			.037	.031
Interne locus of control			-.118**	-.111**
Vooruitziendheid			.207***	.155***
Etnocentrisme				.300***
<hr/>				
Adjusted R ²	.10	.17	.22	.36
ΔF	10.38	2.61	5.26	27.05
Sig. ΔF	.000	.026	.002	.000

*p<.05; **p<.01; ***p<.001

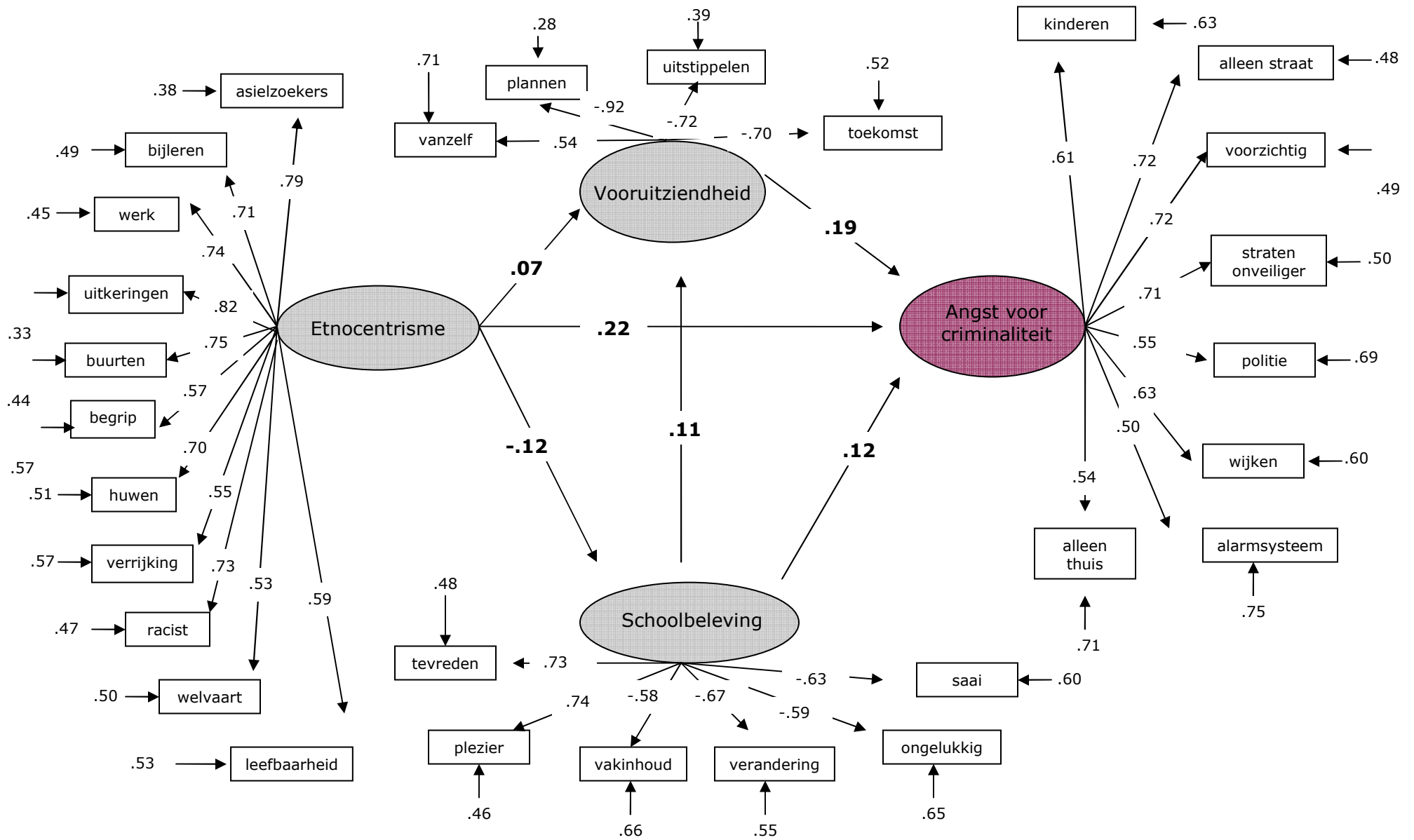
Net als bij de adolescenten valt op dat ook in deze analyses het effect van geslacht niet wordt beïnvloed door de stapsgewijze inbreng van de inhoudelijke variabelen en even sterk blijft doorheen de graduele opbouw van het model; het oorspronkelijke effect van opleidingsniveau van ouders in het eerste model wordt bij deze subgroep eveneens 'wegverklaard' door de schoolgerelateerde variabelen. De andere factoren blijken reeds in dit eerste model niet van belang.

Bij de schoolgerelateerde factoren hebben schools falen, schoolbeleving en de relatie met leerkrachten geen significante invloed op angst voor criminaliteit.²¹⁵ Anders dan bij de adolescenten blijkt de gevolgde onderwijsvorm in het secundair bij de 20- tot 25-jarigen wel significant samen te hangen met verschillen in angst voor criminaliteit. Jongeren die een bso (en in mindere mate tso) richting volgden in het secundair onderwijs rapporteren een hogere angst voor criminaliteit dan jongeren die afstudeerden in een aso richting. Het verschil kan mogelijk het resultaat zijn van het feit dat deze variabele als indicator voor de mogelijkheden op de arbeidsmarkt fungeert, die steeds sterker kennisgestuurd en -gericht wordt. Jongeren uit bso en tso richtingen kunnen zich hierdoor kwetsbaarder voelen, omdat ze zich minder goed geplaatst voelen om aan deze maatschappelijke verwachtingen te voldoen (Elchardus & Smits, 2003). Dit kan daarom ook verklaren waarom het effect van onderwijsvorm pas bij deze leeftijdsgroep tot significante verschillen leidt; het is pas in deze levensfase dat jongeren effectief en op een directe manier worden geconfronteerd met deze verwachtingen. Indicaties voor deze verklaring worden in de verdere stapsgewijze opbouw van het model teruggevonden. De gevonden verschillen tussen de onderscheiden afstudeerrichtingen verdwijnen (in het geval van tso) of verminderen sterk (in het geval van bso) naarmate enkele variabelen worden opgenomen die kunnen worden geïnterpreteerd als een maat voor percepties van sociaalpsychologische kwetsbaarheid (model 3) en meer fundamenteel onbehagen met maatschappelijke veranderingen (model 4).

²¹⁵ Het feit dat de variabele 'relatie met leerkrachten' in deze analyses niet significant is, ondanks de vrije uitgesproken bèta-coëfficiënt, is te wijten aan het kleine aantal respondenten waarop deze analyses betrekking hebben; in deze groepen volgens slechts 350 personen (hoger) onderwijs.

De in het derde model opgenomen variabelen verklaren 5% van de totale variantie. Negatief toekomstperspectief blijkt ook bij deze groep niet van belang, maar de inschatting van de locus of control blijkt hier wel significant te zijn ($\beta = -.118$, $p < .01$). Bij de 20- tot 25-jarigen is de inschatting van de eigen mogelijkheden om met problemen en uitdagingen om te gaan gerelateerd aan de angst voor criminaliteit, waarbij een negatievere inschatting van deze persoonlijke capaciteiten samengaat met een hogere angst. Het effect van de mate van vooruitziendheid is analoog aan dat van de adolescenten. Deze variabelen doen, zoals hierboven aangehaald, het verschil tussen aso en tso verdwijnen en dat tussen aso en bso afnemen. Dit suggereert dat jongeren met een tso of bso diploma een hogere angst voor criminaliteit rapporteren omdat ze zich minder goed geplaatst voelen om met uitdagingen om te gaan en sterker gepreoccupeerd zijn over de eigen toekomst. Dit laatste verschil wordt vervolgens nog verder verkleind (hoewel het significant blijft) na de opname van de variabele 'etnocentrisme'. Het effect van etnocentrisme lijkt ook in deze analyses meer uitgesproken te zijn in deze leeftijdsgroep ($\beta = .415$, $p < .001$) dan bij de adolescenten; de verklaarde variantie van het globale model verhoogt door deze variabele zelfs met 14%. In totaal verklaart dit globale model 36% van de totale variantie in de angst voor criminaliteit bij de 20- tot 25-jarigen

Figuur 5.17. Structureel vergelijkingsmodel sociaalpsychologische kwetsbaarheidmodel met angst voor criminaliteit als afhankelijke variabele bij 14- tot 19-jarigen (bron: JOP-monitor 2)

Chi-Square=2284.78, df=371, p=0.0000; RMSEA=.063

Naar analogie met de analyses die eerder werden uitgevoerd op het buurt- en socialiseringsmodel wordt in een tweede fase met betrekking tot het sociaalpsychologische kwetsbaarheidmodel een structureel vergelijkingsmodel opgesteld; dit laat toe om de directe en indirecte effecten op een meer rechtstreekse wijze in beeld te krijgen.²¹⁶ Zoals weergegeven in figuur 5.17 worden de onderlinge relaties tussen vier variabelen bepaald. De keuze voor deze specifieke variabelen wordt gedreven door de resultaten van de regressieanalyse, voor de verwachte relaties beroepen we ons op het theoretische model. De fit van het model is op basis van de meest strenge criteria niet voldoende, met een RMSEA-waarde van .063, wat net boven de meest strenge grens van .050 ligt. Ook voor dit model gaan echter dezelfde nuanceringen op als bij de voorgaande analyses. Deze waarde ligt ten eerste nog binnen het aanvaardbare interval van .050 tot .080 en bovendien leidt de beperking van het aantal indicatoren per latent concept tot drie tot een afname van de RMSEA waarde tot .036, wat ruim onder de kritieke grens van .050 valt en dus op een goede fit van het model wijst.

De gevonden (rechtstreekse en onrechtstreekse) verbanden liggen in de lijn van de verwachtingen. Wat betreft de rechtstreekse invloeden bevestigt het structureel vergelijkingsmodel dat de effecten van ethnocentrisme en vooruitziendheid even sterk zijn; het directe effect van schoolbeleving is daarentegen minder uitgesproken. Met betrekking tot de relaties tussen de onafhankelijke variabelen onderling blijkt dat het effect van schoolbeleving ongeveer even sterk rechtstreeks als onrechtstreeks loopt; een positievere beleving van de school hangt samen met een hogere angst voor criminaliteit, maar eveneens met een sterkere mate van preoccupatie met de eigen toekomst. Dit gaat tot op zekere hoogte in tegen wat theoretisch werd verwacht; in het theoretisch werd verondersteld dat een minder goede band met school tot een hogere angst voor criminaliteit en tot een meer uitgesproken perceptie van sociaalpsychologische kwetsbaarheid zou leiden. Een mogelijke verklaring voor de richting van dit verband kan worden gevonden in de verklaringen voor het effect van de ouderlijke variabelen; jongeren die sterker gehecht zijn aan de schoolcontext kunnen een grotere ontvankelijkheid hebben voor socialiseringsinvloeden die via deze weg gebeuren. Het indirecte effect van ethnocentrisme ten slotte op vooruitziendheid blijkt niet sterk. Het effect op schoolbeleving is groter, maar bovenstaand model suggereert dat het effect van ethnocentrisme op angst voor criminaliteit voornamelijk rechtstreeks van aard is.

²¹⁶ In tegenstelling tot bij het buurt- en socialiseringsmodel wordt bij dit theoretisch deelmodel geen structureel vergelijkingsmodel getoetst bij de 20- tot 25-jarigen. De meest belangrijke reden hiervoor is omdat de focus in dit deel voornamelijk op de groep van de adolescenten ligt. De uitgevoerde analyses bij de oudere groep gebeurde vooral om het dynamisch karakter van de invloeden van de bredere sociale attitudes na te gaan, waarvan werd verwacht dat deze invloed sterker wordt doorheen de levensloop, wat ook in een voorgaand structureel vergelijkingsmodel werd aangetoond (cf. bijlage 1). Bovendien is het, gezien de noodzakelijke verschillende invulling van de schoolfactoren (cf. supra), niet mogelijk een identiek model in beide leeftijdsgroepen te toetsen.

5.5.3. Discussie en conclusie. Implicaties voor het theoretisch model

Deze empirische analyses worden afgerond met een terugkoppeling van de belangrijkste bevindingen naar het geïntegreerde theoretische model dat in het voorgaande hoofdstuk werd ontwikkeld. Algemeen genomen worden de verwachte relaties door de analyses bevestigd. De invloeden van de verschillende onderscheiden concepten blijken veelal, zoals in het theoretische model werd verwacht, samen te hangen met angst voor criminaliteit. Uiteraard zijn niet alle getoetste variabelen significant gerelateerd aan angst voor criminaliteit, maar dit was ook niet de verwachting. De diverse concepten werden immers aan de hand van verschillende variabelen gemeten, die elk op enigszins andere aspecten van de brede theoretische concepten betrekking hebben. Daarom draagt ook de identificatie van niet-significante verbanden bij tot een beter inzicht in de processen die angst voor criminaliteit bij adolescenten beïnvloeden. Een bijkomende opzet van deze analyses was de relatieve verklaringswaarde van de diverse concepten te bepalen. Hiervoor werden de lineaire regressiemodellen op een hiërarchische of stapsgewijze manier opgebouwd. Een laatste doelstelling van de analyses was om de (sterkte en richting van de) relaties tussen de onafhankelijke variabelen onderling te identificeren; hiervoor werden structurele vergelijkmingsmodellen opgesteld die toelaten deze relaties te specificeren.

Met betrekking tot de ouderlijke variabelen bevestigen de analyses weliswaar de verwachte relaties, maar tegelijkertijd blijkt de verklarende waarde van deze factoren vrij beperkt. Ouders oefenen wel een invloed uit op de angst voor criminaliteit bij hun kinderen, maar dit effect blijft relatief beperkt. Dit effect – zowel de grootte als de impact ervan – geldt overigens onafhankelijk van de concrete operationalisering. In beide studies (JOP-monitor en JVGG) was de sterkte en de richting van het effect van 'opvolging door ouders' gelijkaardig. Ook het veronderstelde onrechtstreekse effect, via de vrijetijdsbesteding, wordt in deze analyses bevestigd. Ook deze relatie is echter relatief beperkt van aard.

De belangrijke directe rol die in het theoretische model werd toegeschreven aan de routinematige activiteiten tijdens de vrije tijd en het belang van autonome bewegingsruimte wordt bevestigd. Er blijkt een direct en 'dempend' effect uit te gaan van een meer extern vrijetijdspatroon, dat zich kenmerkt door een sterkere aanwezigheid in de publieke ruimte; adolescenten die de vrije tijd veeleer binnenshuis doorbrengen rapporteren daarentegen een hogere angst voor criminaliteit. Deze resultaten leggen bijgevolg de tekortkomingen van het traditionele 'risk/victimisation causes fear' model bloot, waarin een eenduidige positieve lineaire relatie wordt verondersteld tussen blootstelling, (de kans op) slachtofferschap en

angst voor criminaliteit. Deze beperking wordt eveneens bevestigd in het structurele vergelijkingsmodel, waaruit blijkt dat een meer extern vrijetijdspatroon tegelijkertijd samenhangt met een hogere kans op slachtofferschap en een lagere angst voor criminaliteit.

Dit wijst overigens ook in meer algemene termen op het belang van peers en de peergroep in de leefwereld van adolescenten en de invloed ervan op angst voor criminaliteit. In dit kader zijn met name de indicatoren die peilen naar het informele sociale netwerk – het aantal vrienden en delinquent gedrag – van belang. Wat deze laatste indicator betreft, valt overigens op dat er sprake blijft van een rechtstreeks effect, ook na controle voor de vrijetijdsbesteding. Dit suggereert dat delinquent gedrag op zich bepaalde kwaliteiten of kenmerken heeft die tot een lagere angst voor criminaliteit leiden. Opvallend is dat het formele netwerk geen directe invloed uitoefent. Deze resultaten suggereren dat het 'sociale cohesie' concept, dat in het 'angst voor criminaliteit' onderzoek veelal wordt benaderd vanuit een communautaristisch perspectief, breder moet worden geïnterpreteerd. Sociale cohesie overstijgt immers de onmiddellijke woonomgeving. Ook een tweede bevinding vormt een aanvulling op de traditionele visie op buurtgebonden sociale cohesie. De huidige conceptualisering is sterk gericht op de 'bonding' of 'interne' dimensie, of de mate van contacten tussen leden van dezelfde sociale groep (Putnam, 2000; Crawford, 2006, cf. het 'collective efficacy' concept van Sampson & Raudenbusch, 1999). Een dergelijke enge benadering op sociale cohesie negeert echter de heterogeniteit aan sociale groepen die binnen hetzelfde geografisch gebied aanwezig zijn en legt enkel de nadruk op het belang van sociale contacten *binnen* een bepaalde groep. De uitgevoerde analyses suggereren daarentegen dat ook de perceptie van de kwaliteit van de relaties *tussen* diverse sociale groepen (in dit kader jongeren versus ouderen) binnen dezelfde woonbuurt ook met angst voor criminaliteit samenhangt. De eenzijdige focus op de contacten binnen groepen negeert met andere woorden de even belangrijke noodzaak aan goede, weliswaar minder intensieve, contacten tussen diverse groepen binnen dezelfde woonbuurt. De invulling van het concept sociale cohesie en het belang hiervan bij jongeren heeft met andere woorden nood aan een meer genuanceerde en bredere interpretatie. Niet enkel dient de 'bridging' dimensie – de sociale contacten tussen sociale groepen in de buurt – meer aandacht te krijgen, ook de relatief eenzijdige focus op het belang van de buurt op zich dient te worden overstegen; informele sociale netwerken overstijgen vaak dit objectieve niveau en spelen een significante rol in de brede leefwereld van adolescenten.

Uit de analyses blijkt ook de invloed van de mate van onzekerheid over de eigen positie in de huidige samenleving op de angst voor criminaliteit bij adolescenten. Een sterkere mate van onzekerheid brengt gevoelens van kwetsbaarheid en onzekerheid met zich mee die tot uiting komen in een concrete angst voor criminaliteit (cf. Freudenburg, 1984). Het verwachte effect van de schoolcontext op deze perceptie

van kwetsbaarheid wordt slechts in beperkte mate bevestigd; ook de rechtstreekse invloed van de schoolvariabelen op angst voor criminaliteit blijkt relatief beperkt bij adolescenten. Daarom is het sterke verschil van het opleidingsniveau dat bij de jongvolwassenen (20-25 jaar) wordt gevonden, in tegenstelling tot de adolescenten waar de onderwijsvorm geen invloed heeft, opvallend. Bovendien bood de perceptie van sociaalpsychologische kwetsbaarheid bij deze groep wel een inhoudelijke verklaring voor deze verschillen. Jongeren met een lager opleidingsniveau rapporteren met andere woorden een hogere angst voor criminaliteit omdat ze zich meer kwetsbaar voelen in de huidige samenleving en zich minder goed geplaatst voelen om met uitdagingen en problemen om te gaan. Dit biedt met andere woorden een mogelijke verklaring waarom lager opgeleide jongeren een hogere angst voor criminaliteit rapporteren.

Het meest uitgesproken effect gaat uit van de algemene attitudes ten aanzien van sociale verandering, hier gemeten via de 'ethnocentrisme' variabele. Deze indicator blijkt in de verschillende analyses sterk met angst voor criminaliteit samen te hangen. Een belangrijke nuance bij deze bevinding is dat het effect van de concrete vraagstelling een belangrijke invloed heeft op de sterkte van dit verband. De analyses op basis van de JVGG-data suggereren een zwakker, weliswaar nog steeds significant, verband tussen ethnocentrisme en angst voor criminaliteit. De mate waarin angst voor criminaliteit als een spons voor deze bredere maatschappelijke attitudes fungeert is (ten dele) functie van de wijze waarop dit concept wordt gemeten, zoals ook eerder door Pleysier (2010) werd aangetoond. De uitgevoerde analyses bij de groep jongvolwassenen (20- tot 25-jarigen) bieden bovendien een eerste aanzet voor een meer dynamische benadering van de 'spons' functie (Jackson, 2004a) van angst voor criminaliteit. In deze oudste groep is het verband tussen de bredere attitudes ten aanzien van sociale verandering (i.c. ethnocentrisme) en angst voor criminaliteit sterker uitgesproken dan bij de 14- tot 19-jarigen (de adolescenten); hetzelfde gaat overigens ook op voor het effect van overlastperceptie. Deze laatste factor heeft eveneens een sterke symbolische beladenheid, waarbij het discours van overlast wordt gehanteerd om bredere bezorgdheden over de toestand van de buurt en de bredere maatschappij uit te drukken (Innes, 2004; Jackson, 2004a). Deze verschillen tussen de onderscheiden leeftijdsgroepen vormen bijgevolg een eerste aanwijzing dat deze relaties niet statisch zijn, maar daarentegen doorheen de levensloop worden gevormd. Dit sluit alvast aan bij de eerder besproken theoretische veronderstellingen dat dergelijke algemene attitudes niet aangeboren zijn, maar zich geleidelijk ontwikkelen in de latere adolescentieperiode (onder andere Piaget, 1953; Kohlberg, 1966). Het is daarom niet verwonderlijk dat de resultaten van de besproken analyses een eerste indicatie vormen voor het feit dat de relatie tussen de perceptie van overlast en angst voor criminaliteit meer uitgesproken zou zijn bij de oudere leeftijdsgroepen dan bij de adolescenten.

Hoofdstuk 6. Algemene reflecties en conclusies

Ter afronding wordt in dit laatste hoofdstuk dieper ingegaan op de meerwaarde en beperkingen van dit onderzoek. Na een korte recapitulatie van de belangrijkste theoretische inzichten die in dit proefschrift aan bod kwamen, wordt de bijdrage van deze empirische bevindingen (cf. hoofdstuk vijf) aan het 'angst voor criminaliteit' onderzoek besproken. Zowel de meerwaarde van deze resultaten voor het onderzoek specifiek gericht op adolescenten als voor de algemene onderzoekstraditie wordt aangehaald. Vervolgens worden op basis van de beperkingen van deze studie enkele 'incentives' voor mogelijk vervolgonderzoek geformuleerd en uitgewerkt. Afgesloten wordt met een algemene reflectie over de implicaties van de resultaten van dit proefschrift voor het maatschappelijke veiligheidsdebat.

De identificatie van een opvallende lacune in de nochtans omvangrijke 'angst voor criminaliteit' onderzoekstraditie vormde het aanvankelijke vertrekpunt van dit proefschrift. Ondanks de grote hoeveelheid aan studies, bevestigingen, artikels en andere bijdragen blijkt weinig geweten over deze angst voor criminaliteit bij jongeren. De globale opzet van dit proefschrift was daarom gericht op deze lacune in dit onderzoeksdomein. Terwijl in het eerste deel de zoektocht naar fundamentele verklaringen voor dit gebrek aan aandacht voor de angst voor criminaliteit bij deze sociale groep centraal stond, fungeerden het tweede en derde deel als een eerste (weliswaar belangrijke) aanzet tot het wegwerken van deze lacune in de 'angst voor criminaliteit' onderzoekstraditie.

In het eerste deel stond de bredere socioculturele context centraal. De opzet hiervan was om de hedendaagse preoccupatie met (on)veiligheid(sgevoelens), criminaliteit en de angst hiervoor op een diepgaande en fundamentele manier enerzijds te beschrijven en anderzijds te deconstrueren. Hieruit bleek dat deze preoccupatie en de sterke aanwezigheid van het veiligheidsthema in de hedendaagse maatschappij in grote mate het product is van een complex samenspel tussen maatschappelijke, politieke en wetenschappelijke processen (Lee, 2001, 2007). Een gelijkaardige opzet werd vervolgens gehanteerd om de eenzijdige wijze waarop jongeren binnen deze huidige veiligheidssamenleving worden benaderd te analyseren. Deze sociale groep fungeert hierin voornamelijk als bron of oorzaak van gevoelens van onveiligheid bij

de rest van de bevolking, wat vaak een voldoende voorwaarde vormt om, onder het mom van de reductie van het maatschappelijke onveiligheidsgevoel, sterk controlerende en uitsluitende maatregelen ten aanzien van deze sociale groep te nemen. De complexe interactie tussen de bestaande culturele behoefte aan 'feared subjects', politiek opportunisme en het sterke conservatisme binnen de 'angst voor criminaliteit' onderzoekstraditie, bleek aan de basis te liggen van de eenzijdige benadering van jongeren als oorzaak van onveiligheidsgevoelens en van een gebrekkige aandacht voor de angst voor criminaliteit bij deze sociale groep zelf.

Het grootste gedeelte van dit proefschrift was echter gericht op deze wetenschappelijke onderzoekstraditie en het uitbouwen van de wetenschappelijke kennis over de angst voor criminaliteit bij jongeren. Deze onderzoekstraditie is de laatste jaren (vooral vanaf (het einde van) de jaren 1990) in toenemende mate het voorwerp geworden van kritiek, met een sterk pessimisme omtrent de kennisopbouw en kennisaccumulatie als resultaat (Sutton & Farrall, 2000; Lee, 2001). Recent is echter een 'heropleving' in dit onderzoeksdomein vast te stellen die op twee aspecten vernieuwende inzichten oplevert. Ten eerste heeft de nieuwe systematische en reflexieve benadering van het 'angst voor criminaliteit' fenomeen geleid tot een meer genuanceerde en multidimensionele interpretatie van het 'angst voor criminaliteit' concept, dat opgebouwd is uit verschillende, maar steeds met elkaar verbonden dimensies. Daarnaast biedt deze heropleving nieuwe krachtlijnen voor het voeren van 'state-of-the-art' verklarend onderzoek naar de beïnvloedende factoren van deze angst voor criminaliteit; deze leiden ertoe dat de focus verschuift van de traditioneel dominante vraag wie of welke groepen angst voor criminaliteit rapporteren, naar de vraag waarom individuen angst voor criminaliteit ervaren (Fattah, 1993; Ewald, 2000). Een eerste krachtlijn is dat onderzoek gericht op de verklaring van deze individuele verschillen dient te vertrekken vanuit een sociaalpsychologische benadering, waarin de individuele interpretatie en evaluatie van de situatie als uitgangspunt fungeert (Bruinsma et al., 2004; Jackson, 2004a). Angst voor criminaliteit is immers, aldus Jackson (2004b: 949), "*located within the actor's definition of the situation, their subjective experience or interpretation placed in its social context.*" Bovendien – en dit hangt samen met het voorgaande – is een geïntegreerd perspectief essentieel; om een breed en diepgaand beeld te creëren van hoe angst voor criminaliteit tot stand komt, moet rekening worden gehouden met beïnvloedende factoren uit de leefwereld van het individu die op diverse niveaus gesitueerd kunnen worden (Pleysier, 2010). Samengevat betekent dit dat verklarend onderzoek naar angst voor criminaliteit in essentie factoren op micro-, meso- en macroniveau dient op te nemen, waarbij de interacties tussen deze diverse niveaus onderling eveneens van belang zijn.

Deze heropleving in het algemene onderzoeksdomein gaat echter in grote mate voorbij aan de sociale subgroep van jongeren. Onderzoek naar angst voor criminaliteit bij jongeren valt immers in sterke mate terug op dezelfde beperkingen,

lacunes en vereenvoudigingen die de algemene onderzoekstraditie lang hebben gekenmerkt (De Groof, 2008). Naast het gebrek aan wetenschappelijke aandacht in kwantitatieve termen, staat met andere woorden ook de beperkte kwaliteit van het gevoerde onderzoek een omvattend beeld op de angst voor criminaliteit bij jongeren in de weg. We argumenteerden daarom dat, op basis van de vermelde nieuwe krachtlijnen voor wetenschappelijk 'angst voor criminaliteit' onderzoek, de ontwikkeling van een diep en breed inzicht in deze angst voor criminaliteit bij jongeren mogelijk is. Een eerste belangrijke implicatie uit de vermelde krachtlijnen is dat gedegen en kwaliteitsvol onderzoek naar de verklarende factoren van de vorming van angst voor criminaliteit op het individuele niveau aangepast dient te zijn aan de eigen en specifieke leefwereld van de respondenten. Een tweede meerwaarde – die hiermee samenhangt – is dat een grotere focus op de adolescentieperiode eveneens een bredere functie in het 'angst voor criminaliteit' onderzoek vervult; deze angst voor criminaliteit dient immers als een dynamisch gegeven te worden gezien, dat doorheen de individuele levensloop aan verandering onderhevig is (Goodey, 1994; Gabriel & Greve, 2003). Een meer diepgaand en theoretisch onderbouwd inzicht in angst voor criminaliteit bij adolescenten kan bijgevolg tegelijkertijd bijdragen aan de ontwikkeling van een meer omvattend en comprehensief beeld over het complexe 'angst voor criminaliteit' fenomeen.

6.1. Over specifieke en veralgemeenbare bevindingen

De bevindingen in dit proefschrift hebben bijgevolg het potentieel om op een tweeledige wijze bij te dragen tot de 'angst voor criminaliteit' onderzoekstraditie. Op de eerste plaats biedt het – vanuit het gehanteerde leefwereld-specifieke perspectief – belangrijke inzichten in de specificiteit van de angst voor criminaliteit tijdens de adolescentie, zowel over het 'angst voor criminaliteit' concept zelf als op vlak van de beïnvloedende factoren. De (relatief) beperkte aandacht voor deze sociale subgroep en de fundamentele beperkingen en lacunes in het gevoerde onderzoek naar de angst voor criminaliteit bij deze subgroep impliceren dat een meer diepgaand beeld op de angst voor criminaliteit bij adolescenten op zich reeds een belangrijke meerwaarde is. De tweede bijdrage van dit onderzoek hangt hier rechtstreeks mee samen, maar is meer algemeen van aard. Een breder en dieper inzicht in de angst voor criminaliteit bij adolescenten kan immers tegelijkertijd bijdragen tot een meer comprehensief beeld over de ontwikkeling van de angst voor criminaliteit doorheen de brede levensloop, waarvan de adolescentie een integraal onderdeel uitmaakt (cf. Goodey, 1997). Juist om een dergelijk omvattend beeld te vormen, is de adolescentie een cruciale periode; het is immers in deze fase, zo blijkt uit de

theoretische besprekingen (cf. hoofdstuk 4), dat essentiële ontwikkelingsprocessen plaatsvinden die mogelijk een (sterke) invloed uitoefenen op de dynamische evolutie van het 'angst voor criminaliteit' complex.

Wat betreft de specificiteit van de adolescentieperiode vormde het bio-ecologisch model dat door Bronfenbrenner (1979) werd ontwikkeld een belangrijke leidraad; dit model erkent immers expliciet het specifieke karakter van de adolescentiefase en biedt een inzicht in de diverse factoren die de algemene ontwikkeling van en bij adolescenten beïnvloeden. Dit model biedt op drie manieren een meerwaarde aan het onderzoek naar angst voor criminaliteit bij adolescenten. Naast de identificatie van specifieke beïnvloedende factoren, laat dit model toe om twee 'vernieuwende' krachtlijnen voor verklarend 'angst voor criminaliteit' onderzoek in de specifieke context van de adolescentiefase toe te passen. Met name wat betreft het belang van de onderlinge relaties tussen de verschillende onafhankelijke variabelen en de aandacht voor het macroniveau laat dit bio-ecologische model ruimte om deze elementen toe te passen in de adolescentieperiode.

Dit model laat ten eerste de ruimte om factoren te identificeren die specifiek tijdens de adolescentie van belang (kunnen) zijn en biedt specifieke verklaringen voor deze verbanden die aangepast zijn aan de concrete leefwereld van de respondenten. Bevindingen uit de algemene adolescentiepsychologie en -sociologie zijn hierbij in belangrijke mate richtinggevend gebleken om deze variabelen te omschrijven, verwachte relaties te formuleren en de bekomen resultaten op een consistente wijze te kaderen. Dit blijkt onder andere uit de invloed van de vrijetijdsbesteding en meer bepaald de mate van autonome (dus zonder formeel en volwassen toezicht) aanwezigheid in de publieke ruimte op angst voor criminaliteit bij adolescenten. De vaststelling dat adolescenten die meer frequent in de publieke ruimte aanwezig zijn een lagere angst voor criminaliteit hebben, is tegengesteld aan de dominante veronderstellingen vanuit het traditionele 'crime risk/victimisation causes fear' model (Vanderveen, 2006a). De relatie tussen een sterkere aanwezigheid in de publieke ruimte, de hogere kans op slachtofferschap en de hogere angst voor criminaliteit wordt (weliswaar in beperkte mate) bevestigd, maar het sterkere rechtstreekse 'dempende' effect op de angst voor criminaliteit van deze participatie aan de publieke ruimte bevestigt evenwel enerzijds dat slachtofferschap niet als een geïsoleerde variabele kan worden beschouwd en anderzijds dat algemene kennis over de leefwereld van de respondenten van essentieel belang is. Deze periode is immers de fase bij uitstek waarin jongeren zelf – weliswaar veelal in interactie met leeftijdsgenoten – 'coping' strategieën aanleren en ontwikkelen om met de dreiging van criminaliteit om te gaan. De (toenemende) aanwezigheid in de publieke ruimte draagt met andere woorden bij tot het verwerven van kennis over risicovolle plaatsen, situaties en personen die als leidraad kan fungeren om nieuwe, 'unieke' situaties te interpreteren, via de ontwikkeling van zogenaamde 'mental maps' (Lupton, 1999; Pleysier et al., 2004). De meerwaarde van dit leefwereld-specifieke

perspectief bleek eveneens op andere vlakken. Ook wat betreft de mogelijke invloeden vanuit het ouderlijke milieu en de specifieke invulling van de woonomgeving – waarbij ‘sociale cohesie’ werd gemeten via de gepercipieerde mate van vertrouwen bij de volwassen buurtbewoners ten aanzien van de plaatselijke jongeren (Schaefer-McDaniel, 2004) – laat dit perspectief toe om op een theoretisch onderbouwde en consistente wijze rekening te houden met de specifieke kenmerken van de leefwereld van adolescenten.

Een tweede belangrijke bijdrage is de erkenning van de onderlinge relaties tussen de verschillende onderscheiden beïnvloedende factoren, het door Bronfenbrenner (1979) als ‘mesosysteem’ omschreven niveau. Dit heeft als voordeel dat de diverse verbanden niet langer afzonderlijk worden benaderd, maar dat deze invloeden daarentegen vanuit een breder en consistent verklaringsmodel kunnen worden geïnterpreteerd. Dit helpt begrijpen hoe de verschillende variabelen niet enkel elk apart op een rechtstreekse wijze de ontwikkeling van de angst voor criminaliteit bij adolescenten beïnvloeden, maar ook om de onderlinge interacties tussen deze factoren mee op te nemen. Het voordeel hiervan is dat diverse eerdere bevindingen omtrent de angst voor criminaliteit bij adolescenten met elkaar kunnen worden verbonden en een breed en geïntegreerd verklaringsmodel kan worden opgebouwd (Pleysier, 2010). De analyses die in dit proefschrift werden uitgevoerd vonden telkens belangrijke indicaties voor deze complexe interafhankelijkheid van de onderscheiden onafhankelijke variabelen. Dit bleek met name op vlak van de mate van autonome bewegingsvrijheid, dat niet enkel zelf een invloed uitoefende op de angst voor criminaliteit, maar tegelijkertijd mee werd bepaald door het ouderlijk milieu, de eigen peergroep en de percepties van de woonbuurt. Om tot een echt omvattende verklaring van de ontwikkeling van de angst voor criminaliteit te komen, is met andere woorden een dergelijke geïntegreerde benadering onontbeerlijk.

Een derde meerwaarde van de bio-ecologische benadering is de expliciete link die wordt gelegd met het bredere - in het eerste deel beschreven - socioculturele raamwerk. Deze link maakt het mogelijk om de bevindingen op een meer fundamentele manier te interpreteren en inhoudelijk betekenis te geven. Een gelijkaardige opzet wordt, zoals vermeld, ook in de algemene onderzoekstraditie benadrukt (Lupton & Tulloch, 1999; Jackson, 2004a; Pleysier, 2010). De invloed van dit macroniveau is zowel rechtstreeks als onrechtstreeks. Wat de rechtstreekse invloed betreft blijkt de persoonlijke evaluatie van de bredere maatschappelijke context een essentiële stap te vormen om individuele verschillen in de angst voor criminaliteit te helpen verklaren. De bevindingen omtrent de invloed van de perceptie van sociaalpsychologische kwetsbaarheid tonen bovendien nogmaals het belang van een leefwereld-specifieke benadering aan. Tijdens de adolescentie (en de jongvolwassenheid) worden jongeren geconfronteerd met de noodzaak om een eigen plaats te verwerven in de hedendaagse samenleving, die wordt gekenmerkt door een fundamentele onzekerheid (Boutellier, 2002). Dit biedt enerzijds belangrijke

opportuniteiten en een ongekennde vrijheid om de individuele levensloop uit te bouwen, maar brengt anderzijds tegelijkertijd gevoelens van onbehagen en angst met zich mee; niet elke persoon voelt zich immers even goed geplaatst om aan deze maatschappelijke verwachtingen en eisen te voldoen. Deze resultaten wijzen erop dat een sterker individueel gevoel van onzekerheid en preoccupatie met de toekomst worden geprojecteerd op de concrete angst voor criminaliteit.

Het onrechtstreekse karakter van deze breedmaatschappelijke invloeden leek van belang bij de interpretatie van de bevindingen omtrent de enigszins opvallende invloed van het familiale milieu op de angst voor criminaliteit bij adolescenten. Vanuit een bredere culturele interpretatie krijgen deze invloeden, en dan vooral de richting ervan, een meer inhoudelijk coherente invulling. In de huidige maatschappelijke 'cultuur van de angst' vormt het voorzorgsprincipe een van de leidende principes. Dit vertaalt zich in sterke mate in een groeiende bezorgdheid over de veiligheid van kinderen, met een toename van het ouderlijk toezicht als resultaat (Altheide, 2002; Furedi, 2002). Dit voortdurende toezicht zou ertoe leiden dat kinderen juist helemaal niet opgewassen zijn tegen het dagelijkse leven en een soort van 'geïnstitutionaliseerd wantrouwen' ten aanzien van andere personen ontwikkelen. Ouders dragen daarom bij tot een 'socialisering in angst', waarbij kinderen en adolescenten de bezorgdheden van ouders gaan overnemen en zelf angst voor criminaliteit ontwikkelen; daarnaast vinden deze ouderlijke bezorgdheden ook een onrechtstreekse weg, via het opleggen van beperkingen op de autonome bewegingsruimte van jongeren, waarvan de invloed reeds eerder werd besproken. Hoewel deze beperkingen in sterke mate worden opgelegd vanuit de bedoeling jongeren te beschermen tegen allerhande risico's (zoals slachtofferschap), hebben ze juist een sterker gevoel van kwetsbaarheid en angst voor criminaliteit als gevolg. Deze resultaten vormen bijgevolg een pleidooi tegen een te sterke bescherming van jongeren. Overdreven ouderlijke controle op jongeren en een afname in de mogelijkheden om zonder volwassen toezicht de publieke ruimte te betreden kan, door een gebrek aan ontwikkelde 'mental maps', een negatieve invloed hebben op de perceptie van controle over deze omgeving en zo tot een hogere angst voor criminaliteit leiden. Tegelijkertijd dient echter – op basis van de resultaten van dit proefschrift – een belangrijke nuance te worden toegevoegd, aangezien de adolescentie zich immers kenmerkt door een geleidelijk losmakingsproces ten aanzien van de eigen ouders ten voordele van de peergroep (Tulloch, 2004; Lila et al., 2006). De invloed van het gezinsmilieu in deze levensfase neemt daardoor af, zoals ook wordt gesuggereerd door de relatief beperkte (on)rechtstreekse impact van deze variabelen op de angst voor criminaliteit bij adolescenten.

Samengevat suggereren de bevindingen van dit proefschrift op de eerste plaats dat kwaliteitsvol en theoretisch relevant verklarend wetenschappelijk onderzoek naar angst voor criminaliteit nood heeft aan een leefwereld-specifieke benadering. Op een meer algemeen niveau wijst dit ook op het belang (en zelfs de noodzaak) van een

interdisciplinaire benadering (Bruinsma et al., 2004), waarbij in dit geval inzichten uit de adolescentiepsychologie en –sociologie belangrijke aanknopingspunten vormen voor de theoretische onderbouwing van het hier gevoerde onderzoek. Deze vaststelling beperkt zich geenszins tot de (in dit werk besproken) adolescentieperiode, maar gaat in essentie ook op voor andere leeftijdsfasen (cf. het pleidooi van Greve (2004) voor het aanwenden van specifieke gerontopsychologische kennis om de angst voor criminaliteit bij ouderen te bestuderen). Een dergelijk pleidooi brengt echter onvermijdelijk een discussie met zich mee tussen enerzijds de noodzaak aan inhoudelijke en theoretische diepgang en anderzijds de behoefte aan vergelijkbaarheid. Dit is een precair evenwicht, waar veelal ongemerkt aan voorbij wordt gegaan, waarbij er in de praktijk sprake is van een traditionele voorkeur voor het motief van empirische vergelijkbaarheid (Lee, 2001). Het is pas door de verschuiving van de focus op welke groepen zich angstig voelen naar een meer systematische aandacht voor de redenen waarom (bepaalde) individuen zich angstiger dan anderen voelen, dat dit evenwicht duidelijk wordt.

Toch is deze discussie geen keuze tussen twee uitersten of tegengestelden. Het geformuleerde belang van een leefwereld-specifiek perspectief betekent immers niet dat voor elke afzonderlijke groep op zoek moet worden gegaan naar specifieke factoren die voor elke groep sterk verschillend zouden zijn. Een eerste indicatie hiervoor is het gebruik van het 'unified framework' (Farrall et al., 2009), als basis voor het geïntegreerde theoretische model dat in het vierde hoofdstuk van dit proefschrift werd ontwikkeld. Hieraan werden vanuit het leefwereld-specifieke perspectief weliswaar enkele belangrijke aanvullingen doorgevoerd via zowel de opname van nieuwe variabelen als een aangepaste conceptualisering van de factoren, maar het algemene raamwerk bleef behouden. Bovendien gelden de eerder vermelde algemene krachtlijnen voor verklarend 'angst voor criminaliteit' onderzoek onverkort en zijn deze in elke onderzoeksopzet van essentieel belang om individuele verschillen in angst voor criminaliteit te verklaren, ongeacht de specifieke subgroep waarop het gevoerde onderzoek betrekking heeft. Een laatste belangrijke nuance is dat dit leefwereld-specifieke perspectief tegelijkertijd een pleidooi impliceert voor een dynamische en geleidelijke evolutie van het 'angst voor criminaliteit' concept. De concrete leefwereld verandert niet van het ene moment op het andere, maar deze verschuivingen zijn voorwerp van een geleidelijk proces. Hieruit volgt dat de leefwereld van de adolescenten niet als een wereld op zich kan worden benaderd, maar eerder als onderdeel van de brede samenleving, weliswaar met enigszins specifieke invloeden waarvan de relatieve verklaringskracht eveneens aan soortgelijke geleidelijke evoluties onderhevig is.

Het pleidooi voor een leefwereld-specifieke benadering en de hiermee samenhangende nadruk op de specificiteit van de adolescentieperiode betekent met andere woorden niet dat de adolescentie als een afgesloten of geïsoleerde levensfase kan worden geïnterpreteerd en dat de resultaten van dit onderzoek geen belang

hebben voor de algemene 'angst voor criminaliteit' onderzoekstraditie. Integendeel, de resultaten van dit proefschrift vormen eveneens een indicatie voor het belang van een dynamische interpretatie van de angst voor criminaliteit. Zoals reeds eerder op verschillende plaatsen is benadrukt, laten de gebruikte data (met name het cross-sectionele design ervan) niet toe om dit dynamisch perspectief op een directe wijze op niveau van het individu te toetsen, maar bieden ze wel voldoende ruimte om alvast aanwijzingen voor het bestaan van dergelijke evoluties te identificeren; het nodige voorbehoud bij deze bevindingen blijft echter, gezien deze beperkingen, nodig. Deze inzichten vormen de twee belangrijkste bijdragen van deze studie aan het 'angst voor criminaliteit' onderzoeksdomein. Op basis van meer algemene theoretische beschouwingen, kon worden gesteld dat de adolescentie weliswaar een centrale levensfase is in de ontwikkeling van angst voor criminaliteit, maar dat tegelijkertijd dient te worden erkend dat ook factoren die vroeger in de levensloop worden gevormd een rol spelen en dat deze dynamische evolutie zich ook na de adolescentie lijkt verder te zetten.

Bepaalde aspecten die de angst voor criminaliteit beïnvloeden vinden immers hun oorsprong tijdens de kindertijd of kunnen zelfs mogelijk als aangeboren worden beschouwd. Relevante factoren in deze context zijn bijvoorbeeld de stabiele intrapersonlijke neiging om zich angstig te voelen ('trait anxiety') en wat Gullone & King (1993: 138) als zogenaamde "*prepotency and preparedness factors*" omschrijven, die mee aan de basis liggen van de ontwikkeling van de specifieke angst voor criminaliteit. Ook andere relevante gedragspatronen en attitudes die tijdens de kindertijd worden gevormd oefenen tijdens de adolescentie een invloed uit op de mate waarin angst voor criminaliteit wordt ontwikkeld. Prezza & Pacili (2007) verwijzen in dit kader naar de invloed van de mate van vrije bewegingsruimte tijdens de kindertijd op de ontwikkeling van angst voor criminaliteit bij adolescenten. Hetzelfde geldt bijgevolg voor bepaalde aspecten van het 'angst voor criminaliteit' complex en de beïnvloedende factoren ervan. In dit proefschrift werden de meest relevante indicaties voor de validiteit van deze dynamische interpretatie gevonden met betrekking tot de symbolische kwaliteiten van angst voor criminaliteit, dat een concreet en aantrekkelijk gegeven vormt waarop meer abstracte maatschappelijke bezorgdheden kunnen geprojecteerd worden. De bevindingen die eerder in dit werk werden besproken, suggereren dat dit 'spons' karakter van angst voor criminaliteit (Jackson, 2004a) vanuit een dynamische benadering dient te worden geïnterpreteerd, dat mede wordt beïnvloed door meer algemene ontwikkelingsprocessen (Piaget, 1953; Kohlberg, 1969; Lehalle, 2006). Dit lijkt bovendien zowel voor het 'angst voor criminaliteit' concept zelf te gelden als voor de beïnvloedende factoren van deze angst. De dispositionele aspecten (of de meer algemene houdingsgerelateerde componenten) van het brede 'angst voor criminaliteit' complex lijken immers op een geleidelijke wijze doorheen de levensloop te ontwikkelen, althans zo werd gesuggereerd door de vergelijking van de verschillende leeftijdsgroepen. Ook op vlak van de beïnvloedende factoren vormden

de resultaten een indicatie van de geldigheid van dit dynamisch perspectief; het verband tussen het afhankelijke concept en de meer algemene attitude ten aanzien van sociale verandering was immers sterker bij de groep jongvolwassenen dan bij de groep adolescenten. Hetzelfde lijkt overigens ook op te gaan voor de relatie tussen overlastperceptie en angst voor criminaliteit; ook wat dit verband betreft, vormen de resultaten een eerste aanwijzing voor het dynamisch karakter ervan, waarbij deze relatie meer uitgesproken lijkt te worden in de oudere leeftijdsgroepen. Dit suggereert dat het 'signal crimes and disorder' perspectief (Innes, 2004) eveneens als dynamisch dient te worden beschouwd; de perceptie van ambigue feiten als overlast wordt immers in sterke mate gestuurd door reeds bestaande maatschappelijke attitudes die echter niet aangeboren zijn, maar in belangrijke mate tijdens de (latere) adolescentie en verder in de jongvolwassenheid worden gevormd. Deze vaststellingen vormen bovendien een bijkomende indicatie dat de invloed van overlast verder gaat dan het louter 'tellen' van het aantal overlastfenomenen (cf. Wilson & Kelling, 1982), maar dat daarentegen de subjectieve interpretatie en evaluatie van bepaalde feiten (al dan niet) als overlast centraal staat.

De resultaten van dit proefschrift suggereren tot slot ook dat dit dynamisch perspectief ook wat betreft de 'gender' kloof in angst voor criminaliteit een belangrijke meerwaarde kan vormen voor een meer genuanceerde benadering. De (overgang naar de) adolescentie wordt vanuit de traditionele interpretatie van het socialiseringsperspectief naar voor geschoven als de leeftijdsfase waarin deze kloof zou worden gevormd en vaste vorm krijgt als gevolg van het benadrukken van de seksuele kwetsbaarheid van meisjes en de meer algemene invloed van differentiële socialiseringsprocessen (Burt & Estep, 1981; Goodey, 1994; Deakin, 2006). De weliswaar onrechtstreekse toetsingen van deze verwachtingen suggereren echter dat de evolutie van deze kloof veel complexer en flexibeler is en dat ze bovendien niet louter het product is van processen die in de adolescentieperiode plaatsvinden. De focus op de adolescentie lijkt met andere woorden belangrijk om dit verschil te duiden en te nuanceren, maar is tegelijkertijd te eng om een volledig beeld te scheppen van de wijze waarop deze verschillen evolueren en worden gevormd. Ook wat dit betreft zijn er fundamentele invloeden die reeds voordien van belang zijn en ook tijdens de verdere levensloop (dus na de adolescentie) lijkt het erop, zo suggereren de resultaten, dat deze genderkloof aan verandering onderhevig is.

6.2. Het begin van het einde of het einde van het begin?

Betekenen deze resultaten dat een ontkennend antwoord op de in de inleiding van dit proefschrift geformuleerde vraag *"Is there anything left to say [about the fear of*

crime]?” (Farrall & Lee, 2009: 1) in één stap dicht(er)bij is gekomen? Het antwoord op deze vraag is even kort en krachtig: uiteraard niet. Het in dit werk gepresenteerde onderzoek pretendeert niet om zichzelf te omschrijven als het antwoord op alle vragen omtrent de beïnvloeding van angst voor criminaliteit bij adolescenten. Ook wat betreft de dynamische ontwikkeling van angst voor criminaliteit doorheen de levensloop zijn met deze bevindingen niet alle vragen beantwoord. Op de eerste plaats is dit het gevolg van de inherente beperkingen van de gehanteerde data, die een directe toetsing van de dynamische ontwikkeling op het individuele niveau niet mogelijk maakten. Een tweede reden hiervoor is het feit dat dit proefschrift beperkt blijft tot relatief beperkte leeftijdsgroepen. Op basis van de besproken inzichten en de identificatie van de beperkingen van deze studie vallen vervolgens verschillende incentives voor verder onderzoek te formuleren die een belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het verklarend onderzoek naar de angst voor criminaliteit, zowel specifiek bij jongeren als voor de algemene onderzoekstraditie. Uit deze conclusies komen daarom onvermijdelijk nieuwe sporen voor verder onderzoek naar voor die in deze studie niet aan bod zijn kunnen komen.

De eerste – en in het licht van de vermelde beperkingen van de gebruikte data de meest centrale – aanbeveling vloeit voort uit de theoretische (vast)stelling dat angst voor criminaliteit in essentie een dynamisch karakter heeft, dat zich doorheen de levensloop ontwikkelt. De gebruikte data maakten het echter niet mogelijk het bestaan van deze dynamische evoluties op het individuele niveau, op een directe wijze te toetsen; enkel de vergelijking van verschillende leeftijdsgroepen was mogelijk. Deze analyses leveren weliswaar belangrijke indicaties op, vooral dan wat betreft de evolutie en ontwikkeling van de symbolische dimensies van angst voor criminaliteit (cf. *supra*), maar biedt geen direct en onomstotelijk bewijs voor het bestaan van deze tendensen op het intra-individuele niveau. Deze vaststelling wijst daarom op de nood aan meer longitudinaal onderzoek binnen deze onderzoekstraditie; enkel een dergelijk onderzoeksdesign maakt het mogelijk om op een meer directe manier de invloed van leefwereldtransities en algemene ontwikkelingsprocessen op de ontwikkeling van het ‘angst voor criminaliteit’ concept zelf als op de beïnvloedende factoren ervan na te gaan. Het pleidooi voor een longitudinaal onderzoeksdesign is weliswaar niet nieuw (onder andere Vanderveen, 2006a), maar de bevindingen van dit onderzoek impliceren dat een dergelijk pleidooi een veel minder vrijblijvend karakter heeft gekregen; om een comprehensief beeld op dit complexe ‘angst voor criminaliteit’ fenomeen te vormen, blijkt een dergelijk design onontbeerlijk. Daarnaast fungeren de bevindingen van dit proefschrift als belangrijke richtinggevende ‘incentives’ voor de ontwikkeling van een dergelijk onderzoeksdesign. Zowel wat betreft de symbolische dimensies van angst voor criminaliteit als op vlak van de vorming van de kloof tussen jongens en meisjes en de invloed van socialiseringsprocessen hierop, biedt dit proefschrift belangrijke handvaten en hypothesen die aan de hand van een longitudinaal onderzoeksopzet op een meer directe manier kunnen worden getoetst.

Een volgende beperking van deze studie hangt samen met het feit dat kwantificerend survey-onderzoek in essentie telkens (weliswaar in meer of mindere mate) naar een relatief stabiele emotioneel getinte attitude peilt (Garofalo, 1978; van der Wurff, 1990). Bovendien worden de resultaten van dergelijk onderzoek onvermijdelijk beïnvloed door de concrete wijze waarop angst van criminaliteit wordt geoperationaliseerd (Pleysier, 2010). Dit impliceert weliswaar niet dat de resultaten van beperkte waarde zouden zijn, maar het wijst wel op de noodzaak om ervan bewust te zijn dat het gebruik van (een) ander(e) meetinstrument(en) andere resultaten zou kunnen opleveren. De in dit werk besproken resultaten hebben bijgevolg in sterke mate betrekking op (de beïnvloedende factoren van) de dispositionele of expressieve dimensie van het brede 'angst voor criminaliteit' concept (Gabriel & Greve, 2003); deze stabiele persoonlijkheidstrek beïnvloedt weliswaar tot op zekere hoogte de neiging om in bepaalde omstandigheden en situaties een concrete angst voor criminaliteit te beleven, het blijft echter een conceptueel andere dimensie van het 'angst voor criminaliteit' parapluconcept, waar (enigszins) andere dynamieken aan de grondslag liggen. Om ook deze aspecten te bestuderen is een kwalitatief onderzoeksdesign, dat meer ruimte biedt om inzicht te verwerven in de ontwikkeling van concrete emoties in tijd en plaats, een noodzaak. Ook wat dit betreft kan een dynamisch en ontwikkelingspsychologisch perspectief belangrijke theoretische invalshoeken opleveren (Gray, Jackson & Farrall, 2011). Emoties – zoals angst voor criminaliteit – kunnen niet zonder meer als 'natuurlijke' kenmerken van het individu worden geïnterpreteerd, maar zijn eveneens het product van specifieke ontwikkelingsprocessen. In de beschrijving van deze processen bleken reeds verschillende aanknopingspunten te vinden om een belangrijke rol voor de adolescentie te vermoeden. Met name de 'functionaliteit van emoties' – waarbij emoties worden ontwikkeld op het moment dat het individu er nood aan heeft – en de groeiende complexiteit van emoties, wat suggereert dat cognitieve ontwikkelingen ertoe leiden dat het object van de angst steeds complexer wordt, kunnen worden aangewend om de vorming van de complexe concrete 'angst voor criminaliteit' emotie in een dynamisch perspectief te benaderen (cf. Goossens, 2006). Verder kan kwalitatief onderzoek, vanuit de noodzaak van een sociaalpsychologisch perspectief (Jackson, 2004a; Bruinsma et al., 2004), bijdragen tot meer diepgaande analyse van de achterliggende mechanismen achter de geïdentificeerde relaties in kwantificerend onderzoek. De integratie van een kwalitatief onderzoeksdesign in deze hoofdzakelijk kwantitatieve onderzoekstraditie kan op die manier een nog complexer en meer genuanceerd en gedetailleerd beeld creëren wat betreft de specifieke individuele betekenisgevingsprocessen en interpretaties.

Deze vaststellingen vormen geen fundamentele beperkingen van dit proefschrift, dat 'slechts' een eerste – weliswaar omvangrijke – aanzet vormt om, vanuit een systematische theoretische onderbouwing, de versnipperde kennis omtrent angst voor criminaliteit bij adolescenten samen te brengen en een breed, geïntegreerd

model op te bouwen. Uiteraard laten de resultaten van dit proefschrift nog heel wat ruimte om meer diepgaande en meer specialistische analyses uit te voeren, waarbij de uitgangspunten weliswaar noodzakelijkerwijs dezelfde zijn als diegene die in dit werk worden gehanteerd (cf. supra). De bespreking van de resultaten heeft met andere woorden geenszins de ambitie om een eindpunt te vormen in het onderzoek naar het 'angst voor criminaliteit' fenomeen bij jongeren, maar eerder een begin. Ook hierin ligt echter tegelijkertijd een belangrijke meerwaarde van dit onderzoek. We hopen er in geslaagd te zijn belangrijke aanzetten voor verder onderzoek te identificeren, aanzetten die omwille van het gebrek aan aandacht voor deze onderzoeksgroep tot nog toe onderbelicht zijn gebleven. Gezien de enorme complexiteit van het omvattende 'angst voor criminaliteit' fenomeen is een kritische reflectie en gezonde mate van nederigheid met betrekking tot het gebruikte onderzoeksdesign en de bekomen resultaten weliswaar een belangrijke voorwaarde voor de geloofwaardigheid van deze onderzoekstraditie, maar de recente vernieuwende inzichten bieden verse zuurstof aan deze onderzoekstraditie en dragen het potentieel met zich mee om tot een meer diepgaand en meer omvattend inzicht te komen.

6.3. Veiligheid als 'publiek goed'. Welk publiek en wiens veiligheid?

Dit proefschrift ving aan met een reflectie over de bredere maatschappelijke processen die het hedendaagse veiligheidsstreven mee vorm geven; ter afsluiting wordt een (beperkte) poging ondernomen om de implicaties van de bevindingen voor het maatschappelijke veiligheidsdebat te expliciteren. Het vertrekpunt is dat de behoefte aan veiligheid inderdaad als een universele menselijke behoefte kan worden beschreven en dat deze behoefte een reële en culturele basis heeft (Bauman, 2000; Boutellier, 2002). Veiligheid is, en hier grijpen we terug naar het eerste hoofdstuk, geen 'natuurlijk' fenomeen, maar krijgt betekenis en inhoud op basis van de specifieke socioculturele omgeving. Het volstaat daarom ook niet om de roep om (meer) veiligheid te negeren of uitsluitend te omschrijven als een elite-geconstrueerde behoefte door een overheid die zich steeds meer tot een 'strafstaat' zou omvormen (cf. Slama, 1993; Wacquant, 2006).

Het nastreven van 'maatschappelijke veiligheid' is bijgevolg geëvolueerd tot een breed maatschappelijk project, waarin steeds meer spelers betrokken zijn. Het veiligheidsveld kan daarom worden omschreven als "*een complex, pluriform, moeilijk te overzien en vaak gefragmenteerd veld*" (Terpstra, 2010: 217). Boutellier (2005) hanteert daarom de metafoor van het voetbalteam om dit complexe

veiligheidsterrein te beschrijven, waarbij 'onveiligheid' als de tegenpartij optreedt. Het strafrechtelijk systeem staat in de goal om aanvallen op veiligheid af te slaan; de keeper kan dit echter niet allen. Daarom is er nood aan een verdediging, die wordt gevormd door professionele en formele organisaties als politie, particuliere bewaking en justitiële jeugdzorg, die gericht zijn op het beheersen van de maatschappelijke risico's. Veiligheid is echter ruimer dan enkel strafrecht en risicobeheersing. Op het middenveld bevinden zich organisaties die niet rechtstreeks met veiligheid te maken hebben, maar wel relevant zijn, zoals scholen, sociale huisvestingsmaatschappijen, welzijnsinstanties, enzovoort. Deze partijen houden zich bezig met normen. Voorin op het veld staan de burgers en de sociale verbanden tussen deze burgers, het sociaal kapitaal. Deze omschrijving heeft als belangrijke meerwaarde dat het enige orde in dit complexe veld brengt en aangeeft dat 'veiligheid' een omvattend maatschappelijk project waarin elke organisatie en elke burger een rol vervult. Deze metafoor heeft echter een belangrijke beperking. Daems (2005) merkt terecht op dat het spreken over een voetbalteam in essentie de vooronderstelling hanteert dat elke betrokken actor een gezamenlijk doel nastreeft; alle spelers op het 'veiligheidsveld' staan immers in dezelfde richting en zijn gericht op hetzelfde doel (i.c. het terugdringen van (het gevoel van) onveiligheid). De werkelijkheid is echter veel complexer en wordt gekenmerkt door sterk uiteenlopende visies en benaderingen tussen diverse professionele organisaties omtrent zowel de doelstellingen als de noodzakelijke methoden om veiligheid te bereiken. Ditzelfde geldt onvermijdelijk ook wat betreft de wijze waarop individuele burgers onveiligheid beleven, identificeren en hoe dit het meest adequaat kan worden aangepakt. Veiligheid wordt met andere woorden niet door elk individu en iedere sociale groep op een gelijkaardige wijze ingevuld en interpretaties hoe (een gevoel van) veiligheid dient te worden bereikt, zijn evenmin gebaseerd op een algemeen aanvaarde maatschappelijke consensus. Dit gaat in tegen Hardyns & Pauwels (2010b), die stellen dat deze kritiek niet opgaat voor zeer algemene waarden en overtuigingen zoals de behoefte om zich veilig te voelen. Tot op zekere hoogte klopt het inderdaad dat de behoefte aan veiligheid universeel is, maar de concrete invulling van wat veiligheid is en hoe deze kan worden bereikt verschilt wel sterk tussen (groepen) mensen (Zedner, 2000).

Deze belangrijke nuance impliceert dat de concrete invulling van veiligheid als publiek goed niet voorbij kan aan twee gerelateerde fundamentele vragen: 'Over welk publiek gaat het?' en 'Over wiens veiligheid gaat het?' Veiligheid wordt, zoals hierboven uiteengezet, veelal als een neutraal concept benaderd, met een maatschappelijke consensus over de invulling, oorzaken en aanpak ervan. Een dergelijke benadering staat echter ver af van de complexe werkelijkheid die de hedendaagse samenleving kenmerkt. De invulling van en de concrete omgang met 'risico' en het nastreven van 'veiligheid' verschilt sterk tussen diverse sociale (sub)groepen en leidt zelfs tot fundamentele en conflicterende interpretaties; wat de ene groep doet om zich veiliger te voelen, kan bij de andere groep tegelijkertijd tot

een verhoogd onveiligheidsgevoel leiden. Veiligheid is daarom veeleer een inherent normatief en moreel construct, waarvan de betekenis en invulling een strijd is tussen sociale groepen om bepaalde (gepercipieerde) gedragingen als onveilig te omschrijven, om slachtofferschap te laten erkennen (cf. het 'ideale slachtoffer' perspectief) en om mogelijke maatregelen gericht op de reductie van het onveiligheidsgevoel af te dwingen. Veiligheid is een containerbegrip, een 'catch-all phrase', dat in de huidige socioculturele context vaak fungeert als een voor de hand liggende rechtvaardiging en projectie voor andere, moeilijker te vatten morele en maatschappelijke onzekerheden en bezorgdheden die het product zijn van fundamentele breedmaatschappelijke evoluties en verschuivingen (Hollway & Jefferson, 1997; Bauman, 2000; Boutellier, 2002).

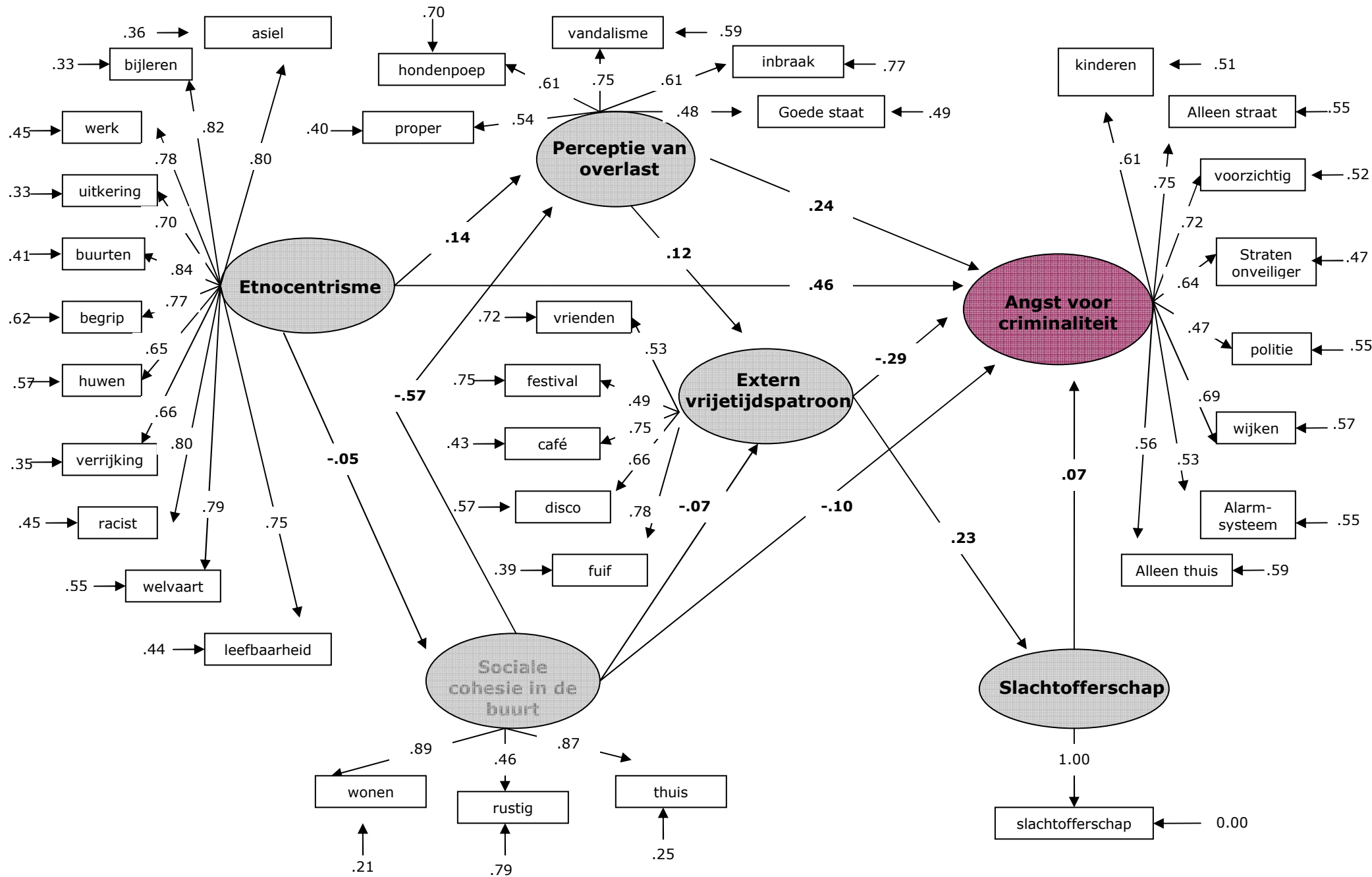
Een te sterk vertrouwen in het bestaan van een homogene gemeenschap, waarin iedereen dezelfde invulling aan (on)veiligheid geeft, draagt daarom onvermijdelijke en fundamentele gevaren met zich mee. Hoewel veiligheid en vrijheid twee concepten zijn die elkaar tot op zekere hoogte nodig hebben - vrijheid kan niet worden beleefd zonder een bepaalde graad van veiligheid, en omgekeerd kan men zich pas veilig voelen, indien een zekere vrijheid wordt gegeven - is er eveneens een equilibrium, een toestand waarin beide concepten communicerende vaten zijn en meer veiligheid onvermijdelijk samen gaat met minder vrijheid (Bauman, 2000). Een belangrijke nuance aan deze balans is dat in essentie het verhogen van de ervaren veiligheid van de ene groep samen gaat met een reductie van de vrijheid van (een) andere, vaak politiek en sociaal zwakkere, maatschappelijke groep(en) die minder goed in staat zijn hun stem in het veiligheidsdebat te laten klinken. Deze 'trade-off' vindt op de eerste plaats op het breedmaatschappelijke niveau plaats (Bauman, 2000; Boutellier, 2002), maar speelt zich tegelijkertijd af op het meer concrete en dagelijkse niveau tussen verschillende maatschappelijke groepen. Hieruit vloeit onvermijdelijk voort dat een meer complexe interpretatie van (on)veiligheid noodzakelijk is, zeker in vergelijking met de huidige - weliswaar eenduidige en eenvoudig hanteerbare maar tegelijkertijd - eenzijdige benadering waarbij het 'samentroepen' en rondhangen van groepen jongeren in de publieke ruimte louter als oorzaak van onveiligheid wordt ervaren en bijgevolg het voorwerp is van formeel controlerend optreden (Cops, 2011).

Uit dit werk blijkt echter dat de publieke ruimte op de eerste plaats een positieve functie in het leven van adolescenten vervult, omdat het de ruimte biedt om een grotere onafhankelijkheid ten aanzien van de ouders te verwerven, te socialiseren met leeftijdsgenoten en een eigen identiteit te ontwikkelen (Cahill, 2000; Travlou, 2003). *"For many young people, meeting friends in public spaces is a fundamental aspect of developing their sense of identity and control, as well as providing space in which to forge their independent capacity to manage risk and danger"* (Crawford, 2009: 22). De publieke ruimte is met andere woorden voor jongeren niet louter een middel om zich van de ene locatie naar de andere te verplaatsen, maar evenzeer een

doel op zich (Ponsaers, 2007). Het publiek 'rondhanggedrag' in groepen blijkt bovendien voor jongeren – naast andere motieven en functies – een belangrijke veiligheidsbevorderende functie te hebben (Foreman, 2004; Crawford, 2009; McAra & McVie, 2005). Jongeren komen in groep op publieke plaatsen samen omdat dit voor hen een positief effect heeft op de persoonlijke veiligheidsbeleving. Het omgaan met ervaren risico's verschilt met andere woorden tussen jongeren en volwassenen; terwijl de eersten in groep rondhangen omdat de aanwezigheid van leeftijdsgenoten hen veiliger doet voelen, ervaart de tweede groep dergelijk gedrag als een bedreiging van de eigen veiligheid (Burney, 2009).

De geformuleerde vragen 'welk publiek?' en 'wiens veiligheid?' verdienen daarom een centrale rol, op de eerste plaats in de politieke besluitvorming. Politieke besluitvormingsprocessen gericht op de reductie van (gevoelens van) onveiligheid dienen daarom op een meer systematische manier de afweging te maken tussen het verhogen van de veiligheid en de reductie van vrijheid. Deze preciaire balans tussen veiligheid en vrijheid geldt zowel op nationaal als lokaal niveau; in een veiligheidsbeleid dat een echt integraal karakter wil hebben, zoals momenteel wordt nagestreefd, verdienen dergelijke afwegingen een centrale plaats. Dit verhoogt weliswaar de complexiteit van de beleidsvorming, maar houdt een sterkere garantie in dat aandacht gaat naar de proportionaliteit van de opgelegde maatregelen met voldoende oog voor het evenwicht tussen de eis naar een gevoel van veiligheid en een vrij gebruik van de publieke ruimte door elke burger (Cops, 2011). Deze inzichten hebben eveneens belangrijke implicaties voor de rol van de criminologische wetenschap. We wezen eerder in dit werk op de actieve rol die criminologisch onderzoek vervult in de productie van 'waarheden' over zowel het onveiligheidsgevoel in het algemeen als over de specifieke plaats die jongeren hierin vervullen. Deze vaststelling is overigens niet nieuw; ook vanuit het criminologische veld zelf zijn er diverse auteurs die deze eenzijdige benaderingen en de actieve rol van de criminologie hierin bekritiseren (onder andere Squires & Stephen, 2002, 2005; Burney, 2005; Crawford, 2009). De interpretatie van veiligheid als een moreel geladen en gecontesteerd concept impliceert onvermijdelijk dat (criminologisch) wetenschappelijk onderzoek naar dit sociale fenomeen nood heeft aan een systematische ethische en normatieve reflectie over de eigen positie, de uitgangspunten van het eigen onderzoeksdesign en de actieve producerende rol van het gevoerde onderzoek (Van de Bunt, 2003). Dit is geen pleidooi voor of argument tegen het bestaan van verschillende (en mogelijk zelfs tegengestelde) benaderingen van 'veiligheid' en de reductie van onveiligheid(sgevoelens). Integendeel, ook binnen het criminologische veld kunnen dergelijke reflecties in belangrijke mate bijdragen aan een rijker en meer genuanceerd debat over (on)veiligheid en de angst voor criminaliteit.

Bijlage 1. Structureel vergelijkingsmodel buurtkenmerken en angst voor criminaliteit bij 20- tot 25-jarigen (JOP-monitor 1)

Bibliografie

- Adams, R. & Serpe, R. (2000). Social integration, fear of crime and life satisfaction. *Sociological Perspectives*, 43, (4), 605-629.
- Addington, L. (2003). Students' fear after Columbine: findings from a randomized experiment. *Journal of Quantitative Criminology*, 19, (4), 367-387.
- Agnew, R. (1985). Neutralizing the impact of crime. *Criminal Justice and Behavior*, 12, (2), 221-239.
- Albers, C. & Teller, M. (2006). *Luisteren naar mensen over onveiligheid*. Brussel: Koning Boudewijn Stichting.
- Altheide, D. (1997). The news media, the problem frame and the production of fear. *The Sociological Quarterly*, 38, (4), 647-668.
- Altheide, D. (2002). *Creating fear. News and the construction of crisis*. New York: Walter de Gruyter Inc.
- Althoff, M. (2005). Het beeld van de jeugd als criminaliteits- en veiligheidsprobleem. Een discours-theoretische verklaring. *Pedagogiek*, 25, (4), 262-278.
- Alvi, S., Schwartz, M., Dekeseredy, W. & Maume, M. (2001). Women's fear of crime in Canadian public housing. *Violence Against Women*, 7, (6), 638-661.
- Anderson, S., Kinsey, R., Loader, I. & Smith, C. (1994). *Cautionary tales: young people, crime and policing in Edinburgh*. Avebury: Aldershot.
- Bandura, A. (1978). The self-system in reciprocal determinism. *American Psychologist*, 33, 344-358.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: a social cognitive theory*. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman
- Banerjee, M. (1997). Peeling the onion: a multilayered view of children's emotional development. In S. Hala (ed.). *The development of social cognition* (pp. 241-272). Hove: Psychology Press.
- Bannister, J. (1993). Locating fear. Environment and ontological security. In H. Jones (ed.). *Crime and the urban environment: the Scottish experiment* (pp. 69-83). Avebury: Aldershot.
- Bannister, J. & Fyfe, N. (2001). Fear and the city. *Urban Studies*, 38, (5-6), 807-813.
- Bannister, J., Fyfe, N. & Kearns, A. (2006). Respectable or respectful? (In)civility and the City. *Urban Studies*, 43, (5-6), 919-937.
- Barbalet, J. (1998). *Emotion, social theory and social structure. A macrosociological approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bauman, Z. (1993). *Intimations of postmodernity*. London: Routledge.
- Bauman, Z. (1995). *Life in fragments. Essays in postmodern morality*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Bauman, Z. (1997). *Postmodernity and its discontents*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (1998a). *Globalization: the human consequences*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (1998b). Leven met veranderlijkheid, verscheidenheid en onzekerheid. In R. Munters (ed.). *Zygmunt Bauman. Leven met veranderlijkheid, verscheidenheid en onzekerheid* (pp. 89-104). Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Bauman, Z. (1999). *In search of politics*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Cambridge: Polity Press.

- Bauman, Z. (2001). *Community: seeking safety in an insecure World*. Cambridge: Polity Press.
- Bauman, Z. (2002). Violence in the age of uncertainty. In A. Crawford (ed.). *Crime and insecurity. The governance of safety in Europe* (pp. 52-73). Cullompton: Willan Publishing.
- Bauman, Z. (2006). *Liquid fear*. Cambridge: Polity Press.
- Bilsky, W. (2003). Blanks and open questions in survey research on fear of crime. In W. Bilsky, C. Pfeiffer & P. Wetzels (eds.). *Fear of crime and criminal victimization* (pp. 9-20). Stuttgart: Enke.
- Beck, U. (1992). *Risk society: towards a new modernity*. London: Sage Publications.
- Beck, U. (1994). The reinvention of politics: towards a theory of reflexive modernization. In U. Beck, A. Giddens & S. Lash (eds.). *Reflexive modernization. Politics, tradition and aesthetics in the modern social order* (pp.1-55). Cambridge: Polity Press.
- Beckett, K. & Herbert, S. (2008). Dealing with disorder. Social control in the post-industrial city. *Theoretical Criminology*, 12, (1), 5-30
- Bennett, M. & Sani, F. (2004). Introduction: children and social identity. In M. Bennett & F. Sani (eds.). *The development of the social self* (pp.1-27). New York: Psychology Press.
- Ben-Ze'ev, A. (2000). *The subtlety of emotions*. Cambridge (Massachusetts): The MIT Press.
- Beke, B, van Wijk, A. & Ferwerda, H. (2003). *Jeugdcriminaliteit in groepsverband ontrafeld. Tussen rondhangen en bendevoorming*. Amsterdam: SWP.
- Biderman, A., Johnson, L., McIntyre, J. & Weir, A. (1967). Report on a pilot study in the District of Columbia on victimization and attitudes towards law enforcement. *President's Commission on Law Enforcement & Administration of Justice*. Field Surveys I. Washington DC: US Government Printing Office.
- Billiet, J. & Waage, H. (2001). *Een samenleving onderzocht. Methoden van sociaal-wetenschappelijk onderzoek*. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
- Bilsky, W. (1993). Blanks and open questions in survey research on fear of crime. In W. Bilsky, C. Pfeiffer & P. Wetzels (eds.). *Fear of crime and criminal victimization* (pp. 9-19). Stuttgart: Enke.
- Bilsky, W., Pfeiffer, C. & Wetzels, P. (2004). Feelings of personal safety, fear of crime and violence, and the experience of victimization amongst elderly people: research instruments and survey design. In W. Bilsky, C. Pfeiffer & P. Wetzels (eds.). *Fear of crime and criminal victimization* (pp. 245-262). Stuttgart: Enke.
- Boers, J., van Steden, R. & Boutellier, H. (2008). Het effect van positieve en negatieve factoren op veiligheidsbeleving. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 7, (3), 34-52.
- Brantingham, P. & Brantingham, P. (1997). Understanding and controlling crime and fear of crime: conflicts and trade-offs in crime prevention planning. In P. Lab. *Crime prevention at a crossroads* (pp. 43-60). Highland Heights: Academy of criminal justice sciences.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development, *American Psychologist*, 32, 513-531.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bruggeman, W. (2006). Hoe lokaal kan een veiligheidsbeleid zijn? Lokale integrale veiligheid: nakende realiteit of een natte droom? *Panopticon*, 27, (2), 1-4.
- Bruinsma, G. (2004). Oorzaken van veranderingen in onveiligheid. In E. Muller (Ed.). *Veiligheid. Studies over inhoud, organisatie en maatregelen* (pp. 187-207). Alphen aan de Rijn: Kluwer.

- Borooah, V. & Carcach, C. (1997). Crime and fear. Evidence from Australia. *British Journal of Criminology*, 37, (4), 635-657.
- Box, S., Hale, C. & Andrews, G. (1988). Explaining fear of crime. *British Journal of Criminology*, 28, (3), 340-356.
- Bottoms, A. (2007). Place, space, crime and disorder. In M. Maguire, R. Morgan & R. Reiner (eds.). *The Oxford handbook of criminology. Fourth edition* (pp.528-574). Oxford: Oxford University Press.
- Bouttelier, H. (2002). De veiligheidsutopie: hedendaags onbehagen en verlangen rond misdaad en straf. Den Haag: Boom juridische uitgevers.
- Boutellier, H. (2005). *Meer dan veilig. Over bestuur, bescherming en burgerschap* (oratie). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Boutellier, H. (2007). *Nodale orde. Veiligheid en burgerschap in een netwerksamenleving*. Faculteit der Sociale Wetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Boutellier, H. (2008). Kristallen in vloeistof. Veiligheid in het werk van Zygmunt Bauman. In T. Daems & L. Robert (eds.). *Zygmunt Bauman. De schaduwzijde van de vloeibare moderniteit* (pp. 37-49). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Boutellier, H. (2011). *De improvisatiemaatschappij. Over de sociale ordening van een onbegrensde wereld*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Boutellier, J. & van Stokkom, B. (1995). Consumptie van veiligheid. *Justitiële Verkenningen*, 5, 96-111.
- Brannen, J. & Nilsen, A.(2002). Young people's time perspectives: from youth to adulthood. *Sociology*, 36, (3), 513-537.
- Brooks Gardner, C. (1990). Safe conduct: women, crime and self in public places. *Social Problems*, 37, (3), 311-328.
- Brown, M. & Pratt, J. (2000). *Dangerousness, risk and modern society*. London: Routledge.
- Brown, A. (2004). Anti-social behaviour, crime control and social control. *Howard Journal of Criminal Justice*, 43, (2), 203-211.
- Brown, S. (2005). *Understanding youth and crime: listening to youth?* Maidenhead: Open University Press.
- Burney, E. (2005). *Making people behave. Antisocial behaviour, politics and policy*. Cullompton: Willan Publishing.
- Bursik, R. (1988). Social disorganization and theories of crime and delinquency: problems and prospects. *Criminology*, 26, (4), 519-552.
- Burssens, D. (2006). Over daders, slachtoffers, preventie en aanpak. Jeugddelinquentie in het jeugdonderzoek 2000-2005. In N. Vettenburg, M. Elchardus & L. Walgrave (eds.). *Jongeren van nu en straks. Overzicht en synthese van recent jeugdonderzoek in Vlaanderen* (pp.253-271). Leuven: LannooCampus.
- Burt, M. & Estep, R. (1981). Apprehension and fear: learning a sense of sexual vulnerability. *Sex Roles*, 7, (5), 511-522.
- Buzan, B., Waever, O. & de Wilde, J. (1998). *Security: a new framework for analysis*. Londen: Lynne Rienner.
- Cachet, L., De Kimpe, S., Ponsaers, P. & Ringeling, A. (2008) (eds.). *Governance of security in the Netherlands and Belgium*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Cachet, L. & Ponsaers, P. (2008). Security policy questions. In L. Cachet, S. De Kimpe, P. Ponsaers & A. Ringeling (eds.). *Governance and security in the Netherlands and Belgium* (pp. 9-37). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Cahill, C. (2000). Street literacy: urban teenagers' strategies for negotiating their neighbourhood. *Journal of Youth Studies*, 3, (3), 251-277.

- Callanan, V. (2005). *Feeding the fear of crime. Crime-related media and support for three strikes*. New York: LFB Scholarly Publishing.
- Carpendale, J. (1997). An explication of Piaget's constructivism: implications for social cognitive development. In S. Hala (ed.). *The development of social cognition* (pp. 35-64). Hove: Psychology Press.
- Cartuyvels, Y. (1995). *(On)veiligheid en (on)zekerheid in de samenleving*. Brussel: Koning Boudewijn Stichting.
- Cartuyvels, Y. (1996). Insécurité et prévention en Belgique: les ambiguïtés d'un modèle « global-intégré » entre concertation partenariale et intégration verticale, *Déviance et Société*, 20, (2), 153-171.
- Chadee, D. & Ditton, J. (2003). Are older people more afraid? Revisiting Ferraro and LaGrange in Trinidad. *British Journal of Criminology*, 43, 417-433.
- Chadee, D., Virgil, N. & Ditton, J. (2009). State-trait anxiety and fear of crime. In M. Lee & S. Farrall (eds.). *Fear of crime. Critical voices in an age of anxiety* (pp. 168-187). Londen: Routledge.
- Chadee, D., Austen, L. & Ditton, J. (2007). The relationship between likelihood and fear of criminal victimisation. *British Journal of Criminology*, 47, (1), 133-153.
- Chipuer, H., Pretty, G., Delorey, E., Miller, M., Powers, T., Rumstein, O., Barnes, A., Cordasic, N. & Laurent, K. (1999). The Neighbourhood Youth Inventory: development and validation. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 9, 355-368.
- Chipuer, H. (2001). Dyadic attachments and community connectedness: links with youths' loneliness experiences. *Journal of Community Psychology*, 29, (4), 429-446.
- Christie, N. (1986). The ideal victim. In E. Fattah (ed.). *From crime policy to victim policy. Reorienting the justice system* (pp. 17-30). Londen: MacMillan.
- Christie, N. (2004). *A suitable amount of crime*. London: Routledge.
- Cieslik, M. & Pollock, G. (2002). *Young people in risk society: the restructuring of youth identities and transitions in late modernity*. Aldershot: Ashgate.
- Cochrane, A. & Talbot, D. (2008). The search for security. In A. Cochrane & D. Talbot (eds.). *Security. Welfare, crime and society* (pp. 2-30). Milton Keynes: Open University Press.
- Cohen, S. (1987). *Folk devils and moral panics. The creation of Mods and Rockers*. Oxford: Basil Blackwell Ltd.
- Coleman, J. (1993). Adolescence in a changing world. In S. Jackson & H. Rodriguez-Tomé (eds.). *Adolescence and its social worlds* (pp. 251-268). Hove: Lawrence Erlbaum Associates Ltd.
- Coleman, R. (2004). Watching the degenerate: street camera surveillance and urban regeneration. *Local economy*, 19(3), 199-211.
- Collins, D. & Kearns, R. (2001). Under curfew and under siege? Legal geographies of young people. *Geoforum*, 32, (3), 389-403.
- Cops, D. (2009a). Onveiligheidsgevoelens van jongeren onderzocht. In N. Vettenburg, J. Deklerck & J. Siongers (eds.). *Jongeren binnenstebuiten. Thema's uit het jongerenleven onderzocht* (pp. 77-103). Leuven: Acco.
- Cops, D. (2009b). The position of young people in community safety. A search for possible explanations. *Safer Communities*, 8, (3), 14-20.
- Cops, D. (2009c). De onveiligheidsbeleving van jongeren: nieuwe inzichten voor het veiligheidsdebat en -beleid. *Panopticon*, 30, (4), 70-72.
- Cops, D. (2010a). Onveiligheidsgevoelens en punitieve attitudes bij Vlaamse jongeren. In N. Vettenburg, J. Deklerck & J. Siongers (eds.). *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 2* (pp.239-259). Leuven: Acco.

- Cops, D. (2010b). Socialising into fear. The impact of socialising institutions on fear of crime among young people. *Young. Nordic Journal of Youth Research*, 18, (4), 385-402.
- Cops, D. & Pleysier, S. (2011). Doing gender in fear of crime. The impact of gender identity on reported levels of fear of crime in adolescents and young adults, *British Journal of Criminology*, 51,(1), 58-74.
- Cops, D. (2011). 'The usual suspects'. Waarom hangjongeren en overlast vaak in één adem worden genoemd. In N. Van Ceulebroeck (red.). *De Hangman. Over jongeren in het straatbeeld* (pp.). Brussel: Politeia.
- Cops, D. & Put, J. (2011). Buurtbeleving en onveiligheidsgevoelens bij Brusselse jongeren. In N. Vettenburg, M. Elchardus & J. Put (eds.). *Jong in Brussel. Bevindingen uit de JOP-monitor Brussel* (pp. 383-408). Leuven: Acco
- Covington, J. & Taylor, R. (1991). Fear of crime in urban residential neighborhoods: implications of between- and within-neighborhood sources for current models. *The Sociological Quarterly*, 32, 231-249.
- Crawford, A. (1997). *The local governance of crime: appeals to community and partnerships*. Oxford: Clarendon Press.
- Crawford, A (2002). *Crime and Insecurity: The Governance of Safety in Europe*, Cullompton: Willan Publishing.
- Crawford, A. (2006). Networked governance and the post-regulatory state?: steering, rowing and anchoring the provision of policing and security. *Theoretical Criminology*, 10, (4), 449-479.
- Crawford, A. (2006). Fixing broken promises? Neighbourhood wardens and social capital. *Urban Studies*, 43, (5-6), 957-976.
- Crawford, A. (2009a). Situating crime prevention policies in comparative perspective: policy travels, transfer and translation. In A. Crawford (ed.). *Crime prevention policies in comparative perspective* (pp. 1-37). Cullompton: Willan Publishing.
- Crawford, A. (2009b). Criminalizing sociability through anti-social behaviour legislation: dispersal powers, young people and the police. *Youth Justice*, 9, (1), 5-26.
- Crawford, A. (2009c). Governing through anti-social behaviour. Regulatory challenges to criminal justice. *British Journal of Criminology*, 49, (6), 810-831.
- Currie, E. (1988). Two visions on community crime prevention. In T. Hope & M. Shaw (eds.). *Communities and crime reduction* (pp. 280-286). Londen: HMSO.
- Dacey, J. & Kenny, M. (1997). *Adolescent development. 2nd edition*. Madison: Brown & Benchmark Publishers.
- Daems, T. (2005). Boekbespreking: H. Boutellier, Meer dan veilig. Over bestuur, bescherming en burgerschap. *Panopticon*, 26, (6), 74-80.
- Dallago, L., Perkins, D., Santinello, M., Boyce, W., Molcho, M. & Morgan, A. (2009). Adolescent place attachment, social capital and perceived safety: a comparison of 13 countries. *American Journal of Community Psychology*, 44, 148-160.
- David, B., Grace, D. & Ryan, M. (2004). The gender wars: a self-categorisation theory perspective on the development of gender identity. In M. Bennett & F. Sani (eds.). *The development of the social self* (pp.135-157). New York: Psychology Press.
- Day, K. (2001). Constructing masculinity and women's fear in public space in Irvine, California. *Gender, Place and Culture*, 8, (2), 109-127.
- Day, K. (2009). Being feared. Masculinity and race in public space. In M. Lee & S. Farrall (eds.). *Fear of crime. Critical voices in an age of anxiety* (pp. 82-107). Londen: Routledge.

- Day, K., Stump, C. & Carreon, D. (2003). Confrontation and loss of control: masculinity and men's fear in public space. *Journal of Environmental Psychology*, 23, 311-322.
- Deakin, J. (2006). Dangerous people, dangerous places: the nature and location of young people's victimisation and fear. *Children & Society*, 20, 376-390.
- De Graaf, H. (2004). Psychoseksuele ontwikkeling. In J. De Wit, W. Slot & M. van Aken (eds.). *Psychologie van de adolescentie* (pp. 110-124). Baarn: Houtboeken.
- De Groof, S. (2006). Het (on)grijpbare onveiligheidsgevoel. Een exploratie van de structuur binnen het onveiligheidsconcept van mannen en vrouwen. *Tijdschrift voor Criminologie*, 48, (1), 19-34.
- De Groof, S. (2008). And my mama said...The (relative) parental influence on fear of crime among adolescent girls and boys. *Youth and Society*, 39, (3), 267-293.
- De Hart, J. (2002). Theoretische uitgangspunten, conceptualisering en doelstellingen. In J. de Hart (ed.). *Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid* (pp. 3-31). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Deklerck, J. & Pleysier, S. (2006). Over hondenpoep en hangjongeren. Een verkennend onderzoek naar overlastfenomenen in parken en groenzones. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 5, (1). 5-20.
- Deklerck, J. & Depuydt, A. (2005). 'Re-ligare' als antwoord op 'de-linquentie': een aanzet tot een ethische, contextuele en ecologische criminologie. Onuitgegeven doctoraats thesis, afdeling Strafrecht en Criminologie, Faculteit Rechtsgeleerdheid, K.U.Leuven.
- De Koster, M. (2010). Jongeren en criminaliteit. Een lange geschiedenis van de Middeleeuwen tot heden. *Tijdschrift voor Criminologie*, 52, (3), 310-319.
- Denkers, A. & Winkel, F. (1998). Crime victims' well being and fear in a prospective and longitudinal study. *International Review of Victimology*, 5, 141-162.
- De Pauw, K. & Heene, A. (2006). *Op weg naar lokale integrale veiligheid*. Brussel: Politeia.
- De Vaus, D. & Wise, S. (1996). The fear of attack: parents' concerns for the safety of their children. *Family Matters*, 43, 34-38.
- De Vries, G. (2005). Politiek, expertise en individuele verantwoordelijkheid in een risicosamenleving. In H. Boutellier et al. (eds.). *Leven in de risicosamenleving* (pp. 9-18). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Devroe, E. (2003a). Het debat geopend. Overlast: containerbegrip voor onbegrip? *Orde van de Dag*, 24, 3-6.
- Devroe, E. (2003b). Last van overlast: volle G.A.S. vooruit? *Orde van de Dag*, 24, 7-30.
- Devroe, E. & Reynders, D. (2005). Het veiligheidsprobleem als maatschappelijk proces: naar een geïntegreerd veiligheidsbeleid. In P. Ponsaers (ed.) *Integraal Veiligheidsbeleid* (pp.81-108). Antwerpen: Kluwer.
- Devroe, E. (2007). Overlast geregeld. De intrede van de bestuurlijke boete in de publieke ruimte. In P. Ponsaers & E. Devroe (eds.). *Cahiers integrale veiligheid. Thema publieke ruimte* (pp. 71-112). Brussel: Politeia.
- Devroe, E. (2008). The policy approach of nuisance problems in public space in Belgium and the Netherlands. In L. Cachet, S. De Kimpe, P. Ponsaers & A. Ringeling (eds.). *Governance and security in the Netherlands and Belgium* (pp. 149-175). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Devroe, E. (2010). Overlast voor of door jongeren? In F. Gazam, C. De Craim & E. Traets (eds.). *Jeugdlinquentie: op zoek naar passende antwoorden* (pp. 115-136). Brussel: Dienst voor Strafrechtelijk Beleid.

- De Wree, E. , Vander Beken, T. & Ponsaers, P. (2006). "Help, ik voel mij onveilig. Diversiteit in representaties over het ervaren van onveiligheid. *Panopticon*, 27, (2), 5-29.
- Diamantopoulos, A. & Sigauw, J. (2000). *Introducing LISREL*. Londen: Sage.
- Ditton, J., Bannister, J., Gilchrist, E. & Farral, S. (1999). Afraid or angry? Recalibrating the 'fear' of crime. *International Review of Victimology*, 6, 83-99.
- Ditton, J., Chadee, D., Farral, S., Gilchrist, E. & Bannister, J. (2004). From imitation to intimidation. A note on the curious and changing relationship between the media, crime and fear of crime. *British Journal of Criminology*, 44, 595-610.
- Ditton, J. & Farral, S. (eds.) (2000). *The fear of crime*. Aldershot: Ashgate.
- Ditton, J., Farral, S., Bannister, J. & Gilchrist, E. (1998). Measuring fear of crime. *Criminal Justice Matters*, 31, 10-13.
- Douglas, M. (1986). *Risk*. Londen: Routledge & Kegan Paul.
- Douglas, M. (1992). *Risk and Blame: Essays in Cultural Theory*. London/New York: Routledge.
- Dowds, L. & Ahrendt, D. (1995). Fear of crime. In R. Jowell, J. Curtice, A. Park, L. Brook & D. Ahrendt (eds.). *British Social Attitudes, the 12th report*. London: Dartmouth.
- Dowler, K. (2003). Media consumption and public attitudes toward crime and justice: the relationship between fear of crime, punitive attitudes and perceived police effectiveness. *Journal of Criminal Justice and Popular Culture*, 10, (2), 109-126.
- Edwards, A. & Hughes, G. (2005). Editorial. *Theoretical Criminology*, 9, (3), 259-263.
- Elchardus, M., Huyse, L. & Hooghe, M. (2001). *Het maatschappelijk middenveld in Vlaanderen*. Brussel: VUBPress.
- Elchardus, M., De Groof, S. & Smits, W. (2005). Rationele angst of collectieve voorstelling van onbehagen. Een vergelijking van twee paradigma's ter verklaring van onveiligheidsgevoelens. *Mens en Maatschappij*, 80, (1), 48-68.
- Elchardus, M. & Smits, W. (2003). Bedreigd, kwetsbaar en hulpeloos: onveiligheidsgevoel in Vlaanderen, 1998-2002. In Administratie Planning en Statistiek. *Vlaanderen gepeild! Studiedag 6 mei 2003*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Elchardus, M. & Smits, W. (2009). Onveiligheidsgevoel in Vlaanderen, 1998-2008. In Studiedienst van de Vlaamse Regering. *Vlaanderen gepeild! Studiedag 01 oktober 2009* (pp. 88-109). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse regering.
- Elchardus, M. & Vanhoutte, B. (2009). Genderverschillen in de groei naar democratisch burgerschap. In N. Vettenburg, J. Deklerck & M. Elchardus (eds.). *Jongeren binnenstebuiten. Thema's uit het jongerenleven onderzocht* (pp. 95-123). Leuven: Acco.
- Ellin, N. (2001). Thresholds of fear: embracing the urban shadow. *Urban Studies*, 38, 5-6, 869-883.
- Elias, N. (1982). *The civilizing process, vol. 2 State formation and civilization*. Oxford: Basil Blackwell.
- Ewald, U. (2000). Criminal victimization and social adaptation in modernity. Fear of crime and risk perception in the new Germany. In T. Hope & R. Sparks (eds.), *Crime, Risk and insecurity* (pp.) London: Routledge.
- Evans, D. & Fletcher, M. (2000). Fear of crime: testing alternative hypotheses. *Applied Geography*, 20, 395-411.
- Farral, S., Bannister, J., Ditton, J. & Gilchrist, E. (1997). Questioning the measurement of the fear of crime: findings from a major methodological study, *British Journal of Criminology*, 37, (4), 657-678.

- Farrall, S. & Ditton, J. (1999). Improving the measurement of attitudinal responses: an example from a crime survey. *International Journal of Social Research Methodology*, 2, (1), 55-68.
- Farrall, S., Bannister, J., Ditton, J. & Gilchrist, E. (2000). Social psychology and the fear of crime. Re-examining a speculative model. *British Journal of Criminology*, 40, 399-413.
- Farrall, S. & Gadd, D. (2004). The frequency of the fear of crime. *British Journal of Criminology*, 44, (1), 127-132.
- Farrall, S. (2004). Revisiting crime surveys: emotional responses without emotions? Or look back at anger. *International Journal of Social Research Methodology*, 7, (2), 157-171.
- Farrall, S., Gray, E. & Jackson, J. (2006). Everyday emotion and the fear of crime: preliminary findings from experience and expression. *Experience and expression in the fear of crime, working paper n° 1*.
- Farrall, S., Gray, E. & Jackson, J. (2006). Combining the new and old measures of fear of crime: exploring the 'worried-well'. *Experience and expression in the fear of crime, working paper n° 4*.
- Farrall, S., Gray, E. & Jackson, J. (2007). *Theorising the fear of crime: the cultural and social significance of insecurities about crime*. Working paper, beschikbaar op www.ssrn.com (geconsulteerd op 05/08/2008)
- Farrall, S., Jackson, J. & Gray, E. (2009). *Social order and the fear of crime in contemporary times*. Oxford: Oxford University Press.
- Farrall, S. & Lee, M. (2009). Reintroducing the fear of crime. In M. Lee & S. Farrall (eds.). *Fear of crime. Critical voices in an age of anxiety* (pp. 1-11). London: Routledge.
- Fattah, E. & Sacco, V. (1989). *Crime and victimization of the elderly*. New York: Springer-Verlag.
- Fattah, E. (1991). *Understanding Criminal Victimization*. Scarborough: Prentice-Hall Canada.
- Fattah, E. (1993). Research on fear of crime. Some common conceptual and measurement problems. In W. Bilsky, C. Pfeiffer & P. Wetzels (eds.). *Fear of crime and criminal victimization* (pp. 45-70). Stuttgart: Enke.
- Feeley, M. & Simon, J. (1994). Actuarial justice: the emerging new criminal law. In D. Nelken (ed.) *Futures of Criminology*. London: Sage Publications.
- Felson, M. (1994). *Crime and everyday life*. Thousand oaks: Pine Forge Press.
- Ferguson, K. & Mindel, C. (2007). Modeling fear of crime in Dallas neighborhoods: A test of social capital theory. *Crime and delinquency*, 53, 322-349.
- Fernyhough, C. (1997). Vygotsky's sociocultural approach: theoretical issues and implications for current research. In S. Hala (ed.). *The development of social cognition* (pp. 65-92). Hove: Psychology Press.
- Ferraro, K. & LaGrange, R. (1988). Are older people afraid of crime? *Journal of Aging Studies*, 2, (3), 277-287.
- Ferraro, K. & LaGrange, R. (1987). The measurement of fear of crime. *Sociological Inquiry*, 57, (1), 70-101.
- Ferraro, K. & LaGrange, R. (1992). Are older people most afraid of crime? Reconsidering age differences in fear of victimisation. *Journal of Gerontology: Social Sciences*, 47, 233-244.
- Ferraro, K. (1995). *Fear of crime: interpreting victimization risk*. Albany: State University of New York Press.
- Ferraro, K. (1996). Women's fear of victimization: shadow of sexual assault? *Social Forces*, 75, (2), 667-690.

- Fetchenhauer, D. & Buunk, B. (2005). How to explain gender differences in fear of crime: towards an evolutionary approach. *Sexualities, evolution and gender*, 7, (2), 95-113.
- Flint, J. (2002). Return of the governors: citizenship and the new governance of neighbourhood disorder in the UK, *Citizenship Studies*, 6, (3), 254-264.
- Figgie, H. (1980). *The Figgie report on fear of crime: America afraid. Part 1 the general public*. Willoughby: A-T-O Inc.
- Fisher, B. & Nasar, J. (1995). Fear spots in relation to micro level physical cues: exploring the overlooked. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 32, (2), 214-239.
- Foreman, A. (2004). Sites of contention: young people, community and leisure space. In W. Mitchell, R. Burton & E. Green (eds.). *Young people, risk and leisure. Constructing identities in everyday life*. Basingstoke: Palgrave MacMillan.
- France, A. (2007). *Understanding youth in late modernity*. Buckingham: Open University Press.
- Franklin, C. & Franklin, T. (2008). Predicting fear of crime. Considering differences across gender. *Feminist Criminology*, 4, (1), 83-106.
- Franklin, T., Franklin, C. & Fearn, N. (2008). A multilevel analysis of the vulnerability, disorder, and social integration models of fear of crime. *Social Justice Research*, 21, 204-227.
- Freudenburg, W. (1984). Boomtown's youth: the differential impacts of rapid community growth on adolescents and adults. *American Sociological Review*, 49, (5), 697-705.
- Frijda, N. (1986). *The emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frijda, N. (2007). *The laws of emotion*. New Jersey/Londen: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Furedi, F. (2002). *Culture of fear. Risk taking and the morality of low expectation*. Londen/New York: Continuum.
- Furedi, F. (2005). *Politics of fear. Beyond left and right*. Londen: Continuum.
- Furedi, F. (2007). *The only thing to fear is the 'culture of fear' itself. How human thought and action are being stifled by a regime of uncertainty*. Beschikbaar online op www.spiked-online.com/index.php?/site/article/3053 (geraadpleegd op 21 april 2009).
- Furlong, A. & Cartmel, F. (1997). *Young people and social change. Individualisation and risk in late modernity*. Buckingham: Open University Press.
- Furstenberg, F. (1971). Public Reaction to Crime in the Streets. *The American Scholar*, 40, 601-610.
- Gabriel, U. & Greve, W. (2003). The psychology of fear of crime. Conceptual and methodological perspectives. *British Journal of Criminology*, 43, 600-614.
- Gadd, D. & Jefferson, T. (2009). Anxiety, defensiveness and the fear of crime. In M. Lee & S. Farrall (eds.). *Fear of crime. Critical voices in an age of anxiety* (pp. 125-142). Londen: Routledge.
- Garland, D. (1996). The limits of the sovereign state. Strategies of crime control in contemporary society. *British Journal of Criminology*, 36, 445-471.
- Garland, D. (2000). The culture of high crime societies. Some preconditions of recent 'law and order' policies. *British journal of Criminology*, 40, 347-375.
- Garland, D. (2001). *The new culture of crime control*. Oxford: Oxford University Press.
- Garland, D. (2003). The rise of risk. In R. Ericson & A. Doyle (eds.). *Risk and morality* (pp. 48-83). Toronto: University of Toronto Press.
- Garland, D. & Sparks, R. (2000). Criminology, social theory and the challenge of our times. *British Journal of Criminology*, 40, 189-204.

- Garofalo, J. (1981). The fear of crime: causes and consequences. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 72, (2), 839-857
- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity. Self and society in a late modern age*. Cambridge: Polity Press.
- Giddens, A. (1994). Living in a post-traditional society. In U. Beck, A. Giddens, & S. Lash (eds.). *Reflexive modernization. Politics, tradition and aesthetics in the modern social order* (pp. 56-109). Cambridge: Polity Press.
- Gilchrist, E., Bannister, J., Ditton, J. & Farrall, S. (1998). Women and the 'fear of crime'. Challenging the accepted stereotype. *British Journal of Criminology*, 38, (2), 283-298.
- Girard, R. (1986). *De zondebok*. Kampen: Kok Agora.
- Girling, E., Loader, I. & Sparks, R. (1998). Narratives of decline. Youth (dis)order and community in an English 'Middletown'. *British Journal of Criminology*, 38, (3), 388-403.
- Gladstone, G. & Parker, G. (2003). What's the use of worrying? Its function and its dysfunction. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 37, (3), 347-354.
- Goffman, E. (1971). *Relations in public*. New York: Basic Books.
- Goldson, B. (1999). *Youth justice: contemporary policy and practice*, Alderson: Ashgate.
- Goodey, J. (1994). Fear of crime: what can children tell us? *International Review of Victimology*, (3), 195-210.
- Goodey, J. (1995). Fear of crime: children and gendered socialization. In R.E. Dobash, R.P. Dobash, L. Noaks (eds.). *Gender and crime* (pp.295-312). Cardiff: University of Wales Press.
- Goodey, J. (1996). Adolescence and the socialization of gendered fear. In M. Schwarz & D. Milovanovic (eds.). *Race, gender and class in criminology* (pp. 267-291). London: Garland Publishers.
- Goodey, J. (1997). Boys don't cry. Masculinities, fear of crime and fearlessness. *British Journal of Criminology*, 37, (3), 401-418.
- Goold, B. & Zedner, L. (2006). *Crime and security. The international library of criminology, criminal justice and penology*. Aldershot: Ashgate Publ.
- Goossens, L. (2006a). Theories of adolescence. In S. Jackson & L. Goossens (eds.). *Handbook of adolescent development* (pp.11-29). Hove/New York: Psychology Press.
- Goossens, L. (2006b). affect, emotion and loneliness in adolescence. In S. Jackson & L. Goossens (eds.). *Handbook of adolescent development* (pp.51-70). Hove/New York: Psychology Press.
- Goossens, L. (2006c). The many faces of adolescent autonomy: parent-adolescent conflict, behavioral decision-making, and emotional distancing. In S. Jackson & L. Goossens (eds.). *Handbook of adolescent development* (pp.135-153). Hove/New York: Psychology Press.
- Gray, E., Jackson, J. & Farral, S. (2008). Researching everyday emotions: towards a multidisciplinary investigation of the fear of crime. In H. Kury (ed.). *Fear of crime - punitivity. New developments in theory and research* (pp.3-24). Bochum: Brockmeyer.
- Gray, E., Jackson, J. & Farrall, S. (2011). Feelings and functions in the fear of crime. Applying a new approach to victimization insecurity, *British Journal of Criminology*, 51, (1), 75-94.
- Greve, W. (1998). Fear of crime among the elderly: foresight, not fright. *International Review of Victimology*,

- Greve, W. (2004). Fear of crime among older and younger adults. Paradoxes and other misconceptions. In H.J. Albrecht, T. Serassis & H. Kania (eds.). *Images of crime II* (pp. 167-186). Freiburg: Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht.
- Groenen, A. & Goethals, J. (2006). Onderzoek naar de beleving van overlast in Leuven. *Panopticon*, (2), 75-86.
- Gullone, E. (2000). The development of normal fear: a century of research. *Clinical Psychology Review*, 20, (4), 429-451.
- Gullone, E. & King, N. (1993). The fears of youth in the 1990's: contemporary normative data. *Journal of Genetic Psychology*, 154, (2), 137-153.
- Haggerty, K. (2003). From risk to precaution: the rationalities of personal crime prevention. In R. Ericson & A. Doyle (eds.). *Risk and morality* (pp. 193-214). Toronto: University of Toronto Press.
- Hajer, M. (2005). Naar een nieuwe dramaturgie van veiligheid. In H. Boutellier et al. (Eds.). *Leven in de risicosamenleving* (pp. 34-42). Amsterdam: Amsterdam University Press/Salomé.
- Hala, S. (1997). Introduction. In S. Hala (ed.). *The development of social cognition* (pp. 3-33). Hove: Psychology Press.
- Hale, C. (1996). Fear of crime: a review of the literature. *International review of victimology*, 4, (2), 79-152.
- Hale, C., Pack, P. & Salked, J. (1994). The structural determinants of fear of crime: an analysis using census and crime survey data from England and Wales. *International Review of Victimology*, (3), 211-233.
- Hall, S. (1904). *Adolescence: Its psychology and its relations to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion and education*. New York: Appleton.
- Hall, T., Coffey, A. & Williamson, H. (1999). Self, space and place: youth identities and citizenship. *British Journal of Sociology of Education*, 20, (4), 501-513.
- Hancock, L. (2001a). *Communities, crime and disorder: safety and regeneration in urban neighbourhoods*. Basingstoke: Palgrave.
- Hancock, L. and Matthews, R. (2001b) Crime, Community Safety and Toleration. In: R. Matthews and J. Pitts (eds.). *Crime, Disorder and Community Safety: A New Agenda?*. London: Routledge.
- Hancock, L. (2006). Urban regeneration, young people, crime and criminalisation. In B. Goldson & J. Muncie (eds.). *Youth crime and justice. Critical readings* (pp. 172-186). London: Sage Publications.
- Hardyns, W. & Pauwels, L. (2010a). Different measures of fear of crime and survey measurement error. In M. Cools, B. De Ruyver, M. Easton, L. Pauwels, P. Ponsaers, G. Vande Walle, T. Vander Beken, F. Vander Laenen, G. Vermeulen & G. Vynckier (eds.). *Safety, societal problems and citizens' perceptions* (pp. 19-39). Antwerpen: Maklu.
- Hardyns, W. & Pauwels, L. (2010b). Theoretical perspectives on community social cohesion and crime. In L. Pauwels, W. Hardyns & M. Van de Velde (eds.). *Social disorganization, offending, fear and victimisation* (pp. 59-76). Den Haag: BJU.
- Hardyns, W., Pleysier, S. & Pauwels, L. (2010). Oorzaken van het mijden van onveilige situaties bij mannen en vrouwen. Een contextuele analyse op basis van de 'collective efficacy'-theorie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 52, (4), 374-394.
- Hay, R. (1998). Sense of place in developmental context. *Journal of Environmental Psychology*, 18, (1), 5-29.
- Hayward, K. (2002) *Crime, consumerism and the urban experience*. PhD thesis, School of Law, University of East London.

- Hebberecht, P. & Sack, F. (eds.) (1997). *La prevention de la delinquance en Europe. Nouvelles stratégies*. Parijs: L'Harmattan.
- Hebberecht, P. & Cazaux, G. (1997). *Integrale veiligheid*. Onderzoeksgroep Criminologie, UGent, i.o.v. Algemene Rijkspolitie.
- Hebberecht, P. (2000). Het federaal veiligheidsplan versterkt de ongelijkheid inzake veiligheid. *Panopticon*, 101-111.
- Hebberecht, P. (2004). De kadernota Integrale Veiligheid van de paarse regering Verhofstadt II en het Belgisch preventiebeleid. *Panopticon*, 5, 1-8.
- Hebberecht, P. (2008). De bestrijding van overlast: een moreel conservatieve en autoritaire aanpak van sociale problemen. In P. Hebberecht et al. (eds.). *Update in de criminologie* (pp.). Mechelen: Kluwer.
- Hebberecht, P. (2009). Crime prevention at the Belgian federal level: from a social democratic policy to a neo-liberal and authoritarian policy in a social democratic context. In A. Crawford (ed.). *Crime prevention policies in comparative perspective* (pp. 177-195). Cullompton: Willan Publishing.
- Hicks, D. (1996). A lesson for the future. Young people's hopes and fears for tomorrow. *Futures*, 28, (1), 1-13.
- Hill, J. & Wright, G. (2003). Youth, community safety and the paradox of inclusion. *Howard Journal of Criminal Justice*, 42, (3), 282-297.
- Hill, J. & Lynch, M. (1983). The intensification of gender-related role expectations during early adolescence. In J. Brooks-Gunn & A. Petersen (eds.). *Girls at puberty: biological, psychological and social perspectives* (pp. 201-228). New York: Plenum.
- Hogg, M. & Vaughan, G. (2010). *Essentials of social psychology*. Harlow: Pearson Education Limited.
- Holland (2009). Young people and social capital. Uses and abuses? *Young*, 17, (4), 331-350.
- Hollander, J. (2001). Vulnerability and dangerousness. The construction of gender through conversation about violence. *Gender & Society*, 15, (1), 83-109.
- Hollander, J. (2002). Resisting vulnerability: the social reconstruction of gender in interaction. *Social Problems*, 49, (4), 474-496.
- Hooghe, M. (1999). Inleiding: Verenigingen, sociaal kapitaal en democratie. *Tijdschrift voor Sociologie*, 20, (3-4), 233-246.
- Hope, T. (2001). Crime victimization and inequality in risk society. In R. Matthews & J. Pitts (eds.). *Crime, disorder and community safety* (pp.193-218). London: Routledge.
- Hollway, W. & Jefferson, T. (1997). The risk society in an age of anxiety: situating fear of crime. *British Journal of Sociology*, 48, (2), 255-266.
- Hubbard, P. (2003). Fear and loathing at the multiplex: everyday anxiety in the post-industrial city, *Capital & Class*, 80, .
- Hughes, G. (1998), *Understanding Crime Prevention. Social Control, Risk and Late Modernity*, Buckingham: Open University Press.
- Hughes, G. (2000). In the shadow of crime and disorder: the contested politics of community safety. *Crime prevention and community safety*, 2(4), 47-60.
- Hughes, G., McLaughlin, E. & Muncie, J. (2002). Teetering on the edge. The futures of crime control and community safety. In G. Hughes, E. McLaughlin & J. Muncie (eds.). *Crime prevention and community safety. New directions* (pp.318-339). London: Sage Publications.
- Hughes, G. & Edwards, A. (eds.) (2002). *Crime control and community. The new politics of public safety*. Cullompton: Willan Publishing.
- Hughes, G. & Follet, M. (2006). Community safety, youth and the 'anti-social'. In B. Goldson & J. Muncie (eds.). *Youth crime and justice: critical issues* (pp.157-171). London: Sage Publications.

- Hughes, J. (2007). *The politics of crime and community*. London: Sage Publications.
- Hughes, J. (2007). Management of the 'Anti-Social' in communities. In J. Hughes. *The politics of crime and community* (pp.110-138). London: Sage Publications.
- Hunter, A. (1978). *Symbols of incivility*. Paper gepresenteerd op de American Society of Criminology, Dallas, Texas.
- Huysmans, H. (2007). Jongeren en welbevinden. In N. Vettenburg, M. Elchardus & L. Walgrave (eds.). *Jongeren in cijfers en letters* (pp. 161-174). Leuven: LannooCampus.
- Illeris, K. (2003). Learning, identity and self-orientation in youth. *Young*, 11, (4), 357-376.
- Innes, M. (2004). Signal crimes and signal disorders: notes on deviance as communicative action. *British Journal of Sociology*, 55, (3), 335-355.
- Innes, M. & Fielding, N. (2002). From community to communicative policing: 'signal crimes' and the problem of public reassurance, *Sociological Research Online*, 7, (2), 1-20.
- Irwin, K. (2004). The violence of adolescent life. Experiencing and managing everyday threats. *Youth and Society*, 35, (4), 452-479.
- Jackson, J. (2004a). Experience and expression. Social and cultural significance in the fear of crime. *British Journal of Criminology*, 44, 946-966.
- Jackson, J. (2004b). An analysis of a construct and debate. The fear of crime. In H.J. Albrecht, T. Serassis & H. Kania (eds.). *Images of crime II* (pp. 35-64)). Freiburg: Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht.
- Jackson, J. (2005a). Validating new measures of the fear of crime. *International Journal of Social Research Methodology*, 8, (4), 297-315.
- Jackson, J. (2005b). *A psychology of social order: public attitudes to crime and the risk of crime*. Paper gepresenteerd op de Launch Conference van het ESRC 'Social Contexts and Responses to Risk' Network, januari 2005, Canterbury.
- Jackson, J. (2006). Introducing Fear of Crime to Risk Research, *Risk Analysis*, 26, (1), 253-264.
- Jackson, J. (2008). Bridging the social and the psychological in the fear of crime. In M. Lee & S. Farral (eds.). *Fear of crime. Critical voices in an age of anxiety* (pp. 143-167). Londen: Routledge.
- Jackson, J. (2009). A psychological perspective on vulnerability in the fear of crime. *Psychology, Crime & Law*, 15, (4), 365-390.
- Jackson, J., Farral, S. & Gray, E. (2006). The provenance of fear. *Experience and expression in the fear of crime, working paper n° 2*. Beschikbaar op www.ssrn.com (geraadpleegd op 05/08/2008).
- Jackson, J. & Sunshine, J. (2007). Public confidence in policing. A Neo-Durkheimian perspective. *British Journal of Criminology*, 47, (2), 214-233.
- Jackson, J., Farral, S., Hough, M. & Bradford, B. (2008). *Public insecurities about crime: a review of the British research literature*. Beschikbaar op www.ssrn.com.
- Jackson, J. & Gray, E. (2008). *Functional fear: adaptational features of worry about crime*, Working Paper. London: London School of Economics.
- Jackson, J. & Stafford, M. (2009). Public health and fear of crime. A prospective cohort study. *British Journal of Criminology*, 49, 1-16.
- Jackson, J., Bradford, B., Hohl, K. & Farrall, S. (2009). Does the fear of crime erode public confidence in policing? *Policing: a journal of policy and practice*, 3, (1), 100-111.
- Jackson, J., Gray, E. & Brunton-Smith, I. (2010). *Decoding disorder: on public sensitivity to low-level deviance*. Working paper, te raadplegen op www.ssrn.com.

- Jacobs, D., & Rea, A. (2007). Brussels youth: between diversity and adversity. Survey of secondary school students in downtown Brussels. *Brussels Studies*, 8, 1-16.
- Jacobs, J. (1961). *The life and death of great American cities*. New York: Random House.
- Johnston, L. (2001). Crime, fear and civil policing. *Urban Studies*, 38, 5-6, 959-976.
- Johnston, L. & Shearing, C. (2003). *Governing security. Explorations in policing and justice*. Londen: Routledge.
- Jones, T. (2007). The governance of security: pluralization, privatization and polarization in crime control. In M. Maguire, R. Morgan & R. Reiner (eds.). *The Oxford handbook of criminology. Fourth edition* (pp.841-865). Oxford: Oxford University Press.
- Kaal, H., Vanderveen, G. & Van Oeveren, M. (2008). Spatial perception of unsafety, crime and disorder. In H. Kury (ed.). *Fear of crime – punitivity. New developments in theory and research* (pp. 85-106). Bochum: Brockmeyer.
- Kadernota Integrale Veiligheid (2004). Goedgekeurd door de federale regering op 30 maart 2004.
- Kasperson, R. & Kasperson, J. (1996). The social amplification and attenuation of risk. *Annals of the American Academy of Politics and Social Science*, 545, 97.
- Katz, J. (1999). *How emotions work*. Chicago: the University of Chicago Press.
- Keane, C. (1995). Victimisation and fear: assessing the role of offender and offence. *Canadian Journal of Criminology*, 37, 431-455.
- Kelling, G. (2001). 'Broken Windows' and the culture wars. A response to selected critiques. In R. Matthews & J. Pitts (Eds.). *Crime, disorder and community safety. A new agenda?* (pp. 120-144). London: Routledge.
- Kemper, T. (1978). *A social interactional theory of emotions*. New York: John Wiley.
- Kemshall, H. (2003). *Understanding risk in criminal justice*. Berkshire: Open University Press.
- Kohlberg, L. (1966). A cognitive-developmental analysis of children's sex-role concepts and attitudes. In E. Maccoby (ed.). *The development of sex differences*. Stanford: Stanford University Press.
- Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: the cognitive-developmental approach to socialization. In D. Goslin (ed.). *The handbook of socialization theory and research*. Chicago: Rand McNally.
- Kury, H. & Obergfell-Fuchs, J. (2008). Measuring the fear of crime. How valid are the results? In H. Kury (ed.). *Fear of crime – punitivity. New developments in theory and research* (pp. 53-84). Bochum: Brockmeyer.
- LaGrange, R. & Ferraro, K. (1989). Assessing age and gender differences in perceived risk and fear of crime. *Criminology*, 27, (4), 697-719.
- LaGrange, R., Ferraro, K. & Supancic, M. (1992). Perceived risk and fear of crime : role of social and physical incivilities. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 29, (3), 311-334.
- Lane, J. (2006). Exploring fear of general and gang crimes among juveniles on probation. The impacts of delinquent behaviors. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4, (1), 34-54.
- Lane, J. & Meeker, J. (2003a). Ethnicity, information sources and fear of crime. *Deviant Behavior*, 24, (1), 1-26.
- Lane, J. & Meeker, J. (2003b). Fear of gang crime: a look at three theoretical models. *Law & Society Review*, 37, (2), 425-456.
- Lasch, C. (1979). *The Culture of Narcissism: American Life in an Age of Diminishing Expectations*. New York: Norton.
- Lee, M. (1999). The fear of crime and self-governance: towards a genealogy. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 32, 227-246.

- Lee, M. (2001a). The genesis of 'fear of crime'. *Theoretical Criminology*, 5, (4), 467-485.
- Lee, M. (2001b). *The 'fear of crime' and governance: a genealogy of the concept of 'fear of crime' and its imagined subjects*. Onuitgegeven doctoraatsthesis, universiteit van West Sydney.
- Lee, M. (2004). Governing 'fear of crime'. In R. Hill & G. Tait (eds.). *Hard lessons. Reflections on governance and crime control in late modernity* (pp.33-52). Aldershot: Ashgate.
- Lee, M. (2007). *Inventing fear of crime. Criminology and the politics of anxiety*. Cullompton: Willan Publishing.
- Lehalle, H. (2006). Cognitive development in adolescence: thinking freed from concrete constraints. In S. Jackson & L. Goossens (eds.). *Handbook of adolescent development* (pp.71-89). Hove/New York: Psychology Press.
- Lens, W., Van Avermaet, E. & Elen, P. (1996). *Inleiding tot de psychologie*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Lewis, G., Gewirtz, S. & Clarke, J. (2000). *Rethinking social policy*. London: Sage.
- Lila, M., Van Aken, M., Musitu, G. & Buelga, S. (2006). Families and adolescents. In S. Jackson & L. Goossens (eds.). *Handbook of adolescent development* (pp. 154-174). Hove/New York: Psychology Press.
- Liska, A., Lawrence, J. & Sanchirico, A. (1982). Fear of crime as a social fact. *Social Forces*, 60, (3), 760-770.
- Little, T. (1997). Mean and covariance structures (MACS) analyses of cross-cultural data: practical and theoretical issues. *Multiple Behavioral Research*, 32, (1), 53-76.
- Loader, I. (1996). *Youth, policing and democracy*. London: Macmillan.
- Loader, I. & Walker, N. (2007). *Civilizing security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Loader, I. & Sparks, R. (2011). *Public Criminology?* Londen: Routledge.
- Loo, D. (2009). The 'moral panic' that wasn't. In M. Lee & S. Farrall (eds.). *Fear of crime. Critical voices in an age of anxiety* (pp. 12-31). Londen: Routledge.
- Loo, D. & Grimes, R. (2004). Polls, politics and crime: the 'law and order' issues of the 1960's. *Western Criminology Review*, 5, (1), 50-67.
- Luhmann, N. (1993). *Risk: a sociological theory*. Berlijn/New York: Walter de Gruyter.
- Lupton, D. & Tulloch, J. (1999). Theorizing fear of crime: beyond the rational/irrational opposition. *British Journal of Sociology*, 50, (3), 507-523.
- Lupton, D. (2000). Part of living in the late twentieth century: notions of risk and fear in relation to crime. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 33, (1), 21-36.
- Lyotard, J.F. (1979). *La condition postmoderne: rapport sur le savoir*. Parijs: Minuit.
- Maguire, M., Morgan, R. & Reiner, R. (eds.) (2007). *The Oxford handbook of criminology. Fourth edition*. Oxford: Oxford University Press.
- Marlow, A. & Pitts, J. (eds.) (1998). *Planning safer communities*. Dorset: Russel House Publ.
- Matthews, H., Limb, M. & Percy-Smith, B. (1998). Changing worlds: the microgeographies of young teenagers. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 89, (2), 193-202.
- Matthews, R. (2002). Crime and control in late modernity. *Theoretical criminology*, 6, (2), 217-226.
- Matthews, R., Easton, H., Briggs, D. & Pease, K. (2007). *Assessing the use and impact of Anti-Social Behaviour Orders*. Bristol: Policy Press.

- Maxfield, M. (1984). The limits of vulnerability in explaining fear of crime: a comparative neighborhood analysis. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 21, 233-250.
- Mawby, R.I. (1988). Age, vulnerability and the impact of crime. In M. Maguire & J. Pointing. *Victims of crime: a new deal?* Milton Keynes: Open University Press.
- May, D. & Dunaway, R. (2000). Predictors of fear of criminal victimization at school among adolescents. *Sociological Spectrum*, 20, 149-168.
- May, D. (2001). The effect of fear of sexual victimization on adolescent fear of crime. *Sociological Spectrum*, 21, 141-174.
- May, D, Vartanian, L. & Virgo, K. (2002). The impact of parental attachment and supervision on fear of crime among adolescent males. *Adolescence*, 37, 267-287.
- May, D., Rader, N. & Goodrum, S. (2010). A gendered assessment of the 'threat of victimisation': examining gender differences in fear of crime, perceived risk, avoidance and defensive behaviors. *Criminal Justice Review*, 35, (2), 159-182.
- McAra, L. & McVie, S. (2005). The usual suspects? Street-life, young people and the police. *Criminal Justice*, 5, (1), 5-36.
- Measor & Squires (2000). *Young people and community safety: inclusion, risk, tolerance and disorder*. Aldershot: Ashgate
- Mehta, A. & Bondi, L. (1999). Embodied discourse: on gender and fear of violence. *Gender, Place and Culture*, 6, (1), 67-84.
- Melde, C. & Esbensen, F. (2009). The victim-offender overlap and fear of in-school victimisation. *Crime and Delinquency*, 55, (4), 499-525.
- Merry, S. (1981). *Urban danger. Life in a neighbourhood of strangers*. Philadelphia: Temple University Press.
- Miethe, T. (1995). Fear and withdrawal from urban life. *The Annals of the American Society of Political and Social Science*, 539, 14-26.
- Miethe, T. & Lee, G. (1984). Fear of crime among older people: a reassessment of the predictive power of crime-related factors. *The Sociological Quarterly*, 25, (3), 397-415.
- Miller, J., Gibson, C., Ventura, H. & Schreck, C. (2005). Reaffirming the significance of context: The Charlotte school safety program. *Journal of Criminal Justice*, 33, (5), 477-485.
- Moley, S. (2008). Public perceptions. In C. Kershaw, S. Nicholas & A. Walker (eds.). *Crime in England and Wales 2007/08* (pp.117-142). London: Home Office. Te raadplegen op <http://www.homeoffice.gov.uk/rds/>
- Mooney, J. & Young, J. (2006). The decline in crime and the rise of anti-social behaviour. *Probation Journal*, 53, (4), 397-407.
- Moore, S. & Statham, E. (2006). Can intergenerational practice offer a way of limiting anti-social behaviour and fear of crime? *The Howard Journal of Criminal Justice*, 45, (5), 468-484.
- Mortelmans, D. & Dehertogh, B. (2007). *Regressieanalyse*. Leuven: Acco.
- Mortelmans, D. & Dehertogh, B. (2008). *Factoranalyse*. Leuven: Acco.
- Mosconi, G. & Padovan, D. (2004). Social capital, insecurity and fear of crime. In H. Albrecht, T. Serassis & H. Kania (eds.). *Images of Crime II* (pp.137-166). Freiburg: Edition Iuscrim (Max- Planck-Institut).
- Muncie, J. (2000). A new deal for youth?. In G. Hughes, E. McLaughlin & J. Muncie (eds.). *Crime prevention and community safety. New directions* (pp.142-162). London: Sage Publications.
- Muncie, J., Hughes, G. & McLaughlin, E. (2002). *Youth justice. Critical readings*. Sage Publications: London.
- Muncie, J. (2004). *Youth and crime: a critical introduction*, London: Sage.

- Muncie, J. (2005). The globalization of crime control – the case of youth and juvenile justice, *Theoretical Criminology*, 9(1), 35-64.
- Muncie, J. (2006). Governing young people: coherence and contradiction in contemporary youth justice. *Critical social policy*, 26, (4), 770-793.
- Muuss, R. (1996). *Theories of adolescence*. New York: McGraw-Hill Companies Inc.
- Nasar, J. & Fisher, B. (1993). 'Hot spots' of fear of crime: a multi-method investigation. *Journal of Environmental Psychology*, 13, 187-206.
- Nelck-da Silva R. & Francisca, F.H. (2004). *Non scholae sed vitae legimus : de rol van reflectie in ego-ontwikkeling en leesattitude ontwikkeling bij adolescenten*. Doctoraatsdissertatie Rijksuniversiteit Groningen
- Newburn, T., Crawford, A., Earle, R., Goldie, S., Hale, C., Masters, G., Netten, A., Saunders, R., Hallam, A., Sharpe, K. & Uglow, S. (2002). *The introduction of referral orders into the youth justice system: final report*. Home Office research study 242.
- Newburn, T. & Sparks, R. (eds.) (2004). *Criminal justice and political cultures: national and international dimensions of crime control*. Cullompton: Willan Publishing
- Newhart Smith, L. & Hill, G. (1991). Victimisation and fear of crime. *Criminal Justice and Behavior*, 18, (2), 217-239.
- Newman, G., Clarke, R. & Shoban, S. (eds.) (1997). *Rational choice and situational crime prevention*. Aldershot: Ashgate.
- Newman, O. (1973). *Defensible Space. Crime Prevention through Urban Design*. New York: Collier Books.
- Olson, M. & Kendrick, R. (2008). Origins of attitudes. In W. Crano & R. Prislin (eds.). *Attitudes and attitude change* (pp. 112-130). Londen: Psychology Press.
- Olthof, T. (2004). Emotionele en morele ontwikkeling. In J. de Wit, W. Slot & M. van Aken (Eds.), *Psychologie van de adolescentie* (pp. 63-74). Baarn: HB Uitgevers.
- Op De Beeck, H. & Cops, D. (2010). Jongeren en delinquentie. In N. Vettenburg, J. Deklerck & J. Siongers (eds.). *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 2* (pp.283-310). Leuven: Acco.
- O' Malley, P. (1992). Risk, power and crime prevention. *Economy and Society*, 21, 252-275
- Oppelaar, J. & Wittebrood, K. (2006). *Angstige burgers? De determinanten van onveiligheid onderzocht*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Ortony, A., Clore, G. & Collins, A. (1988). *The cognitive structure of emotions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pain, R. (1991). Space, sexual violence and social control: integrating geographical and feminist analyses of women' fear of crime. *Progress in Human Geography*, 15, (4), 415-431.
- Pain, R. (2000). Place, social relations and the fear of crime: a review. *Progress in Human Geography*, 24, (3), 365-387.
- Pain, R. & Townshend, T. (2002). A safer city for all? Senses of 'community safety' in Newcastle upon Tyne. *Geoforum*, 33, 105-119.
- Pain, R. (2003). Youth, age and the representation of fear. *Capital & Class*, 80, 151-171.
- Pantazis, C. (2000). Fear of crime, vulnerability and poverty. Evidence from the British Crime Survey. *British Journal of Criminology*, 40, 414-436.
- Parton, N. *Safeguarding childhood: early intervention and surveillance in a late modern society*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2006.
- Pauwels, L. & Pleysier, S. (2005). Assessing cross-cultural validity of fear of crime measures through comparisons between linguistic communities in Belgium. *European Journal of Criminology*, 2, (2), 139-159.

- Pauwels, L. & Pleysier, S. (2008). Crime victims and insecurity surveys in Belgium and the Netherlands. In R. Zauberman (ed.). *Victimisation and insecurity in Europe. A review of surveys and their use* (pp. 39-64). Brussel: VUBPress.
- Pearson, G. (1983). *Hooligan: a history of respectable fears*. Londen: Macmillan.
- Pieterman, R. (2008). *De voorzorgcultuur. Streven naar veiligheid in een wereld vol risico en onzekerheid*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Pleysier, S., Vervaeke, G. & Goethals, J. (2001a). Veiligheid: enkele theoretische en (macro)sociologische beschouwingen. In J. Casselman, J. Goethals, F. Goossens, F. Hutsebaut, G. Vervaeke & L. Walgrave (eds.). *Veiligheid, een illusie? Theorie, onderzoek en praktijk* (pp. 15-34). Brussel: Politeia.
- Pleysier, S., Vervaeke, G. & Goethals, J. (2001b). Het 'onveiligheidsgevoel' onderzocht. Groeipijnen van een onderzoekstraditie in wording. In K. Beyens, J. Goethals, P. Ponsaers & G. Vervaeke (eds.). *Criminologie in actie* (pp.189-206). Brussel: Politeia.
- Pleysier, S., Vervaeke, G. & Goethals, J. (2004). Onveiligheidsgevoelens op de campus. Triggers in de onmiddellijke fysieke omgeving leiden tot angst voor criminaliteit. *Panopticon*, 25, 4, 41-59.
- Pleysier, S., Vervaeke, G. & Goethals, J. (2004). Cross-cultural invariance and gender bias when measuring 'fear of crime'. *International Review of Victimology*, 10, (3), 245-260.
- Pleysier, S., Pauwels, L., Vervaeke, G. & Goethals, J. (2005). Temporal invariance in repeated cross-sectional 'fear of crime' research. *International Review of Victimology*, 12, (3), 273-292.
- Pleysier, S., Vervaeke, G., Goethals, J. & Billiet, J. (2003). Assessing measurement invariance in 'fear of crime' instruments. In M. Vanderhallen, G. Vervaeke, P.J. Van Koppen & J. Goethals (eds.). *Much ado about crime. Chapters on psychology and law* (pp.75-90). Brussel: Politeia.
- Pleysier, S. (2008). 'Integrale veiligheid' als dogma? Grenzen aan het heersende veiligheidsdiscours. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 7, (1), 34-46.
- Pleysier, S. (2009). Quid de Veiligheidsmonitor? Pleidooi voor een meer actuele criminografie (bis). *Handboek Politiediensten*, afl. 92, 1-14.
- Pleysier, S. (2010). 'Angst voor criminaliteit' onderzocht. *De brede schemerzone tussen alledaagse realiteit en irrationeel fantoom*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Pleysier, S., Cops, D., Verdonck, E. & Put, J. (2010). Jongeren en geweld. Gewelddadige jeugd of 'usual suspects'? *Tijdschrift voor Klinische Psychologie*, 40, (4),
- Ponsaers, P. (2007). De politieke geografie van de publieke ruimte en de rol van de politie. In P. Ponsaers & E. Devroe (eds.). *Cahiers integrale veiligheid. Thema publieke ruimte* (pp. 53-69). Brussel: Politeia.
- Ponsaers, P. (2008). De politieke geografie van de publieke ruimte en de rol van de politie – over criminalisering en sanctionering van overlast, het privatiseren van de publieke ruimte, het verspreiden van 'vervelende vliegen' en het invoeren van plaatsverboden. In P. Ponsaers & E. Devroe (eds.), *Publieke ruimte, reeks Integrale Veiligheid n° 4* (pp. 53-70). Brussel: Politeia.
- Powlisha, K. (2004). Gender as a social category: intergroup processes and gender-role development. In M. Bennett & F. Sani (eds.). *The development of the social self* (pp.103-133). New York: Psychology Press.
- Pratt, J. (1997). *Governing the dangerous: dangerousness, law and social change*. Leichhardt: The Federation Press.
- Prezza, M., Alparone, F., Cristallo, C. & Luigi, S. (2005). Parental perception of social risk and of positive potentiality of outdoor autonomy for children : the

- development of two instruments. *Journal of Environmental Psychology*, 25, (4), 437-453.
- Prezza, M. & Pacilli, M. (2007). Current fear of crime, sense of community and loneliness in Italian adolescents: the role of autonomous mobility and play during childhood. *Journal of Community Psychology*, 35, (2), 151-170.
- Prins, M. (2008). *De deugd van tegenwoordig. Onderzoek naar jongeren en hun grenzen*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Put, J. (2007). Het nieuwe jeugdrecht: een terugblik naar de toekomst. In J. Put & M. Rom (Eds.). *Het Nieuwe Jeugdrecht* (pp. 1-8). Gent: Larcier.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: the collapse and revival of the American community*. New York: Simon & Schuster.
- Raes, K. (1994). Onveiligheid in een normenloze wereld, bedenkingen bij de Nederlandse Integrale Veiligheidsrapportage. *Samenleving en Politiek*, (3), 4-13.
- Raes, K. (1995a). Citizenship, public culture and insecurity. A plea for the revaluation of public space. *Ethical Perspectives*, 2, (4), 199-219.
- Raes, K. (1995b). Onveiligheid als culturele conditie. Tussen conventie en moraliteit. *Rechtsfilosofie en Rechtstheorie*, 24, (2), 86-90.
- Raes, K. (1999a). Een samenleving van onverantwoordelijken. Grenzen aan deresponsabilisering. *Justitiële Verkenningen*, 25, (5), 25-36.
- Raes, K. (1999b). *Het recht van de samenleving*. Brussel: VUB Press.
- Raes, K. (2008). Hoe het veiligheidsdenken onveiligheid produceert door uitsluiting. Het postmoderne onbehagen van Zygmunt Bauman. In T. Daems & L. Robert (eds.). *Zygmunt Bauman. De schaduwzijde van de vloeibare moderniteit* (pp. 51-63). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Ramsay, P. (2009). The insecurity state. In M. Hildebrandt, A. Makinwa & A. Oehmichen (eds.). *Controlling security in a culture of fear* (pp. 35-46). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Reisig, M. & Parks, R. (2000). Experience, quality of life and neighborhood context: a hierarchical analysis of satisfaction with police. *Justice Quarterly*, 17, (3), 607-629.
- Reynders, D. & Devroe, E. (2005). Het veiligheidsprobleem als een maatschappelijk proces: naar een geïntegreerd veiligheidsbeleid. In P. Ponsaers (ed.). *Integraal veiligheidsbeleid 2005* (pp. 81-108). Antwerpen: Kluwer.
- Riezler, K. (1944). The social psychology of fear. *The American Journal of Sociology*, 49, (6), 489-498.
- Robinson, J., Lawton, B., Taylor, R. & Perkins, D. (2003). Multilevel longitudinal impacts of incivilities: fear of crime, expected safety and block satisfaction. *Journal of Quantitative Criminology*, 19, (3), 237-274.
- Roché, S. (2003). *Fear of crime among young people*. Paper presented at the ISTAT meeting, 3-5 december 2003, Rome.
- Rock, P. (1986). Society's attitude to the victim. In E. Fattah (ed.). *From crime policy to victim policy* (pp. 31-49). Londen: MacMillan.
- Rose, N. (2000). Government and control. *British Journal of Criminology*, 40, 321-339.
- Ross, C. & Mirowski, J. (1999). Disorder and decay. The concept and measurement of perceived neighborhood disorder. *Urban Affairs Review*, 34, (3), 412-432.
- Sacco, V. (1990). Gender, fear and victimization. A preliminary application of power-control theory. *Sociological Spectrum*, 1, 485-506.
- Sacco, V. & Glackman, W. (1987). Vulnerability, locus of control and worry about crime. *Canadian Journal of Community Mental Health*, 6, (1), 99-111.
- Sampson, A., Stubbs, P., Smith, D., Pearson, G. & Blagg, H. (1988). Crime, localities and the multi-agency approach. *British Journal of Criminology*, 478-493.

- Sampson, R. & Groves, W. (1989). Community structure and crime: testing social-disorganisation theory. *American Journal of Sociology*, 94, (4), 774-802.
- Sampson, R., Raudenbusch, S. & Earls, F. (1997). Neighbourhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy, *Science*, (277), 918-924.
- Sampson, R. & Raudenbusch, S. (1999). Systematic social observation of public spaces: a new look at disorder in urban neighborhoods. *American Journal of Sociology*, 105, (3), 603-651.
- Sampson, R. & Raudenbusch, S. (2004). Seeing disorder: neighborhood stigma and the social construction of 'broken windows'. *Social Psychology Quarterly*, 67, (4), 319-342.
- Sampson, R. (2004). Neighbourhood and community. Collective efficacy and community safety, *New Economy*, 106-113.
- Sani, F. & Bennett, M. (2004). Developmental aspects of social identity. In M. Bennett & F. Sani (eds.). *The development of the social self* (pp.77-100). New York: Psychology Press.
- Schafer, J., Huebner, B. & Bynum, T. (2006). Fear of crime and criminal victimisation: gender-based contrasts. *Journal of Criminal Justice*, 34, 285-301.
- Schaefer-McDaniel, N. (2004). Conceptualizing social capital among young people: toward a new theory. *Children, Youth and Environments*, 14, (1), 153-172.
- Schaefer-McDaniel, N. (2006). Children's geographic movements and social capital: does space matter? In R. Edwards, J. Franklin & J. Holland (eds.). *Assessing social capital: concept, policy and practice* (pp. 178-190). Newcastle: Cambridge Scholars Press.
- Scholte, R. & Engels, R. (2004). Psychosociale ontwikkeling: de invloed van leeftijdsgenoten. In J. De Wit, W. Slot & M. van Aken (eds.). *Psychologie van de adolescentie* (pp. 94-109). Baarn: HBUitgevers.
- Schreck, C. & Miller, J. (2003). Sources of fear at school: what is the relative contribution of disorder, individual characteristics, and school security? *Journal of School Violence*, 2, 57-77.
- Selman, R. (1980). *The growth of interpersonal understanding: developmental and clinical analyses*. New York: Academic Press.
- Shott, S. (2008). Emotion and social life. A symbolic interactionist perspective. In M. Greco & P. Stenner (eds.). *Emotions. A social science reader* (pp. 116-120). Londen: Routledge.
- Shearing, C. (2001). Punishment and the changing face of governance. *Punishment and Society*, 3, 203-220.
- Sessar, K. (2008). Fear of crime or fear of risk? Some considerations resulting from fear of crime studies and their political implications. In H. Kury (ed.) *Fear of crime – punitivity. New developments in theory and research* (pp.25-32). Bochum: Brockmeyer.
- Simon, J. (2007). *Governing through crime. How the war on crime transformed American democracy and created a culture of fear*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Siongers, J. (2010). De grenzen van verdraagzaamheid. Over de houding ten aanzien van andere culturen bij jongeren. In N. Vettenburg, J. Deklerck & J. Siongers (eds.). *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 2* (pp. 259-282). Leuven: Acco.
- Slama, A. (1993). *L'angélisme exterminateur: essai sur l'ordre moral contemporain*. Parijs: Grasset.
- Slovic, P. (2000). *The perception of risk*. Londen: Earthscan Publishers.
- Smith, W. & Torstensson, M. (1997). Gender differences in risk perception and neutralizing fear of crime. Toward resolving the paradox. *British Journal of Criminology*, 37, (4), 608-634.

- Smith, S. (1986). *Crime, space and society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, J. & Hogg, M. (2008). Social identity and attitudes. In W. Crano & R. Prislin (eds.). *Attitudes and attitude change* (pp. 337-360). Londen: Psychology Press.
- Smith, S. & Pain, R. (2009). Critical geopolitics and everyday fears. In. M. Lee & S. Farrall (eds). *Fear of crime. Critical voices in an age of anxiety* (pp. 45-58). Londen: Routledge.
- Smits, W. (2004). *Maatschappelijke participatie van jongeren. Bewegen in de vrijetijds-, sociale en culturele ruimte*. Onuitgegeven onderzoeksrapport, VUB, onderzoeksgroep TOR.
- Sparks, R. (1992a). *Television and the drama of crime: moral tales and the place of crime in public life*. Buckingham: Open University Press.
- Sparks, R. (1992b). Reason and unreason in 'left realism': some problems in the constitution of the fear of crime. In J. Young & R. Matthews (eds.). *Issues in realist criminology* (pp. 119-135). London: Sage Publications.
- Sparks, R., Girling, E. & Loader, I. (2001). Fear and everyday urban lives. *Urban Studies*, 38, 5-6, 885-898.
- Springhall, J. (1998). *Youth, popular culture and moral panics*. London: MacMillan Press Ltd.
- Skogan, W. (1986). Fear of crime and neighborhood change. In A. Reiss & M. Tonry (eds.). *Communities and crime* (pp.). Chicago: Chicago University Press.
- Skogan, W. (1987). The impact of victimization on fear, *Crime and Delinquency*, 33, (1), 135-154.
- Skogan, W. (1990). *Disorder and decline. Crime and the spiral of decay in American cities*. New York: Free Press.
- Skogan, W. (1993). The various meanings of fear. In W. Bilsky, C. Pfeiffer & P. Wetzels (eds.). *Fear of crime and criminal victimization* (pp. 131-140). Stuttgart: Enke.
- Skogan, W. (1995). Crime and the racial fears of white Americans. *Annals of the American Society of Political and Social Science*, 539, 59-71.
- Skogan, W. & Maxfield, M. (1981). *Coping with crime: individual and neighborhood reactions*. Beverly Hills: Sage.
- Solomon, R. & Corbit, J. (1974). An opponent-process theory of motivation: temporal dynamics of affect. *Psychological Review*, 81, (2), 119-145.
- Spithoven, R. (2011). *Niet bang maar onzeker. Een onderzoek naar overeenkomsten en verschillen in de beleving van sociale onveiligheid in de hedendaagse Nederlandse samenleving*. Amsterdam: Dynamics of Governance, Faculteit der Sociale Wetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Sprott, J. (1996). Understanding public views of youth crime and the youth justice system. *Canadian Journal of Criminology*, 38(3), 271-290.
- Squires, P. & Stephen, D. (2005a). *Rougher Justice. Anti-social behaviour and young people*. Cullompton: Willan Publishing.
- Squires, P. & Stephen, D. (2005b). Rethinking ASBO's. *Critical Social Policy*, 25, (4), 517-528.
- Squires, P. (2006). New Labour and the politics of antisocial behaviour. *Critical Social Policy*, 26, (1), 144-168.
- Squires, P. (2006) (ed.). *Community safety. Critical perspectives on policy and practice*. Bristol: Policy Press.
- Squires, P. (2008). Introduction: why 'anti-social behaviour? Debating ASBO's. IN P. Squires (ed.). *ASBO Nation. The criminalization of nuisance* (pp. 1-33). Bristol: The Policy Press.
- Stanko, E. (1990). *Everyday violence. How women and men experience sexual and physical danger*. Londen: Pandora.

- Stanko, E. (1995). Women, crime and fear. *The Annals of the American Society of Political and Social Science*, 539, 46-57.
- Stanko, E. (2000). Victims R US. The life history of 'fear of crime' and the politicization of violence. In T. Hope & R. Sparks (eds.). *Crime, risk and insecurity* (pp.13-30). Routledge: London.
- Steinberg, L. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. *Trends in cognitive sciences*, 9, (2), 69-74.
- Stephen, D. (2006). Community safety and young people: 21st century 'homo sacer' and the politics of injustice. In P. Squires (ed.). *Community safety. Critical perspectives on policy and practice* (pp. 219-236). Bristol: Policy Press.
- Stevens, F., De Groof, S. & Burssens, D. (2006). Uit de school geklapt: een 9 voor effectiviteit, maar een 5 voor gelijkheid. In N. Vettenburg, M. Elchardus & L. Walgrave (eds.). *Jongeren van nu en straks. Overzicht en synthese van recent jeugdonderzoek in Vlaanderen* (pp. 73-107). Tiel: LannooCampus.
- Sutton, R. & Farral, S. (2005). Gender, socially desirable responding and the fear of crime. Are women really more anxious about crime? *British Journal of Criminology*, 44, 1-13.
- Sutton, R. & Farrall, S. (2009). Untangling the web. Deceptive responding in fear of crime research. In M. Lee & S. Farrall (eds.). *Fear of crime. Critical voices in an age of anxiety* (pp. 108-124). London: Routledge.
- Sutton, R., Robinson, B. & Farrall, S. (2010). Gender, fear of crime and self-representation: an experimental investigation. *Psychology, Crime and Law*, 1-13.
- Swidler, A. (2001). *Talk of Love: How Culture Matters*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Tait, G. (2004). Modernity and the failure of crime control. In R. Hill & G. Tait (eds.). *Hard lessons. Reflections on governance and crime control in late modernity* (pp.18-32). Aldershot: Ashgate.
- Tajfel, H. (Ed.). (1978). *Differentiation between social groups: Studies in the social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.
- Tajfel, H. & Turner, J. C. (1979). An Integrative Theory of Intergroup Conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations*. Monterey, CA: Brooks-Cole
- Taylor, I. (1995). Private homes and public others. An analysis of talk about crime in suburban South Manchester in the Mid-1990's. *British Journal of Criminology*, 35, (2), 263-285.
- Taylor, I. (1999). *Crime in context: a critical criminology of market societies*. Boulder: Westview.
- Taylor, R. & Covington, J. (1993). Community structural change and fear of crime. *Social Problems*, 40, (3), 374-397.
- Taylor, R. & Hale, M. (1986). Testing alternative models of fear of crime. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 77, (1), 151-190.
- Terpstra, J. (2009). Nodale sturing van veiligheids en lokale veiligheidsnetwerken. Over de beperkingen van een perspectief. *Justitiële Verkenningen*, 35, (1), 113-126.
- Terpstra, J. (2010). *Het veiligheidscomplex. Ontwikkelingen, strategieën en verantwoordelijkheden in de veiligheidszorg*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Thompson, C. (1988). *Fear of crime: interactions with age across three explanatory models*. Louisiana: Louisiana State University.
- Travlou, P. (2003). *Teenagers and public space. Literature review*. OPENspace research centre, Edinburgh College of Art and Heriot-Watt University.

- Tseloni, A. & Zarafonitou, C. (2008). Fear of crime and victimization: a multivariate multilevel analysis of competing measurements. *European Journal of Criminology*, 5, (4), 387-409.
- Tudor, A. (2003). A (macro) sociology of fear?, *The Sociological Review*, 51, (2), 238-256.
- Tulloch, M. (1998). Quantitative Review. Centre for Cultural Risk Research. *Fear of Crime - Volume 1: Audit of the literature and community programs*. Australia: National Crime Prevention Program: 7-28.
- Tulloch, M. (2003). Combining classificatory and discursive methods: consistency and variability in responses to the threat of crime. *British Journal of Social Psychology*, 42, (3), 461-476.
- Tulloch, M. (2004). Parental fear of crime. A discursive analysis. *Journal of Sociology*, 40, (4), 362-377.
- Turner, J., Hogg, M., Oakes, P., Reicher, S. & Wetherell, M. (1987). *Rediscovering the social group: a self-categorization theory*. Oxford: Blackwell.
- Tyler, T. & Cook, F. (1984). The mass media and judgments of risk: distinguishing impact on personal and societal level judgments. *Journal of Personality and Social Psychology*, 47, (4), 695-709.
- Valentine, G. (1992). Images of danger: women's sources of information about the spatial distribution of male violence. *Area*, 24, (1), 22-29.
- Valentine, G. (1997). "Oh yes I can." "Oh no you can't." children and parents' understandings of kids' competence to negotiate public space safely, *Antipode*, 29, (1), 65-89.
- Van Campenhoudt, L. (1999). L'insécurité est moins un problème qu'une solution. In Y. Cartuyvels & P. Mary (eds.). *L'état face à l'insécurité. Derives politiques des années 90* (pp.51-66). Brussel: Labor.
- Van Den Bogaerde, E. & Van Den Steen, I. (2006). *Veiligheidsmonitor 2006. Analyse van de federale enquête*. Brussel: Algemene Directie Operationele Ondersteuning Federale Politie.
- Van de Bunt, H. & Bijleveld, C. (2003). *De grens van onveiligheid*. (Diërede VU Amsterdam). Amsterdam: De Raat en De Vries.
- Van de Bunt, H. & van Swaaningen, R. (2004). Van criminaliteitsbestrijding tot angstmanagement. In E. Muller (ed.). *Veiligheid. Studies over inhoud, organisatie en maatregelen* (pp. 663-675). Kluwer: Alphen aan den Rijn.
- Van den Brink, G. (2002). *Mondiger of moeilijker, een studie naar de politieke habitus van hedendaagse burgers*. Den Haag: Sdu.
- Vanderveen, G. (1999). Stoere mannen, bange vrouwen? Over het sprookje van de fear-victimization paradox. *Tijdschrift voor Criminologie*, 41, (1), 2-20.
- Vanderveen, G. (2001). Nederland vroeger veiliger? De veranderde beleving van onveiligheid. *Justitiële Verkenningen*, 27, (1), 34-48.
- Vanderveen, G. (2004). Meten van veiligheid. In E. Muller (Ed.), *Veiligheid; Studies over inhoud, organisatie en maatregelen* (pp. 71-123). Alphen aan de Rijn: Kluwer.
- Vanderveen, G. (2006a). *Interpreting Fear, Crime, Risk and Unsafety; conceptualization and measurement*. Den Haag, Boom Juridische Uitgevers.
- Vanderveen, G. (2006b). Onveiligheidsbeleving meten: nieuwe instrumenten. *Panopticon*, 27, (5), 72-78.
- Vanderveen, G. (2008). How to measure 'fear of crime' in a valid and reliable way. In H. Kury (ed.). *Fear of crime – punitivity. New developments in theory and research* (pp. 33-52). Bochum: Brockmeyer.
- Van der Vijver, K. (1994). Politie en onveiligheidsgevoelens. *Tijdschrift voor Criminologie*, 36, 316-329.

- Van der Wurff, A., van Staaldouin, L. & Stringer, P. (1989). Fear of crime in residential environments: testing a social psychological model. *The Journal of Social Psychology*, 129, 141-160.
- Van der Wurff, A. (1990). Angst voor criminaliteit: een begripsbepaling. In F.W. Winkel & A. van der Wurff (eds.). *Angst voor criminaliteit. Theorie, onderzoek, interventie* (pp.7-21). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Van der Wurff, A. (1990). Angst voor criminaliteit en de omgeving: een signaalverwerkingsmodel. In F.W. Winkel & A. van der Wurff (eds.). *Angst voor criminaliteit. Theorie, onderzoek, interventie* (pp. 75-95). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Van der Wurff, A. (1992). *Aard en achtergronden van onveiligheidsgevoelens in de woonomgeving*. PhD thesis University of Amsterdam.
- Vanhoutte, B. (2007). Doe je mee? Jongeren en participatie aan het verenigingsleven. In N. Vettenburg, M. Elchardus & L. Walgrave (red.). *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 1* (pp. 175-189). Tiel: LannooCampus.
- Van Noije, L. (2010). De jeugd van tegenwoordig. In A. van den Broek, R. Bronneman-Helmers en V. Veldheer (red.), *Wisseling van de wacht. Generaties in Nederland* (pp. 431-452). Sociaal en cultureel Rapport 2010. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van Swaaningen, R. (1995). Sociale controle met een structureel tekort. Pleidooi voor een sociaal rechtvaardig veiligheidsbeleid. *Justitiële Verkenningen*, 3, 63-87.
- Van Swaaningen, R. (2005). Public safety and management of fear. *Theoretical Criminology*, 9,(3), 289-305.
- Verdonck, E., Pleysier, S., Cops, D. & Put, J. (2011). *Jongeren en geweld. Dader- en slachtofferschap gemeten en beleefd*. Leuven: Acco.
- Verfaillie, K., Beyens, K., Blommaert, J., Meert, H. & Stuyck, K. (2007). De 'overlastmythe'. Het geïnstitutionaliseerd onvermogen om constructief om te gaan met samenlevingsproblemen. *Panopticon*, (3), 6-20.
- Verlet, D., Callens, M. & Pleysier, S. (2009). De Vlaming en zijn (on)veiligheidsgevoelens: ongelijk verdeeld en verspreid? In J. Pickery (ed.). *Vlaanderen gepeild 2009!* (pp. 241-272). Brussel: Studiedienst van de Vlaamse regering.
- Verwee, I. & Ponsaers, P. (2011). De veiligheidsmonitor in crisis. *Panopticon*, 32, (2), 54-62.
- Vettenburg, N. & Walgrave, L. (2007). Jong zijn in Vlaanderen. De belangrijkste bevindingen uit de JOP-monitor 1. In N. Vettenburg, M. Elchardus & L. Walgrave (eds.). *Jongeren in cijfers en letters* (pp.249-262). Leuven: LannooCampus.
- Vollebergh, W. (1995). Extreme ethnocentrisme en gewelddadigheid: een jongensprobleem?, *Jeugd en samenleving*, 25, (1), 30-42.
- Wacquant, L. (2006). *Straf de armen. Het nieuwe beleid van de sociale onzekerheid*. Berchem: EPO.
- Wade, J. & Brittan-Powell, C. (2001). Men's attitudes towards race and gender equity: the importance of masculinity ideology, gender-related traits, and reference group identity dependence. *Psychology of Men and Masculinities*, 2, (1), 125-151.
- Waever, O. (1995). Securitization and desecuritization. In R. Lipschutz (ed.). *On security*. New York: Columbia University Press.
- Waiton, S. (2003). *Creating 'antisocial' communities. How community safety initiatives are undermining the active individual and reducing 'social capital'*. Paper te raadplegen op <http://generationyouthissues.org.uk/research/>.

- Waiton, S. (2008). Asocial not anti-social: the 'Respect Agenda' and the 'therapeutic me'. In P. Squires (ed.). *ASBO Nation. The criminalization of nuisance* (pp. 337-357). Bristol: Policy Press.
- Walgrave, S. & de Swert, K. (2002). Does news content matter? The contribution of the news media in the making of the issues of the Vlaams Blok. *Ethical Perspectives*, 9, 249-274.
- Wall, E. & Olofsson, A. (2008). Young people making sense of risk. How meanings of risk are materialized within the social context of everyday life. *Young*, 16, (4), 431-448.
- Walklate, S. (1995). *Gender and crime. An introduction*. Londen: Prentice Hall.
- Walklate, S. (1997). Risk and criminal victimization. A modernist dilemma. *British Journal of Criminology*, 37, (1), 35-45.
- Walklate, S. (1998). Crime and community: fear or trust? *British Journal of Sociology*, 49, (4), 550-569.
- Walklate, S. (1998). Excavating the fear of crime: fear, anxiety or trust? *Theoretical Criminology*, 2, (4), 403-418.
- Walklate, S. & Evans, K. (1999). *Zero tolerance or community tolerance? Managing crime in high crime areas*. Aldershot: Ashgate.
- Walklate, S. (2001). Fearful communities?. *Urban Studies*, 38, (5-6), 929-939.
- Walklate, S. (2007). *Imagining the victim of crime*. Maidenhead: Open University Press.
- Wallace, L. & May, D. (2005). The impact of parental attachment and feelings of isolation on adolescent fear of crime at school. *Adolescence*, 59, 457-474.
- Warr, M. & Stafford, M. (1983). Fear of victimisation: a look at the proximate causes. *Social Forces*, 61, (4), 1033-1042.
- Warr, M. (1984). Fear of victimization: why are women and the elderly more afraid?. *Social Science Quarterly*, 65, 681-702.
- Warr, M. (1987). Fear of victimization and sensitivity to risk. *Journal of Quantitative Criminology*, 3, (1), 29-46.
- Warr, M. (1990). Dangerous situations: social context and fear of victimisation, *Social Forces*, 68, (3), 891-907.
- Warr, M. (1992). Altruistic fear of victimisation in households. *Social Science Quarterly*, 73, (4), 723-736.
- Warr, M. (2000). Fear of crime in the United States: avenues for research and policy. In D. Duffee (ed.). *Measurement and analysis of crime and justice* (pp. 451-489). Washington: National Institute of Justice.
- Warr, M. & Ellison, C. (2000). Rethinking social reactions to crime: personal and altruistic fear in family households. *American Journal of Sociology*, 106, (3), 551-578.
- Welch-Ross, M. & Schmidt, C. (1996). Gender-schema development and children's constructive story memory: evidence or a developmental model, *Child Development*, 67, 820-835.
- West, C. & Zimmerman, D. (1987). Doing gender. *Gender & Society*, 1, (2), 125-151.
- Westenberg, P. (2008). *De jeugd van tegenwoordig!* Diesoratie uitgesproken tijdens de 433e dies natalis, Universiteit Leiden.
- Wilcox, P., May, D. & Roberts, S. (2006). Student weapon possession and the "fear of victimization hypothesis": unraveling the temporal order. *Justice Quarterly*, 23, (4), 502-529.
- Wilcox Rountree, P. & Land, K. (1996). Perceived risk versus fear of crime: empirical evidence of conceptually distinct reactions in survey data. *Social Forces*, 74, (4), 1353-1376.

- Wilcox Rountree, P. (1998). A reexamination of the crime-fear linkage. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 35, (3), 341-372.
- Williams, F., McShane, M. & Akers, R. (2000). Worry about victimization: an alternative and reliable measure for fear of crime, *Western Criminological Review*, 2, (2), 1-33.
- Williams, J., Singh, B & Singh, B. (1994). Urban youth, fear of crime and resulting defensive actions. *Adolescence*, 29, 323-330.
- Wilson, J. & Kelling, G. (1982). Broken windows. *Atlantic Review*, 29-36.
- Wikström, P.O. (2007). In search of causes and explanations of crime. In R. King and E. Wincup, (eds.). *Doing research on crime and justice* (pp. 117-140). Oxford: Oxford University Press.
- Wikström, P.-O. & Dolmen, L. (2001). Urbanization, neighbourhood social integration, informal social control, minor social disorder, victimisation and fear of crime. *International Review of Victimology*, 8, 121-140.
- Winkel, F.W. (1990). Massamedia, voorlichting en angst voor criminaliteits: een informatieverwerkingsmodel. In F.W. Winkel & A. van der Wurff (eds.). *Angst voor criminaliteit. Theorie, onderzoek, interventie* (pp. 47-74). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Winkel, F.W. (1998). Fear of crime and criminal victimisation: testing a theory of psychological incapacitation of the 'stressor' based on downward comparison processes. *British Journal of Criminology*, 38, 473-484.
- Winkel, F.W. & van der Wurff, A. (eds.) (1990). *Angst voor criminaliteit. Theorie, onderzoek, interventie*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Winkel, F.W. & Steinmetz, C. (1990). Slachtofferschap en angst voor criminaliteit: een schokverwerkingsmodel. In F.W. Winkel & A. van der Wurff (eds.). *Angst voor criminaliteit. Theorie, onderzoek, interventie* (pp. 22-46). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Winkel, F.W. & Vrij, A. (1990). Fear of crime and mass media crime reports. Testing similarity hypotheses. *International Review of Victimology*, 1, 251-265.
- Wittebrood, K. & van Wilsem, J. (2008). Jongeren en geweld. De relatie tussen slachtofferschap, ouderschap en leefstijl. In C. Weijers & C. Eliaerts (eds.). *Jeugdcriminologie. Achtergronden van jeugdcriminaliteit* (pp. 381-391). Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.
- Wood, M. (2004). *Perceptions and experience of antisocial behaviour: findings from the 2003/2004 British Crime Survey*. Home Office Online Report 49/04.
- Wood, J. & Shearing, C. (2007). *Imagining security*. Cullompton: Willan Publishing.
- Wuertz, K. (1990). Verdwaald in eigen buurt: onveiligheidsgevoelens in buurten en de rol van medebewoners. In F.W. Winkel & A. van der Wurff (eds.). *Angst voor criminaliteit. Theorie, onderzoek, interventie* (pp. 249-261). Amsterdam: Swets & Zeitlinger.
- Wyant, B. (2008). Multilevel impacts of perceived incivilities and perceptions of crime risk on fear of crime. Isolating endogenous impacts. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 45, (1), 39-64.
- Yarwood, R. & Gardner, G. (2000). Fear of crime, cultural threat and the countryside. *Area*, 32, (4), 401-411.
- Yin, P. (1980). Fear of crime among the elderly: some issues and suggestions. *Social Problems*, 27, (4), 492-504.
- Young, J. (1988). Risk of crime and fear of crime: a realist critique of survey-based assumptions. In M. Maguire & J. Pointing (eds.). *Victims of crime: a new deal* (pp. 164-176). Milton Keynes: Open University Press.
- Young, J. (1992). *Ten points of realism*. In J. Young & R. Matthews. Rethinking criminology: the realist debate (pp. 24-69). London: Sage.

- Young, J. (1999). *The exclusive society: social exclusion, crime and difference in late modernity*. London: Sage Publications.
- Young, J. (2007). *The vertigo of late modernity*. London: Sage Publications.
- Zajonc, R. B. (1968) Attitudinal effects of mere exposure, *Journal of Personality and Social Psychology*, 9, Monograph supplement No. 2, Part 2.
- Zani, B., Cicognanu, E. & Albanesi, C. (2001). Adolescents' sense of community and feeling of unsafety in the urban environment. *Journal of Community and applied social psychology*, 11, 475-489.
- Zedner, L. & Lacey, N. (1995). Discourses of community in criminal justice. *Journal of Law and Society*, 22, (3), 301-325.
- Zedner, L. (2000). The pursuit of security. In T. Hope & R. Sparks. (eds.). *Crime, risk and insecurity: law and order in everyday life and political discourse*. London: Routledge.
- Zedner, L. (2002). Dangers of dystopias in penal theory. *Oxford Journal of Legal Studies*, 22, 341-361.
- Zedner, L. (2003). Too much security? *International Journal of the Sociology of Law*, 31, 155-184.
- Zedner, L. (2007). Pre-crime and post-criminology? *Theoretical Criminology*, 11,(2), 261-281.